

PREKARISAATIO JA AFFEKTI

Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.)

NYKYKULTTUURI

PREKARISAATIO JA AFFEKTI

PREKARISAATIO JA AFFEKTI

Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.)

**NYKYKULTTUURIN TUTKIMUSKESKUKSEN JULKAISUJA 118
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015**

Copyright © tekijät ja Nykykulttuurin tutkimuskeskus

Urpo Kovala (vastaava toimittaja, Jyväskylän yliopisto)
Pekka Hassinen (kustannustoimittaja, Jyväskylän yliopisto)
Laura Piippo (kustannustoimittaja, Jyväskylän yliopisto)
Eoin Devereux (University of Limerick, Irlanti)
Irma Hirsjärvi (Jyväskylän yliopisto)
Kimmok Jokinen (Jyväskylän yliopisto)
Sanna Karkulehto (Jyväskylän yliopisto)
Raine Koskimaa (Jyväskylän yliopisto)
Sirkku Kotilainen (Tampereen yliopisto)
Olli Löytty (Turun yliopisto)
Jim McGuigan (Loughborough University, Iso-Britannia)
Tuija Modinos (Helsingin yliopisto)
Jussi Ojajärvi (Oulun yliopisto)
Susanna Paasonen (Turun yliopisto)
Tarja Pääjoki (Jyväskylän yliopisto)
Tuija Saresma (Jyväskylän yliopisto)
Erkki Sevänen (Itä-Suomen yliopisto)

Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisusarja perustettiin vuonna 1986. Sarja on monitieteinen ja tieteidenvälinen. Siinä ilmestyy tutkimuksia nykykulttuurista ja kulttuuriteoriasta. Myös modernin kulttuurin vaiheisiin liittyvät kulttuuri- ja sosiaalishistorialliset tutkimukset kuuluvat kustannuslistalle.

Sarjassa julkaistavat käsikirjoitukset valitaan asiantuntija-arvioiden perusteella. Julkaisusarjan kirjat ilmestyvät joko painettuina kirjoina ja myöhemmin sähköisinä rinnakkaisjulkaisuina tai suoraan verkkokirjoina.

Painettuja julkaisuja voi tilata osoitteesta Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskus, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto. Gsm. 040 805 45 87, Email: laura.piippo@jyu.fi, <http://www.jyu.fi/nykykulttuuri/>. Julkaisuja voi ostaa myös Kampus Kirjasta ja Yliopistokauppa Sopista (Jyväskylä) sekä muista hyvin varustetuista kirjakaupoista.

Julkaisun taitto: Pekka Hassinen
Painoasun suunnittelu: Sami Saresma
Kansi: Sami Saresma

Jyväskylän yliopistopaino
Jyväskylä 2015

ISBN 978-951-39-6134-3 (nid.)

ISBN 978-951-39-7125-0 (PDF)

ISSN 1457-6899

Poro
Porous Work -
Huokoinen Työ

SISÄLLYS

Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki
JOHDATUS PREKAARIEN AFFEKTIEN
TUTKIMUKSEEN 7

Eeva Jokinen
TOHKEISUUS 31

Annukka Aho, Sunna Kovanen, Heidi Meriläinen & Sini Silveri
INNOSTUS 53

Iiris Lehto
VÄLITTÄMINEN 71

Pirjo Pöllänen
TUNNESEITTI 95

Lilli Aini Rokkonen
MORATORIO 113

Tuomas Savolainen
TUNNUSTUS 135

Pontus Purokuru & Antti Paakkari
RIITTÄMÄTTÖMYYS 153

Juhana Venäläinen
HAJOAMINEN 171

KIRJALLISUUS 197
KIRJOITTAJAT 221
PRECARISATION AND AFFECT 223

**JOHDATUS PREKAARIEN AFFEKTIEN
TUTKIMUKSEEN**
**Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen &
Jussi Vähämäki**

Mikä on nykyisyyden tunnesävy, sen emotionaalinen sointi? Voimeko löytää yhden tai muutaman nykyhetkeä hallitsevan tunteen, vai ovatko tunteet hajonneet postmoderniksi kirjoksi muuttuen suuntaansa ja vahvuuttaan aina tilanteen vaatimalla tavalla? Tai onko jo aika kysyä, mitä ovat tunteet postmodernin *jälkeen*? Pitäisikö tunteiden sijaan puhua pikemminkin tuntemuksista – affekteista ja aistimuksista, joille emme kykene osoittamaan tiettyä paikkaa ja joita emme osaa täsmällisesti nimetä?

Tieteenhistoriallisesti tunteiden kuolema ja niiden paluu ovat olleet kaksi modernin filosofian, yhteiskuntatieteen ja poliittisen ajattelun suurta teemaa. Tunteita ja niiden välittömyyttä karteltiin modernin projektissa pitkään. Kuumista tunteista tehtiin viileitä; ne stilisoitiin ja sijoitettiin yksilöiden haltuun. Tunteiden välittömyys, niiden henkilökohtainen riippuvuus toisesta ihmisestä ilman sopimuksen ja vaihdon välitystä, nähtiin ”järjen syöpänä” (Kant 2006 [1798], § 73) ja siksi uhkana yhteiskunnalliselle järjestykselle sekä yhdenvertaisuudelle lain edessä. Ihmisten keskinäiset suorat tunnesuhteet muunnettiin asioiden ja esineiden välittämiksi sopimussuhteiksi ja tunteet intresseiksi.

Tunteiden siistiminen julkisen alueelta ja politiikasta herätti reaktion niin aristokraattisessa ajattelussa kuin orastavassa sosialismissakin. Stendhal (1956 [1830]) ja Alexis de Tocqueville (2006 [1835/1840]) alkoivat huolehtia suurten, jalojen ja epäitsekkäiden tunteiden katoamisesta, josta oli syyttämisen porvariston laskelmoivaa egoismia ja yksilöllistä turhamaisuutta. Yhteiskuntaelämän uudistamiselle tärkeät hyveet kuten epäitsekkäisyys, uhrautumishalu ja riskinottokyky uhkasivat kadota, kun porvarillisesta elämästä tuli liian turvallista. Porvaristo halusi vain sopeutua olemassa olevaan ja tehdä nykyhetkestä ikuisen.

Samaan aikaan sosialistit ja jonkin verran myös nuori Marx (1972 [1844]) puhuivat tunteiden ja ennen kaikkea nautinnon välittömyyden puolesta. Nautinto oli heille jotain, jota porvaristo ja nouseva kapitalismi ei koskaan voinut saavuttaa tai hyväksyä, sillä porvaristo keskittyi omistamiseen ja varallisuuden kasaamiseen sen itsensä vuoksi – ei välittömään rikkaudesta ja maailmasta nauttimiseen. Niinpä porvaristo ei kyennyt seisahtumaan tai iloitsemaan yhdessä toisten kanssa, vaan sen oli lykättävä nautinnon tunteiden hetkiä jatkuvasti tuonemmaksi. Porvarillisesta perheestä ja kodista tuli tunteiden eristetty ja kätkeyty paikka, jossa tunteet ja nautinto eivät olleet yhteisiä eivätkä julkisia vaan näkymättömiä ja yhteiseltä maailmalta saavuttamattomia.

Tunteiden väheksyminen ja piilottaminen yksityiseen, naisten sfääriin, sanomattoman alueelle, pois julkisesta ja miesten hallitsemasta rationaalisesta, leimasi yhteiskuntatutkimuksen valtavirtaa miltei koko 1900-luvun ajan. Tätä hankalaa perintöä on yritetty tulkita monin tavoin. Esimerkiksi Sari Näre selittää yhteiskunta- ja kulttuuritutkijoiden vähäistä kiinnostusta tunteisiin sillä, että kun tunteiden ajatellaan kuuluvan yksityisen piiriin, ne sijoitetaan tieteen työnjaossa psykologian alaan (Näre 1999a). Tunteisiin tarttumista ovat hänen mukaansa jarruttaneet myös yhteiskuntatieteelliseen analyysiin soveltuvan metodologisen ja teoreettisen välineistön puuttuminen. Vastauksena tähän haasteeseen Näreeseen toimittamassa kaksiosaisessa *Tunteiden sosiologiassa* (Näre 1999a; Näre 1999b) kurkotetaan niin filosofiaan, psykohistoriaan kuin taloustieteisiin ja kiinnitetään huomiota ”toimijoiden välisiin suhteisiin, sekä emotionaalisiin suhteisiin että valtasuhteisiin”, jolloin havaitaan, että ”[t]unteet syntyvät, muuntuvat ja sisäistyvät ihmisten välisissä suhteissa, joiden verkostoista koko yhteiskuntaelämä rakentuu” (Näre 1999a, 11).

Tällä hetkellä tunteista – ja etenkin affekteista – on tullut suorastaan muodikkaita niin feministisessä ja kulttuuriteoreettisessa tutkimuksessa kuin myös perinteisemmässä sosiologisessa tutkimuksessa (esim. Gregg & Seigworth 2010; Liljeström & Paasonen 2010; Staiger, Cvetkovich & Reynolds 2010b). Syytä niin sanotulle *affek-*

tiiviselle käänteelle on haettu sekä tieteenhistorian omista suhdan-
nevaihteluista että materiaalisesta maailmasta. Osa tutkijoista on
palannut affektien äärelle siksi, että pitkään jatkunut diskursiivinen
aalto sekä sen poststrukturalistiset ja konstruktionistiset käsitykset
subjektista (tai subjektittomuudesta) hukkaavat helposti tunteet ja
tunteellisuuden kauttaaltaan. Kuten Anu Koivunen (2010) toteaa,
toiset tutkijat kurrottavat affektien suuntaan toiveenaan löytää yk-
silöllisten tunteiden kadotettu kieli ja siten laventaa tutkimuksen
epistemologisia ja metodologisia mahdollisuuksia, kun taas toisille
affektit toimivat keinona ylittää yksilö ja siten ajatella uudelleen to-
dellisuuden, kielen, diskurssin ja representaatioiden sekä ruumiin ja
materian, kulttuurin ja luonnon, psyykkisen ja sosiaalisen häilyviä
rajoja. Myös uusi teknologia, erityisesti informaatio- ja kommuni-
kaatioteknologia sekä bioteknologia, muuttaa käsitystämme siitä,
kuka tuntee, missä tunteet syntyvät ja miten niitä jaetaan. Lisäksi
tunteiden kapitalisointi – se että tunteilla tehdään voittoa niin tuo-
tantoprosessissa kuin kulutusmarkkinoilla – on jo arkipäivää (Brai-
dotti 2005; Blackmann & Venn 2010).

Sosiologi Deborah Gould (2010) erittelee ”poliittisia tunteita”
(*political emotions*) käsittelevän kokoelman avausartikkelissa kol-
me tärkeää syytä palata affektin käsitteeseen yhteiskuntatutkimuk-
sen ja erityisesti poliittisen sosiologian tutkimusohjelmassa. Ensinnäkin
affekti osoittaa kohti sellaisia ihmisen motivaation ja käyt-
tämisen puolia, joita ei voida ymmärtää vain kognitiivisiin tai
rationaalisiin selitysmalleihin vetoamalla. Toiseksi se nostaa esil-
le ja valaisee sellaisia yhteiskunnallisen uusintamisen ja muutok-
sen lähteitä, jotka muuten jäisivät vähälle huomiolle. Kolmanneksi
niin sanottu affektiivinen käänne kannustaa tutkimaan yhteiskun-
nallisten liikkeiden tunneyötä, jota poliittisen sosiologian piirissä
on muutoin pidetty suhteellisen vähämerkityksisenä. (Gould 2010,
30.) Nämä kolme kriittistä näkökulmaa – rationaalisuuden uudelle-
enarvointi, yhteiskunnallisen uusintamisen ja muutoksen suh-
teen uudelleenarvointi sekä tunneyön merkityksen uudelleenar-
vointi – purevat voimakkaasti elämän yleisen epävakautumisen
eli *prekarisaation* ympärillä käytävään keskusteluun. Tämän kir-

jan ehdottama prekaarien affektien tutkimus kurkottaa yksilöllistetyin järjen yli ja ohi, kohti prekaarisuuden tuntua – sen tuntumiel-tä¹, tunnesävyjä (Virno 2006, 98–114) ja ontologisia värejä (Guattari 2010, 92).

Aiemmassa kirjassamme ”Yrittäkää edes!” – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa (Jokinen ym. 2011) määrittelimme prekarisaation tilanteeksi, jossa etualalle työntyvät ihmiselämän ja ihmis-lajin peruskysymykset: kuinka selvitä hengissä, kuinka rakentaa va-kautta ja tulevaisuutta itselleen ja jälkeläisilleen, tai mistä löytää edes hetkeksi turvapaikka. Päädyimme siihen, että prekarisaatio ei ilmene vain työmarkkinoiden epävakautena vaan perusteellisempa-na institutionaalisenä kriisinä; tulevaisuuden perspektiivin katoa-misena ja elämän merkityksen tai merkityksellisyyden puuttumise-na. Näissä olosuhteissa tunteet nousevat pintaan ja kärjistyvät (Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa 2011, 7–8).

Tässä kirjassa katsotaan ja koetellaan, minkälaisia nämä pinnal-le nousseet tunteet ovat. Koska nämä pinnassa vellovat tunnut eivät kuitenkaan ole selväpiirteisiä eikä niille ole valmiita nimiä, projek-timme luonne ei myöskään voi olla ensyklopedinen, kaikki koke-misen tavat systemaattisesti lokeroiva ja dokumentoiva. Sen sijaan tarkoituksenamme on tarkastella tunteita orastavina *tuntemuksina ja aistimuksina*, jotka vaikuttavat luonteenomaiselta sille, mitä ta-pahtuu juuri nyt – affekteina, jotka rakentavat nykyisyyttä, asetta-vat sen kyseenalaiseksi ja ehkä jopa rikkovat sen. Emme siis tutki vain yksilöllistettyjä tunteita reaktioina yhteiskunnan tai talouden muutoksiin, vaan heittäydymme affekteihin ihmisruumiin ja inhi-millisen ajattelun leikkauskohtina, niiden toisiinsa kietoutumisina.

PREKARISAATIO

Prekarisaation voi käsittää eräänlaisena yhteiskunnallisena proses-sina, joka samalla tarjoaa uudenlaisen käyttöliittymän maailmaan. Prekarisaation käsite yrittää tavoittaa samaa ilmiötä kuin sosiolo-ginen refleksiivisen modernisaation teoria (mm. Beck, Giddens &

Lash 1995), mutta tarjoaa osuvamman, poliittisemmän ja tarkemman teesin tai pikemmin teesinipun siitä, mitä maailmassa oikein tapahtuu. Prekarisaatiokeskustelusta voidaan erottaa muutamia erilaisia päälinjoja (ks. Berlant 2011; Jokinen 2013; Könönen 2013). Suuri osa tutkijoista samastaa prekarisaation työmarkkinoiden tai yleisemmin työelämän epävarmistumiseen ja identifioi tätä kautta uuden luokan, prekariaatin (esim. Pyöriä & Ojala 2012; Vosko, MacDonald & Campbell 2009). Esimerkiksi Mike Savage tutkimusryhmineen (2013) määritteli Iso-Britanniaa koskevassa suuressa luokkatutkimuksessa prekariaatin luokaksi, jolla oli kaikista vähiten sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman lajeja. Tämän luokan suuruudeksi laskettiin 15 prosenttia väestöstä.

Varsin toisenlaista prekarisaation tutkimuslinjaa voidaan kutsua *post-operaistiseksi*. Tässäkin työmarkkinat ja niiden muutos on tärkeä viittauspiste, mutta prekarisaation ajatellaan olevan työtä ja työelämää laajempi prosessi, joka muuttaa globaalien Pohjoisten yhteiskuntien rakennetta, hyvinvointivaltioiden roolia markkinoiden ja kansalaisten välittäjänä (Moulier Boutang 2011), palkkatyön merkitystä sosiaalisen turvallisuuden saranana (Castel 2007) sekä tunteiden paikkaa tuotannossa ja ylipäättään maailmanjärjestyksessä (Hardt 1999; Virno 2006; Berardi 2006). Post-operaistinen idea prekarisaatiosta korostaa toimijoiden ja affektiivisten käytäntöjen (olivatpa ne työläisten vaatimuksia, joukkojen levottomuutta tai yleistä välinpitämättömyyttä) tulevan ensin – kapitalismi tai yleisemmin valtarakenteet reagoivat niihin kontroleilla ja kanavoineilla. Prekarisaatio syntyy tästä toiminnan ja reagoinnin yhteydestä (esim. Papadopoulos, Stephenson & Tsianos 2008).

Suomeen 2000-luvun alussa rakentuneessa prekarisaatiokeskustelussa on alusta saakka korostettu, että prekarisaatiota, prekariaattia tai prekaarisuutta ei pitäisi ymmärtää vain työmarkkinoiden muutoksia kuvaaviksi deskriptiivisiksi käsitteiksi, vaan myös osaksi laajempaa kapitalistisen tuotantotavan historiallista muutosta sekä siihen liittyvää subjektiivista ja intersubjektiivista epävakauden kokemusta (esim. Peltokoski 2006; Helsingin EuroMayDay-verkosto & Verkkolehti Megafoni 2006). Vaikuttaakin siltä, että

työnsosiologinen prekarisaation käsite ja post-operaistinen prekarisaation käsite viittaavat kahteen eri asiaan tai ainakin radikaalisti erilaiseen tapaan käsitteellistää samaa ilmiöiden joukkoa. Näitä tapoja voidaan kutsua suppeaksi ja laajaksi prekarisaatioteesiksi.

Suppean prekarisaatioteesin mukaan prekarisaatio viittaa kapitalismin jälkiteolliseen käänteeseen, sen lietsomiin tuotannon globaaleihin uudelleenjärjestelyihin ja näistä ikään kuin kausaalisesti aiheutuneisiin epäjatkokuvuksiin työmarkkinoilla. Suppean prekarisaation indikaattoreita ovat muun muassa osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden osuudet, joiden kehitystä voidaan arvioida työvoimatilaston kaltaisen kvantifioidun havaintoaineiston kautta.² *Laajan prekarisaatioteesin* mukaan taas prekaarisuus ei palaudu pelkästään työn tai tuotannon vaan myös kokemuksen rakenteiden (*structures of feeling*; Williams 1988 [1977]) muutoksiin sekä modernien instituutioiden kriisiin. Laaja teesi korostaa myös käsitteiden poliittisuutta: prekariaatti ja prekarisaatio ovat liikkeiden luomia käsitteitä – eivätkä pelkästään käsitteitä vaan myös kamppailuita, joiden palauttaminen ”suureen kuvaan” on samalla niiden kesyttämistä ja neutralisoimista.

Suppea ja laaja prekarisaatioteesi ovat metodologisilta sitoumuksiltaan erilaisia tapoja kuvata työn, elämän ja työelämän muutosta. Siinä missä laajalle teesille on vaikeaa löytää riittävää näyttöä tilastoista, ovat suppean teesin kuvaamat ilmiöt laajemman teesin näkökulmasta pikemminkin prekarisaation oireita kuin sen varsinaisia sisältöjä. Kiista on mielenkiintoinen siksi, että siinä ei ole kyse vain kahdesta kilpailevasta teoriasta sinänsä vaan kahdesta epistemologisesti yhteismitattomasta tavasta kuvata yhteiskunnallista muutosta. Koska muutospuhe osaltaan rakentaa todellisuutta (Doogan 2009, 18–19; Didier 2007), sillä on myös välittömästi poliittinen luonne.³

Suppea ja laaja prekarisaatioteesi esiintyvät harvemmin sellaisenaan, ja niillä on toisiaan hylkivistä piirteistä huolimatta lähes välttämättömältä vaikuttava sidos. Suomalaisessa prekarisaatiokeskustelussa työn, työvoiman tai työelämän prekaarisuudella ei oikeastaan olekaan sellaista neutraalin teknistä merkitystä kuin esi-

merkiksi varhaisemmassa ranskalaisessa työkeskustelussa oli termillä *precarité*. Silloinkin kun prekaarisuudelle tai prekarisaatiolle on haluttu antaa rajattu ja mitattava sisältö, se on tehty siksi, että rajatun operationalisoinnin kautta voitaisiin ottaa kantaa laajemman prekarisaatioteesin mielekkyyteen – siis esimerkiksi siihen, onko se mielekäs, kuvaako se todellisuutta vai onko se liioittelua (esim. Pyöriä & Ojala 2012). Toisaalta laajakaan prekarisaatioteesi ei tule toimeen omillaan, ilman viittauksia työmarkkinoiden, työsuhteiden tai työn organisoinnin muutoksiin. Jos prekarisaatio irrotetaan viittauksesta työhön, se muuttuu merkitsijäksi niin abstraktille elämän ja eksistenssin hauraudelle, että sille on sellaisena vaikeaa säilyttää konkreettista historiallista sisältöä – saati poliittista roolia.⁴

Institutionalisoituneen työntutkimuksen tapa suhtautua prekarisaatioon vastaa muodoltaan sitä virhepäätelmää, jonka Gabriel Tarde osoitti teoksessa *La psychologie économique* taloustieteen osalta (Tarde 1902a; 1902b; ks. Latour & Lépinay 2009, erit. 13–18). Työn sosiologia ei nimittäin voi olla puhtaasti deskriptiivinen tiede, vaan se konstruoi itse oman tutkimuskohteensa. Tässä konstruoinnissa ratkaisevia ovat erilaiset operationalisoinnit, joissa työtä tehdään mitattavaksi.⁵ Ongelma ei ole tilastollisessa päättelyssä sinänsä vaan siinä, mitä ja miten tilastoidaan sekä siinä, miten näitä tilastoja käytetään. Voidaankin kysyä, missä ovat tilastot työn tunteellisista, esteettisistä ja sosiaalisista ulottuvuuksista, ja missä on tutkimus, joka operationalisoi prekarisaation niiden kautta?

Prekarisaation tuntu ei palaudu tunnettuihin tai tunnustettuihin tunteisiin eikä se myöskään ilmene taksonomioihin taipuvina tai asteikkoihin asettuvina kielellisinä, tunteellisinä tai poliittisina ilmaisuina, vaan pikemmin epämääräisenä mutinana ja sääntälevänä *tohkeisuutena* (ks. Jokinen tässä kirjassa). Prekarisaatio ei ole vain huonoa oloa, köyhyysrajalla keikkuvia tuloja tai traumaattisten tapahtumien kasautumista, vaan myös perustavampaa haurautta ja ennustamattomuutta, joka ei pysyvästi kiinnity tai palaudu mihinkään erityiseen aiheeseen tai kohteeseen (Berlant 2011; Shaviro 2010, 2). Tämä ei kuitenkaan anna syytä hylätä affekteja tutkimuksen kartalta tai yhtyä esimerkiksi Fredric Jamesonin (1991, 10–12)

huoleen affektin hiipumisesta postmodernissa kulttuurissa. Päinvastoin, kuten Brian Massumi (2002, 27–28) huomauttaa, aikaamme leimaa pikemminkin affektiivisten virtojen ylenpalttisuus, jossa subjekti avautuu yhteiskunnallisille, poliittisille ja taloudellisille prosesseille ja saa samalla muotonsa ja sisältönsä niiden kautta (ks. myös Shaviro 2010, 4).

HUOKOISEN YHTEISKUNNAN TUNNEVIRRRAT

Vaikka prekarisaatioon liittyvä epävarmuuden kokemus ymmärrettään usein yksilöllisenä tunteena, tunteiden tutkimisella on enemmän tekemistä ihmisille yhteisen kuin heille erityisen kanssa. Tunne ei ole yksityinen, eristynyt tai osa ennalta muotoutunutta subjektin elämää. Sen sijaan tunteet *tapahtuvat*, ja ne tapahtuvat vain siellä, missä on monia ihmisiä, monia ihmisruumiita, jotka sekoituvat, törmäävät, kietoutuvat ja eroavat (ks. *Innostus* tässä kirjassa). Tunteet syntyvät, muuttuvat ja katoavat maailmassa, jolla ei ole ulkopuolta – maailmassa, josta ei pääse pakoon yksityiseen tuntemiseen, ”minun tunteisiini” tai yleistettyyn tunteettomuuteen.

Tarkastelemme tunteita eräänlaisina ”general affekteina”, tunteina yleensä. *General intellect*, ymmärrys yleensä, oli Marxin käyttämä termi niistä valmiuksista, joita jokaiselta tuotantoteolta vaaditaan (Marx 1986, 168–185). Perinteisessä teollisessa tuotannossa taloudellisen kasvun mahdollisuus nähtiin olevan koneiden ja laitteiden kehittämisessä, mutta tieteellisen, abstraktin tiedon sekä koneiden ja teknologian kehitys on tehnyt mahdolliseksi tuotannon, jossa rikkauden peruspilarit eivät enää nojaa vain luonnonainesten muokkaamiseen tai esineiden tuotantoon vaan etenkin ihmisen tuottamiseen ihmisellä (Boyer 2004). Affektien rooli myöhäiskapitalismissa muistuttaa tehtaiden tehtävää teollisen kapitalismin vaiheessa: affektit ovat osa kapitalismin infrastruktuuria, tai vielä infrastruktuuriakin perustavampia, infrastruktuuria tuottavia *meta-tehtaita*. Ne eivät sitoudu mihinkään erityiseen tuotantoli-

seen sektoriin, vaan kykenevät vaihtamaan vaikutuspiirejään rajatta ja ripeästi. (Massumi 1995, 106–107.)

Tunteet pullahtelevat työpaikoille, kiukusta tehdään tuottavaa ja konsultit opastavat tunteiden managerisoinnissa. Kun tuotantovälineet ovat kaikkien hallussa, tieto- ja tunnekapitalismissa kuka tahansa on juuri minun kilpailijani tai sinun kilpailijasi. Välittävät poliittiset instituutiot kuten tasa-arvo tai yhtäläiset oikeudet joutuvat kriisiin ja muuttuvat käsittämättömiksi (Vähämäki 2003). Maailma vaikuttaa mielivaltaiselta ja yhtenäinen näkökulma mahdottomalta, mikä aiheuttaa ahdistusta ja kyynisyyttä, opportunistia ja elämän epätoivoista varmistelua. ”Yhteistä ääntä” tai ”uuden yhteiskunnan airutta” ei löydy (vrt. Standing 2011). Sen sijaan voi löytyä vastamyrkkyä: säädyttömiä, julkeita ja välittäviä tunnesävyjä, jotka rikkovat minä-minä-yksilöllisyyden rajat ja näyttävät, että kaikkeen ei ole pakko suostua.

Käytämme kirjassa myös *huokoisen yhteiskunnan* käsitettä suomentamaan ja konkretisoimaan prekarisaation yhteiskunnallista ilmenemistä nykytilanteessa. Huokoisen yhteiskunnan voi ajatella viittaavan kolmeen suuntaan. Ensinnäkin teollisen, fordistisen yhteiskunnan instituutiot ovat hapertuneet ja muuttuneet ”reikäisiksi”. Hyvinvointivaltion turvaverkko päästää putoamaan, palkkatyötä ei löydy kaikille, koulutus ei takaa toimeentuloa, demokratia ei toimi, poliittinen vasemmisto on neuvotonta. Toiseksi huokoisen yhteiskunnan käsite viittaa valuvuuteen ja vuotavuuteen: edellä mainitut instituutiot menettävät selvät rajansa. Tämä näkyy erityisen selvästi työssä ja tietoteknologiassa. Työtä voi tehdä yhdessä tai yksin miltei missä tahansa, eikä työnteko rajoitu työaikaan tai palkkatyösuhteeseen. Voi työskennellä yöllä kotona tai politikoida tietokoneellaan työpisteessä, kotona, kadulla tai kahvilassa. Kolmanneksi huokoinen yhteiskunta nimeää erilaiset läpivirtaukset, keinot olla yhteydessä, löytää uusia reikiä ja tehdä työtä tai asioita yhdessä.⁶

Reikäinen, vuotava ja läpivirtaava yhteiskunta järjestää tunteita toisin kuin pysyvään ja täysaikaiseen palkkatyösuhteeseen perustunut fordistinen yhteiskunta. Fordismissa arkielämä oli jähmettynyt julkisen ja yksityisen napoihin, joiden jännitteisessä suh-

teessa arjen rytmit ja tavat syntyivät. Yksityiseltä oli lupa odottaa rakkautta, huolenpitoa ja seksuaalisia tunteita, kun taas julkiseen kuului kaikenlaisten tunteiden hillitseminen ja järjestyminen. Ihanteena oli, että yksityinen tasapainottaa julkista. Yksityiseen vetäydyttiin lataamaan akkuja, ja se toimi turvasatamana. Tätä ideaalikuvaan on arvosteltu runsaasti niin luokka- kuin sukupuolinäkökulmasta. Sen on osoitettu olleen keskiluokkainen unelma, joka lisäksi järjesti ja hierarkisoi naisten ja miesten välisiä suhteita (esim. Eräsaari, Julkunen & Silius 1995; Skeggs 1997). Yksityinen kiinnittyi tässä sukupuolijärjestyksessä naiselliseen ja julkinen miehiseen; tunteet naisiin ja järjestyminen miehiin (esim. Hochschild 2003).

Huokoisessa yhteiskunnassa kaksinaisuus menettää voimansa niin hyvässä kuin pahassa. Kulttuurintutkija Lauren Berlantin inspiroimana voi aistia, että huokoisessa yhteiskunnassa ihmisille avautuu tunneväyliä, joita pitkin ulottumalla ja kiinnittymällä syntyy uusia arkisuuksia ja tavanomaisuuksia eli uusia tapoja tulla yhdessä elämäänsä raivaaviksi subjekteiksi (Berlant 2011). Väylät ovat *uomia*, joita pitkin tunteet pääsevät virtaamaan ja yhdistämään ihmisten reittejä ennennäkemättömillä tavoilla – samalla kun ne tunnetusti tekevät monien elämästä yhtä helvettiä siellä missä turvaverkon reiät kasvavat liian suuriksi (lietsoen masennusta, toivottomuutta tai elämän keskittymistä ansioluettelon kohentamiseen). Kummassakin tapauksessa rei'issä kulkee, tulvii tai tirisee tunteita: karkaavia tunteita, jakaantuvaa energiaa, yhdistävää virtaa.

Tarkkaan ottaen ”huokoinen” ei tarkoita pelkkää reikäisyyttä. Geologiassa, maaperätieteessä ja rakennustekniikassa huokoisuus tarkoittaa sitä, kuinka tiheään materiaali on pakkautunut, eli kuinka suuri on ei-kiinteän aineen suhde aineen kokonaismäärään. Hiekassa suurempi huokoisuus johtaa suurempaan läpäisevyyteen; savi sen sijaan on hyvin huokoista mutta ei läpäise vettä. Yhteiskuntaelämään sovellettuna huokoisuus viittaa kiinteiden, jopa jäykkien instituutioiden eriasteisiin ja yhteiskunnallisesti erotteleviin läpäisevyyksiin. Esimerkiksi ammattiyhdistysliike käyttäisi sitkeästi suurta yhteiskunnallista valtaa vaikkapa eläkekäsityksissä, mutta uusi prekariaatti saa valua sen läpi huomaamatta.

Tällä hetkellä ihmisten keskinäiset suhteet ovat poliittisten toimienpiteiden kohteina ja taloudellisen arvon luomisen raaka-aineina. On kyse sitten ”monikulttuurisesta” yhteiskunnasta tai hoivan ja johtamisen taloudellisesta merkityksestä, polttopiste on ihmisten keskinäisissä suhteissa, yhteentörmäyksissä, sekoittumisessa ja eroamisessa sekä näiden prosessien ohjauksessa, hallinnassa ja hyväksikäytössä – siis tunteissa ja niiden työstämisessä. Tässä nykyinen yhteiskunta eroaa ratkaisevasti fordistisesta muodosta, jossa tunteet ja niiden kanssa vatvominen pyrittiin jättämään tuotannon ulkopuolelle. Hyvä työntekijä ei säntäillyt, juoruillut, *minglannut* tai *bondannut* vaan suoritti työpanoksensa muista piittaamatta.

Teollinen aika opetti niin duunareille kuin konttoristeille kurinalaisuutta ja itsensä hillitsemistä, työnjakoa ja auktoriteettia. Tämän päivän palkkatyöstä riippuvaisten työntekijöiden oleelliset kyvyt ovat kuitenkin päinvastaiset: on oltava halukas liikkumaan ja tekemään yllättäviä käänteitä, kokeilemaan kaikkea ja haastamaan esimiehensä (Virno 2006). Kuten Paolo Virno huomauttaa, nykytyössä vaadittavia kykyjä ei opitakaan työpaikoilla, vaan kaikessa työn ulkopuolisessa sosialisatiossa ja erityisesti sinä pitkittyneenä aikana, kun ihmiset ”odottavat” ”oikeaa työpaikkaa” (ks. mt., 101). Ihminen voi identifioitua työttömäksi, mutta silti hän on kaikkea muuta kuin työtön: hän hakee töitä, hankkii suosituksia ja verkostoituu, koulutautuu lisää, osoittaa olevansa aktiivinen, ei kieltäydy paskaduuneista eikä ilmaistyöstä.

Tällä siirtymällä on ainakin kaksi merkittävää seurausta. Ensimmäkin koko elämästä tulee ”sosiaalinen tehdas” (Gill & Pratt 2008), ja erityisesti nuoruudesta ja vähitellen myös aikuisuudesta muodostuu tunnehyperintensiivistä aikaa, joka paitsi innostaa myös hajottaa ja uuvuttaa ihmisiä. Toiseksi uusi tunteiden järjestys sekoittaa asetelmaa, jossa työn ulkopuolinen sosialisatio ja tunteellisuus ylipäätään on ollut tyypillisesti naisten aluetta ja naisten vastuulla. Samaa aikaan kun vanha asetelma sekoittuu, uusia sukupuolen valtajärjestyksiä on jo rakenteilla.

Prekarisoituminen puuttuu myös arkeen sekä *tapaan* teollista yhteiskuntaa jäsentäneenä voimana. Postfordismissa eläjälle on

tärkeää, että hän sopeutuu ja sitoutuu tavan murtumiseen. Luovalle ja muuntuvalle työntekijälle tavan murtamisen ja kyseenalaistamisen on oltava rutiinia – jotain, jota ei tarvitse hetyymättä reflektoida. Tapa toimii siis täsmälleen päinvastoin kuin ennen: ei toistoihin sopeutumisen keinona vaan varautumisena alituisen muuntumiseen. Postfordismin ihannetyöntekijä on kuin karikatyyri siitä kärsimättömyyden ja ailahtelevaisuuden leimaamasta uudesta mentaliteettityypistä, jota Georg Simmel kuvailee *Suurkaupunki*-esseessään: keskittymiskyvytön hahmo, jota leimaa maanisuuden ja lamaantumisen vääjämätön vaihtelu (Simmel 2005 [1903]; ks. Venäläinen 2013b; Nedelmann 1991). Toisaalta tavan murtuminen on tarkoittanut myös uusien vapauden alueiden syntymistä. Emme siis vielä tiedä, mitä tavan murtuminen ja muuntuminen kaikkiaan tarkoittaa ihmisten yhteiselle elämälle ja onnellisuudelle.

TUNNE, TUNTEMUS, EMOOTIO, AFFEKTI

Suomen kielen sana ”tunne” on merkitykseltään laaja, ja esimerkiksi englannin kielen sanat *feeling*, *emotion* ja *affect* voidaan kaikki kääntää tunteeksi. Tunteiden sosiologisessa, feministisessä ja kulttuuriteoreettisessa tutkimuksessa nämä käsitteet on kuitenkin haluttu pitää analyyttisesti erillään (esim. Gilbert 2004; Shouse 2005). Tämän kirjan kehyksessä ymmärrämme erottelun muodostuvan karkeasti ottaen seuraavasti:

Feeling, ”filis”, viittaa tuntemukseen, joka tuntuu ruumiissa, iholla tai ”luissa ja ytimissä” ilman että sille välttämättä olisi kielellistä tai sosiaalista ilmaisua. Sitä voi yrittää tavoittaa sellaisilla ilmaisuilla kuin ”vatsassa on perhosia” tai ”sydän tuntuu raskaalta”. Ihminen esimerkiksi herää siihen, että vatsassa on ”möykky”, ja hän tuntee tuon möykyn ennen kuin käsitteellistää sen esimerkiksi huoleksi läheisestä (tällöin tuntemus on jo muuttunut emootioksi).

Emootiot ovat kognitiivisesti tunnistettavia, kielellisesti nimettyjä ja kulttuurisesti tunnistettuja tuntemuksia kuten kateus, mus-

tasukkaisuus tai huoli. Ne ovat sosiaalisia ja niistä voi puhua, ne muokkaantuvat vuorovaikutuksessa ja niitä voi teeskennellä.

Affekti on jotain tuntemusta ja emootiota avoimempaa ja ambivalentimpaa; niihin liittyvää, mutta niihin palautumatonta. Siinä on kysymys ruumiin kyvystä vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi. Affekti on organismiin vaikuttava voimavektori, yhteiskunnallinen suhde ja sidos, ruumiillinen ja intiimi poliittisen sääntelyn väline, ja toisaalta arjen uusintamisen perusta; ”käytännöllistä teoriaa siitä, miten maailma toimii” (Berlant 2011).

Viime vuosikymmeninä virinneelle uudelle affektikeskustelulle voi jäljittää lukuisia erilaisia, osin kenties yhteismitattomia ja yhteensopimattomiakin juuria. Gregory J. Seigworth ja Melissa Gregg löytävät johdannossaan *The Affect Theory Reader* -kirjaan (2010, 5) kahdeksan mahdollista kenttää, joista affektikeskustelu on ammentanut: ruumiinfenomenologia, kybernetiikka ja neurotieteet, spinozalainen ”prosessuaalinen” filosofia perillisineen, intersubjektiivisuutta korostava psykologinen ja psykoanalyttinen tutkimus, queer- ja vammaistutkimus, humanistinen kielellisen käänteen ylittämiseen pyrkivä tutkimus, kriittinen tunteiden sosiologia sekä viimeisenä uusmaterialistinen tieteen ja teknologian tutkimus. Uuden affektikeskustelun alkuunpanevinä teksteinä he pitävät kahta vuonna 1995 julkaistua artikkelia: Eve Sedgwickin ja Adam Frankin tekstiä *Shame in the Cybernetic Fold* sekä Brian Massumin tekstiä *The Autonomy of Affect*.

Uudelle affektikeskustelun aallolle voi toki esittää muitakin syntykertomuksia. Ainakin kulttuurintutkimuksen kannalta tärkeä merkitys oli Yhdysvalloissa vuonna 2000 perustetulla *Feminism Unfinished* -kollektiivilla, jonka tehtäväksi asetettiin selvittää, mitä annettavaa feministisellä ajattelulla on nykymuotoisen julkisen elämän analysoimiselle. Neljästä valtakunnallisesta tutkimusryhmästä yksi keskittyi ”julkisiin tunteisiin” (*public feelings*). Tunteiden tutkimuksen paikallisia soluja muodostui muun muassa Chicagoon (Lauren Berlantin *Feel Tank*) sekä Austinin (Ann Cvetkovichin perustama *Public Feelings* -ryhmä Texasin yliopistossa). Austinin ryhmä määritteli tutkimusalansa varsin laajasti lukien tehtäväkseen

muun muassa ”sentimentaalisuuden, trauman, intiimiyden, affektiivisen elämän ympärille organisoitujen kulttuuristen muodostelmien, affektin sukupuollittuneisuuden, seksuaalisuuden ja tunteiden suhteen sekä kulttuurisen muistin tutkimuksen” (Staiger, Cvetkovich & Reynolds 2010a, 2). Huomattava merkitys on ollut myös Lawrence Grossbergin tutkimuksilla (1992; 2010), joissa hän on virittänyt kulttuurintutkimuksen teksti- ja merkityskeskeistä metodologiaa kokemukselliseen suuntaan muun muassa populaarimusiikintutkimuksen esimerkein. Näiden itujen ympärille kasvanutta liikehdintää on alettu kutsua yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksen *affektiiviseksi käänneeksi* (Clough 2007).

Mainitut esimerkit osoittavat keskustelun kolme pääsuuntaa. Sedgwickin ja Frankin tunnettu häpeäartikkeli käsittelee psykologi ja persoonallisuusteoreetikko Silvan Tomkinsin (1911–1991) kvasidarwinistista (Gregg & Seigworth 2010, 5; Papoulias & Callard 2010) affektiteoriaa, joka kiinnittää affektit vahvasti ihmisen (ja muiden eläinten) ominaisuuksiin biologisina organismeina. Ajatuksena on, että affektit kehittyvät evoluutioprosessin kautta vastamaan tiettyihin selviytymisen funktioihin. Tomkinsin teoria – joka on kirjoitettu pääosin 1960-luvulla mutta joka ”löydettiin” varsinaisesti vasta 1990-luvulla affektitrilogian viimeisen osan julkaisun myötä – erittelee kuusi affektien perusakselia: kiinnostus–kiihtymys, nautinto–riemu, yllätys–ällistys, huoli–ahdistus, viha–raivo, pelko–kauhu; sekä myöhemmin kehittynyt seitsemäs akseli, häpeä–nöyryytys. Näiden pareittain (mieto ja vahva versio) nimettyjen affektien lisäksi Tomkins mainitsee affektit, jotka syntyvät kohdatessa pahan maun (*disgust*) tai pahan hajun (*dismell*). (Tomkins 1962; 1963; 1991.)

Toinen pääsuunta on Spinozan ja Deleuzen ajatuksista ponnistava Brian Massumin materiaalis-prosessuaalinen teoria, jossa affekti ja affektio liittyvät ruumiiden/kappaleiden (*body*) arvaamattomiin kykyihin liikkua ja tulla liikutetuiksi. Massumin näkökulmasta affekteilla on hyvin vähän, jos lainkaan, tekemistä psykologian kanssa, sillä affekti on aina jonkinlaista potentiaalia, joka ei palaudu yksilöön tai taivu helposti empiristisen tarkastelun kohteeksi.

Keskeistä Massumille on erottelu emotionin ja affektin välillä. Tässä kahtiajaossa affekti on emotioniin nähden ensisijainen, ei-tietoinen, ei-subjektiiivinen ja määrittelemätön. Affekti on se, mikä muodostaa ja rakentaa subjektia, kun taas tunne on enemmän tai vähemmän ennaltamääriteltä sisältö, joka voidaan kytkeä ja kaapata subjektiiin, joka on jo ennalta muodostunut.

Kolmas päävirtaus paikantuu feministisen ajattelun ja kulttuurintutkimuksen leikkauspisteeseen, jota muun muassa aiemmin mainitut Lauren Berlantin ja Ann Cvetkovichin tutkimusprojektit edustavat. Affektiiivisen käänteen merkitys feministisessä tutkimuksessa on paljolti siinä, että kun halutaan tehdä teoriaa, tiedettä ja tutkimusta tavalla, joka ottaa huomioon sukupuolen, muut erot ja niiden valtajännitteet, tarvitaan uusia käsitteitä, uusia tapoja muokata maailmaa. Siten affekti asettuu samaan joukkoon sellaisten käsitteiden kanssa kuin subjektiviteetti, toimijuus, hoiva ja ruumiillisuus. Niillä kaikilla on haluttu rikkoa klassinen dualismi mieleen ja ruumiiseen, järkeen ja tunteisiin, mieheen ja naiseen. Nämä käsitteet viittaavat suhteeseen tai solmuun, jossa erilaiset voimat ja virrat kohtaavat, mutta eivät millä tahansa tavalla. Esimerkiksi Sara Ahmed (2004) korostaa, että tutkijan kysymys ei ole ”mitä tunteet ovat” vaan ”mitä tunteet tekevät”. Esimerkiksi rasistinen viha syntyy ja ilmenee usein juuri tunteina: tunteet tekevät rasismia.

Affektiiivisen käänteen lukuisat keskustelut ovat monilta tavoitteiltaan yksimielisiä: ne osoittavat kielellisen ja rationaalisen selittämisen ohi tai yli, korostavat kokemusta ja kokemuksellisuutta sekä ruumiillisten kohtaamisten arvaamattomia seurauksia. Toisaalta keskusteluun on myös muodostunut tietynlaisia jakolinjoja ja melko polarisoituneitakin asetelmia (ks. Taira 2007). Erityisesti kiistaa on aiheuttanut Massumin käsitys affektien ”autonomisuudesta” eli niiden suhteellisesta itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta sosiokulttuurisiin merkityksenantoihin nähden. Massumi katsoo, että siinä missä tunteet (emotionit) ovat ikään kuin tuntevan subjektin ominaisuuksia tai jopa eräänlaista omaisuutta, affekti läpäisee ja valtaa subjektin yllättäen, hetkellisesti, vailla valmista tulokintakehystä tai reaktiotapaa (Massumi 2002, 23–45; ks. Shaviro

2010, 3). Affektin autonomisuus tarkoittaa Massumille sen virtuaalisuutta eli avoimuutta erilaisille yhteenliittymille ja potentiaalia vuorovaikutukselle. Kun vuorovaikutuksen laatu tai yhteenliittymän sisältö saa hahmon, affekti ”kaapataan”. Emootio on tällaisen kaappauksen muoto.⁷

Massumi erittelee kaksi affektiivisten pakoviivojen havaitsemisen tapaa. Ensimmäinen liittyy yllättäviin, hetkellisiin tilanteisiin, jotka saavat usein shokin muodon eli rikkovat rytmin. Toinen on arkisempi, tapahtumien tason taustalle jäävä itsen havainnoinnin tapa, joka ilmentää elämän jatkuvuutta. Tämä itsen havainnointi ei viittaa aktiivisiin itsen tutkiskelun ja itsen hoivaamisen käytäntöihin (vrt. Foucault 2005) vaan on pikemminkin tiedostamatonta reflektiota. Affektien analyysi edellyttää Massumin mukaan juuri tämän tiedostamattoman itsehavainnoinnin havainnoimista sekä sanaston luomista sille, jota ei voida havaita, mutta jonka havaitsemattomuus tulee pakostakin havaituksi (Massumi 1995, 97).

Massumin ideoita kehitellyt ja soveltanut Steven Shaviro (2010) pitää Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin *Anti-Oidipusta* (2007 [1972]) tärkeimpänä yrityksenä tuoda yhteen affektiteoriaa ja (post)marxilaista ajattelua. *Anti-Oidipuksen* perinnöstä ammentavat niin Massumin affektiteoria kuin myös post-operaistiselle keskustelulle keskeinen Michael Hardtin ja Antonio Negrin *affektiivisen työn teoria* (Hardt 1999; Negri 1999; ks. Dowling, Nunes & Trott 2007). Shaviro kuitenkin huomauttaa, että affektin merkitys näissä kahdessa keskustelussa on jossain määrin erilainen. Hardt ja Negri (2004, 108) korostavat, että emootio liittyy vain mielenilmi-

Taulukko 1. Affektin ja emootion ero Massumin (1995; 2002) mukaan (ks. myös Shaviro 2010, 3–4)

Affekti	Emootio
Ensisijainen	Perässä tuleva
Avoin, määrittelemätön	Kulttuurisesti koodattu
Ei-subjektiiivinen / esisubjektiiivinen, subjektia konstituiva	Persoonallinen, subjektin ominaisuutena ja ”omaisuutena” oleva
Potentiaalia	Aktuaalinen (jo tiedetty, jo toteutunut)
Pakeneva	Kaappaava

öihin (*mental phenomena*), kun taas affekti viittaa ”yhtäläisesti ruumiiseen ja mieleen”. Shaviron – ja mitä ilmeisimmin myös Massumille – tämä ero on mieletön, sillä kaikki mielenilmiöt ovat luonnostaan ruumiillisia. Shaviron tulkinnassa korostuukin mieli/ruumis-jaottelun sijaan emotionin luonne affektin kaappajana (Shaviron 2010, 152, alaviite 3).

Emme ota kirjassamme annettuna minkäänlaista kahtiajakoa affektin mielellisyyden tai ruumiillisuuden välillä. Michael Hardtin tavoin katsomme, että affektin käsite on potentiaalinen siksi, että se vaatii synteisiä siellä, missä yleensä on totuttu näkemään kahtiajakoa. Affekti viittaa niin ruumiin kuin mielenkin toimintaan; se viittaa niin järkeen kuin tunteisiin; ja se viittaa niin kykyyn liikkua kuin myös liikuttua, tulla maailman vaikuttamaksi. (Hardt 2007, ix–x.) Tämä yleisempi pyrkimys kartesiolaisten mieli–ruumis-dikotomian ylittämiseen juontaa juurensa etenkin Baruch Spinozan (1632–1677) filosofiaan. Spinozan ajatuksena oli, että mieli ja ruumis ovat itsenäisiä, mutta niiden välinen suhde ei silti ole mielivaltaisen, vaan ne vaikuttavat ja vaikuttuvat samansuuntaisesti, rinta rinnan. Tämä ei tietenkään vielä sinänsä ratkaise mitään ongelmaa vaan pikemminkin asettaa metodologisen haasteen, jossa ruumiin ja mielen kykyjä – ja toisaalta tuntemuksia ja toimintaa – on aina arvioitava suhteessa toisiinsa.

Muun muassa Clare Hemmings (2005) on pitänyt ongelmallisen Massumin teorian mahdollistamaa käsitystä affekteista sosiaalisen merkityksenannon ulkopuolisina voimina. Samoin Lawrence Grossberg (2014) on esittänyt huolensa siitä, että ajatus autonomisista affekteista heittää romukoppaan kulttuurintutkimuksen olennaisimmat (meta-)analyttiset kategoriat (kuten merkitykset ja suhteet) ja tekee tutkimuksesta siten poliittisesti voimatonta. Emme tee tässä kirjassa jyrkkää erottelua affektien materiaalisuuden tai sosiaalisuuden välillä, vaan pikemminkin näemme, että materiaallinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ovat affekteissa ainakin analyysin kannalta tiiviisti yhteenkietoutuneita (ks. Ahmed 2004; Blackmann & Venn 2010). Vastaavasti erottelu affektin ja emotionin (ja fiiliksen) välillä on enintään suhteellinen ja käytännössä häilyvä.

Metodologisesti tämä tarkoittaa, että kiinnostavampaa kuin juuttua affektin autonomisuuden paradoksiin ontologisella tasolla (”miten kuvata sitä, mikä aina pakenee kuvaamista”) tai loputtomaan kiistaan siitä, ovatko affektit ”esisosiaalisia” vai eivät, on tarkastella niitä pieniä siirtymiä ja mekanismeja, joissa epämääräiset tunnut ja tunnevirrat alkavat saada muotoja – eli joissa affekti luo tilaa tunnistettaville emootioille vaikkei silti täysin tyhjene tai palaudu niihin. Pontus Purokuru ja Antti Paakkari kirjoittavat tämän kirjan tekstissään (*Riittämättömyys*) Deleuzeen ja Guattariin (1980) viitaten kertosaakeisiin, joissa tunteen toistuvuus luo osittaista suojaa maailman kaoottisuutta vastaan: tarvitaan ”edes jonkin verran pysyvää jottei subjekti syöksy pakolinjoja pitkin kaaokseen, josta ei löydy ulos”. *Innostus*-kirjoittajakollektiivi kirjoittaa säntäilevän innostuksen ja lamauttavan *innonpelon* välisestä arvaamattomasta prosessista, ja Juhana Venäläinen *Hajoaminen*-luvussa taas tuotantoprosessin ja identiteetin ”sopivan ja liiallisen” hajottamisen välisestä rajasta.

Kuten jo mainitsimme, kirjoittajien jakama teoreettinen lähtökohta on laaja prekarisaatioteesi, jossa prekarisaatio ymmärretään työelämän muutoksia laajemmaksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi. Lisäksi jaamme ihmettelyn siitä, mitä tunteiden pulpahteleminen pintaan niin omista tutkimuksissamme, akateemisessa keskustelussa kuin vaikkapa talousuutisoinnissa (”markkinat ärttyivät”) oikein tarkoittaa. Tässä kirjassa ikään kuin lisäämme prekarisaatiotutkimukseen affektikirjallisuutta ja toisin päin. Olemme kiinnostuneita tunteista osana kapitalismin infrastruktuuria ja osana nykymallisen kapitalismin lisäarvon tuotantoa. Mutta olemme kiinnostuneita myös *subjektivaatiosta*: siitä, millaisia uusia tapoja tulla ihmisiksi, yhdessä elämäänsä raivaaviksi subjekteiksi tunteet ja uudet tunnevälylät tekevät mahdolliseksi. Kirjamme punaisena lankana on hypoteesi siitä, että nämä kaksi prosessia ovat läsnä koko ajan, toisistaan erottamattomina kaikilla elämänalueilla.

Sama elämäntilanne tai elämänvaihe saattaa johtaa erilaisiin niemeämisiin ja kaappauksiin. Suomenvenäläisiä pienten lasten äitejä kotonaolo väsyttää, kuten Pirjo Pöllänen näyttää luvussa *Tunne-*

seitti, mutta Lilli Aini Rokkosen kuuntelemat luonnonmukaiseen äitimiseen pyrkivät, hyvin koulutetut äidit pitivät lasten hoitamisesta kotona aikalisänä eli *moratoria* liian väsyttävään elämäänsä. Myös pop/rock-lyriikasta löytyy väsyneitä äitejä, mutta yleinen (feministinen) *tohkeileva* rokkiasenne on ottaa etäisyyttä ja torjua keskiluokkainen kotoilu.

Miten yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi saada otteen lohkeilevista kokemusrakenteista tai pirstaleisista tunteista? Ratkaisuna ei ole paluu sellaiseen makrotason selittämiseen, joka kiistää ja häivyttää kokemuksen ainutkertaisuuden ja sen kontingenssin.⁸ Riittävältä tai toivottavalta ei vaikuta myöskään affektien asettaminen aloilleen siten, että ne jähmettyvät yksilöllisen onnen tai osattomuuden kulttuurisesti kodifioitujen tarinoiden kantajiksi. Sen sijaan prekaarien affektien tutkimuksen johtomotiiviksi voitaisiin ottaa surrealistirunoilija Paul Nougén kiteyttämä huomio taiteen epistemologiasta. Nougé ajatteli, että taiteen tehtävänä ei ole ilmaista tai kuvata jo olemassa olevia kohteita vaan luoda uusia. Vastaavasti ihmismieltä ei voi lähestyä puhtaan empiristisesti, löytöretkeilemällä, vaan se on pikemminkin *keksittävä*. Tämä keksiminen koskee erityisesti affekteja: sen sijaan, että runous ilmaisisi olemassaolon ehtoja, sen tehtävänä on niiden tuotanto (Nougé 1980; sit. Kaitaro 2001, 114–115). Vastaavasti prekaarien affektien tutkimuksen tehtävänä ei ole vain ”kuvata” jo olemassa ja havaittavissa olevia affekteja vaan myös luoda uusia tapoja jäsentää maailmaa; rakentaa affektitehtaita ja keksiä uusia, siedettävämpiä yhdessäolemisen tapoja.

TUNTEET PINNASSA

Kirjamme lähtee liikkeelle *tohkeisuudesta*. Tohkeisuus on yritys nimetä jotain, joka viittaa Virnoa (2006) mukailleen nykyisyydelle tyypilliseen affektin neutraaliin ytimeen. Tämä tuntuydin ei ole sellaisenaan hyvä eikä paha, ei luonnollinen eikä luonnoton, ei vastarintaa eikä myöntäväisyyttä, mutta voi saada kaikki nämä suunnat.

Tohkeissaan olevat säntäilevät ja saavat hepuleita, syöksyvät yhdessä uusiin seikkailuihin ja väsyvät. Tohkeisuus sopii etenkin nuorille naisille, ja työnantajat rakastavat näitä oikealla tavalla heittäytyviä nykyisiä tai tulevia työntekijöitä. Sopivan tohkeisuuden puuttuminen saattaa muodostua työmarkkinariskiksi. Eeva Jokinen tarkastelee tohkeisuutta suosittujen, (post)feminististen yhtyeiden ja artistien, PMMP:n, Chisun ja Maija Vilkkumaan sanoitusten kautta.

Tohkeisuuden kaltaisia teemoja tarkastelee myös kirjoittajakollektiivi Anukka Aho, Sunna Kovanen, Heidi Meriläinen ja Sini Silveri luvussa *Innostus*. Siinä kuvataan melankolian ja hillittömyyden keinulautaa lähtien liikkeelle kirjoittajakollektiivin omista kokemuksista ja yrityksistä antaa yhteistyön kokemuksille muoto, suunta ja nimi. *Innostusta* voikin ajatella eräänlaisena tohkeisuuden tunnun autoetnografisena tapaustutkimuksena. Prosessissa, jota kirjoittajat kutsuvat yhteistutkimukseksi, etsitään innostumisen kaarta soiton, teatterin, tanssin ja ruumiillisuuden kautta. Ryhmä kuvailee toimintaansa ”ajattelu–luomis-koneena”, jossa innostus ei kumpua yksilöllisestä moniosaamisesta vaan niiden ilmausten ja toiminnan mahdollisuuksien jakamisesta, jotka he olivat ennen ”joutuneet pitämään omina asioinaan”. Kun innostus hiipuu, se koetaan epäonnistumisena ja uhkaa muuttua *innonpeloksi*.

Kolmannessa luvussa siirrytään prekarisaation huokoiseen ytimeen, niin sanottuun hyvinvointipluralismiin, jossa hauraat, köyhät ja ”huono-osaiset” tipahdettuaan niin julkisen kuin yksityisen huolenpidon verkoista saavat apua työllistämiprojektin työntekijöiltä, jotka ovat pitkään työttömänä olleita henkilöitä eli itsekin tietyllä tavalla hoivattavia. Luvussa tarkasteltava *välittäminen* avautuu kahteen tulkintaan: yhtäältä välittäminen on huolenpitoa ja kiinni pitämistä, toisaalta taas tiedon, tunteiden ja tavaroiden välittämistä paikasta tai tilanteesta toiseen. Välittämisessä korostuu affektien materiaalisuus ja esineiden rooli affektien kantajana: pelkkä kahvipaketti tai sen puuttuminen voi toisinaan sanella kokemukset ehdot. Iris Lehto kulki lähes kahden vuoden ajan työllistämiprojektin työntekijöiden matkassa ja kertoo erilaisten esineiden ohjaama-

na, millaiset välittävät tunteet suurentavat tai pienentävät ihmisiä – niin työllistettäviä kuin autettavia.

Välittämisestä siirrytään kutomaan *tunneseittä* Suomeen muutaneiden venäläislähtöisten naisten kanssa. Siirtolaiset ovat prekariisaation keskeisiä subjekteja ja objekteja, ja prekarisoitumisen tutkijat monesti pitävätkin migraatiota, erityisesti naisten muuttoliikkeitä, jonkinlaisena prekaarisuuden perikuvana (esim. Papadopoulos, Stephenson & Tsianos 2008; Jokinen ym. 2011). Pirjo Pöllänen tarkastelee haastateltaviensa kuvaamia tuntemuksia lähtien liikkeelle ennakoimattomuudesta, jota Pöllänen aluksi ”luuli tutkivansa” kunnes havaitsi, etteivät naisten kertomukset tunteista asettuneet yksiselitteisesti ennakoimattomuuden sateenvarjon alle vaan pikemmin kutoutuivat seitiksi sen ympärille. Prekariisaation affektiivinen käyttöliittymä osoittautuu laajalle levittyväksi ja epäspesifiksi toisiinsa kytkeytyvien tuntemusten kokonaisuudeksi, johon liittyy toivoa, iloa, turvallisuutta, ylpeyttä, onnea, lamautumista, riittämättömyyttä, pelkoa, turhautumista, kykenemättömyyttä, väsymistä, epävarmuutta, syyllisyyttä, epäoikeudenmukaisuutta, turhautumista ja epätietoisuutta. Nämä kaikki virtaavat prekaarisissa asemassa olevien naisten perhe- ja hoivasuhteissa.

Minne prekariisaatiota voi paeta? Ei ehkä minnekään, mutta sen solukoihin voi silti luoda levähdyspaikkoja ja hengähdystaukoja, joissa ikuisen velan takaisinmaksu lykkäytyy. Luvussa *Moratorio* Lilli Aini Rokkonen kuuntelee nykyajan äitien puhetta siitä, kuinka äitiydestä on muodostunut tällainen viivytetty lepotila. Kyse ei ole mistä tahansa äitiydestä vaan nimenomaan omistautuneesta äitiydestä, vauvatahtisesta äitiydestä, ”laiskasta” ja ”ihanan ironisesta” äitiydestä. Tällainen äitiys on tauko työelämän vaatimuksiin, mutta samalla se on paon performanssi, joka paradoksaalisesti tuottaa liikkeessä olevan ja mukautumiskykyisen subjektin – sen, jota työmarkkinat ihailevat ja kiittävät.

”Tykkää musta, näe mut, arvosta mun työtä, katso mulla on näyttöjä, eikö minulla ole oikeus...” -eetoksen löytää paitsi hiekkalaaatikolta myös työelämästä, aivan huipultakin. Ihmiset kaipaavat tunnustusta ja tunnistamista. Mutta miten ja missä *tunnustus* syntyy?

Täytyykö se ansaita? Kuka tunnistaa? Miten voi selittää, että joidenkin hädänalainen tilanne ei tule tunnistetuksi mutta toisten tulee? Miten prekarisaatio, siten kuin se tuottaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja inhimillistä hätää, tulee legitimiiksi ja affektiivisesti mahdolliseksi? Tuomas Savolainen purkaa tekstissään raskaalla filosofisella painolastilla kuormattua *recognition/Anerkennung*-käsitettä kahden nykyajattelijan kautta. Judith Butlerin mukaan tunnustus epäonnistuu, jos julkiset legitimeettikehykset ja yksilön psykologinen kehitys estävät sen muodostumisen. Paolo Virno taas nojaa niin sanottuun peilisoluteoriaan ja väittää, että ihmisten kesken vallitsee synnynnäisesti tunnustusverkosto. Virnon mukaan juuri kieli ja kommunikaatio tarjoavat mahdollisuuden tunnustuksen *kieltämiselle*. Nämä kaksi järkeilyä johtavat varsin erilaisiin käsitelmiin siitä, mitä prekariaatti kollektiivisena toimijana on ja tulee ko sen ylipäätään pyrkiä ”tulemaan tunnustetuksi”.

Se tunne, kun et ole tarpeeksi ahkera, kykenevä, vitsikäs, seksikäs, rento – et tarpeeksi mitään. Tätä ”arkista ja minoorista”, ei kaikkia mutta monia koskettavaa prekaaria tuntoa lähestytään luvussa *Riittämättömyys* kirjoittajien omista kokemuksista käsin käyden niiden kera ja kautta läpi laajempia yhteiskunnallisia sommitelmia. Antti Paakkari ja Pontus Purokuru tarkastelevat tässä luvussa riittämättömyyttä tunteena, joka usein syntyy tilanteessa, jossa normi muuttuu ylinormiksi ja liukenee epämääräiseksi. Kaikkialle ulottuva kilpailun vaatimus tuottaa ”sisäpuolta” yksilön sisälle ja ”ulkopuolta” muualle ajassa, jossa sisä- ja ulkopuolet ovat yleisesti huokoistumassa. Tällöin affektista voi tulla ystävä ”kertosäkeessä”; tilanteessa, jossa jonkinlainen kollektiivinen tai yhteinen rytmi rauhoittaa hengityksen.

Kirjan viimeisessä luvussa viritellään vielä kerran kysymystä siitä, miten epävakaat tunteet ja tuntemukset voivat nykykapitalismissa nousta taloudellisen arvon lähteeksi. Juhana Venäläinen tarkastelee luvussa tätä affektiivisen talouden ja subjektivaation muotojen suhdetta *hajoamisen* käsitteen kautta. Venäläinen väittää, että hajoaminen on prekarisaatioon leimallisesti liittyvä tunnesävy, jonka kautta voidaan ymmärtää sekä tuotannon että kokemuksen ra-

kenteiden uudelleenjärjestelyjä että näiden linkittymistä toisiinsa. Esimerkkeinä hajoamisesta luvussa käsitellään kolmea hyvin erilaista aineistoa: tietojärjestelmien fragmentoitumista, identiteetin ja läsnäolon hajoamista Pariisin Kevät -yhtyeen sanoituksissa sekä tekijyyden hajottamista säveltäjä John Cagen *33 1/3* –installaatioissa. Kaikissa näissä hajoaminen ilmenee tuottavana voimana, jonka seuraukset ovat ristiriitaiset: hajoaminen tuottaa sekä ahdistusta ja yksinäisyyttä että myös mahdollisuuksia paeta prekarisaation negatiivisesta affektikehästä.

VIITTEET

¹ Tuntumieli on Félix Guattarin *Kaaosmoosi*-teoksen (2010) suomentaneiden Mariaana Fieandt-Jäntin ja Heikki Jäntin ratkaisu ranskan *sens*-sanan käännökseksi. Tämän sanan sanakirjamerkitys on ”aisti, taju, tunto, kyky, vaisto, ymmärrys, järki, tolkkua, mieli, mielipide, merkitys”. Uudissanan tavoitteena on kääntäjien mukaan ”termin kattavuus, prosessisuus, moniäänisyys, eriaineisuus, maisteltavuus” (Fieandt-Jäntti & Jäntti 2010, 15).

² Suomessa esimerkiksi Tilastokeskuksen ylläpitämä Työvoimatutkimus-aineisto (<http://tilastokeskus.fi/til/tyti/index.html>). Tästä aineistosta vedetyt johtopäätökset ovat toisinaan hyvin jyrkkiä; esimerkiksi pätkätöiden käsittäminen ”nuoruusilmioiksi” (Okkonen 2009).

³ Ks. esim. Taimio 2010, jonka mukaan ”mekkala prekariaatista” on myytti, joka on kumottu ”tarkemmalla tutkimuksella” – aivan kuin poliittisen subjektin rakentaminen voitaisiin palauttaa empiristisiin laskelmiin.

⁴ Jukka Könönen (2013) on kutsunut tätä laajinta muotoa prekarisaatiokeskustelun ontologiseksi tai moraalifilosofiseksi lähestymistavaksi, jota edustaisi mm. Judith Butler. Tässä prekaarisuus on yleistynyt inhimillinen olosuhde; ihmiset ovat yleisesti haavoittuvia ja toistensa

armoilla (ks. myös Jokinen 2013). Butlerin prekarisaatiokäsitteen suhteesta post-operaistiseen keskusteluun ks. *Tunnustus* tässä kirjassa.

⁵ Michel Foucault'n käsitettä käyttäen voidaan puhua ”vallan operaattoreista”. Ks. Foucault 2003, III luento (21.1.1976).

⁶ Huokoisen yhteiskunnan (engl. *porous society*) käsitettä ovat aiemmin käyttäneet erityisesti tietoyhteiskunnan tutkijat (esim. Michael C. Gibbons; ks. Smits 2004, 13). Nimesimme tutkimusprojektimme *Huokoiseksi työksi* (ks. <http://www.uef.fi/uef/uusiutuvat-tutkimusverkostot/#porous>) intuitiivisesti, yrityksenä juurruttaa prekarisaatiokeskustelun arkielämän tasoa suomen kielelle.

⁷ ”Ilman pakotietä, ylijäämää tai jäännöstä, ilman häivytystä äärettömään, universumi olisi vailla potentiaalia; se olisi puhdasta entropiaa, kuollut. Ne asiat, jotka todella ovat olemassa ja joilla on rakenne, elävät siitä ja sillä, mikä pakenee niistä. Niiden autonomia on affektin autonomiaa.” (Massumi 1995, 96–97; suomennettu tässä.)

⁸ Tyypillinen esimerkki tällaisesta lähestymistavasta prekarisaatiotutkimukseen on taloustieteilijä Juhana Vartiaisen (2004) kritiikki Juha Siltalan teoksesta *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* (2004). Kritiikissä Siltalan teos kuitataan ”dramaattisena kollaasina kaikkein pahimpia kolhuja kärsineiden työntekijöiden kohtalosta”. Argumentin taustaoletuksena on, että jaettu yhteiskunnallinen kokemus voidaan kumota tilastollisella päättelyllä. Enemmän kuin Siltalan tai Vartiaisen ajattelusta sinänsä tämä tapaus kertookin yleisemmästä vaatimuksesta yhteiskuntatutkimuksen epäpolitisointiin.

TOHKEISUUS

Eeva Jokinen

Filosofi Paolo Virno tavoittelee kirjassaan *Väen kielioppi* (2006) prekaarin elämän *tunnetilannetta*. Hän korostaa, että tunnetilanne ei viittaa psykologisten taipumusten kimppuun, vaan ”olemisen ja tuntemisen muotoihin, jotka leviävät niin, että ne muuttuvat tavanomaisiksi hyvin monenlaisissa kokemusympäristöissä – työssä, joutilaisuudessa, mieltymyksissä, politiikassa” (mt., 98). Prekaarin elämän tunnetilanne manifestoituu erilaisina tunnesävyinä, jotka ilmenevät huokoisessa, postfordistisessa yhteiskunnassa tyypillisesti opportunistisina ja kyynisyytenä. Ihmiset sopeutuvat mihin tahansa ja kehittävät kyvyn olla välittämättä mistään. (Vähämäki 2003.) Näitä kykyjä on pidetty ”kehnoina” tai ainakin hyvin kasvatetulle kansalaiselle sopimattomina, mutta Virno huomauttaa, että nykyään nämä samat taidot ovat tarpeellisia niin työmarkkinoilla, kotona kuin vapaa-aikanakin. Tunnetilanne on läsnä kaikkialla ja lisäksi aina ambivalentti: se voi ilmetä myöntäväisyytenä ja konfliktina, alistumisena ja kriittisenä levottomuutena. Sillä on neutraali ydin, perustava olemistapa, joka voi antaa sijaa erilaisille sävyille – myös ”vastamyrkylle” eli vallitsevasta hyvin paljon poikkeaville ilmene-mismuodoille. (Virno 2006, 98.)

Tunnetilanne sävyineen ei ole ensisijaisesti postfordismin tai huokoistuneen yhteiskunnan seuraus taikka yksilöllinen reaktio vaikkapa globalisoitumiseen tai hyvinvointivaltion murenemiseen. Kausaalinen päättely on ollut ja on edelleen tyypillinen filosofien ja sosiologien tapa ymmärtää ensin modernisaatio ja sittemmin sen jälkeiset murrokset, mutta tämä ajattelutapa on Virnon sanoin ”särkynyt säpäleiksi”, kun uudistukset, jotka tapahtuvat jatkuvasti kiristyvään tahtiin muuttavat näyttämöä, jota juurettomuus, sattumanvaraisuus ja anonymiys *jo luonnehtivat*. Nykyinen ”saatanallinen mylly” (Polanyi 2009 [1944]) käyttää arvokkaimpina voimavaroinaan kaikkea sitä, mitä modernisaatioajattelu piti ja konventionaalinen yhteiskuntateoria edelleen pitää seurauksina: epävarmuutta tulevan suhteen, työpaikkojen satunnaisuutta, hauraita iden-

titeettejä ja alati vaihtelevia arvoja. Myös erilaiset kriittiset käytännöt muuttavat paikkaansa. Jopa vallitsevat arvot ja totuudet kieltävä nihilismi, jota aiemmin pidettiin tuotannon häirikkönä, on nykyään keskeinen tuotantontekijä ja työmarkkinoilla suuressa arvossa oleva kyky. (Virno 2006, 100–101.)

Tarkastelen tässä luvussa Virnon kuvaamaa tunnetilannetta siinä missä se ilmenee *tohkeisuutena* eli erityisen innoissaan, usein toisten kanssa yhdessä innoissaan, olemisena. Tohkeisuus voi ilmetä monenlaisena: se voi kasvattaa ihmistä tai pienentää häntä; se voi olla tummaa ja uhkaavaa tai vaaleaa ja keveätä. Joissain tilanteissa tohkeisuus tuntuu imevän kaikki voimat ja toisissa se taas antaa virtaa. Tohkeisuus on nihilismin kaltainen siinä, että se on ollut aiemmin tuotantoa häiritsevä tekijä, mutta nykyään se on työmarkkinoilla arvostettu potentiaalisuus. Vanhassa työssä oli ammatillista käytöstä hillitä itsensä ja sijoittaa tohkeilu vapaa-aikaan (esimerkiksi urheiluun), mutta nykytyössä hillittömyys, innokkuus, yletön sosiaalisuus ja kaikkialle suuntautuva energisyys ovat toivottuja kvalifikaatioita. Tohkeisuus toimii kuitenkin toisin kuin nihilismi: kun nihilismi kieltää, vastustaa tai pakenee, tohkeisuus ottaa kaiken, lähtee mukaan tähän ja tuohon ja liioittelee.

Tohkeisuus alkoi näkyä ja saada nimen¹ miettiessäni, mistä on kysymys sellaisissa nuorten naisten maailmaa feministisin tai postfeministisin ottein käsittelevissä pop/rock-yhtyeissä tai artisteissa kuin PMMP, Chisu ja Maija Vilkkumaa. Ne ovat kaikki erinomaisen suosittuja, mutta vähänkin netti- ja mediakeskusteluja seuraten saa selville, että ”kohkaaminen” lavalla, laulamisen tapa sekä naisten itsenäisyyden tasoja ja tapoja ravistelevat sanoitukset ärsyttävät monia. Seuratessani Chisun esiintymistä Joensuun Ilosaarirockissa kesällä 2012 kuulin erään keski-ikäisen miehen jupisevan seuralaiselleen: ”Mä en sitten kestä näitä vilkkumaita”. Chisu oli juuri esittämässä kappalettaan ”Miehistä viis”. Toisaalta tein saman konsertin aikana havainnon siitä, että monet (nuoret) miehet toimivat ikään kuin assistentteina naisseuralaisilleen: he tunnistivat kappaaleen muutamasta alkusoinnusta ja raportoivat asiasta naisille, jotta nämä pääsivät heti alusta mukaan laulamaan. Vilkkumaan, Chisun

ja PMMP:n lauluissa ja koko performansseissa on kyse tunnetilan-
teen manifestoitumisesta, sen näkyväksi tekemisestä. Näitä näky-
väksi tekemisiä tarkastelemalla voi analysoida nykyisiä olemisen
ja tuntemisen muotoja laajemminkin.

Vilkkumaa, Chisu ja PMMP käsittelevät erityisesti nuorten nais-
ten elämään liittyviä teemoja. He laulavat tyttöjen kesistä (ja pal-
jon juuri kesistä verrattuna vaikka talviin tai suomipopin suosikki-
vuodenaikaan syksyyn); rakkaudesta ja riitelystä; alkavista, päätty-
vistä ja vaivoin kestävästä parisuhteista; seksuaalisuudesta ja ystä-
vyydestä; elämän suurista valinnoista. Sanoitukset voivat olla syn-
keitä, ja niissä usein kuolla tai ollaan kuolemaisillaan. Niissä on
(post)feminististä uhoa (”minä en ala tämmöiseen”) ja itseironista
naistapaisuutta (”otan sinut takaisin vaikka olet tuollainen”). Hete-
roseksuaalista matriisia myös puretaan selkeästi. Laulu voi alkaa:
”Mä jätin miehen, mä jätin naisen” (Chisu, ”Vapaa ja yksin”, levy-
tä *Vapaa ja yksin*, 2011) tai video kertoo naisten välisestä läheisyy-
destä (PMMP, ”Rakkaalleni”, levytä *Rakkaudesta*, 2012). Konven-
tionaalista ydinperhettä ja seksistisiä ulkonäköpaineita puretaan ja
ironisoidaan miltei joka laulussa. Vanhenemista pelätään ja sen pel-
käämistä pilkataan feministisin elkein.

Tohkeisuus esiintyy myös eksplisiittisenä yhteiskuntakritiikki-
nä, kuten Chisun satiirissa ”Baden-Baden”. Laulun kertoja on saa-
nut potkut töistään laman takia eikä kykene muuhun kuin itkemään
– mistä hän kekseliäästi saa idean pullottaa kyneleet ja myydä ne
juotavaksi Saharaan. Innovaatio leviää laajalti Suomessa, raaka-ai-
neesta kun ei ole pulaa. Pullotetut kyneleet myydään kuitenkin al-
kuperäisen idean vastaisesti Eurooppaan jonkinlaisen tarjouskilpai-
lun seurauksena. Lopulta kyneleet päätyvät Baden-Badeniin, kuu-
luisaan kylpyläkaupunkiin, jossa on lähteitä eikä todellakaan pu-
laa vedestä.

Toinen suorasukainen esimerkki yhteiskuntakritiikistä on Vilk-
kumaan ”Lottovoitto” (levyltä *Kunnes joet muuttaa suuntaa*, 2010).
Se on ironia Suomesta, ”paskamaasta”, jossa miehet, naiset ja lap-
set tappavat toisiaan; jossa ”ihmiset kyräilee, naapurit hurskaste-
lee”; jossa ”ei saa vaivata ketään” ja jossa ”väsyneet hävitetään”.

Kaikesta huolimatta Suomessa on tapana verrata maahan syntymistä arpajaisoon: ”tää on silti lottovoitto”. Ja perään tulee aina vielä torvensoitto.

VAPAA JA YKSIN?²

Angela McRobbie (2007) on esittänyt, että nuori nainen, eräänlainen ”huipputyttö”, on nykykapitalismin ikoni. Nuorilla naisilla on mahdollisuus kouluttautua hyvin, ja he myös valitsevat korkean koulutuksen miehiä useammin – kaikissa yhteiskuntaluokissa ja etnisissä ryhmissä.³ Usein tämä on kuitenkin julma lupaus, joka synnyttää huipputyöille suuria odotuksia: pitää kyetä kaikkeen, menestyä, saavuttaa, vaatia oikeuksia, liikkua, osallistua ja osata surfata taidolla huokoisen yhteiskunnan suurelta osin ennustamattomissa aalloissa. McRobbie (2007, 722) korostaa, että yhteiskuntapoliittisen ohjauksen tasolla huipputyttöjä ei kontrolloida estoin tai kielloin vaan pikemminkin tönitään tekemään kaikkea, olemaan vapaa ja käyttämään kaikki mahdollisuudet. Tyttövauvan potkupu- vussa voi lukea: ”Girls can do it!” Tällainen post-feministinen subjektiksi tulemisen muoto pitää sisällään itsen monitorointia, henkilökohtaisen urasuunnitelman luomista ja yksilöllisten ratkaisujen kehittämistä. Nuorten naisten tulee tulla tärkeiksi – itselleen. Stressaikkoina heitä rohkaistaan etsimään terapiaa, konsultointia ja ohjausta. Feminismia he eivät enää tarvitse, sillä naisten oikeuksista pitävät huolen tasa-arvokiintiöt ja Euroopan unionin politiikkaohjelmat sukupuolivaikutusten arviointineen.

Post-feministinen subjekti on nimenomaan yksilösubjekti myös silloin, kun hän kohtaa sukupuolten epätasa-arvoa tai syrjintää: hän taistelee itsensä tilanteesta eroon, rökittää muut ja rupeaa hyväksi jatkäksi. Ennen kaikkea hän välttää syrjinnästä tai sivuuttamisesta valittamista, sillä sehän olisi epäpätevyyden osoitus! Naispuolisuutta voi sitä vastoin käyttää hyväkseen töissä: esimerkiksi nuorehko naisjohtaja voi olla yrityksen etu. Hän voi saada myönteistä julkisuutta, ja tiedostavat ihmiset ostavat sitten yrityksen tuotteita.

Kollektiivinen liittoutuminen tai jokin naissolidarisuuden kaltainen ei kuulu post-feministiseen toiminta-ajatukseen. Tietokykykapitalismin uusliberaali yhteiskuntapoliittinen ohjaus kannustaa yksilöitä kilpailemaan toistensa kanssa, jolloin kuka tahansa toinen on potentiaalinen uhka minun elämälleni. (Mäkinen 2012.)

Nuoret naiset ovat huokoisen yhteiskunnan eturintama, aluskasvillisuus tai peräti ”tyttöruoho”, jonka päällä ja kustannuksella muiden on hyvä tallata (Veijola & Jokinen 2001, 213). Saskia Sassenin (1998) mukaan nuoret naiset ovat globaalin työvoiman uudelleenorganisoinnin ytimessä: he ovat kaikista tottelevaisin ja joustavin työvoimareservi, joka voidaan paremman elämän lupauksin temmata pois juuriltaan ja muokata hyväksi ja yksilöllisiksi kulluttajiksi.⁴

Annette Fuentes ja Barbara Ehrenreich (1983) tutkivat jo kolmekymmentä vuotta sitten prosessia, jossa globaalin Pohjoisen yritykset siirtävät tehtaita ja tuotantoa ”halvempiin” maihin. Heidän tulkinnassaan pääsyy prosessin joutuisuudelle oli se, että globaalin Etelän nuorille naisille voitiin maksaa niin huonoa palkkaa. Muutenkin yritykset pystyivät muuttamalla karttamaan yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisten ammattiyhdistysliikkeiden työterveyteen ja turvallisuuteen liittyviä vaatimuksia. Kuten Chandra Talpade Mohanty (2003) toteaa, naisille allokoitiin ratkaiseva rooli globaaleilla työmarkkinoilla samaan aikaan feminismin ja naisliikkeen kuihtumisen, yleisen poliittisen oikeistolaistumisen ja hyvinvointimalien alamäen kanssa.

Naisten mahdollisuus avautui historiallisessa käänteessä, jota Moulier Boutang (2011) sanoo siirtymäksi toisesta, teollisesta, kapitalismista kolmanteen, kognitiiviseen kapitalismiin.⁵ Oleellinen ero näiden kahden kapitalismin ”mutaation” välillä on inhimillisten kykyjen ja elämäntaidon siirtyminen tuotannon keskiöön. Kolmas kapitalismi tarvitsee ihmisten yleisiä inhimillisiä, älyllisiä, kielellisiä, tunteellisia ja suhdekykyjä, ja siksi sen on *annettava* ihmisten olla vapaita, luovia, liikkuvia, autonomisia ja sosiaalisia. Samalla se tietysti koettaa napata nämä kyvyt myllyynsä (esim. Lazzarato 1996).

Nuoret naiset ovat monella tapaa edellä luonnehdittujen yhteiskunnallisten muutosten strategisia toimijoita: globaalisti heille on jaettu ratkaiseva rooli maailmanmenossa, ja postfeministisestä näkökulmasta he ovat jo voittajia. Tunteellinen kapitalismi ikään kuin sopii naisille, erityisesti nuorille naisille. Samaan aikaan se tietysti polkee tyttöruohoa minkä ehtii. Mutta tyttöruoho ei taivu mättäitäin, sillä kolmannen kapitalismin ”hallinnallis-normatiivinen subjekti” (Skeggs 2010) on vapaa ja yksin. Hallinnallis-normatiivisena subjektina oleminen ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen toiminnan muoto. Tohkeissaan oleva nuori nainen saattaa olla postfeministinen ihanne, mutta myös paljon muuta.

Seuraavassa haen PMMP:n, Chisun ja Maija Vilkkumaan pop/rock-taiteesta tohkeisuuden sävyjä ja asteita. Aloitan tohkeisuuden äänekkäistä ja eksplisiittisistä manifesteista ja etenen kohti jonkinlaista *nollatohkeisuutta* tai tohkeisuuden tummaa kääntöpuolta, tilannetta, jossa ”mikään ei tunnu miltään” (Chisu, ”Sabotage”, levyltä *Kun valaistun*, 2011). Tohkeisuuden vastamyrkkyaineekset löytyvät yhdessä tekemisestä ja innostumisesta, mutta sen tummassa puolessa tuo *meisyyden* horisontti, kyky innostua toisten kanssa ja toisista, häviää, ja ”kipu korvaa ystävän”, kuten Chisun laulusa havaitaan. Edellä kuvatun kolmannen kapitalismin logiikan mukaisesti myös yhdessä innostuminen muodostaa keskeisen osan nykytyöläisen professionaalisuudesta, ja jos sitä ei ole, se on vakava työmarkkinariski.

Aineistoni koostuu sekä levyistä että live-keikoista. Erityisesti tarkastelin laulujen sanoituksia: teemoitin ja kirjoitin juonilyhenelmiä. Tutkin myös levypakkausten kannet ja kirjaset sekä luin silmiini osuneet artisteja käsittelevät artikkelit aikakauslehdistä. Surffailin keskustelupalstoilla – niiden keskustelijat toimivat paikoin tulkinta-apureinani. Katsoin YouTubeen taltioituja esityksiä. Analyysini kohdistuu ensisijaisesti lyriikoihin, lauluissa kuvattuun ja kerrottuun tohkeisuuteen tai sen uupumiseen. ”Tämä voi olla koko elämämme ihanin päivä” (PMMP, ”Matkalaulu”, levyltä *Kovemmat kädet*, 2005) – siksi pitää mennä ja kokea kaikki juuri tänään ja yllyttää muita tekemään samoin. Toisissa – tai samois-

sa – lauluissa kerrotaan, millaista on elämä, josta tohkeisuus puuttuu ja jossa ainoa mieleen muistuva hyvä asia on lapsena Korkeasaareen tehty retki, jolloin sai olla perheen kanssa yhdessä (PMMP, ”Korkeasaari”, levyltä *Rakkaudesta*, 2012). Sivuan myös sitä tohkeisuutta, joka kuvastaa esittämisen tapaa (esimerkiksi riehutaan lavalla), sekä sitä vuorovaikutusta, joka syntyy tohkeissaan esiintyvien ja tohkeissaan kuuntelevien ja mukana laulavien yleisöjen yhteisenä performanssina.

Niin Chisun, Vilkkumaan kuin PMMP:nkin sanoitukset ovat yleisesti korkeatasoisia ja hauskoja, ja ne sisältävät intertekstuaalisia viittauksia iltapäivälehdistöstä moderniin runouteen sekä tietysti iskelmiin ja muuhun pop/rock-lyriikkaan. Myös yleisöt tuntuvat todella osaavan sanat. Esimerkiksi Ilosaarirockissa kesällä 2012 yleisö lauloi täysillä mukana PMMP:n kappaleita vain pari viikkoa ennen konserttia ilmestyneeltä albumilta *Rakkaudesta* – vaikka osa sanoituksista on melko hankalia ja kirjallisiakin. Ehkä ihmiset opettelevat sanoja ulkoa siksi, että on mukavaa laulaa ja hyppiä yhdessä, harjoittaa perustavaa ja konkreettista tohkeisuutta. Jotkut kappaleet ovat jo päätyneet koulujen laulukirjoihin ja kuorojen laulettavaksi. Esimerkiksi PMMP:n tunnetuksi tekemä, alun perin Noitalinna Huraa -yhtyeen vuonna 1998 levyttämä ”Pikkuveli” oli kesän 2013 Ilosaarirockissa todellinen yhteisesitys, ja jopa takarivissä kädet puuskassa seisijat heltyivät ainakin aukomaan suutaan.

Laulut matkustavat nykyään myös suoraan ja nopeasti. PMMP:llä on rankka yhteiskuntakritiikkilaulu nimeltään ”Jeesus ei tule oletko valmis” (levyiltä *Rakkaudesta*, 2012). Sen kertosaie on tarttuva ja gospelmainen ja virsimäisyys synnyttää jännitteen sanojen ironisten ja osin karkeiden sävyjen (”kohduissa roikkuvat sikiöt”) kanssa. Kuulin tätä laulua laulettavan kuorossa – ja perään kikatettavan – Joensuun Kansalaistalolla vain muutama kuukausi levyn julkistamisen jälkeen! Musiikki synnyttää siis monenlaista tohkeisuutta, joka ei palaudu populaarikulttuuriin tuotteena: ihmiset laulavat yhdessä konserteissa, tutkivat sanoituksia ja keskustelevat niistä keskenään nettipalstoilla ja arvatenkin kasvokkain, tekevät laulusta kuoroversion ja kikattavat.

JOHDATUS TOHKEISUUTEEN

Maija Vilkkumaa tunnetaan ehkä parhaiten levystään, jonka nimi on nasevasti ja osuvasti *Ei* (2003). ”Ein” voi heti tulkita mahdollisimman lyhyeksi feministiseksi manifestiksi: kun nainen sanoo ei, se myös tarkoittaa ei. Vilkkumaalla ”ei” toimii muillakin tasoilla.⁶ Levyn nimikappale kertoo tyttärestä, joka elää äitinsä vankina. Tytär haluaisi lähteä maailmalle, mutta äiti ei anna, koska tuo maailma on jo vienyt toisen tyttären. Äidin viesti on: ”mä sanon viimeisen sanani ja se on ei.” Tytär miettii, että äiti on hänestä huolissaan, mutta itsen kannalta ”kurjaa on jos ulkopuoliseksi jää”. Äidillä on sumeat silmät, mikä voi viitata alkoholiongelmaan sekä siihen, että hän ei muutenkaan ymmärrä lapsensa elämänhalua ja johonkin kuulumisen tarvetta. Kasvaessaan tytär tajuaa, että raukean äidin raukean talon ovi ei aukea, vaikka tytär kuinka riuhtoo lukkoa. Niinpä, kohta 16-vuotiaana, ”yönä eräänä elokuun”, tytär karkaa ikkunasta, kun äiti on nukahtanut tupakka suussa, ja ehtii kuin ehtiikin karkuun, vaikka äiti herää ja huutaa perään.

”Ei”-kappale hahmottaa yleisen nuoren naisen elämäntilanteen: äiti, joka kieltää ja estää – nuori nainen, joka kieltäytyy jäämästä äidin eristyneeseen elämään ja haluaa jotain muuta. ”Muuta” ei tässä tarkemmin hahmoteta, mutta joka tapauksessa ”tytär on jo kaukana ja lähellä kuuta”. Teemaa, jossa kieltäydytään tarjotusta, normitetusta, pakotetusta, keskiluokkaisesta, alkoholin sumentamasta elämästä ja mietitään, millaisen ”kuun” taivaalta oikeasti haluaisi, Vilkkumaa muuntelee muuallakin tuotannossaan. Se on kasvukerptomusten peruskaava ja länsimaisen individualismin keskeinen juoni, johon Vilkkumaa punoo rosoja ja arkisia tuntemuksia. Siten ne tuntuvat kertovan juuri minusta tai juuri meistä – tai tarjoavan vertailukohtia. Artist.letsingit.com -sivustolla keskusteltiin ”Ei”-kappaleesta. Joku kommentoi, että se kolahti ihan täysillä heti ja että siihen pystyi samastumaan, toinen taas, että ihan hyvä biisi mutta puhki soitettu, johon kolmas: ”joo mutta on tää parempi ku vaikka mun elämä”.

Kunnes joet muuttaa suuntaa -levyn (2010) avauskappale ”Rouvakellari” kuvaa tohkeilun voittoa kotoilusta. Siinä kertoja kuvaillee, miten helposti tulee suljetuksi rouvakellariin, jos vähäksi aikaa pysähtyy ja miettii, pitäisikö tähän kodikkuuteen ja perhekeskeisyyteen jäädä – se kun olisi normaalia:

*mut nyt sun⁷ on jo aika olla niitä
jotka jauhaa pakastepusseistaan
vadelmamousseistaan
kalevi-jusseistaan*

Kertoja kuitenkin päättää, että ”se ei voi olla niin” ja julistaa: ”Mä teen mitä teen ja mä meen minne meen jos sä et tykkää niin painu helvettiin. Kappaleessa ”Rock’n’roll” samalta levyltä kiteytyy Vilkkumaan tohkeisuuden sanoma:

*En halua autoo
en haluu kirjoittaa kirjaa
en tavata paavii
en haluu pysytellä hiljaa
en halua mennä
lauantaisin Ikeaan ja Jumboon
en halua nostaa
juhlapäivänä lippua salkoon.*

Ei keskiluokkaiselle elämäntavalle, ei uususkonnollisuudelle, ei konventionaaliselle kulttuuriuralle, ei kiltille ja sovittelivalle tyttöydelle, ei kulutuskeskeiselle automarkettielämäntavalle, ei nationalismille. Seuraavassa säkeistössä kieltäytymistä jatketaan: ei juoksemiselle nopeammin kuin joku toinen, ei sen miettimiselle painaako 60 vai 61 kiloa, ei sen tietämiselle kuinka tullaan ehyeksi tai kudotaan sukkia tai leivotaan tosi hyvää pullaa. Kaiken tämän sijaan:

*Mä tahdon mennä sinne missä jengi huutaa
hyppii ja karjuu kunnes joet muuttaa suuntaa
anna mun hukkuu rock-n-rolliin
laulu laulajaansa koului
tietää miltä musta tuntuu aamuöisin.*

Kertoja haluaa mennä sinne missä ollaan tohkeissaan ja hypitään ja huudetaan yhdessä, kunnes joet muuttaa suuntaa. Tässä ollaan rock-konsertissa, mutta se toimii myös yleisemmin metaforana yhdessä tekemiselle: siihen hukkuu, tekeminen alkaa ohjata tekijää ja kannattelee, ja lopulta jopa tietää miltä toisesta tuntuu (aamuöisin – teema, joka esiintyy usein Vilkkumaalla ja kuvaa ikäviä unettomia öitä).

”Viimeinen laulu” -kappaleessa kerrotaan tohkeisuuden vaikeudesta. Kertoja koettaa sanoittaa ja säveltää hienon, monipuolisen laulun, joka kertoisi myös laulun kyvystä jäädä soimaan päässä ja kannatella:

*mä halusin että se kaikesta kertoa vois
et siin ois raivo ja nauru ja riemu ja haikeus
se hellisi vielä kun kulkisin jonnekin pois*

Mutta kun se sitten soi, kertoja vain miettii kesiä, joita ei tullutkaan, ja unelmia, joiden luuli toteutuvan. Siitä jatkaa seuraava kappale ”Siihenks se jää”, jonka voi tulkita taiteilijan kriisin kuvaukseksi. Kertoja ponnistelee ja tulee sellaiseksi kuin pitää ja ui muiden ihailussa ja puhuu hiljaa suppisuin, mutta sitten hän alkaa kysellä, ”mitä tää maksaa”. Normatiivisuutta ja ”pitämistä” on liikaa – mitä tehdä? ”Huudan en saatana jaksa / ja sitten mä meen.” Laulussa ei kerrota, minne ollaan menossa, mutta muistot jäävät mukaan roikkumaan kuin olisi ”tukassa purkkaa”: ne kiusaavat ja tunkevat joka paikkaan kuin tuuli, joka puhaltaa ”joka ääreen ja nurkkaan”. Eikä tohkeisuuskaan ole aivan yksiselitteistä, kuten ilmenee laulussa ”Liperiin Nivalaan”:

*ai niin sähän oot mitä oot
ja mä oon mitä saan
minä oon mitä vaan*

”Minä oon mitä vaan” kiteyttää tohkeisen subjektin joustavuuden: voin olla mitä vain tarvitaan ja olen mitä vain tahdon.

TOHKEISUUSKANNUSTUSTA NAISILLE

Tohkeissaan haluaa kuun taivaalta, kaiken, montakin asiaa yhtä aikaa yhtä aikaa – vaikka ei välttämättä ole aivan varma siitä, mitä haluaa. Usein paremmin tiedetään se, mitä ei haluta. Tohkeisuus yhdistää autonomisuuden, oman pään mukaan tekemisen ja yhdessä tekemisen ja innostumisen, sillä muuten laulu ei kouli laulajaansa eikä laulaja tiedä, ”miltä musta tuntuu aamuöisin”. Lisäkierrettä ilmiöön saadaan suorastaan yllyttämällä tohkeisuuteen.

PMMP:n levyllä *Rakkaudesta* on ”Tytöt”-kappale, jossa vanhempi nainen valistaa tyttöjä feminismin perusteeseistä ja kehottaa heitä paitsi olemaan niin kuin ovat niin myös uneksimaan ja lentämään – tämä lienee viittaus Erica Jongin vuonna 1973 julkaistuun feministiseen kohokirjaan *Lennä, uneksi* (suom. Jong 1976). PMMP:n laulun lyriikassa käytetään eksplisiittisesti sanaa ”kehottaa”, kun aikuinen nainen (kappaleella vieraileva laulaja-lauluntekijä ja aiemmin erityisesti hip hop -artistina tunnettu Mariska) usuttaa pimuja ja mimmejä lopettamaan anteeksipyytelyn ja ujustelun:

*kehotanki joka pimuu ja mimmii
a-antakaa kuulua ja antakaa haista, joo
tää! ei sitä tarvitse anteeksi pyytää
millään tavoin ikinä ujustella, että
ootte täydellisiä noin
voitte tehdä ja mennä
nainen, sanon sulle
hei mä sanon sulle: Uneksi lennä!*

Laulussa viitataan moniin muihinkin feminismin toisen aallon perusvaatimuksiin: ”en oo mikään perse, oon mieluummin persoona”; ”sua ei ole tehty kenenkään kylkiluusta, ei raudasta ei puusta”; ”ei maailma oo mitään ilman naista”. Osa viittauksista on ironisia tai ainakin ne voi tulkita ironisiksi, liian itseensä tyytyväiseen, edellisen sukupolven ihanteita toteuttavaan ”äitien feminismiin” (ks. Kontula 2009) kohdistuviksi piikeiksi: ”Jang ei ole mitään ilman jinnii / ei maailma oo mitään ilman naista.” Mutta laulussa myös luodaan me-feministisyyttä melko vakavaan sävyyn. Siinä kuva-

taan naisia ja tyttöjä, jotka kasvavat ihanaksi ja pärjäävät pakon edessä, kun ”itsensä ne itse kasvattaa”.

Itsensä kasvattaminen on huikea huokoisen yhteiskunnan ja sen uusliberaalin ohjauksen kuva. Laulun kehottajanaiset⁸ rohkaisevat omien kokemustensa perusteella tyttöjä erilaisiin tekoihin ja peräänantamattomuuteen: ”Kaikki kel on sakset osaa leikata, jos mo-kaatte, kukaan ei muista sitä huomenna.” Itsensä kasvattamisen lisäksi kannattaa kokeilla itsensä häpäisyä, sillä siihen ei kuole, ”ko-keilin, oon vielä hengissä”. Myös itsensä häpäisy on mielenkiintoi-nen nykykapitalismin teko, mahdollista vain jonkinlaisessa muo-dottomassa sosiaalisessa tilassa.

Miten tyttöjä tehdään, kysytään vielä ”Tytöt”-kappaleen sanois-sa viitaten lastenloruun ”Mistä on pienet tytöt tehty” (sokerista, kukkasista, inkivääristä, kanelista; pojat taas etanoista, sammakois-ta, koiranhännän tupsukoista). Uuden laulun mukaan tyttöjä ei ole tehty raudasta eikä puusta (ennen olivat miehet rautaa ja laivat puu-ta), ”vaan ne on toisia aineita mistä tämmöset koostuu”. Tämmöi-sillä on ”värikkäitä palikoita rakentaa oma torni” – ja näitä on kas-vattanut juomakulttuuriperhe: ”Ne kasvaa miten sattuu, kun mart-tyyrimadonna ja pyhä virtahepo ne kasvattaa.” PMMP:n keskuste-lusivuilla (pmmp.fi/keskustelu) nämä säkeet on yleisesti tulkittu si-ten, että ilmaisut viittaavat alkoholitiperheen lapsen tarinaan, jossa alkoholi on kulttuuria ja alkoholismi virtahepo olohuoneessa, josta ei puhuta, vaikka se häiritsee kaikkia.

”Tytöt” on tyylilajiltaan rap. Siinä on tarttuva ja melodinen ker-tosäe, joka kokoaa yhteen kappaleen perusidean: tyttöjen kannattaa ja on pakko uskoa itseensä, mutta samalla voi, ja on syytä, kyseen-alaistaa vallitsevat arvot. Tällaiseen kollektiiviseen, myönteiseen sykkeeseen johdattaa myös laulusta tehty video (PMMP 2012), jos-sa esiintyy paljon ”tavallisia” tyttöjä PMMP:n kanssa. Syke syn-nyttää ”hunninkoa”:

*Tehän ootte jo oikein
kun te ootte vaan just noin
Kaikki mitä te teette
ja se miten te ootte
Hunninko maailmankartalle*

Urbaani sanakirja -sivusto määrittelee: ”Hunninko tarkoittaa asiaa, joka päättyy oman onnensa varaan ja rempalleen. Hunningolla oleva ihminen on heitteillä, ei huolehdi itsestään eikä noudata hyviä tapoja. Hunninko on tarkoittanut myös tunkiota tai jonkinlaisia jättekasaa tai hajalle heitettyä. Sanalla on esihistoriallinen merkityksensä polttohautauskumpuna, ja Virossa sana tarkoittaa kivikassaa.” Näin hunningon saaminen maailmankartalle tyttöjen yhteydessä voi tarkoittaa omillaan olemiseen kehottamista ja konventionaalisuuden unohtamista; sitä, että mikään ei ole yksiselitteistä eikä ennalta ennustettavaa, mutta silti ei ole muuta mahdollisuutta kuin olla ”vaan just noin”. Tämä on vaihtoehto vallitsevalle varmistelueetokselle, jossa nuoret – ja aikuiset – tekevät asioita vain siksi, että ne näyttäisivät hyvältä CV:ssä tai jotta tuleva työnantaja olisi tyytyväinen.

Samalla *Rakkaudesta*-levyllä on ”Koko show” -niminen laulu, jossa hunninko tavoiteltavana tilana tarkoittaa hauskan pitämistä. Tarina alkaa miettimällä vanhemmuutta ja parisuhdetta, joissa ”väsyttään toisiimme”, missäpä muualla kuin ”alla pyykkikasojen”. Laulun kokijakertoja haluaa ottaa ”koko show’n” ja ”täyden laidallisen” ja on siinä tietysti kolmannen kapitalismin tohkeinen ihanetyttö. Hän tekee sen joka tapauksessa, ”käy miten käy”, jos ei muutoin niin osoittaakseen, että ”ainakin jotain uskalsin”. Hän ottaa ”sen koko paketin”. Ennen tähän johtopäätökseen tulemista hän on käynyt tuhat kertaa läpi ”itsekkyyden ilmentymiä” ja ”syyllisyydentunnon sävyjä” sekä sitä, mitä ”meissä on tai ole ei” sekä ”kumpi kummaltakin voimat vei” – tyypillisiä parisuhdevellontoja. Kuka tahansa lapsiperheen arkea elänyt tai seurannut tunnistaa, mitä tarkoittaa ”univelkapuuro”, jonka porinaan sulii kaikenlaista (haaveita tutkinnoista, urasta ja niin edelleen), kuten myös sen, että tällaista ei voinut ennustaa eikä sitä ymmärrä vielääkään. ”En tajunnut yhtään, en tajua nytkään. Täysiä huoneita, käsiä, vuoteita.”

PMMP:lle tyypillisesti arkinen valitusvirsi kuitenkin käännettään nurin muutamalla nopealla vedolla. Laulun kertoja kuvailee kysymystä, jonka esittävät hieman yllättävät tahot eli koirat ja kakarat: ”Mitä ne nyt aikoo, apinat, ihmettelee koirat, kakarat.” Vas-

taus on kuitenkin selvä: ”No jos sitä meiltä kysytään, hautaan asti hauskaa pidetään.”

”Me”, joilta kysytään, tarkoittaa ensinnäkin laulun pariskuntaa: he aikovat pitää hauskaa hautaan asti, vaikka jopa lapset ja koirat sitä ihmettelevät ja vaikka toisiinsa väsyttään. Laulun ”me” viittaa myös meihin naisiin, tietyssä elämänvaiheessa ja tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa, tunnetilanteessa, eläviin naisiin. Tulkin-
taa kollektiivisesta *naismeisyydestä* tukee usea seikka. PMMP:llä on useita lauluja, joissa tytöt pitävät hauskaa ja juhliivat aamuun asti, ja ”Koko show’n” rytmi ja sovitus muistuttaa niistä, esimerkiksi ”Kesäkaverit”-hitistä, joka on estoton ”me bailataan” -manifesti. Lisäksi PMMP:n tuotemerkki on kaksi naista, jotka kohkaavat lavalla eivätkä kieltäydy rankaltakaan biletykseltä, jolloin varsinkin live-tilanteissa ”me” tulee helposti tulkituksi myös Paulana ja Mirana, Mirana ja Paulana. (Siitä nimikin.)

TOHKEISUUS NOLLA

Tohkeisuus on yhdessä innostumista, jossa voi nähdä autonomisuutta, poliittisuutta ja vastarintaa, ja lisäksi se on työmarkkinoilla hyvässä kurssissa oleva kyky. Voi kysyä, onko tohkeisuudesta tullut jonkinlainen ihannemodaalisuus sukupuolesta riippumatta. Jos ylenpalttisesta innostumisesta on tullut kaikilta vaadittava kvalifikaatio, kääntöpuolelta löytyvät ulossulkeminen, yksinäisyys, masennus ja itsetuhoisuus: kun ei jaksaa, ei osaa, ei pysty, ei mitään.

Chisun levyllä *Vapaa ja yksin* (2009) kerrotaan yksinäisestä keijusta, joka hieroo aamuisin siipiinsä keijupölyä, jotta jaksaisi lentää vastatulessakin (”Yksinäisen keijun tarina”). Hänellä on ollut kovat ajat, mutta muut eivät ymmärrä, että keijutkin voivat olla surullisia. Keiju mainitsee faunille murheistaan, joita tämä ei ota tosisaan. Yhteisö ottaa keijun vakavasti vasta kun ”tuo pieni keiju nuk-

kui pois”. Silloin yksinäisen keijun tarina koskettaa kaikkia, ja he lohduttelevat toisiaan samalla kun muistuttelevat, että:

*ois paratiisi meillä täällä näin
jos elettäisiin aina lähekkäin
ja vaikka faunin, peikon, keijunkin,
suru silloin kiinni saa
se ei vie mukanaan.*

Laulu on balladi ja hyvin kaunis melodialtaan; Chisu esittää sen kevyesti ja hiljaa laulaen. Laulu on huokoisen yhteiskunnan vastine ”Päivänsäteelle ja menninkäiselle”; epätoivoisen ja mahdottoman rakkauden tilalla on pieni yksilö, jonka vastoinkäymisiä muut eivät huomaa. Kertoja analysoi terävästi julman paratiisiyhteisön: surullinen keiju yhdistää kuolemallaan faunit, peikot ja eloonjääneet keijut. Hän on yhteisön tarvitsema uhri tai syntipukki. Mutta kertoja välittää – välittää ainakin niin paljon, että kertoo tarinan.

Chisun *Kun valaistun* -albumilla (2011) on tarina ”Vanha jo nuorena”, jossa lauletaan pienestä lapsesta, ehkä työstä:

*Sä tiesit jo varhain liikaa
sadut ei sua suojellu
sateenkaaren päässä on multaa
kerto pukkikin juopunu.*

Laulun ”sinä” kulkee ”edellä veljien kengissä aikuisten” ja on siis mitä ilmeisimmin lastensuojelua vailla oleva vastuuttomien vanhempien tyttö, joka ehkä tyttöyttään ottaa ja joutuu ottamaan vastuun perheestä – jossa ei tehdä ihan tavallisia asioita.⁹ Pienen tytön korvat kuulevat ja silmät näkevät, sydän tuntee; hän ”itki aamut ja huusi illat”. Hän oppi ”et särkyä voi kivikin”. Tässäkin balladisessa päädytään kuolemaan: ”Mut yö oli jo myöhäinen kun matkasi viimeisen / Sä edellä veljen kuljit saatossa sielujen.” Arvoitukseksi jää, ovatko perheen lapset tehneet yhdessä itsemurhan vai onko heidät peräti murhattu. Joka tapauksessa kappale kommentoi kuuluisaa kodin suojelusenkelinä, jonka tulisi pitää huoli lapsista, joiden vanhemmat ovat jättäneet heidät pimeään, syntiseen korpeen.¹⁰

Chisun laulussa kertoja huomauttaa, että ”ois enkeli lapsien voinu aiemmin kertoa et läpi avoimen sydämen, ain pääsee luo enkelten”. Lause on epäselvä tai monimielinen, mutta silti selvä sosiaalipoliittinen ja tuohtunut kommentti: vanha enkeli varjeli lapsia putoamasta synnin verkkoihin, mutta uusi enkeli ei ole ajan tasalla. Myös PMMP:n kappaleessa ”Korkeasaari” levyllä *Rakkaudesta* (2012) kerrotaan surkeasta nollatohkeisuudesta ystävälle tai mahdollisesti terapeutille. Laulu on ehkä sähköpostiviesti, itsemurhaviesti, ja se loppuu näin:

*Älä enää vastaa tähän
Teen sen mitä aion tänään
Sä et sitten tienny mitään
jos ne kysyy myöhemmin.*

Tätä ennen kertoja on listannut asioita, joista hän ”vähän elämässä ilahtuu”, kuten viestin vastaanottaja on joskus pyytänyt miettimään. Lista on melko pitkä: jokin uusi PC-peli, päivittäinen punttisali, sarjakuva-albumit (varsinkin *Tex Willer*), hyvä karkkivalikoima, Kelan tuki sekä se, että ”joku puhuu mulle jotain, kysyy vaikka sytkärii”. Armottomimman kuvan pienestä, vähäeleisestä ja masentuneesta tilanteesta maalaa kertosa, jossa mainitaan kertojan joskus (ehkä lapsuudessaan) ilahtuneen vähän perheretkestä eläintarhaan: ”Korkeasaari keväällä, karhut heräilevät, koko perhe yhdessä kerrankin on.” Laulun sävel on kaunis ja melodinen, mikä sekä korostaa viestiä että luo kontrastin surulliselle ja rujolle tarinalle. Tässä poliitikkojen, viranhaltijoiden, journalistien ja tutkijoiden luoma tapaus ”syrjäytynyt nuori” saa äänen ja kertoo itse millaista elämä huokoisessa yhteiskunnassa voi olla.

Kun ei jaksaa innostua eikä oikein elääkään, muut ihmiset katoavat – ja toisin päin: jos muita ei ole, innostuneisuuden ja elämänhalun tilaa on hyvin vaikea saavuttaa (ehkä joitakin armoitettuja erakoita lukuun ottamatta). Masentuneet eivät jaksaa olla sosiaalisia, mutta myös kolmannen kapitalismin pakotettu sosiaalisuus voi mamentaa ihmisiä, erityisesti epäsosiaalisia tai hiljaisia ihmisiä. Ylenmääräinen tunteellisuus ja sosiaalisuus voivat joillakin johtaa niiden kaikkinaiseen torjuntaan. On parempi, ettei mikään liiku, kuin

että kaikki tuntuvat vaativan jotain äksöniä. Joissain tapauksissa ”kipu korvaa ystävän”, kuten Chisun kappaleessa ”Sabotage”. Sabotage tarkoittaa tihutekoa tai tahallista vahingoittamista sekä työläisten harrastamaa hidastelua tai vastaavaa tuotannon sabotoimista. Chisun sanoitus kertoo itsensä vahingoittamisesta:

*Ja kohta nuolen haavoja
Syviä ja suolaisia
Kun mikään ei tunnu miltään
Kipu korvaa ystävän*

Sanoitus tekee mahdolliseksi kaksi tulkintaa siitä, kuka haavat on aiheuttanut: toisaalta laulussa kerrotaan, että ”mä putosin sun ansaas” ja jäin leikkimään ”ilman kypärää”, vaikka sitä ei tekisi ”hai tai härkäkään”, mikä viittaisi väkivaltaiseen parisuhteeseen. Toisaalta sanoitus viittaa itsensä viiltelyyn, ja sanoituksen ”sinä” voi olla se osa itseä, joka houkuttelee suloiseen sabotageen, jonka ansaan jälleen pudotaan. Myös tämän laulun tulkinnasta on virinnyt nettikeskusteluja. *Kaksplus*-lehden keskustelussa (*kaksplus.fi* 2011) esitettiin juuri kaksi mainitsemaani tulkintaa. Joka tapauksessa oleellista on se, että kipu korvaa ystävän tilanteessa, jossa mikään ei tunnu miltään. Tämä kipuystävä ”nöyränä vartoo vuoroaan” eikä ”jätä milloinkaan”.

Laulun kertoja on ollut psykiatrisessa hoidossa ja aggressiivisessa terapiassa: ”On mua viety huoneisiin, ja murtauduttu mun tunteisiin”. Hän hokee nimeään ja ”sosiaaliturvatunnustaan mykkiin puhelinvastaajiin” (nolla-kolme-nolla...) siinä toivossa, että saisi ”sut viel kerran kii” ja ”muuttaisit mut taas eläväks”. Tässä laulussa ei olla tohkeissaan, ei olla ironisia, ei kyynisiä, ei opportunistisia eikä yhtään mitään: ei tunnu miltään.

VIIMEINEN KEINO

Chisun albumilta *Kun valaistun* löytyy myös ”Kohtalon oma” -niminen kappale. Siinäkin sanoituksen ”sinän” voi tulkita toiseksi ihmiseksi, joka tekee kertojalle pahaa. Lisäksi ”sinän” voi lukea

omaksi kohtaloksi tai fatalismiksi tai yhteiskunnalliseksi vääjäämättömyydeksi (kuten ”huono-osaisuus periytyy”), jonka kanssa kertoja ottaa mittaa.

*Otan sua ranteista kii ja sidon käsinojiin
Tää on ainoa mun keino paeta
Nään ku siin tuolissas oot jo huolissas
Tätä tahtois en, tää on mun keino viimeinen*

Tilanneanalyysin jälkeen kertoja alkaa katkoa laulun ”sinän”, esimerkiksi kohtalon, sormia yksi kerrallaan. Peukalon, ”ettet liftata voi mun perään”, etusormen, jotta et ”töki sillä enää”, keskisormen, ”ettet häpäise mua enää”. Nimetöntä sormeä hän säälisi, ”mut ei se mitään fiksua teekään”, ja pikkurilliä ei viedä, koska kertoja toivoo, että sanoituksen ”sinä” muuttuisi kiltimmäksi ja ”minä” voisi palata. Laulun kertosaakeessa kuitenkin vakuutetaan:

*Hei kohtalo, oon iso tyttö jo
Ja mä päätän sen kenen oon tai en*

Tästä laulusta on tehty video, jossa tavaratalon naispuolinen siivooja kulkee yöllä siivouskärryensä kanssa ja alkaa sitten tanssia ja roisisti hyppelehtiä moppinsa kanssa kappaleen tahtiin. Hän tyhjentää muropaketteja lattialle saaden aina vaan lisää vettä myllyynsä, kunnes laulu loppuu. Siivooja palaa kärryensä luo ja poistuu kuvasta. Video on hykerryttävä ja avaa edellä mainitsemani mahdollisuuden tulkita kappale myös yhteiskuntakritiikkinä: laulun kertoja istuttaa yhteiskunnalliset valtahierarkiat ja luokkaerot tuoliin ja sitoo kiinni, koska se on ainoa keino paeta. Ainakin Itä-Suomen yliopiston työpolitiikan kurssin opiskelijat tekivät vaivatta tämän suuntaisen tulkinnan keväällä 2013: heidän mielestään kyseessä oli prekariatin kuvaus, prekaarin työn kuvaus, vastarinnan kuvaus, mutta myös sen kuvaus kuinka kapitalismi osaa siepata tai tyrmätä vastarinnan – siivooja palaa videon lopussa ruotuun ja tarttuu siivouskärryynsä.

Virnon mukaan tunnetilanne on olemisen ja tuntemisen sävyjä, jotka tavanomaistuvat erilaisissa kokemussympäristöissä. Lauluanalyysien perusteella voi ainakin sanoa, että tohkeisuus on le-

vinnyt poikien ja nuorten miesten rock-touhuista ja urheilukentiltä koskemaan kaikkia elämämpiirejä: erityisesti työtä ja työelämää, mutta myös perhettä, rakkautta, kulkemista, aikuistumista ja itse aikuisuutta. Kaiken innostavuuden ja elinvoimaisuuden lisäksi tohkeisuus toimii myös puuttumisensa kautta: kun siitä on tullut elämässä ja työssä tarvittava keskeisyky, sen puute muuttuu radikaaliksi elämäntaidottomuudeksi: ei jaksa innostua oikein mistään ja lopulta mikään ei tunnu miltään. Tällaisessa tilanteessa yksittäinen ihminen saattaa joutua työyhteisön tai jonkin muun yhteisön uhrattavaksi: hänen masennuksensa tai yleinen elämänhaluttomuutensa suljetaan pois ja sillä taataan muiden toimintakykyisyys.

Tohkeisuuden voima on yhdessä tekemisessä: laulu laulajaansa laulaa, kun asioita tehdään yhdessä ja saadaan into päälle. Nuorehkojen pop-rock-lyyrikköjen mukaan ainakin naisille tohkeinen kohkaaminen sallitaan tietystä vaiheesta – ennen perhe-elämää ja ”oikeita” töitä. Kun lyriikat vaativat naisille oikeutta olla ja mennä ja saada kaiken myös tämän vaiheen jälkeen, he ironisesti huuatavat samaa kuin työnantajat: kaiken haluava ja kaikkeen pystyvä nuori nainen on niin työmarkkinoiden kuin uusliberaalin hallinnan ihanneyksilö. Mutta vastamyrkkyä piilee ainakin siinä, että yhteinen tunteminen, jota nykyiset tunnesävyt väistämättä synnyttävät – ja joita ilman nykykapitalismi immateriaalisine ytimineen ei toimi – tekevät mahdolliseksi myös sellaisia toiminnan ja tuntemisen muotoja, jotka eivät välttämättä ole niin vain kaapattavissa. On hunninko, on julkeus ja yhdessä pauhaaminen ja bailaaminen. Jos ja kun ne jossain vaiheessa valjastetaan tuotannon tekijöiksi, bailaajat ovat jo muualla. Se, mitä tiellä on tapahtunut, ”tielle jää”; kertoja kihartaa tukkansa ja pukeutuu silkkiin (Chisu, ”Tie”). Ja kun PMMP rohkaisee tyttöjä kasvattamaan itse itsensä ja häpäisemään itse itsensä, sekoittaa se niin kasvattamisen, häpeämisen kuin häpeällä kasvattamisen logiikan. Häpäiseminen sosiaalisena tilanteena muuttuu muodottomaksi ja menettää voimansa.

VIITTEET

¹ Tunnistin tohkeissaan olemisen termiksi jota hain, kun satuin kuulemaan radiosta ”popveteraani” ja radiotoimittaja Markku Veijalaisen haastattelun. Hän kertoi nuoruutensa bändeistä ja muista yhdessä säveltämisen tavoista ja luonnehti elämänvaihetta jotenkin näin: ”Me oltiin niin tohkeissaan kaikesta.”

² Otsikko on Chisun albumin nimibiisi (v. 2011).

³ McRobbien konteksti on Iso-Britannia, mutta analyysiä voi käyttää soveltuvien osin kaikkiin niin sanotun globaalin Pohjoisen hyvinvointivaltioihin.

⁴ Sassenin ajattelu on systeemiteoreettista ja hänellä on tendenssi pitää liikkuvia subjekteja systeemisenä työvoima-aineksena, mutta tässä tendenssi osuu asian ytimeen ja siis nuoriin naisiin ja heidän elämänsä.

⁵ Ensimmäinen kapitalismi on merkantilistinen, tilalliseen hallintaan perustuva ja osittain orjatyövoimaan perustuva tuotantomuoto.

⁶ Ei-sana esiintyy levyllä myös kahden muun kappaleen nimessä: ”Ei saa suretaa” ja ”Ei susta huomaa”. Kovin tunnistettavia lausumia nekin.

⁷ Kaikki aineistona olevat artistit käyttävät paljon sinä-passiivia. Tulkitseen sen viittaavan sujuvasti sekä laulun tarinan kertojaan että kuulijaan. Ilmeisesti notkeutensa ansiosta anglismia käytetään paljon iskelmissä ja ylipäätään populaarikulttuurissa.

⁸ Voidaan olettaa että heitä on useita: ”Terkut hiekkalaatikkojen reunoilta, tulkaa tekeen *meidän* kaa rakkauden hiekkakakkuja” (Kurs. EJ).

⁹ Syksyllä 2012 käytiin niin sanottu Ihan tavallisia asioita -keskustelu, jossa haukuttiin tai puolustettiin presidentti Sauli Niinistön asettaman nuorten syrjäytymisen ehkäisykampanjan avausta. Myös lukuisat muut tahot asettivat työryhmiä ja teettivät selvityksiä, joissa syrjäytynyttä nuorta tavoiteltiin. PMMP:n ja Chisun laulut on tehty aiemmin ja

siten ne eivät ole reaktioita debatteihin – pikemminkin toisinpäin. Populaarikulttuuri on hyvin vikkellä sieppaamaan ajan ilmiöitä, jäljittämään ja synnyttämään tunnevuotoja.

- ¹⁰ *Maan korvessa kulkevi lapsosen tie
Hänt' ihana enkeli kotihin vie
niin pitkä on matka, ei kotia näy
vaan ihana enkeli vierellä käy.
On pimeä korpi ja kivinen tie
Ja usein se käytävä liukaskin lie
Oi pianhan lapsonen langeta vois
jos käsi ei enkelin kädessä ois
Ja syntikin mustia verkkoja vaan
on laajalle laskenut korpehen maan
Niin pianhan niihinkin tarttua vois
jos käsi ei enkelin kädessä ois.
(San. Immi Hellén; säv. Pekka Hannikainen)*

INNOSTUS

Annukka Aho & Sunna Kovanen & Heidi Meriläinen & Sini Silveri

Into, innostumisen tunne ihon pinnalla, liukumassa, pakenemassa käsistä jalkoihin. Ei vielä sisään mennyt, vaan vierellä viipyvä. Erityisesti se pärskii ja selittelee, ja touhuua. (Tutkimuspäiväkirja.)¹

Mitä vain teemme opiskelussa, elämässä ja ihmettelystä, emme voi olla vaikuttumatta ja innostumatta toinen toisistamme. Aikakautemme vaatii kykyä innostua ja elää täysillä joka hetki. Tämän tunteen ydintä on avoimuus uusille ideoille ja ihmisille sekä tohiseva tekemisen meininki. Välillä kuitenkin tunnemme sen myös pakkona. Kun uusi pätkä työtä tai seuraava projekti on alkamassa, on jo kyettävä siirtymään seuraavaan kokemukseen ja paikkaan. Täysillä elämisen vapaus vaatii tulla käytetyksi. Filosofi ja psykologi John Dewey (2010, 60–61) puhuu tästä aina uudestaan eteenpäin siirtävästä elämänvoimasta, jolla on tapana yltyä pakon alaisena joko tuhoavaan vimmaan tai lamaannuttavaan tyhjiyteen.

Nykyisin huolettomuus on kuin utopia. Työ-, opiskelu- ja harrastuspaikkojen välille hajaantunut elämä tuntuu välillä yksinäiseltä pakonalaisuudelta. On helppo unohtaa, että jokaisen omat kokemukset ovat ennen kaikkea juonteita suuremmassa virrassa. Kysymme tässä tekstissä, voiko yhteinen innostuminen liittää yhteen keskinäisen kilpailun ja valinnanvapauden erilleen hajottamat ihmiset – voiko se olla nomadiksi tulemistä (ks. Oksanen 2004, 226), jossa muutamme subjektiivisuuttamme ja kohtaamme muita myös paikallaan ollessamme?

Innostus nykytyöelämän affektina on siis tämän yhteistekstimme aihe. Päämäärämme on tutkia, miten innostusta voi vahvistaa ja vaalia voimana, joka lisää yhteisen elämämme täysiä mahdollisuuksia. Tietokykykapitalismin (Vähämäki 2009) hyper-fragmentoituneessa tilassa tiedontuotanto ja subjektiviteetti ovat lähenyneet toisiaan (Berardi 2006), ja ne rakentavat yhteistä samalla

kun ne ravistelevat olemassaoloamme. Etsimme tutkimuksen kautta turvaa ja pakotietä nykykapitalismin aiheuttamasta erillisyydestä sekä yritämme löytää innostuksen yhtymäkohtia ja liittymätiloja.

Tutkimuksemme soveltaa yhtäältä taiteellista tutkimusta (Hannula, Suoranta & Vadén 2003), jossa olemme käyttäneet *tanssia* luovan tietotyöläisyyden ruumiillisten tunteiden tavoittamiseksi. Taiteellinen tutkimus sallii nykytyön kokemuksen tutkimisen, koska nykytyöläisten odotetaan rikkovan perinteisiä työnteon kaavoja ja kokeilevan rohkeasti uusia ratkaisuja, mikä on puolestaan taiteellisen tutkimuksen ydintä (mt., 8). Prosessin alussa olimme kukin matkalla opiskelijoista taiteilijoiksi, tutkijoiksi ja muiksi prekaareiksi tietotyöläisiksi. Tanssi valikoitui oivalliseksi keinoksi haakeutua prekaarin kokemuksen ”ihon alle”, minkä avulla ruumiillisuuden kokemuksen kaari innostuksesta lamaannukseen näyttäytyisi kirkkaimmillaan. Taiteellinen tutkimus ja liikeilmaisuus ovat siten toimineet prekaarisuuden tuntojemme laboratorioina. Kysymme, miten innostusta halua tuottavana voimana voi tuntea ja kokea ilman markkinaehtoisen tuottamisen pakkoa, ja millaista aikaa, tilaa ja keinoja tarvitsemme siihen. Onko se edes mahdollista?

Taiteellisen tutkimuksen lisäksi sovelsimme myös kuljeskelumetodia, jonka alkuperä on yhteistutkimuksen perinteessä (Precarias a la deriva 2009). Yhteistutkimus on lähtökohdiltaan kriittistä akateemisia tietämisen tapoja kohtaan. Nähdäksemme tällä tavoin on paremmin mahdollista tallentaa, Christian Marazzin sanoin, ”erojen liikettä, joka ei jähmety ruumiisiin mutta välittää ruumiista toisiin kuin pääoma siitä välittää” (Marazzi 2006). Työläistutkimuksen tarkoitus oli 1960- ja 1970-luvuilla ”paljastaa uusi proletaarinen olosuhde” tarkastelemalla työläissubjektien tilannetta tietyllä historiallisella hetkellä (Malo de Molina 2004). Me emme tutki palkkatyötä vaan prekaaria yhteiskunnallista suhdetta, jossa työn ja muun elämän rajat liudentuvat. Kuljeskelu ja taiteellinen tutkimus ovat molemmat välineitä, jotka auttavat tutkijaa pitämään aineistonsa, tutkimuksensa ja itsensä avoimena ennalta-arvaamattomalle muutokselle (Hannula, Suoranta & Vadén 2003, 30–33). Näin pyysimme uskollisina nykytyön kokemuksen häilyvyydelle. Matkam-

me opintopiireistä tanssi-improvisaation kautta näiden kokemusten tulkintaan on kirjoitettu tähän tekstiin, joka kokoaa kulkemamme askeleet lukijoille seurattavaksi.

Prekaarisuus tarkoittaa uutta ilmausta nykyisyyden rakenteesta (Jokinen ym. 2011), ja sen kokemukseen liittyy tietynlainen intensiivisyys, johon halusimme tarttua. Prekaarien affektien tutkimusmaaperä on hienojakoinen ja täynnä näkymättömiä virtoja. Vaikka puhumme abstraktista erilaisista affektiivisista virtuaalisuuksista, ne myös tuntuvat ruumiissamme, ja niillä on tämä konkreettinen alustansa. Toivomme, että yrityksemme kuvata innostuksen ristiriitojen sävyttämiä tuntemuksia antaa lukijoille käsityksen niistä asioista, joihin sekoituimme itse innostusta tutkiessa.

KOKEILUJA YHTEISEN TUOTTAMISEN JA TUNTEILUN PARISSA

Tarvitsin ilmaisukeinoksi juuri tämän, jotta into tulisi esille muille hetkessä ennen sen sanallistumista tekstiksi. (Tanssipäiväkirja.)

Kirjoitamme jaetun innostuksen tunnusta niin kuin olemme sen kokeneet. Lähestymme *innontuntua* kokeilemalla ja hapuilemalla sitä kuljeskeluissa ja taiteellisessa tutkimuksessa, jonka keskiössä olemme me neljä. Lähdimme etsimään arjesta kohtaamisia, joissa keskinäiset eromme ja elämäntilanteemme voisivat kuroutua yhteen. Tutkimuksessa emme tehneet perinteistä eroa subjekti-tutkijaan ja objekti-tutkittavaan. Muutoin häilyimme jo valmiiksi erilaisen olemisen tapojen rajoilla: opiskelijuus, tutkijuus tai pätkätyöläisyys eivät pysty ”kaappaamaan” sitä, mitä olemme. Erilaisten instituutioiden välissä oleminen onkin luonteenomaista tälle aikakaudelle (Pongratz & Voss 2003, 14; Jokinen ym. 2011). Palkkatyö on menettänyt asemansa elämämme määrittelijänä, vaikka huoli toimeentulosta on jatkuvasti läsnä.

Varasimme tilan Joensuun nuorisotalosta viikoittaisille tapaamisille kevään 2012 ajaksi. Tämä oli tarpeellista, sillä vaikka olimme ystäviä sekä opiskelimme ja työskentelimme samassa yliopistossa,

yhteiset kohtaamiset elämässä jäivät muutoin vähäisiksi. Meitä inspiroineet Precarias a la Derivan naiset kertovat tutkimuksistaan prekaarisuuden laitamilla näin: ”[K]yse on pikemminkin liikkeessä olevasta ja avoimesta yhdistelmästä kertomuksia, päiväkirjamerkintöjä ja huomautuksia, jotka ovat syntyneet yhteisestä ja kriittisestä jokapäiväisen elämämme tutkimisesta; [O]llaan tottelemattomia integroidun globaalin kapitalismin jaotteluja ja rajoja kohtaan, jotta voimme olla yhdessä ja sekoittua toisiimme” (Precarias a la deriva 2009, 10–11). Tämä kuvaa oivallisesti myös meitä. Innostumisen ja sitä usein seuraavan epäonnistumisen välillä on oma logiikkansa, josta koetamme kertoa. Prosessiin liittyvien affektien tutkiminen yhdessä vahvistaa meitä yhteisinä, kun huokoisessa yhteiskunnassa epävarmuus, hauraus ja sinne tänne sinkoilu aiheuttavat ristivedon tunnun yksilölle.

Tutkimuksemme lähti liikkeelle syyskuussa 2011 aloitetussa yhteistutkimusta ja taiteellista tutkimusta käsittelevässä opintopiirissä. Tuolloin ”järjestimme kohtauksia”, kuten näitä keskustelutapaamisia kutsuimme. Niissä puhuimme meitä kiinnostavista teemoista ja käsitteistä sekä yhteisistä innostuksista ja mahdollisista tutkimusasetelmista, jotka vaihtelivat tanssin, teatterin ja monien muiden ilmaisukeinojen välillä. Meillä oli tarve löytää erilaisia tapoja kytkeä teoreettista ymmärrystämme yhteiskunnallistuneesta tuotannosta (ks. esim. Hardt & Negri 2005) tiiviimmin siihen, mitä olimme kokeneet, ja pohdimme myös, mitä affekteja tähän prosessiin mahdollisesti liittyy. Meille yhteisiä nimittäjiä alkoi löytyä: haurauden tunne, innostuminen, uskallus, epäonnistumisen tunne ja näiden kaikkien vaihtelu erilaisissa kulttuuri- ja järjestöprojekteissa, katutaiteilussa, opiskelussa ja palkkatyöpätkissä.

Havittelimme käytäntöjä, jotka paljastaisivat innostuksen kehämäisten voimien liikkeen. Kirjasimme päiväkirjaan merkintöjä, jotta osaisimme havainnoida arjessa esiintyviä niin pieniä kuin suuria innostumisia. Lopulta tanssi tuli mukaan aineiston keruun välineeksi. Tanssin avulla pystyimme avautumaan aistimiselle ja affekteille uudella tavalla. Yllätimme jopa itsemme pystyessämme heit-

täytymään tanssin vietäväksi ensin omassa rauhallisessa tilassamme ja sitten yliopiston käytävillä, jossa tanssia harvemmin näkee.

Tanssi ja liike ilmaisivat ja jakoivat kokemustamme ja herättelivät yhteistä innostuksen tuntua, kun tutkimme miten tanssi vaikutti meihin ruumiillisina ja ajattelevina ihmisinä. Toisaalta tarkastelimme, miten se innosti meitä ja mitä affekteja sen kautta ilmaisemisesta löytyi. Taiteellinen tutkimus oli käytännössä nykytanssillista kokeilua, toistemme lähelle menemistä ja improvisoitua liikettä tilassa. Välillä tuntui kuin olisimme luoneet esityksen prekarisaatiosta, niin haparoivaa yrittämistä tanssiminen uusissa ja yllättävissä paikoissa oli. Kohtasimme myös ainaisia luovuuden paineita ja asetimme itsemme alttiiksi mahdollisesti täysin tuottamattomalle toiminnalle. Lisäksi tanssiin *täytyi* innostua aina uudelleen, vaikka ei olisi jaksanut. Keskustelimme samalla tuntemusten yhteydestä muussa elämässä ilmeneviin tasapainoiluihin; tanssin ulkopuolisiin tuottavuuden, etenemisen ja itseilmaisun vaihteluihin.

Tanssimme yhdessä viitisen kertaa, jotka toistivat hataraa kaavaa: ensin lämmittelyä, sitten liikettä, välissä jatkuvaa puhetta ja lopulta kirjoittelua. Tanssimme yliopiston käytävillä; hiljaiset kerroksien tasanteet antoivat siihen hyvän tilan. Tanssin vaikutuksesta keskustelumme syventyi ja huomasimme, että se avasi meitä johonkin uuteen. Havainnot yhteisissä tanssitilanteissa kirjattiin päiväkirjoihin ja sähköpostidialogeihin. Niinpä myös erilaiset infoteknologiset aparaatit tuottivat kanssamme yhteistä *ajattelu-luomis-konetta* (ks. Guattari 2010). Paikoitellen ne yskivät, mutta sitten toimivat taas. Keskustelu- ja kirjoitustapaamiset auttoivat meitä purkamaan tanssin kautta esille tulleita tunteja.

INNOSTUS KASVAA JAKAMISESTA

Oikeasti me haluttiin vaan nähä meitä muita, työstää yhdessä, kohdata. Puhua läpi. Yhteistutkimus muuttui käsitteenäkin kohtaamiseksi. Syntyi aina uusia reittejä ja totutusta poikkeamista. Mennään tonne eiku nähään siellä! Kuukausia etsittiin sopivaa tapaa ehtiä nähdä, kahvilta toiseen kirjoiteltiin. (Tutkimuspäiväkirja.)

Gilles Deleuzen Spinoza-tulkinta kertoo jotain samaa kuin mitä meille tanssillisessa liikeilmaisussa paljastui ja välittyi: On olemassa affekteja, jotka ovat luonnollemme vastaisia, ja silloin ne estävät meitä muodostamasta yhteisiä käsityksiä. Toisaalta affektit ovat riippuvaisia ruumiista, ja kun jokin ruumis sopii yhteen omamme kanssa, voimamme lisääntyy, ilomme lisääntyy ja voi muotoutua yhteinen käsitys ja yhteenliittyminen. (Deleuze 2007, 228.) Yhteinen, tutkiva luomistyö näytti lähentävän meitä kohti sitä aluetta, jossa tapahtui *yhteistä vaikuttamista*. Jossain oli ikään kuin kuvitteellinen kenttä, jonka me jaoimme ja jonka kautta muodostuivat itse ja toiset, erot ja yhtäläisyydet. Tunsimme, että saimme yhdessä luvan heittäytyä jonnekin, missä oli sallittua innostua, haluta ja luoda. Kirjoittajakollektiivimme ajautui likemmäs tilaa, jossa moderni järki ei enää kahlinnut ajattelu- ja luomismetodeja, jotka olimme irrottaneet ”normaaleista sivistyksen linnakkeista”.

Kokeilumme uusista teoreettis-metodisista tavoista elää ja tietää tästä ajasta olivat samalla tottelemattomuutta hierarkioita tuottavia tutkimustapoja kohtaan. Michel Foucault (2003, 10) kehottaa meitä pohtimaan tiedontuotannon suhdetta itseensä sekä sitä prosessia, jossa tietämisen oikeus ja mahdollisuus olla tiedetty ja tunnustettu tulee esille ja analysoitavaksi. Yhteistutkimus on mielestämme juuri tätä: tiedon ja tiedetyn yhteistä rakentamista ja samanaikaista reflektointia tähän liittyvistä valtasuhteista. Foucault puhuu alistettujen tietovarantojen ideasta eli siitä, kuinka valtatiedon käytännöt ikään kuin pusertavat alistetut tiedot lopulta esiin. Nämä esille tulevat tiedot ovat erilaisia valtatietoon nähden; ne ovat *paikallista kritiikkiä* (Foucault 2003, 9–14).

Pelkäämme epäonnistumisesta seuraavaa häpeää, kun yksilöinä kompastumme omaan haurauteemme ja säikähdämme kesken-eräisyyttämme. Tuottavuuden alati kiristyvät vaatimukset iskevät päin kasvoja, jolloin mahdollisesti epäonnistuvaan tutkimusprojektiin heittäytyminen tuntuu absurdilta. Tämä työ ei olisi onnistunut keneltäkään meistä yksin; löysimme yhteisiä hetkiä, joissa pääsimme järkevän ja kaikessa pätevän asiantuntijuuden vaatimusten tuolle puolen. Kimpassa tekeminen tuotti turvallisen tilan, jossa into-

himoaan ei tarvinnut työstää nätiksi paketiksi työmarkkinoille. Jaomme yhdessä sen riskin, jos mitään ei tapahdukaan eikä tuloksia synny. Yhteinen liike-ajattelu synnytti havaintoja innontunnon vaihteluista: innostus oli jo mennyt, kun se tuli tarpeeksi lähelle, että sen pystyi huomaamaan. Tanssimalla tutkiessa järkemme koh-tasi ruumiissa oman herkkyytensä, poikkeavuutensa ja ennakoimat-tomuutensa.

Meitä puhutteli esitys, jossa kerrottiin Aristoteleen melanko-lisesta luonteesta, ja sen ominaispiirteenä olevasta lamaanuksen ja hillittömyyden aaltoliikkeestä (Vähämäki 2012; ks. Vähämäki 2014). Tunnistimme tämän aaltoilevan kokemuksen itsestämme. Innostus paikallisena kritiikkinä sekä jaettuna, kasvavana voimana on osaltaan perua jo Platonin inspiraation ajatuksesta (Partee 1971, 88–89; Pappas 2013). Kreikaksi inspiraatio, *enthousiasmos* tarkoittaa jumalallista näkyä (*en thea*). Inspiroitunut ja innostunut ihmi-nen ei toimi Platonin mukaan vapaan tahtonsa tai järkensä alaise-na, mutta häneltä voi silti oppia jotain; hän puhuu totuuksia tie-tämättä sitä lainkaan itse. Jälkeenpäin länsimainen järki on usein tuominnut tämän järjellä selittämättömän, erityisesti uskonnollista hurmosta muistuttavan innostuksen vahingolliseksi. Tunteiden hal-linta on mahdotonta – sen tietää jokainen, joka on yrittänyt estää aluksi innostuksesta ja intohimosta lähtevän epäonnistumisen pe-lon saapumisen. Ehkä juuri siksi tunteita yritetään ottaa järjen avul-la haltuun.

Deleuze (2007, 211) hyödyntää Spinozan *Etiikassa* esittelemää kolmea elementtiä, jotka ovat sekä ilmaisun sisältöjä että muotoja ja samanaikaisesti olemassaolon lajeja: merkit tai affektit; käsityk-set tai käsitteet; olemukset tai perseptiot. Merkki on aina vaikutus: esimerkiksi ruumiin jälki toisessa ruumiissa, toisin sanoen ruumiin tila silloin, kun se on toisen ruumiin vaikutuksen alaisena: se on af-fektio. Deleuze (2007, 212) kirjoittaa: ”Affektio ei siis ole vain toi-sen ruumiin hetkellinen vaikutus omaani, vaan se vaikuttaa kesto-oi-ni, nautintooni tai tuskaani, iloon tai suruun”. Tarkemmin ottaen on siirrytty affektioista affekteihin, eli kulkuihin, muutoksiin, nousui-hin ja laskuihin, jotka liikkuvat tilasta toiseen (mt.). Innostuminen

on tässä nähdäksemme se laatu tai tyyli, joka värittää positiivisen ja vahvistuvan affektiivisuuden kaikkia tasoja henkilökohtaisesta muutoksesta koko olemisen pohjaan. Kokemuksemme ei ole enää yksilöllisen ruumiin, kuten kansalaisen tai työntekijän ruumiin tila, *affektio*. Sen sijaan identiteettikategorioiden hajoaminen antaa tilaa *afekteille* persoonan ja ymmärryksen ylittävinä vaikutuksina. Ne pakenevat järjen hallintaa mutta ohjaavat toimintaamme sekä hyvässä että pahassa. Ehkä affekteissa on jotain samaa kuin Platonin ja Aristoteleen kuvailuissa innostuneen ja hillittömän luonteen ”jumalaisesta”, järjettömästä johdatuksesta, joka on nyt jälkiteollisen tuotannon aikana saamassa uudestaan tilaa nykytyöeläisyyden kokemuksessa.

Affektit ovat vielä enemmän kuin ruumiin omia pyrkimyksiä ja vaikutuksia tai määrättyä liikettä. Ne ovat muutosta ja moneutta sinänsä, itse elämän elävyyttä, joka avaa aina enemmän kysymyksiä ja mahdollisuuksia kuin mihin sen aikaan saaneilla muodoilla on mahdollisuuksia vastata (Deleuze 2007, 213–214). Kohtaamisiamme voidaan siten kuvata myös tapahtuman tai tapahtumisen (*l'effectuation*) käsitteen avulla, koska ne avasivat meille uusia ja erilaisia *mahdollisia* tapahtumia (Lazzarato 2006, 11). Vaikka tapahtuman käsitettä käytetään yleensä laajemmista yhteiskunnallisista ja poliittisista tapahtumista, ryhmämme järjestämät kohtaukset tuottivat meille minoorisia subjektiviteetin muutoksia. Kohtaamisiin oli luotu kuuntelun ja läsnäolon salliva vire, jonka avulla tämä tapahtui. Liikuimme kohti tapahtumaa, jossa yksittäinen ruumis tulee toiseksi ja paikkamme, erillisyytemme ja kokemuksemme sulautuvat tilassa vapautuvaan liikkeeseen.

Usein tunteilun kuvitellaan alentavan ajattelua ja häiritsevän päättelyn kokonaisuutta. Tämän ajattelutavan yhteiskunnallisena pyrkimyksenä on ollut ihmisen eläimellisyyden pakottaminen järjestykseen ja sekä universaalien totuuksien erottaminen ainutkertaisista kokemuksista (Hannula, Suoranta & Vadén 2003, 38–42; Schiller 2013 [1795], 33–34). Asia-argumentointi ja päämäärien tavoittelu prosessin sijaan voi tukahduttaa innostuksen ja epäonnistumisen tunteita ja synnyttää hierarkioita eri tavoin tietävien ihmisten

keskuuteen. Siksi kokeilimme erilaisten tietomuotojen yhdistämistä, mitä Foucault kutsuu koplaamiseksi (*couplage*; Foucault 2003, 12–20). Asetimme pohdinnat tanssissa jonkin toisen ruumiinosan vietäväksi ja ”samalle tasolle muiden voimanlähteiden kanssa” (Dewey 2010, 22–36). Tanssi ja kirjoittaminen rakensivat ”kerrostumien välisiä siltoja” (Guattari 2010) monikietoutuneessa ja lävis-tävässä innostumisen tapahtumassa, jota analysoimme sitä mukaa, kun se tapahtui. Yhdistimme muistoja, tunteita ja kömpelöä luovaa ilmaisua jo tiedettyyn. Otimme samalla väliaikaisesti haltuun oman subjektiivisuutemme rakentumisen, sillä luomamme uudet fyysis-aistimelliset tapahtumat (nykytanssi yliopiston käytävillä) olivat meille eräänlaisia tieto–tunne-vallankumouksia.

TANSSIA JA INNONPELKOJA

Tanssi herätti ihoa. Se työnsi ajattelemaan, miltä tuntuu tehdä, miten liike sysää kirjoitukseen ja käsittelee innostusta. Seiniin nojailu ja lattialla oleskelu helpotti kirjoittamisen ulkopuolella liikkumista. Kaikkia asioita ei pysty osoittamaan sanoin. Yhdessä koettu ja jaettu toimi eteenpäinvievänä, liikuttavana voimana. (Tanssipäiväkirja.)

Tunnen miten jaamme liikkeen ja pääsen lähemmäs. Huomaan että tuota hermostuttaa koko homma. Pelottaa epävarmuusalue. Voin auttaa tai olla auttamatta, tai ehkä en kumpaakaan. Siinä se nyt hikoilee liikkeessä ja hyppii. Tulossa lähemmäksi minua. Minun on mentävä vastaan. (Tanssipäiväkirja.)

Kohtaamisissamme lisäsimme aika-tilaa yhteisen rakentumiselle ja innostuksen muodostumiselle. Samalla kun tutkimme innontunnon vaihtelua, tehtailimme prekaarisuuden potentiaalista autonomiaa suhteessa pääomaan. Näimme innontunnon jonakin, jota jatkuvasti uusinnetaan itsevalorisaation² prosessissa. Toisaalta pääoman loogiikka hyödyntää singulaarisuuksien tuotantoa ja pyrkii kaappaamaan ja rajaamaan niitä. Mutta kaappaamista edeltää tuotanto haluavana voimana ja jatkuvana eron uusintamisena, jollaiseksi myös innostuksen ymmärrämme. Into on siten sekä hedelmällistä maa-

perää pääoman kasvulle että keino vastustaa sen rajoituspyrkimyksiä (Surin 2011, 27–30).

Innostuminen oli kohtaamisissa välillä havaitsematonta muutosta, jonka opimme tunnistamaan vasta liikeilmaisun ja tutkimuskeskustelujen välimaastossa. Tunsimme helpotusta jaetuista yhteisistä huomioista, joita olimme pitäneet henkilökohtaisina. Vapautuminen vakiintuneesta ja normatiivisesta toiminnasta on tietysti vain hetkellinen tilanne. Se voi palautua takaisin yksittäisen ruumiin tasolla ja sen kytkeytymisessä maailman kanssa. Ehkä jäseniimme jäi silti jälkiä virtuaalisuuden mahdollisuuksista, joiden avulla tähtäsimme kohti sitä, mikä on Félix Guattarin mukaan kaikille ruumiille eettisintä toimintaa: ilmaisemaan itseämme täydesti, yltymään ja toteuttamaan koko potentiaaliamme (Nesbitt 2010, 167–168; Guattari 2010).

Subjektivaation haltuunotto sallii Guattarin (2010) mukaan jatkuvan itseärikastavan suhteen maailmaan, ja maailmaan me myös halusimme sekoittua. Meillä kesti kuitenkin tovi siirtyä kohtaamisissamme uteliaan mutta varovaisen yksilön roolista jaetun innostuksen tilaan. Katselimme toisiamme tanssipaikan reunoilla ja kuvittelimme, että kaikki muut paitsi *juuri minä* tietävät missä mennään. Välillä ilmassa oli kauhua tulevasta ja pelkoa innostumisesta. Innonpelko jähmetti meitä, kun ”järkevä ääni” sisällämme sanoi, ettei tästä kuitenkaan seuraa mitään hyvää. Oli vaikeaa sopia tapauksia, löytää sopivia aikoja ja paikkoja. Mutta silloin kun saavuttimme yhteisen hetken, kohtaamisissa oli rauhan tuntua ja viivytteilyä. Tanssiminen, sohvaan käpertyminen, katolla auringossa paisuttelu, ruumiin päästäminen valumaan ja olemaan tehoton ja arka, antoi ajattelulle rauhan kehkeytyä. Näissä tiloissa innostus vahvistui tyyneytenä, varmuutena ja odotuksen tuntuna. Uhkia innolle olivat sekä pelko että kiireinen ja kärsimätön ympäristö, joka vaatii aina vastaanottavuutta (Dewey 2010, 62).

Vaikka koko elämä on ajattelevien ruumiiden kanssa puhumista ja kohtaamista, tunteista kiinni saaminen sanoja käyttämällä onnistui usein vasta silloin, kun ruumiimme törmäsivät. Havaitsimme, kuinka tanssiessa välillemme muodostui yhteistila, jota kokeil-

tiin ja jossa koplattiin ajatuksia aikaisemmin tiedettyyn ja tunnettuun. Vaikutimme ja vaikutuimme toisistamme; tuotimme affekteja kannustamalla, ravistelemalla, viivyttämällä, välittämällä, mukaan tempaamalla ja ärsyttämällä. Ruumiin jälki toisessa ruumissa oli konkreettinen: affekti ihon pinnalla, joka toisen kosketuksesta painui syvemmälle.

Tanssimisen ja liike ravistelivat sanoja ulos meistä; tulimme tuummiksi ja liikutuimme helpommin. Olo oli venyvampi eikä enää niin väsynyt kuin se oli ollut vuosien ajan. Tanssi käytävällä virkisti, se näytti uusia mahdollisuuksia ja *innosti*. Liikkeet saattoivat jäädä elämään lihasten muistiin ja tupsahtelivat esiin muissa tiloissa. Lattia oli kivinen, mutta intoilumme ei kaivannut hiottuja saleja. Tuntui hyvältä jatkaa arkea tanssin jälkeen, kun keho oli keskustellut kielen sijaan. Lihaksista lähtevää ilmaisu alkoi tarkastella; tahdoimme tavoittaa konkreettista rajojen rikkomista muuallakin, kuin tanssisalissa seinää pitkin juoksemalla. Taiteellisen tutkimuksen todellisin tuntu oli se, etteivät hartiat jumittuneet, vaan virtaavat tunteet kulkivat kehoa pitkin ja poikin.

Innostuksen kokemuksen muodoksi alkoi hahmottua sen *kaarevuus*. Liikkein ja sanoin kiertelimme kysymystä siitä, millainen tuo kaari on. Piirsimme sen muodon, kaareutumisen innonpisteen, josta se tasaantui, laskeutui tai jopa romahti. Myös itse kohtaamiset alkoivat muodostua kaariksi, joissa innostus muuttui vapaudeksi tehdä tai olla tekemättä. Luovuus astui kehiin ja into törmäsi seinään ja tuli näkyväksi. Tarvitsimme aikaa ja tilaa niin epäonnistumisille kuin rauhalliselle etsiskelylle, puheelle, puhaltelulle ja hiljaisuudellekin. Innostus ja tanssi rakensivat subjektiivisuuttamme uuteen muotoon. Innostumisen pakko oli ristiriitainen tunne, sillä innostus on työmarkkinoiden vaatimaa. Mitä tehdä, jos ei halua elää elämänsä välittäen pääoman eduista?

INNOSTUKSEN KAARELLA

Annukka paljasti harjotelleensa nokkahuilunsoittoa. Viivyttelävä tieto tyrskähti esille yhtäkkiä. Intoilimme, kiirehdimme ja hymyilimme aiheesta. Pian tanssittiin yliopiston käytävällä nurkkia pitkin, liikkeessä huudeltiin tunteita innostumisesta. Lopulta kirjoitimme muistiin into hiipuen ja etääntyen hetkellisestä muistosta. (Tanssipäiväkirja.)

Alussa on uhma. Lopussa turtuminen ja sameus. Tasaantumisen hii-puminen, unohdus ja romahdus. Näiden väliin jäi tyrskähdys. Asioista innostuessa puhuu käsittämättä joka suuntaan viittoen. Ymmärtää että syventyminen vie huumen. Tunteen jota haluaa varjella. (Tanssipäiväkirja.)

Välillä tuntui kuin tapaamisemme olisivat eläneet omaa elämäänsä suunnitelmistamme välittämättä. Kevät toi tullessaan uuden innostuksen, jonka ”kaari hapuili taivaita”. Oli intoa, tiiviitä kirjeenvaihtoja, nopeita tapaamisia, intensiivisyyttä. Kun kykenimme välittämään voimiamme ja kokemuksiamme muille, tunsimme olevamme enemmän elossa kuin aikaisemmin.

Innostuksen piirteenä oli eteenpäin vievä poukkoileva voima, pyrskähtely ja hullaantuminen: ”[k]uin ajaisimme virvatulta, jossa huomiomme ja havaintomme rypivät” (Dewey 2010, 94). Kun into ei ollut vielä sulautunut osaksi muita henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia päämääriämme, innostuminen oli pelkästään täydellinen tunne. Tanssitunnilla sen näki lähelle tulevasta, hikisestä ihmisestä, jonka liikekielessä puhuivat kädet viittoen joka suuntaan: ”hei heiii mä en tee, tuota, enkä anna mitään, mutta pursuan!” (Tanssipäiväkirja.) Innostus tarvitsi ikään kuin ”syötävää” ja etsi uutta, koska sille ei aina ollut kohdetta. Ajassa ilmeni kaipuuta kaikkialle mikä oli tavoitettavissa tai kosketettavissa. Omien voimavarojen pienuus tai suuruus väritti affektiivisuuden kaikkia tasoja henkilökohtaisesta muutoksesta koko olemisen pohjaan.

Innostumisen taustalla oli halu löytää merkityksellisiä asioita. Koetimme tavoittaa paikan, jossa viihtyisimme ja johon tahtoisisimme jäädä. Varmuuden hetket eivät silti estäneet uusien kysymysten kysymistä. Nostimme tunnelatauksia esille eri ilmaisumuotojen kautta, koska tunteina affektit olivat jo kiinnittyneet meihin ja

saaneet suunnan. Niiden suunta oli osa ruumiin pyrkimyksiä, ja jos emme kyenneet jakamaan niitä, ne veivät meidät erilleen. Emme olisi halunneet antaa tiedostamattomien tunteiden ja opittujen huomaamattomien normien ohjata tekojamme, mutta niiden ”kaivaminen pois” ruumista oli kuin rakentaisi uuden selkärangan itselleen ja tanssisi vanhan päällä.

Innon tunteen rinnalla liikkui siis voimakas, hikoileva ja arka ajatus epäonnistumisesta. Kirjoittamisemme hektistyi, kun tulostavoitteet veivät tilaa kohtaamisilta. Innonkaari alkoi laskeutua ja innon paikat katosivat. Meidän oli yhtäkkiä alettava etsiä sanoja analyysin tarpeeksi sekä nimiä kokemuksillemme. Varmuus tekemisen tyylistä ja suunnasta piilotteli, kun arastelimme puhua epäonnistumisesta toisillemme. Tuli tarvetta ilmaista itseämme muilla keinoin ja nopeuttaa kommunikointia, mutta kohtauksiin sovitut tilat olivat siihen vääränlaisia. Jonkun kotona oli koti, eikä pöytien ja tuolien kokoushuoneessa mahtunut ilmaisemaan liikkeellisesti sitä, mikä olisi polvitaiepeessa vaatinut ulospääsyä: ”Yritin kertoa luiden pitkistä viivoista, mutta miten sen sanot jos et taipumalla tuosta ja mememällä tai ojentumalla tarpeeksi” (Tanssipäiväkirja.)

Pursuttuamme innostuksen puhki ja elämäntilanteiden heitellessä meitä eri suuntiin myös yhteinen into muuttui. Innontunne ja *innonajatus* oli kyllä jokaisessa meissä, mutta yhteinen keskittymisen hälväni. Muutimme eri puolille Suomea, joten emme enää kohdanneet kasvotusten. Etäiset nettikokouspuhelut lamaannuttivat saman tilan jakamisesta syntyneen toiminnan. Infoteknologisen ajan raksuttava ääni, Skype-puhelun alkusointi, soi Turusta Ivalojoelle ja Pohjois-Karjalaan. Yritimme tosissamme tahoillamme istua tietokoneen eteen, tuntien milloin mitäkin. Emme kehdanneet mainita, että oli tullut jo muutakin: ”En minä ainakaan halunnut myöntää, etten ollut enää yhtä innoissani. Enkä kaivannut tätä, vaan menin jo jossain muualla” (Tutkimuspäiväkirja.)

Toinen puhumaton yhteinen tunne oli epäily siitä, tuliko tästä lopulta mitään. Se hävetti ja kummitteli kehossa, siinä omantunnon pistoksen vieressä. Puolihuolimaton sähköpostin luku, makoilu kesäpäivänä rannalla sätkä huulessa. Puhuessamme epäonnistumi-

sesta analyysi uhkasi jäädä pintatasolle, ja niinpä koetimme heittäytyä myös innonpelon tutkailuun. ”Pakko elää” ja kantaa henkilökohtaisestikin epäonnistumisen tunne tuottivat myös uusia uria pärjäämiselle. Tunsimme samanaikaisesti sekä inhoa innotuntua kohtaan että kaipuuta tekemiseen ja loppuun saattamiseen.

Alun innostuksen kaarella olimme haaveitten helpossa tilassa. Tökimme toisiamme liikkeelle ja katselimme seinille ja ulos ikkunasta. Keskellä kohtaamisia leijaili välinpitämättömyyden ristiriitotia, kun emme kutsuneet epäonnistumista paikalle. Podimme hiljaisina huonoa omaatuntoa poissaoloista, kun juuri yhdessäolon tarve oli tekojemme ydin. Nyky-yhteiskunta vaatii meitä kilpailemaan keskenämme, mikä ujutti uudestaan ajatuksiimme tunteen, ettemme ole tarpeeksi tavoitettavia. Jälkikäteen ymmärrettynä aavistimme asian merkityksen, vaikka innostuimme lattian ja ihon kohtamisesta ja pulppusimme nopeatahtista liikekieltä.

LAMAANNUS – ERILLISINÄ KONEESSA

Ja sitten jää hiljaisuus, tekee tosissaan mieli jättää asia lahoamaan ainaiseksi. Väistelyksi, sameudeksi, itsessä pysyttelyksi. Innostuminen ei aina riitä. Kaikki ne projektitapaamiset, abstraktit, esitelmät, joita ei varsinaisesti ole vielä tehnyt, jäävät papereiksi ja syljeksi, joka sinkoilee suusta yhdessä muiden suiden kanssa, puhuen prosessinomaisesta tuottamisesta. Tekstiksi muuttuessaan tieto yhdessätuotantona odotteli. Miten tuoda esille hetki, johon osuu, jos muilla on silmät kiinni? (Kuljeskelupäiväkirja.)

Innostuksen kaari laskeutuu huipulta vääjäämättömästi kohti melankoliaa, mutta myös lamaannuksen tilassa löysimme lohtua tämän hyväksymisestä. Deleuze muistuttaa, että emme voi ikuisesti välttyä kohtaamasta huonoa, emmekä voi välttää kuolemaa, mutta voimme pyrkiä sulautumaan siihen, mikä ”käy yhtä jalkaa” sisimpämme kanssa (Nesbitt 2010; suomennettu tässä). Voimme kannatella niitä suhteita, jotka vahvistavat meitä, ja voimme kiinnittää tekomme ja ajatuksemme niiden asioiden pariin, joihin haluamme it-

seämme peilata. Innontunto on vain käymässä, ja juuri ne erityisen hienot suunnitelmat ovat sen näkyviä osia.

Innostuminen muuttui pakenemisestä työn ja velvollisuuden tilaksi. Pystyimme jakamaan ja heittäytymään sen virtaan, mutta epäonnistumista ei ole samalla tavoin totuttu kokemaan yhteisenä. Oli ennemminkin uusia alkuja, puuskia sekä väsyneitä ihmisiä, ja kun innontuntoon liitettiin odotuksia, syntyi myös epäonnistumisia. Lamaannus tarkoitti ”alkuja ja sikseen jäämisiä, muttei aitoja alullepanoja, yksitoikkoisuutta, tekemätöntä velttoutta, totunnaiselle altistumista” (Dewey 2010, 55–56).

Kysyimme, mitä kaikkea on innontunnon ja lamaannuksen välillä. Kun kuri-instituutio vuotaa, se valuu kontrolliksi yhteiskuntaan (Deleuze 2005), sujahtaa sisäämme ja tekee innontunnosta yksinäisen. Tuottiko tavoitteellisen yksilön annettu rooli tämän liiketilan? Subjektiin sisäistynyt itsekuuri on kaikkein tehokkain kontrollin muoto, emmekä voineet väistää kytkeytymistämme yksilöllisen suoriutumisen maailmaan, jossa kaikki jaettu on itseltä pois. Sen sijaan jakaminen on luottamista, johon kuitenkin aina pyrimme, mutta suoritustavoitteet tuntuivat väliajoin ohjaavan meitä hajalleen ja etäälle toisistamme.

Olimme kysyneet innostuksen tunteesta ja siitä, miten affekteja voi tutkia kokemuksellisesti. Guattarin (2010) mukaan moninaiset yksilö-ryhmä-konevaihdot tarjoavat mahdollisuuden luoda itselle uusi elämisen ruumiillisuus. Loimme tässä tutkimuksessa uusia tiloja omalle ja yhteiselle liikkeelle, äänelle ja ajattelulle, jotka pitivät kaaoksen voimat hetken aikaa loitolla. Olimme kokeneet tanssin yhtä aikaa merkitykselliseksi ja merkityksettömäksi, mikä tuntui hyvältä, kun pulppusimme ihon ja lattian kosketuksesta. Niissä hetkissä oli läsnäoloa, mutta loputtoman kiireisinä romahdus tuntui pelastukselta ja masennus jumalan lahjalta.

Yhteiseen tutkimukseen heittäytyminen ja innontunnon viettäväksi antautuminen oli tarkoittanut melkein pä uutta ”minuutta”, minkä huonoksi puoleksi osoittautui sen lyhytkestoisuus. Meillä oli mahdollisuudet luoda uusia subjektivaation tapoja ja kohtaamisen tapahtumia. Jotain oli tapahtunut näyttäessämme epäonnistu-

misen koneessa olemisen tuntoja. Kohtaamisten havainnollistamat epävarmuuden pinnat, toisin sanoen päiväkirjojemme sivut, käsitelivät kaikkea muuta kuin innostumista ”itseään”. Kun menimme lähemmäs innonpelon tunnetta, olimme lähempänä yksilösubjektivista tunnetta. Siitä irrottautumiseksi piti olla kekseliäs, mutta jos tiedosti voivansa luottaa vain epävarmuuteen, elämästä tuli rytmisen leikittely. Jaettuna tuntuna se läpäisi yksilön ja muistutti kohtaamisista, jotka tapahtuivat vain muutoksen hetkissä.

Prosessin ja ammattitaidon kehittäminen olivat jähmettäneet ilmaisuamme, mutta yhdistelyn, kokeilun ja satunnaisen etenemisen tuntu vakuuttivat meidät jatkamaan. Oli analysoitava tutkimusta, vaikka haaveilimme jo uudesta vakuuttavammasta luomuksesta. Mutta virtuaalisuudet eivät muuttuneet välittömiksi ja potentiaalisiksi ”elämäkäytännön johdonmukaisiksi metodeiksi” (Ojakangas 2007, 17–18) itsestään. Innovatiivisen ja joustavan toimijan löytäminen itsestämme oli vaikeampaa kuin olimme kuvitelleet; innontuntoon ei pystynyt aina pakenemaan. Olimme mitanneet kykyämme selvitä epäonnistumisesta; kuinka vahvana voimme seisoa; kuinka aloittaa aina uudestaan. Innostuksen kaaren päätös oli toivetta jaksamisesta ja jakamisesta. Läsnaolomme yhdessä konkretisoitui lopulta tähän verkossa kirjoitettuun tekstiin, joka reagoi sormiin kolme lausetta liian myöhään. Innostava mahdollisuus oli turskinyt itsensä ulos riveiksi ja ruuduiksi.

Ylitsepusuava kehon vaikuttumisen kyky oli ylittänyt hetkitän yksittäiset ruumiit hajottaen ja järjestellen ne uudelleen. Innostuessa affektiiviset voimat törmäilivät ja sekoittuvat elämäkäytäntöjä edistävällä ja uusia pakoja luovilla tavoilla. Rajallisten ruumiiden innostuminen toteutui vuorovaikutuksessa maailman kanssa, jossa jatkuvien havainnoimisien ja vaikuttumisten rytmit kietoutuivat yhteen ja muuttivat toisiaan suotuisimmiksi. Innostus oli oman kehon tuntua ja sen pyrkimystä karkailemaan kontrolloidusta. Siksi se sisältää jotain käsittämätöntä mutta erityistä tietoa tästä ajasta.

VIITTEET

¹ Ryhmämme piti prosessin aikana tutkimus-, tanssi- ja kuljeskelupäiväkirjaa, jotka toimivat huomioiden, oivallusten ja tuntemusten loki-kirjana. Päiväkirjamerkinnot ovat artikkelissa siellä täällä eräänlaisina mausteina kertomassa lukijalle tunnoistamme erilaisin sanoin.

² Itsevalorisaatio (*autovalorizzazione*) on Antonio Negrin (mm. 1991) käsite, joka viittaa työläisten itsenäiseen kykyyn luoda käyttöarvoja ja järjestää yhdessä arkielämän edellytyksiä. (Ks. Cleaver 1993.)

VÄLITTÄMINEN

Iiris Lehto

Työllisyysprojektiin työllistetty ”työntekijä-hoivaaja”¹ Sandra on ”palvelunsaaja-asiakas” Weeran toiveesta leiponut raesokerilla kuorrutettuja voisilmä- ja kierrepullia sekä yhden erityispullan palvelunsaaja-asiakkaiden lapsenlapselle. Kanelipullia ei leivottu, koska ne eivät ole talon isännän Oivan makuun. Taikina laitettiin kohoamaan työntekijän (ja tutkijaopiskelijan) hämmästykseksi mikroaaltouuniin. Weeran kertoman mukaan kyseinen mikro saapui kotiovelle jouluaattona 1985 klo 20.30. Se ”seisoi alussa mykkänä” hyllyllään, mutta sittemmin sitä on käytetty ”ihan joka asiaan”.

Pullataikin kohoamisen aikana Sandra imuroi pölynimurilla lattiat ja kuorii perunankuorimaveitsellä perunat Weeran perunoista ja sianlihakimpaleesta valmistamaa perunalaatikkaa varten. Kohonneet pullat viihevät munakellolla mitattuna sähköuunissa 12 minuuttia. Silloin Sandra ehtii vielä pestä puisen, leveän leivonta-alustan – joka on kulkenut asiakkaan mukana vuosikymmenet – ja kattaa yhdessä Weeran kanssa keittiön pöydän kahvipöydäksi. Palvelunsaajille kateetaan kahvimukit, työntekijälle ja tutkijaopiskelijalle kahvikupit. Weera ehdottaa kahvinjuontia, ”kun kerta on valmiita hyväntuoksuisia pulliakin”. Oiva kehuu pullia maistuviksi ja toiveissa on leipoa toisenkin kerran – ja saada Sandra tulemaan uudelleen. Leipominen on myös Sandralle hänen ilmaisunsa mukaan ”vaihtelua ainaiseen siivoukseen, siivoukseen.”

Episodissa on nostettu esiin hoivatyön ytimessä² esiintyviä käytännönläheisiä esineitä, kuten leivonta-alustoja, pölynimureita ja kahvikuppeja. Arkipäiväisyydestään huolimatta esineet välittävät, osoittavat ja symbolisoivat tunteita. Ne ovat eräänlainen *affektien alusta*. Ne kuljettavat ja kantavat ihmisten huolia, pelkoja, haluja, pyrkimyksiä ja toiveita (Woodward 2007). Esineet voivat helpottaa – tai vastaavasti vaikeuttaa, kuten jäljempänä käy ilmi – hoivassa olennaista ihmisten välistä kanssakäymistä ja avustaa yksilöä toimimaan itsensä hyväksi. Esineet ovat myös enemmän tai vähemmän aktiivisia ”toimijoita”. Yksilöt, kuten tässä hoivaajat ja hoivattavat, toimivat yhdessä objektien kanssa; hoivakokemuksen tila ja hoivan tapahtuma tulevat mahdolliseksi esineiden avulla (Lehtonen 2008, 87). Tavallinen pulla saa aikaan mielihyvää ja iloista yh-

dessäoloa sekä kaivattua vaihtelua siivoukseen. Mikroaaltouuni on lopettanut mykkyytensä ja toimii arkisten toimien polttopisteenä – sitä käytetään joka asiaan.

Tässä luvussa tarkastelen arkiseen hoivaan liittyviä tuntemisen tiloja. Niitä synnyttävät Itä-Suomessa toteutettavassa työllisyysprojektissa työntekijä-hoivaajat, joista vastedes käytän pääosin nimitystä *työntekijät*, palvelunsaaja-asiakkaat, eli *asiakkaat* tai *hoivattavat*, tutkija sekä lukuisat julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin tahot välillisesti ja osin myös paikalla ollen. Hoivassa on määritelmän mukaisesti kyse välittämisestä sanan kahdessa merkityksessä: välitetään ihmisistä ja välitetään heidän asioitaan (Eräsääri 2010, 211). Kysyn, millaisia ovat ne tunnetilat, joissa välittämisen kaksi tasoa tulee mahdolliseksi – tai estyy. Analysoin näitä tiloja mielen ja ruumiin liikutuksina, jotka toimivat niin yksilöä passivoiden kuin aktivoiden. Esineet toimivat jonkinlaisina johtolanakoina, joita seuraamalla on mahdollista päästä erilaisten tunnetilojen tai tunteiden äärelle. Esineillä on tärkeä osansa työntekijöiden, asiakkaiden ja muiden osapuolten yhteen tulemisessa. (Vrt. Paju 2013, 111.)

Luvun aineisto koostuu erään työllisyysprojektin työntekijöiden haastatteluista ja etnografisesta keskusteluaineistosta, jota on kerätty asiakaskäyntien yhteydessä tammikuusta 2012 joulukuuhun 2013.³ Työllisyysprojektit ovat yksi viisisataapäiväisille työttömille työnhakijoille (entiset ”pitkäaikaistyöttömät”) tarjotuista julkisista, aktivoivista työvoimapalveluista. Työllistäminen työllisyysprojektiin voi tapahtua esimerkiksi palkkatuella tai korkeimmalla korotetulla palkkatuella. Palkkatuella järjestetyn työn tarkoituksena on parantaa työnhakijan ammattitaitoa, osaamista ja työmarkkina-asemaa ja siten edistää hänen työmarkkinavalmiuksiaan. Tuen myöntämisen edellytyksenä on, että tuella palkattavan työntekijän tuottavuuden arvioidaan olevan tarjolla olevassa työtehtävässä alentunut osaamisessa ja ammattitaidossa olevien puutteiden, työttömyyden keston, vamman tai sairauden taikka muun syyn johdosta (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012). Toiminnan voi siten tulkita muun muassa työ- tai toimintakyvyn⁴ edistämiseksi.

Konkreettinen työ, jota työntekijät hoivattavien asiakkaiden⁵ kodeissa tekevät, koostuu pääosin siivoamisesta, puiden kantamisesta, juttuseurustelusta (Tedre 2004), erilaisista pienimuotoisista korjauksista sekä asioinnissa avustamisesta. Tällaista tarkoituksen mukaista toimintaa voi kutsua hoivaksi ja huolenpidoksi, eli välittämiseksi. Kyseessä ovat arkista elämää ylläpitävät palvelut, joita vastaanottava osapuoli ei esimerkiksi oman heikkenneen toimintakykynsä vuoksi kykene itse suorittamaan tai jonka toteutumiseen (yleensä) tarvitaan vähintään kaksi osapuolta – kaksi inhimillistä toimijaa, kuten juttuseurustelussa. Hoivan osapuolina on tässä tapauksessa kaksi yhteiskunnalliselta asemaltaan heikkoa subjektia, toimijaa tai toista (ks. Jokinen 1996; Anttonen 2011; Tedre 2013), joiden toiminta- ja/tai työkyvyn ylläpito on harjoitetun hoiva-, ikääntymis- ja työpolitiikan tavoitteena. Tämänkaltaista yhdessä hoivaamista voi kuvata myös Joan C. Trontoa (2013) mukaillen kumppanuushoivaksi (*caring with*).

HOIVATYÖN ARKISET ESINEET JA TUNTEET

Etnologi Orvar Löfgren (1997, 103–104) kehottaa tarkastelemaan sitä, mitä ihmiset esineillä tekevät. Esineitä kun ei vain osteta, katsota, tuijoteta tai tarkastella, vaan niitä myös kosketaan, huolletaan, korjataan ja käytetään, ylläpidetään, hylätään ja otetaan uudelleen käyttöön. Löfgren jatkaa, että on tärkeää myös huomioida kyvyt ja taidot, joita tarvitaan, kun esineiden kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Kyvykäs yksilö pystyy liittämään useita toimintoja toisiinsa sekä yhtä toimintoa suorittaessaan tekemään samalla jotain muuta, esimerkiksi imuroimaan ja kuuntelemaan musiikkia tai lukemaan lehteä, voitelemaan leipää ja kuuntelemaan radiota (mt., 104); tai kuten työntekijät asiakkaiden kodeissa tekevät: siivoavat ja juttuseurustelevat samaan aikaan. Näin toimimalla he välittävät työpanostaan asiakkaalle niin instrumentaalisesti (siivoavat esimerkiksi imurilla, omaa ruumistaan hyödyntäen) kuin myös ei-instrumen-

taalisesti (juttuseurustelevat ”vain” omilla ruumillaan, ilman esi-
neitä).

Esineisiin kytkeytyviä vallan muotoja ja käytäntöjä voi tarkas-
tella John Law’n sanoin tuotoksina, jotka syntyvät ei-inhimillisen ja
ihimillisen liittyessä ja sekoittuessa toisiinsa (Law 1991, 166, 176;
ks. myös Kuusela 2013, 117). Esimerkiksi vaikka työntekijät ovat
ohjeistusten mukaan tehneet paperin, johon on kirjattu ylös hen-
kilökohtainen jatkosuunnitelma, ei paperi yleensä realisoidu, sillä
avoimet työmarkkinat pysyvät suljettuina esimerkiksi tietynikäisil-
le ja -kuntoisille yksilöille.

Sen ohella, että esineet ovat asioita, joita yksilöt käyttävät, kos-
kevat ja korjaavat, ne ovat Bruno Latouria mukailleen myös ei-in-
himillisiä toimijoita (*aktanteja*), pareja inhimillisille toimijoille,
kuten tässä työntekijöille ja heidän asiakkailleen (Latour & Wool-
gar 1986). Latour tuo esiin sen tutun arkipäiväisen seikan, että esi-
merkiksi vasara ”lyö” nauloja, kahvinkeitin ”keittää” kahvia, imu-
ri ”imuroi” lattiaa ja kirves ”hakkaa” halkoja. Toiminta ei rajoitu
latourilaisessa ajattelutavassa ihmisten toimintaan ja ihmisten toi-
mijuuteen. Esineet eivät ole olemassa ainoastaan materiaalisten ja
kasaalisten suhteiden alueella vaan myös refleksiivisten ja sym-
bolisten yhteiskunnallisten suhteiden alueella. (Latour 2005, 71–
72; lainausmerkit alkuperäislähteessä.) Keittäminen ja imuroimi-
nen ovat inhimillisten toimijoiden toimintaa, jossa ei-inhimilliset
toimijat ovat osallisia (*participants*). Nämä kaksi erilaista toimijaa
muodostavat yhteisön, kollektiivin, jossa inhimilliset toimijat ovat
yhteydessä ei-inhimillisen maailman kanssa.

Esineiden osallisuus tulee esiin esimerkiksi silloin, kun nähdään
ero siinä, hakataanko halkoja ilman kirvestä vai kirveen kanssa,
imuroidaanko imurilla vai ilman imuria tai keitetäänkö kahvia keit-
timen kanssa vai ilman. Yhteys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että esi-
neet päättävät toiminnan. Imuri ei esimerkiksi tuputa imuroimaan
tai keitin keittämään kahvia. Kun kyseessä on hoiva ja (hoivan) vä-
littäminen, työntekijää tarvitaan esineiden ja halutun suoritteen vä-
liin. Hoivattava asiakas tarvitsee inhimillisen toimijan saadakseen
ei-inhimilliset toimijat, esineet, toimintaan.

Esineet eivät silti ole vain erillisiä tai taustalla vaan ne tuottavat, uusintavat, rajoittavat ja mahdollistavat tilanteita ja tapahtumia (Lämsä 2013, 158). Esimerkiksi ovi, kahva ja lukko ovat esineitä, jotka yhdistävät ja kutsuvat sisään työntekijän ja asiakkaan. Kahva ja lukko voivat myös erottaa ja pitää ulkona. Julkisen ja yksityisen sektorin virastot ja organisaatiot pitävät ovensa usein lukittuina osan siitä ajasta, jonka työntekijät ovat paikalla. Asiakkaita ei päästetä asioimaan virastoon esimerkiksi silloin, kun työntekijät tekevät paperitöitään (Eräsaari 1995, 113; ks. myös Simmel 1923.). Osa projektin työntekijöiden kohtaamista asiakkaista taas on lukittu ulko-oven takana hoidollisista ja hoivallisista syistä johtuen. Joskus saattaa myös käydä niin, ettei asiakas halua päästää tiettyä työntekijää – tai ketään työntekijää – sisään. Siten yhdistävänä tekijänä ei-inhimillisille toimijoille, inhimillisille toimijoille sekä asioille on niiden välinen liike, toiminta, kohtaamiset ja kosketukset.

Hoivassa tehdään töitä affekteilla. Filosofi Baruch de Spinoza (1994 [1677], 138) mukailleen affekti (*affectus*) on mielen ja ruumiin tila, mielen ja ruumiin liikutus. Affektit ovat sellaisia ruumiin vaikutuksia, joiden myötä ruumiin toimintakyky lisääntyy tai vähenee, paranee tai heikkenee (Deleuze 2012, 64). Aina kun yksilössä tapahtuu ruumiillisen toimintakyvyn muutos, se koetaan tunteena (*emotion*). Tunteet voidaan nimetä ja ne voivat muokkautua vuorovaikutuksessa. Spinoza on *Etiikka*-teoksessaan (1994) jaotellut tunteet kolmeen kategoriaan: ilo (*laetitia*), suru (*tristitia*) ja halu (*cupiditas*).⁶ Tässä luvussa keskityn toimintakykyyn linkittyviin tunteisiin, joita työntekijät kohtaavat toimiessaan vuorovaikutuksessa niin esineiden kuin kanssaihmisten kanssa.

Spinozan mukaan kaikki myönteiset tunteet ovat erilaisia ilon johdannaisia ja kielteiset tunteet erilaisia surun johdannaisia (Piatarinen 1993, 45). Halu on pyydettyä, joka on määrätynyt toimimaan siten, että se edesauttaa ihmisen säilymistä (Spinoza 1994, 188). Näitä ilon, surun ja halun lajeja on lukuisia. Esimerkiksi jalomiehisuus on halua, jolla kukin pyrkii yksin järjen vaatimuksesta olemaan muille avuksi. Iloisuus (tai ilo) on toimintakykyä kasvattava

ruumiin tila ja surullisuus vastaavasti toimintakykyä vähentävä tila (Spinoza 1994, 138, 186–197).

Perinteisesti ajateltuna ”hyvät” tunteet kuten iloisuus toimivat yksilöä aktiivisesti ja ”huonot” tunteet kuten surullisuus passiivisesti (Ahmed 2010). Mutta asia ei ole välttämättä näin yksilötoiminen. Esimerkiksi kärsimys voi kasvattaa yksilön toimintakapasiteettia silloin, kun hän kokee tulleensa väärinkohdeksi tai on eri mieltä siitä, mikä on määritelty yleisesti hyväksi (mt., 210). Hyvät tunteet eivät myöskään luo pelkästään hyviä tunteita. Iloisuus voi olla peräisin käskystä peittää omat senhetkiset tunteet, mikä voi pikemmin voimistaa huonoja tunteita (mt., 43; ks. myös Hochschild 1983). Toisaalta iloisuus ei myöskään aina vain aktivoi tai surullisuus passiivoi, emmekä voi etukäteen tietää millaisia vaikutuksia ilolla tai surulla on ruumiiseen (Ahmed 2010, 215) sekä henkiseen ja fyysiseen toimintakykyymme.

Hoivan tarpeeseen ja tilanteeseen sisältyy paljon ennakoimattomuutta samaten kuin työntekijän ja asiakkaan kohtaamisiin. Asiakas voi esimerkiksi esittää toiveen, että sama työntekijä tulisi takaisin seuraavallakin kerralla. Ei ole kuitenkaan itsestäänselvää, että sama työntekijä tulee, vaan ovesta voi astua uusi tuttavuus. Siksi kohtaamisissa syntyvät tai läsnäolevat tunteet ovat alltiita käänntymisille, muunnoksille ja virtauksille – tilanteesta ja näkökulmasta riippuen joko ”hyvään” tai ”huonoon” suuntaan. Tunteet voivat myös kääntyillä saman kohtaamisen aikana, tai sitten työntekijän ja asiakkaan eri kohtaamiskerroilla vastassa on vastakkainen tunneilmapiiri. Erityisesti kotona tapahtuvassa hoivatyössä hoivan emotionaaliset ulottuvuudet ovat terävimmillään (Dyck & England 2012, 65) – onhan koti mielletty yksityiseksi ja intiimiksi paikaksi – ja intiimiyden rikkoutuu aina kun kotiin tulee ”ulkopuolisia.” Toisaalta ”ulkopuoliset” voivat rikkoa myös mahdollisen yksinäisyyden kokemuksen ja tunteen. Kodista tulee hetkeksi julkinen, kun sinne saapuu eri instituutioiden edustajia.

Esineisiin kiinnittyvät tunteet voivat tilannekohtaisesti näyttäytyä niin hyvinä kuin huonoinakin tai muuntua hyvistä huonoiksi tai päinvastoin. Sara Ahmed on onnellisuuden imperatiivia kriittisesti

lähestyvässä teoksessaan *The Promise of Happiness* tarkastellut onnellisuuden esineitä (*happy objects*; Ahmed 2010, 21). Esineet ovat tunteiden välitys- tai muunnosalustoja, mutta esineet eivät itsessään välitä tai muunna tunteita, eivätkä tunteet noin vain siirry ja välity yksilöstä toiseen tai muunnu hyvistä huonoiksi. Ahmed on kiinnostunut selvittämään, kuinka tuo muunnos tapahtuu ja kuka tai mikä on muuntaja.

Yksilön tunnetila voi olla iloinen, kun hän saapuu esineitä sisältävään tilanteeseen tai paikkaan tai kohtaa esineitä sisältävän tilanteen tai paikan, mutta kohtaaminen ei välttämättä pidä yllä hyvää tunnetta tai laajene hyväksi tunteeksi. Tällöin tunne voi muuntua esimerkiksi suuttumukseksi tai vihaksi. Esine sekä sattuu että on ottanut hyvän tunteen pois. ”Onnellisuuden esineestä” voi tulla ajan kuluessa ”onnettomuuden esine” tai päinvastoin. Se, millaisen muodon affektiiviset muunnokset ottavat, ei ole etukäteen tiedossa. (mt., 45.) Ahmedin (2004; 2010, 8) mukaan assosiaatio esineiden ja tunteiden välillä on satunnainen ja vaatii kontaktin. Tunteet muokautuvat kontaktissa esineiden kanssa. Työntekijän, esineen ja asiakkaan kohtaamiset ovat tässä tapauksessa se konteksti, jossa tunteiden muunnoksia tapahtuu tai on tapahtumatta.

AFFEKTI JA KAHVIPAKETIT

Tarkasteleman projektin toiminta-alue kattaa niin kantakaupungin kerrostaloineen kuin myös ympäröivän maaseudun ja maaseutumaisen alueen omakotitaloineen. Maaseudulla asumisen kannalta merkittävä yhteiskunnallinen muutos on siirtyminen yksityisautoyhteiskuntaan (Tedre & Pulkkinen 2011, 302). Kulkeminen ja liikkuminen vaativat järjestelyjä ja aikaa. Osa asiakkaiden asunnoista sijaitsee lähellä kauppa-, pankki- ja terveydenhoitopalveluja, kun taas toisilla matkaa on kymmeniä kilometrejä. ”Lähellä” on asiakkaan näkökulmasta tietysti suhteellinen käsite. Kotikadun toisella puolella sijaitseva kauppa tai terveyskeskus voi tuntua olevan pitkän matkan päässä, jos oma toimintakyky ei mahdollista min-

kään pituisen matkan kulkemista ilman auttavaa käsi- ja/tai jalkaparia. Teknologiset esineet voivat tuoda tällaisiin tilanteisiin osittaisen ratkaisun. Esimerkiksi interaktiivisten televisioiden – jollaisia asiakkaille myös on tarjolla – kautta voi saada yhteyden lääkäriin tai osallistua kerhossa järjestettävään jumppatuokioon, mutta teknologia ei ainakaan toistaiseksi kykene täyttämään kaikkia hoivatarpeita.

”Etäällä” sijaitsevilla kodeilla työskentelevät työntekijät kohtaavat moninaisia hoivatilanteita ja tilanteet avaavat erilaisia tunnetiloja:

Sitten yks mahdollisuus kun meillä puhutaan siitä rahan käytöstä. Me hän voitais tullessa tuoda joku kahvipaketti. Eikä olis mitään vaivaa. Me vaan äsken etittiin kahvipakettia aika kauan. Sitten yhtäkkiä Matti huomasi että katoppa kaapin alaosa. Siellähän se oli. [...] On niin pienistä asioista kyse, että ei sitä voi väärin käsittää. Sit Matti sanot, että tuo minulle paketti Juhlamokkaa niin sen ymmärtää jokainen. Ei väärin tuo varmasti kukaan. Tietysti se on sinunkin mukava kylällä käydä välillä. Jos saa kyydin.

Kahvipaketin puuttuminen voi tuntua arjessa selviytymisen kannalta triviaalilta, mutta sillä on monimuotoisia tunnevaikutuksia niin apua tarvitsevalle asiakkaalle kuin arjessa apuna olevalle työntekijälle. Kahvipakettia seuraamalla pääsee myös niiden käytäntöjen äärelle, jotka ovat avun tai hoivan toteutumisen ja hoivan toimijoiden kannalta huonoja.

Sitaatti paljastaa heti aluksi kaksi rajoitusta, jotka työntekijöille on asetettu. Niin asiakkaiden *rahojen* käsitteleminen kuin myös asiakkaan kuljettaminen omalla tai asiakkaan *autolla* on kiellettyä. Työntekijöiden mukaan rajoitukset eivät yleensä pahasti haittaa työtä, mutta välillä ne kummastuttavat ja saavat pohtimaan, miten eteen tulevilla tilanteilla tulisi toimia. Tällaisia käyttörajoitteisia esineitä voi kutsua Latourin sanoin hiljaisiksi, koska esimerkiksi auto ei saa toteuttaa itseään ihmisiä tai esineitä ja tavaroita paikasta toiseen siirtävänä esineenä, eikä sitä päästetä vaikuttamaan tai muuttamaan tapahtuman kulkua (Latour 2005, 79; ks. myös Paju 2013, 177). Kriittisissä tilanteissa työntekijät kysyvät neuvoa esi-

henkilöiltään ja toimivat saatujen ohjeiden mukaisesti. Perusohjeena on, että toimitaan työhön perehdytyksessä esiintuotujen sääntöjen mukaan. Mikäli rikkomuksia tapahtuu ja ne tulevat esihenkilöiden tietoisuuteen, seurauksena on varoitus.

Asiakkailta tulee silloin tällöin pyyntöjä päästä ostamaan tiettyjä tavaroita. Työntekijän käyntipäivän aikaan kaupassa voi olla asiakkaan haluama elintarvike, muu tavara tai esine erikoistarjouksessa, mutta eri syistä asiakkaan oma toimintakyky ei välttämättä anna mahdollisuutta mennä kauppaan edes avustettuna. Asiakas saattaa esimerkiksi tuntea olonsa heikoksi, tai runsas auraamaton lumikerros kulkureitillä estää kulkemisen, vaikka muutoin kaupassa käyminen onnistuisi esimerkiksi rollaattorin kanssa. Työntekijät kohtaavat joskus tyhjyyttään ammottavan tai täynnä homeisia tuotteita olevan ruokakaapin. Tämä näky saa olon apeaksi ja itkun kurkuun.

Rahojen käsittelemisen kieltäminen on työntekijöiden mukaan sikäli perusteltua, etteivät asiakkaat ehkä aina muistaisi antaneensa luvan maksaa ostokset. Konfliktit niin asiakkaan kuin asiakkaan omaisten kanssa ovat tällöin mahdollisia. Konfliktien seurauksena työntekijä saattaisi kohdata negatiivisen ilmapiirin seuraavalla asiakaskäynnillä tai muutoin tuntea epävarmuutta asiakaskohtauksissa. Tällaiset tilanteet saattavat heikentää työkykyä. Pienten arkitavaroiden hankinnoissa, kuten *Juhla Mokka* -paketin ostamisessa, joissa käsiteltävät summat eivät ole suuria, työntekijät toivoisivat kuitenkin maalaisjärjen käyttöönottoa. Jos työntekijöille ja päätöksentekokykyisille (osalla asiakkaista on edunvalvoja) asiakkaille sallittaisiin laajempi keskinäinen neuvottelutila rahan käsittelyä vaativissa tilanteissa, se kasvattaisi kummankin osapuolen asemaa ja toimijuutta. Neuvottelutilaa kun on muutoin vapaasti käytettävissä (ks. Tedre 1999). Asiakas ja työntekijä voivat kulloisellakin käyntikerralla esimerkiksi sopia vapaasti mitä ja miten tehdään.

Henkilöauton käyttökielto taas perustuu osittain vakuutusien kattamattomuuteen. Työllisyysprojekteilla ei ole riittävästi resursseja laajan vakuutuksen ottamiseksi, joten kahvipaketinhakureisulla sattunut pienikin kolari voi tulla valtavan kalliiksi. Samainen

rajoitus – rahojen käsittelyn lisäksi – koskee esimerkiksi julkisen sektorin kotihoidon työntekijöitä ja ainakin osittain myös yksityistä sektoria. Joskus voikin käydä niin, että asiakkaan pihassa on monen eri instituution edustajan autot, joilla ei saa liikkua, mikäli ”väärä” ihminen (asiakas) on tullut kyytiin. Asiakastilanteen päättyessä työnseurantalomakkeen allekirjoittamiseen asiakkaan status ainakin muodollisesti vaihtuu ”tavalliseksi” yksilöksi. Työajan jälkeen liikkuminen moottoroiduilla esineillä on siten mahdollista, mutta varsinaiseen epäkohtaan se ei ole ratkaisu.

Asiakastilanteessa auto ei edelleenkaan saa liikkua mihinkään. Kuten Elina Paju Latouria mukailleen ilmaisee, esine saa merkityksensä sen toiminnan osana, johon se kulloinkin osallistuu (Paju 2013, 145). Auton perusfunktio on liikuttaa: kuljettaa kyydissä oleva tai olevat yhteistyössä ihmisen kanssa haluttuun paikkaan, vaikkapa kauppaan noutamaan kahvipaketti. Kun esineen osallistuminen toimintaan estetään, niin kuin auton tai rahan kohdalla tapahtuu, muuntuu esine sekä esineeksi, jonka avulla sääntöjä voi uhmata, että esineeksi, joka muuttaa avustamis- tai hoivatapahtumaa. Kaikki nämä yhdessä muodostavat verkon, joka vaikuttaa toimintaan (Paju 2013, 197; toimijaverkostoteoriasta ks. Latour 1999; Mol 2010) ja toiminnan mahdollisuuteen, eli tässä tapauksessa hoivaan sekä niihin keinoihin, joita työntekijällä on hoivatapahtumassa käytössään.

Asiakas on saattanut etukäteen suunnitella ”käyttävänsä” työntekijän työskentelyhetken tietyn tarpeen täyttämiseen kuten kahvipaketin hankkimiseen, mutta rajoitusten takia suunnitelma ei realisoidu. Tunnetilanne saattaa tällöin muuttua toiveikkaasta pettyneeksi, ja asiakkaan pettymys voi vaikuttaa työntekijään aktiivimalla surun tunteita ja muuntaa siten työntekijän tunnetilaa. Spinozaa (1994) seuratenhan suru on ”akti, jonka kautta ihmisen kyky toimia aktiivisesti estyy tai heikkenee”. Suru voi tässä tapauksessa tarkoittaa turhautumista tai vihaisuutta siitä, ettei omalla toiminnallaan pysty vastaamaan asiakkaan toiveisiin tai välittämään omaa työpanostaan asiakkaan haluamalla tavalla. Surun tunne voi toimia myös päinvastaisesti ja aktivoida. Työntekijä saattaa esimerkiksi

projektin yhteisissä tapaamisissa, joissa käydään läpi asiakastilanteita, tuoda esiin kokemansa epäkohdan ja ilmaista halunsa muuttaa asiantilaa.

VÄLITTÄMISEN KAHDET KASVOT

Kahvipaketin etsinnän innoittama työntekijä löysi vaihtoehtoja ja ehdotti, että kahvipaketin kaltaiset kauppatavarat voisivat kulkea autossa mukana. Ehdotus konkretisoitui käytännöksi niin, että käyttöön otettiin valtakirja. Tapahtuma on samalla osoitus surun tunteen aktivoivasta voimasta. Asiakkaan valtuuttamana työntekijän on mahdollista hakea esimerkiksi kauppalistan mukaiset tuotteet sovitusta kaupasta.⁷ Hiljaiseksi vaiennettu esine eli auto sai samalla myös ”äänensä” hieman muokattuna takaisin.

Uuden käytännön keksinyt työntekijä osoitti toisaalta myös ammattimaista otetta, tilanteenlukutaitoa ja työkyvyn kasvattamista huomioimalla kahvipaketin hakureissun asiakasta hyödyttävän puolen: ”Tietysti se on sinunkin mukava kylällä käydä välillä. Jos saa kyydin.” Kaupassakäynti asiakkaan puolesta ei välttämättä aina ole tarkoituksenmukaista, vaan asiakkaalle voisi olla mukava päästä käymään silloin tällöin kotikylää tai pihaa kauempana. Tätä seikkaa ovat myös työntekijöille järjestetyssä koulutuspäivissä vierailleet, vanhusten kanssa työtä tekevät asiantuntijat korostaneet. Onnistumisen tunteet voivat toimia sysäyksinä jotka saavat uskomaan ja luottamaan omiin kykyihin ja hakeutumaan työ- tai koulutusmarkkinoille. Spinoza (1994) kutsuu tällaisia yksilön itsessään aikaan saamaa ruumiillista tapahtumaa aktiiviseksi tunteeksi. Työntekijä on omalla toiminnallaan saanut käytäntöihin asiakasta helpottavia muutoksia, ja se voi edellä kuvatusti kasvattaa työntekijän toimintakykyä.

Käyttörajoitusten suhteen tämänhetkinen tilanne mahdollistaa myös työntekijän kohdalla pienen riskin ottamisen ja ideavaraston

penkomisen. Sääntöjä ei kuitenkaan rikota, kuten työntekijä kertoo:

Asiakkaalla oli puita, jotka piti saada pilkottua. Kerroin etten saa käyttää kirvestä, vaikka olen puita hakannut jo nuoresta lähtien. Asiakkaalla oli siihen keino valmiina. Hän pyysi tulemaan puuliiteriin. Asiakas istahti ja laittoi puun pölkylle, piti kirvestä halon railossa ja antoi minulle lekan. Iskin lekalla kirveeseen, jolloin puu halkesi sopivaksi. Minun ei siten tarvinnut koskea kirveeseen lainkaan!

Riskinottamisesta tai potentiaalisesta riskinottamisesta on myös luettavissa vastarinnan, kapinan, toisinajattelun tai, kuten Michel Foucault muotoilee, vastakäytöksen muoto (Foucault 2010, 194–196). Selkeimmin vastarinta tai kapina tulee ilmi ohjeistuksen venyttämisen tai venyttämisen harkitsemisen kautta. Tällä toiminnan muodolla ei pyritä kapinoimaan niinkään ohjausta ja ohjeistusta vastaan vaan pikemmin rikkomaan se raja-aita, joka estää niin hoivan välittämisen ja toteutumisen kuin myös oman kompetenssin käyttöönoton ja kasvattamisen. Kampailun avulla työntekijä kääntää voimasuhteita vastakkaisiksi (Siira 1998, 56), hoivattavaa asiakasta ajatellen. Hoivattavalle osaava, reipas ja toiminnassaan hoivaamisen tarpeiden täyttämistä tavoitteleva (Tronto 1993, 126) työntekijä on kullannarvoinen, kuten yksi asiakkaista asian ilmaisi.

Miksi työntekijä ei ottaisi käyttöönsä luovia vapauksia? Onhan yllä oleva kuvaus toimiva esimerkki siitä, kuinka esimerkiksi ikäpoliittisissa ohjelmissa⁸ kannustettu yhdessä tekeminen – tai trontolaisittain ilmaisten, kumppanuushoiva – toteutuu: syntyy myönteinen tunnetilanne. Pienten riskien ottaminen on myös hoivaetiikan näkökulmasta työntekijän osoitus niin asiakkaasta kuin työstä välittämisestä. Työntekijä haluaa saada oman työnsä tehdyksi hyvin, koska sillä on merkitystä niin asiakkaalle kuin hänelle itselleen.

Esineteoreettisesta näkökulmasta tarkastellen esineet kutsuvat inhimillisiä toimijoita tietynlaiseen toimintaan. Esimerkiksi puut kutsuvat pilkkomiseen ja kirveen käyttöön. Kutsuun ei kuitenkaan voi kaikissa tilanteissa vastata ilman sanktiota. Sen sijaan esineet mahdollistavat toisin – eli hoiva edellä – toimimisen (Paju 2013, 120–121, 144) ja sääntöjen venyttämisen. Antropologi Isabel Dyck

ja maantieteilijä Kim England ovat todenneet, että myös professionaaliset kotisairaanhoidajat ja -hoivaajat venyttävät sääntöjä, jotta he voivat saavuttaa tyydyttävän hoivaamisen tason (Dyck & England 2012, 68).

Omien kykyjen ylläpito ja käyttäminen luovalla tavalla tuo näkyviin epäkohdat, joita hoivan ympärillä on. Toisaalta, kuten kuvatussa tapauksessa, se voi myös saada kaksi yhteiskunnalliselta asemaltaan heikkoa subjektia (ks. Jokinen 1996; Anttonen 2009) yhdistämään voimansa ja raivaamaan väylän, jossa hoiva ja ilon tunteet pääsivät taas virtaamaan. Tässä prosessissa ei-inhimillisten toimijoiden rooli on myös tärkeä, sillä niiden kautta työntekijä ja asiakas tulevat yhteen (Paju 2013, 149). Esimerkiksi jos kyseessä on uusi asiakas ja kohtaaminen on jännittänyt, yhteen tuleminen ja yhdessä jaetut toimintakykyä kasvattavat (tunne)kokemukset voivat olla jatkoon kannalta merkityksellisiä työntekijälle. Työntekijä on tietoinen, että häneltä löytyy kykyjä selviytyä erilaisista tilanteista, ja asiakas saa luottamuksen tunteen siitä, että hän tulee hoivatuksi.

Käyttörajoitukset ja hoivan toteutuminen eivät aina kulje samassa tahdissa. Leena Eräsaari huomauttaa, että mitä selkeämmin hoivassa siirrytään uusliberalistisiin käytäntöihin (ks. Bauman 1989, 102), sen suuremmaksi kehittyy ristiriita ammatti-identiteettiin kuuluvan vastuurationalisuuden ja johdon virallisen ideologian välillä (Eräsaari 2007, 216). Työntekijöille projektissa tehtävä työ ei ole ammatti (eikä lähijohto ole välttämättä laatinut tai pääsyt laatimaan jokaista sääntöä), mutta kun kohdataan käyttörajoitettuja esineitä, kuten kirveitä, seteleitä, henkilökohtaisia tai moottoroituja työvälineitä, vastuurationalisuuteen liittyvät kysymykset nousevat mieleen: ”Pitäisikö minun työntekijänä toimia asiakkaan pyynnön ja toiveen vai annetun ohjeistuksen mukaisesti?” Vastuurationalisuus kun viittaa toimintaan, joka ei ole sääntöihin sidottua vaan tilannekohtaista. Se sisältää tunteen työn mielekkyydestä, oikeutuksesta ja moraalisisista velvoitteista sekä tavan tajuta ja tunnistaa toisten ihmisten tarpeet ja asema (Nätkin 1986, 157; Korvajärvi 1990, 11).

Osalle työntekijöistä huoli asiakkaan selviytymisestä on toisinaan suuri ja pohdituttua vielä vapaa-ajallakin. Työpäivän aikana koetut tunteet voivat tulla kotiin asti, vaikka töitä ei kannetakaan kotiin konkreettisesti fyysisinä esineinä. Yksi haastatelluista tote- si haluavansa pitää tietoisesti etäisyyttä asiakkaisiin, koska hän en- nakoi, että avunpyyntöjä voisi tulla työajan ulkopuolellakin. Ja nii- tä myös tulee:

Yksi asiakas soitti aika isossakin asiassa ja pyysi apua. Olin lomalla ja sanoin etten voi nyt auttaa. Puhelun jälkeen tuli paha olo, että miksi en nyt olisi voinut mennä sinne.

Kahvipöydän äärellä vietettyjen hetkien ja muiden työtehtävien ohessa seurustelun sekä käytyjen keskustelujen myötä asiakkaan ja työntekijän välille voi syntyä ystävyysuhde tai ainakin keski- näinen luottamus, jonkinasteinen kiintymys. Vaikka yhteydenpito asiakkaan ja työntekijöiden välillä pyritään ensisijaisesti hoitamaan toimiston kautta, jokaisella on vapaus luoda niin tuttavuus- ja ystä- vyysuhteita kuin pitää yhteyttä vapaa-ajalla.

On tietysti myös mahdollista, että yllä kuvatussa tilanteessa asiakas on etsinyt tutun työntekijän puhelinnumeron tarvitessaan apua. Joka tapauksessa puhelun jälkeen työntekijälle syntyneen pa- han olon tulkitsen kertovan välittämisen tunteesta. Zygmunt Bau- man (1989, 102) on todennut välittämisen ja välittämisen välittymi- sen olevan mahdollista vain, jos olemme lähekkäin. Jos tämän Bau- manin ajatuksen tulkitaan koskevan vain fyysistä lähekkäin oloa, niin silloin pahan olon voi ajatella syntyneen juuri siksi, että työn- tekijä ei fyysisesti ole voinut olla lähellä. Välittäminen voi tapahtua myös ilman fyysistä lähelläoloa. Koska työntekijä oli lomalla, se esti konkreettisen välittämisen, mutta ei välittämisen tunnetta.

KAHVIPÖYTÄ TUNTEIDEN VÄLITTÄJÄNÄ

Käytännön työssä kahvipaketilla ja kahvikupilla tai tarkemmin nii- den sisällöllä on myös oma tärkeä roolinsa. Aamu-, iltapäivä- ja il- takahvit ovat yksi tapa rytmittää arkea. Arjen rutiinien häiriinty-

minen voi saada aikaan turvattomuuden ja epävarmuuden tunteen. Kahvitaumat toimivat tai ovat toimineet kulttuurisesti niin koti- kuin työympäristössä lepoetkinä ja yhteishengen ylläpitäjinä – tapahtumina, joissa nähdään muita, vaihdetaan kuulumisia ja jaetaan tunteita sekä kokemuksia. Take away -kulttuurin yleistyminen ja kellelölle annettu valta on tosin tietyillä työpaikoilla tehnyt kahvinjuontihetkestä oman työpisteen ääressä, yksin ja työnteon ohessa suoritettavan rituaalin.

Työntekijöiden kohdalla kahvittelu on tietysti itsessään osa heidän työtään, vaikka kaikki kahvihetkeä tarjoavat asiakkaat eivät välttämättä aluksi miellä sitä rahanarvoiseksi työksi. Myös osa työntekijöistä nimeää kahvin juonnin työnjälkeiseksi ajaksi, ei työksi. Hoivatutkimuksissa on tullut ilmi, että juttuseurustelun ja vastaavan ”tuottamattoman työn” mieltäminen maksuttomaksi tapahtumaksi on ollut vallitseva ajattelutapa. Kun hoiva on käsitelty tunnetyöksi tai rakkauden työksi, on samalla ajateltu, että siitä ei kuulu maksaa.

Yhteisessä kahvipöydässä istuminen on jakamatonta yhteistä aikaa, joka on kehystetty kulttuurisesti tunnistetuilla seurustelutavoilla (Tedre 2004, 56). Konkreettisenä esineenä kahvipöydällä tai millä tahansa pöydällä, useimmiten keittiön pöydällä, on kahvikupin ja kahvipaketin ohella oma merkittävä roolinsa kahvitteluhetkeä ajatellen. Sen äärelle istahdetaan ja pysähdytään; sen äärellä kohdetaan toinen ihminen. Pöytä on eräänlainen ilon esine, koska se toimii kattauksineen sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä.⁹ Kahvipöytä mahdollistaa toisaalta myös tietyn ruumiillisen etäisyyden pitämisen esimerkiksi sohvalla vierekkäin istumiseen verrattuna.

Projektissa työskenteleville järjestettävän koulutuspäivän yhteydessä eräs työntekijöistä kertoi asiakaskäynnistä, jonka aikana hän ja asiakas istuivat sohvalla. Asiakas oli pyytänyt lupaa ottaa työntekijää kädestä kiinni. Hän oli työntekijän kertoman mukaan kaivanut miehen kosketusta. Instrumentaalisemmin työhön suhtautuvalle tällainen pyyntö voi tuntua vieraalta tai vastentahtoiselta. Välissä oleva kahvipöytä sallii laajemman oman tilan ottamisen. Hoivassa ruumiillinen läheisyys ja etäisyys vaihtelevat esimerkiksi työteh-

tävän mukaan. Ne ovat myös kokemuksellisia: läheisyys kertoo välittämisestä ja tuo turvaa mutta voi toisaalta toisessa tilanteessa olla ahdistavaa.

Ajan säätelyn näkökulmasta kahvikuppi voi olla hallinnan instrumentti tai turvaesine. Asiakkaat ovat joskus hyvin kiinnostuneita työntekijöiden yksityiselämästä ja ylipäänsä heidän mielteistään. Kysymykset saattavat tuntua epämiellyttäviltä tai liian intiimeiltä. Yksi työntekijä esimerkiksi kertoi, että hän ei mielellään jaa tiettyjä henkilökohtaisia asioitaan asiakkaan kanssa. Kahvin juomiseen keskittymällä kysymyksiin vastaamisen voi luontevasti ohittaa ja hallita tilannetta. Kahvikuppi on hallinnan instrumentti myös asiakkaalle. Mikäli hän ei halua päästää työntekijää pois, hän voi täyttää kuppia yhä uudestaan ennen kuin työntekijä ehtii kieltäytymään. Koin näin käyneen kerran kun istuimme (asiakas, työntekijä ja minä) keittiön pöydän äärellä noin tunnin yliaikaa. Joimme kahvia kuppi kupin jälkeen, söimme rieskaa ja pannukakkua. Kotitekoista liharuokaakin olisi ollut tarjolla.

Aika on kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja läheisyyden kaltaisten tilallisten määreiden lisäksi yksi hoivan keskeisimpiä ulottuvuuksia, ja se korostuu työn tehostamisen, lisääntyneen kiireen ja aikapulan aikoina (Virkki, Vartiainen & Hänninen 2012, 260). Edellä kuvatulla kerralla työntekijälle ajan ylittäminen ei hänen mukaansa ollut ongelma, koska asiakaspaikka oli päivän ainoa, eikä sateen vuoksi kaikkia aiottuja ulkotöitä ollut mahdollista tehdä.

Yhteinen aika on päällisin puolin ilon tunteita herättävä hetki, mutta työntekijän näkökulmasta se voi kääntyä paikoitellen myös merkitykseltään päinvastaiseksi. Sara Ahmedin mukaan tunteet voivat olla yhteisesti jaettuina, mutta heränneet ajatukset ovat henkilökohtaisia. Tietystä asiasta tai kohdatusta hetkestä voi tulla mieleen sama ajatus, mutta tunnetasolla sen vaikutus on erilainen. (Ahmed 2010, 245.) Eräs työntekijöistä kertoi eläytyneensä asiakkaan kertomiin asioihin niin voimakkaasti, että he itkivät yhdessä. Tausansa vuoksi hän sai silloin tällöin syytöksiä asiakkailta vuosikymmeniä sitten tapahtuneista yhteiskunnallisista tapahtumista. Työstä alkoi tulla fyysisen raskauden lisäksi henkisesti liian raskasta,

ja työntekijä toivoi pääsevänsä työskentelemään ”normaalien” ihmisten ja työtehtävien pariin, lähemmäksi omaa aiempaa työkoke-
mustaan.

Työntekijä ja asiakas jakoivat jotain yhteistä, mutta tuo yhteisesti jaettu sai aikaan vastakkaiset tunnetilat. Nämä kohtaamiset myös vähensivät työntekijän toimintakykyä eli olivat spinozalaisit-
tain ymmärrettynä surullisuuden tunteeseen viittaavia. Työntekijä kertoi, ettei hän vanhushoivaan kouluttautumattomana koe voivansa tehdä kyseistä työtä enää pitkään. Aktivointiin tähtäävän työllisyyspolitiikan näkökulmasta tilanne voi toimia ainakin kahdella tavalla: Ensinnäkin siten, että työntekijä saa lisää motivaatiota ha-
keutua avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen, jolloin hänestä tulee myönteinen ”tulos” – mikäli hän myös saa työ- tai koulutuspaikan. Pelkkä motivaatio ei vielä tulokseksi kelpaa. Toinen vaihtoehto on se, että toimintakyky alenee ja seurauksena on työkyvyn kasvamisen sijaan sen väheneminen. Työllistymismatkan varrelta pitää siten jälleen poimia uusia aktivointipalveluja, jotta etäisyys työmarkkinoihin ei kasva.

Yhteisissä kohtaamisissa, esimerkiksi koulutuspäivien aikaan, työntekijät keskusteleivat niin kielteisiä kuin myönteisiä tunteita herättävistä asiakaskohteista. Erityisesti matot ja siivousvälineet vi-
lahtavat keskusteluissa, mutta myös kahvipöydän ääressä vietetyllä hetkellä on oma tunteita esiin tuova roolinsa. Eräs työntekijä kertoi kunnioittavaan äänensävyyn, kuinka asiakas oli koonnut häntä ajatellen kahvipöydälle hotelliaamiaista vastaavat tarjoilut. Antimet täyttivät fyysisen työn jälkiseuraamuksina tyhjyyttä huutavan vatsan, maistuivat herkullisilta ja saivat aikaan hyvän mielen, mutta antimet eivät kuitenkaan ole itsetarkoitus. Työtä ei tehdä materiaalisen palkinnon vuoksi, kuten työntekijät totesivat. Oma työ ja sen tekeminen sekä läsnäolo asiakkaan kodissa tuntuvat sen sijaan erityisen tarpeellisilta silloin, kun asiakkaat, joiden olot ovat ulkoisilta puitteiltaan vaatimattomat tai joilla on vähän sosiaalisia kontakteja, tarjoavat kahvia ja monen sorttisia leikkeitä, leipiä ja leivoksia.

Pöydästä tulee siten onnellisuuden ja ilon esine: turvapiste, jonka ympärille kokoonnutaan ja vietetään hetki yhdessä seurustellen.

Vaikka sekä asiakkaat että työntekijät vaihtuvat, jokainen tunnistaa kulloisenkin kahvipöydän merkityksen. Työntekijöiden väliaikaisuus, vaihtuvuus tai välitilassa oleminen vaikuttavat siten, etteivät eri osapuolet välttämättä ehdi oppia toistensa tapoja ja rituaaleja. Silloin kun työsuhde kestää sallitun enimmäisajan (12 kuukautta), asiakaskohteet ehtivät vakiintua ja tavat tulla tutuksi. Asiakas tietää, kuinka monta sokeripalaa työntekijä laittaa kahviinsa, ja vastaavasti asiakkaan kanssa yhdessä tehdyllä kauppareissulla työntekijä osaa valita oikeanlaisen keksipaketin ja tunnistaa asiakkaan käyttämän kahvimerkin. Kahvipöydän ääressä vietetyt hetket mahdollistavat tiedollisen ja tunnepohjaisen kiinnostumisen kun työntekijät kuuntelevat ja kuulevat esimerkiksi asiakkaiden elämäntarinoita.

Kahvin (tai jonkin muun juoman) keittäminen tai sen keittämättä jättäminen eivät tietenkään ole suoraan verrannollisia tunnelmaan tai työn miellyttävyyteen, mutta yhteyttä ei kuitenkaan voi täysin sulkea pois. Joissain paikoissa asiakkaan suhtautumistapa työntekijään on etäinen ja hierarkia tuodaan selkeästi esille. Eräs haastateltava totesi pystyvänsä vetämään maantieteellisen rajan, jonka toisella puolella suhtautumistapa muuttuu etäisestä läheiseksi eikä työntekijä enää ole ”vain” siivoaja. Siivous kun on konkreettisista tehtävistä yleisin, ja osa asiakkaista käyttää työntekijöistä nimitystä siivoaja. Osalle työntekijöistä ”etäiset” asiakaskohteet ovat epämiellyttävimpiä työskentelyn kannalta, toisille ne taas sopivat.

IL: Miltä se tuntuu mennä sinne asiakkaan kotiin?

Työntekijä: Se on pitkälle riippuvainen sen asiakkaan persoonasta että minkälainen hän on ja miten hän ottaa vastaan. Ei mullakaan oo ollu siinä ongelmaa että olipahan hän sitten minkälainen tahhaan, että siihen kun osaa ite asennoituu. Silleen vähän asiakkaan ehdoillahan sitä pitää mennä. Jos on semmonen hyvin puhelias asiakas, niin sitten tietysti pitää jutustella hänen kanssa. Mutta sitten jos hän on sellainen että ei oteta kontaktii että halluu että siinä vaan siivottaan ja hän oottaa tavallaan sitä. Sitten pitää antaa oma rauha.

Esimerkki kuvastaa sitä, kuinka sydämen ja käden työssä työntekijältä odotetaan luovuutta ja affektiivista kapasiteettia, oman persoonan sovittamista kulloisenkin asiakkaan mukaan (Weeks 2011,

70). Kyse on samalla myös ammattimaisesta työotteesta, jossa työhön identifioidutaan subjektiivisena sijoituksena, mutta josta myös affektiivisesti erkaannutaan. Oma persoona investoidaan työhön, mutta sitä ei oteta henkilökohtaisesti, kohtasipa asiakkaan taholta millaista kohtelua tahansa. (mt., 74.) Työntekijällä ei ole ollut ongelmia asiakkaiden kanssa, koska hän osaa itse asennoitua tilanteeseen, asiakkaaseen ja mennä asiakkaan ehdoilla. Asennoituminen ei kuitenkaan tule jokaisen kohdalla ”luonnostaan”. Kaikilla työntekijöillä ei välttämättä ole näitä affektiivisia, emännöinniksikin kutsuttuja kykyjä ja taitoja, joiden avulla työntekijä osaa katsoa mitä palvelunsaaja tarvitsee seuraavaksi ja missä järjestyksessä tarpeet on tyydytettävä (Veijola & Jokinen 2008, 170, 177). Taidot on tällöin opetettava. Jos aiempi työhistoria ei ole sisältänyt juurikaan *face-to-face*- tai *voice-to-voice*-työtä, sovitautuminen runsaasti ihmiskontakteja sisältävään työhön saattaa käydä ylitsepääsemättömäksi. Ihmisläheinen työ yhdistettynä epämieluisiksi koettuihin tai ruumista fyysisesti rasittaviin työtehtäviin saattaa eksplikoitua toiveena päästä pois.

Työllisyyspolitiikan näkökulmasta kaikki työssä viettävät hetket tulisi käyttää omien kykyjen kasvattamiseen seuraavaa haastetta varten (ks. Vähämäki 2003). Kaikki, mitä projektissa tehdään, tähtää kykyjen kasvattamiseen siten, että työllistetyistä työntekijöistä tulisi palkkatyöntekijöitä tai yrittäjiä tai että he uudelleenja/tai lisäkouluttautuisivat. Se voi tuntua myös taakkana. Suorittavassa työssä töitä ei voi viedä kotiin samoin kuin esimerkiksi tietotyössä. Työt kantautuvat silloin tällöin kotiin esimerkiksi tunteina ja tunnetiloina. Kykyjen kasvattaminen ei sinänsä ole huono tai eivaitoitettava asia, sillä lisäähän se oletusarvoisesti työpaikan saamisen mahdollisuuksia. Osa näkeekin itsensä jo monitaitureina. Työn etsiminen ei silti välttämättä ole ensimmäisenä mielessä projektissa eli aktivointipalveluiden hallinnassa oltaessa.

LOPUKSI

Kahvinjuonti voi luoda edellytykset tunnesiteen syntymiselle työntekijän ja asiakkaan välille. Kuvitellaan, että asiakas on tottunut keittämään pannukahvia puilla lämmitettävässä hellassa, mutta hänen omat voimavaransa ovat nykyisin liian heikot halkojen pilkkomiseen, niiden sisään kantamiseen ja hellan sytyttämiseen. Hellan lämmittäminen ja kahvin porisemaan pistäminen vaatii työntekijän läsnäolon ja toimintaa. Pelkkä palvelujen järjestäminen ei vielä riitä esimerkiksi välittämiseen tai välittämisen tunteen syntymiseen, vaan välittäminen ilmenee juuri kasvollisen toimijan kautta (Julkenen 2011) ja voi syntyä henkisen tai fyysisen toiminnan kautta, yhteistoiminnassa esineiden kanssa. Toimintaan ryhtyminen ei ole kuitenkaan aivan yksinkertainen teko. Saadakseen pilkkoa puut sopiviksi käyttörajoitteisella kirveellä työntekijällä olisi oltava viiltosuojahousut ja suojakengät. Siten osa esineistä hiljennetään ennen kuin niille annetaan mahdollisuus toimia osana hoivatapahtumaa. Projekteilla ei useinkaan ole mahdollisuutta tarjota suojavarusteita, joten kirveen käyttörajoitus on toisaalta ymmärrettävästi tehty työturvallisuuden takaamiseksi.

Siinä missä perinteisesti ajateltuna feminiinisessä sfäärissä (yksityinen) sijaitsevat esineet kuten kahvinkeitin, kahvikupit, rätit, harjat ja imurit ovat käyttövapaita, maskuliinisella alueella (julkinen) oleville esineille kuten autoille, seteleille, kirville ja moottorisahoille on edellä kuvatusti asetettu käyttörajoituksia.¹⁰ Jako kertoo tietysti osaltaan kahden sfäärin välisestä statushierarkiasta (kaikkiaan osaavat imuroida ja kattaa kahvipöydän, mutta moottorisahaan tarvitaan jo taitoa), mutta yhtäläillä kyse on myös hoivan ja hyödyn kamppailusta. Projektiin palkatun hallintotyöntekijän¹¹ mukaan työllisyysprojektien omarahoitusosuuskaan ei riittäisi tarvittavan turvavarustuksen hankkimiseen. Jos asiakkaan kokonaisvaltaista huolenpitoa ja välittämistä ajateltaisiin rakennetasolla, olisi työllisyyspoliittista avustusta myönnettäessä työturvallisuutta ylläpitävien esineiden hankintaan menevät kulut huomioitu.

Siitä huolimatta, että konkreettiset tehtävät imurin, rätien, mop-pien, kahvikuppien ja muiden esineiden parissa eivät aina käännä ilon tunteita esiin, ne voivat kasvattaa yksilön kykyjä ja taitoja ja myös kytkeä työntekijän asiakkaaseen. Näissä kytköksissä muodostuvat erilaiset ilon, pahan olon, jännittämisen ja välittämisen tunteet. Muodostuneet tunteet ovat joskus niin vahvoja, että kytköksestä irtipäästäminen tuntuu haikealta. On luovuttava konkreettisesti työstä, työpaikasta, mukana tulevista asiakkaista ja työn arjessa syntyvistä tunteista.

Luopuminen kuuluu niin palkkatukityön kuin projekteissa tuotettavan hoivan luonteeseen. Harjoitetun aktivoivan työllisyyspolitiikan myötä työttömän on jatkuvasti osoitettava aktiivisuutensa, oltava liikkeessä ja etsittävä työnteon lomassa työ- tai koulutuspaikkoja. Työkykyä on pidettävä yllä, jotta välimatka avoimille työmarkkinoille ei kasvaisi liian suureksi. Hoivattavan asiakkaan on puolestaan totuttava siihen, että tuttu työntekijä ei välttämättä enää seuraavalla kerralla tule.

Tällainen työllisyysprojektien ja hoivan yhdistäminen on yksi merkki yhteiskunnan huokoistumisesta. Julkisen sektorin rooli hoivan järjestäjänä on kaventunut ja jättänyt jälkeensä hoivavajeen. Perinteisessä teollisuudessa tapahtunut rakennemuutos on vienyt esimerkiksi miesvaltaisilta aloilta työpaikkoja ja realisoitunut työttömyyden kasvuna. Hoiva- ja palkkatyövajetta on ryhdytty paikkaamaan erilaisissa hyvinvointisekoittumissa (*welfare mix*), kuten tässä luvussa kuvatun kaltaisissa työllisyysprojekteissa. Projektit voivat parhaimmillaan toimia yhteisenä turvasatamana työntekijälle ja asiakkaalle sekä kasvattaa heidän työ- ja toimintakykyään. Taustalla on kuitenkin epävarmuus työn ja hoivan jatkuvuudesta.

VIITTEET

¹ Työllisyysprojektin näkökulmasta työllistetyt työntekijät ovat työllisyysprojektin asiakkaita. Työ- ja elinkeinopalvelujen näkökulmasta he ovat työnhakija-asiakkaita.

² Leena Eräsaari (2010) kuvaa, kuinka matalapalkkaisia naisten hoivatyötä, kolmea k:ta eli kuurausta, köksäystä ja kaitsentaa (*cleaning, catering, caring*) on siirretty voimallisesti julkiselta yksityiselle, jolloin palvelut ovat vähenneet, ohentuneet ja harsuuntuneet. Luvussa tarkasteltavana oleva projekti koettaa auttaa ihmisiä, joille niin julkiset kuin yksityisetkin palvelut ovat joko kokonaan tai osittain ulottumattomissa.

³ Esittäessäni haastattelupyynnön marraskuussa 2012 sillä hetkellä projektiin työllistetyistä seitsemästätoista kenttätyöntekijästä keskustelumaiseen haastatteluun suostui kymmenen. Heistä neljä on miestä ja kuusi naista. Haastattelut kestivät puolesta tunnista puoleentoista. Haasteltavien taustat ovat heterogeenisia. Osalla oli kokemusta arkisesta auttamisesta, hoivasta ja huolenpidosta, osa oli tehnyt aiemman työuransa toimisto, rakennus-, sähkö- tai tekniikka-alalla. Osan työura oli koostunut vaihtelevan mittaisista pätkistä lukuisilla aloilla. Myös koulutustausta vaihteli. Osa oli käynyt kansakoulun, joillakin oli ammatillinen tutkinto. Ikähaarukka oli alle 30-vuotiaasta yli 60-vuotiaaseen. Yhdistävänä tekijänä kaikilla oli vähintään 500 päivää kestänyt työttömyys. Etnografisia kohtauksia, joissa sekä työntekijä että asiakas on samanaikaisesti mukana, on yhteensä 25, ja niiden kesto vaihtelee puolesta tunnista kahteen tuntiin.

⁴ Työkyky on terminä monitulkintainen. Peppi Saikun (2013) mukaan yksinkertaisesti ilmaistuna työkyky on yksilön kyky tehdä työtä. Suomalaisessa kontekstissa työkyvyn määrittelemiseksi on käytetty paljon Terveystalon kehittämää Työkykytaloa. Siinä työkyky koostuu useammasta kerroksesta. Työ, työolot, työyhteisö ja johtaminen ovat ylin kerros. Kolme alinta sisältää arvot, asenteet ja motivaation, osaamisen,

terveyden ja toimintakyvyn. Taloa ympäröi yhteiskunta (toimintaympäristö), perhe ja lähiyhteisö. Työttömän näkökulmasta ongelmana on se, että yksi tärkeä palanen eli työ puuttuu. (Työterveyslaitos 2010.)

⁵ Palvelunsaaja-asiakkaat ovat pääosin vanhuksia, mutta joukossa on myös esimerkiksi eri tavoin pitkäaikaissairaita jotka eivät ole vielä eläkeiässä. Aineistossani kaikki olivat kuitenkin työelämän ulkopuolella ja joko vanhus- tai työkyvyttömyyseläkkeellä vaikka iän puolesta työvuosia olisikin ollut.

⁶ Tässä luvussa halu ja sen johdannaiset eivät ole pääasiallisen käsittelyn kohteena.

⁷ Projektissa kuunnellaan jatkuvasti niin asiakkaiden kuin työntekijöiden – kokemuksia ja mahdollisuuksien mukaan kokemuksista saatuja oppeja tuodaan käytäntöön.

⁸ On oleellista huomioida ikäihmisen oma toimijuus ja hänen tahtonsa. Työntekijältä vaaditaan kykyä osata lukea se, milloin ikäihmisen kannustaminen yhdessä tekemiseen on perusteltua. Jos yhdessä tekemistä lähestytään toimintakyvyn ylläpidon kannalta, kannustaminen voidaan nähdä perusteltuna.

⁹ Tedren huomautus.

¹⁰ Omaa ammattitaitoa voi kuitenkin tiettyyn pisteeseen asti vapaasti hyödyntää hoivatapahtumassa. (Ks. myös Simpson 2007 ”maskuliinista” ja ”feminiinisestä” hoivasta.)

¹¹ Työllisyysprojekteissa on työllistettyjen lisäksi palkattua henkilökuntaa.

TUNNESEITTI

Pirjo Pöllänen

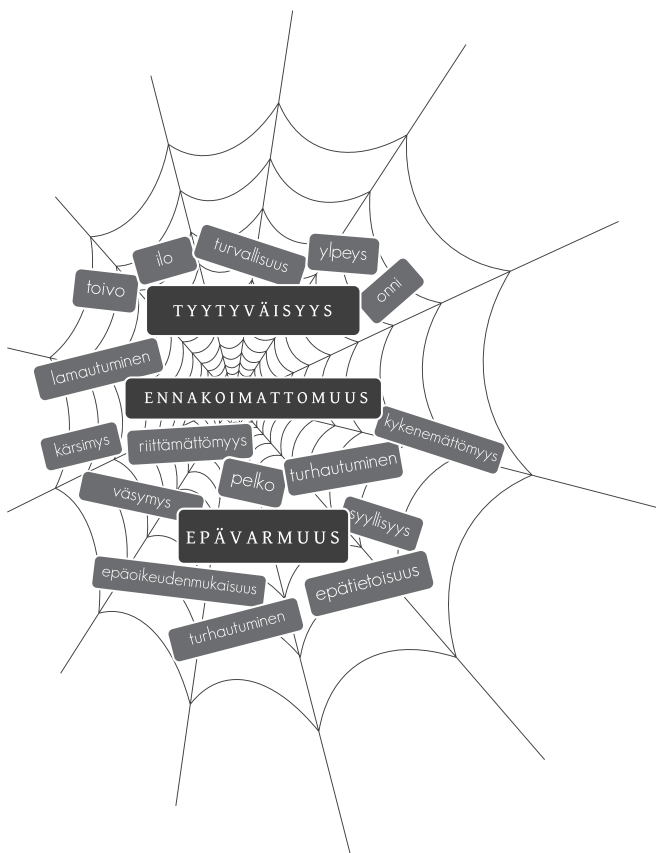
Keskeinen huokoisten yhteiskuntien piirre on rajojen, esimerkiksi valtioiden välisten rajojen, merkityksen muuttuminen. Ihmiset ylittävät valtioiden rajoja niin pysyvästi, kuten siirtolaisuudessa, ja väliaikaisesti, kuten turismissa, kuin myös moninaisina muina muutoliikkeinä, joissa ihmiset kulkevat maantieteellisten, poliittisten, sosiaalisten ja kulttuuristen rajojen yli (ks. Ahponen 2004). Muuttavat ihmiset järjestävät arkensa, työnsä ja hoivasuhteensa tilanteisesti ja resurssiensa mukaan, ja prekarisaatio satuttaakin usein juuri muuttajia.

Tämä luku perustuu 16 Pohjois-Karjalassa asuvan, suomalaisen miehen kanssa parisuhteessa eläneen tai elävän venäläistaustaisen naisen haastattelulle.¹ Tarkastelun keskiössä ovat hoivaan ja työelämään liittyvät tuntemukset. Tuntemukset ovat ruumiillisia tapahtumia, joihin liittyy mielellisiä ja älyllisiä prosesseja: kun haastatellut naiset kertoivat elämästään ja kokemuksistaan, he hakivat sanoja ja merkityksiä erilaisille virtauksille ja pulsseille, joita olivat kohdanneet (ks. Jokinen 1996, 25). Tuntemus on siten ”epämääräisempi” kuin tunne tai affekti, mutta sopii tunteiden identifioimiseen haastatteluaineistosta, jossa ei alun perin erityisesti kohdennettu tunteisiin.

Luku lähtee liikkeelle ennakoimattomuuden tuntemuksesta, jota alun perin luulin tutkivani. Tarkasteltuani haastatteluaineistoa tarkemmin huomasin kuitenkin, että ennakoimattomuus ei ole ainoa eikä edes ainoa keskeinen tuntemus, vaan osallistujien kokemusmaailmaa kuvaa paremmin moninaisten tuntemusten risteilevä kirjo, *tunneseitti* (ks. kuva 1). Tunneseitti on kudottu seuraavasti: Katsoin aineistosta, millaisista erilaisista fyysisistä, sosiaalisista ja emotionaalisista tulo- ja lähtömaahan liittyvistä arkipäivän odotuksista haastatellut naiset kertoivat. Katsoin myös, miten naiset kertoivat näihin arkipäivän odotuksiin vastaamisesta. Selvitin, millaisia tuntemuksia arkipäivän odotukset ja niiden kohtaaminen heissä herättivät. Lisäksi selvitin aineistosta, miten nuo tuntemukset vai-

kuttivat ”takaisin” naisten arkiseen toimintaan ja millaisia uusia, seitittyviä tuntemuksia ne heissä herättivät. Luku perustuu venäläisiä vaimomuuttajia käsittelevään väitöstutkimukseeni (Pöllänen 2013).

Maahanmuuttajuuteen liittyy tuntemuksia ja kokemuksia, jotka ovat usein ambivalentteja. Esimerkiksi lapsen parhaan näkökulmasta Suomeen muuttoa pidetään yleensä onnellisena tapahtumana, koska näin nainen voi taata lapselleen hyvän koulutuksen. Naisen itsensä näkökulmasta Suomeen muutto pitää sisällään sekä tyy-

KUVA 1: Suomeen muuttaneiden venäläisten naisten tunneseitti.

tyväisyyttä (esimerkiksi puolisoa kohtaan) että turhautumista (esimerkiksi marginalisoituun asemaan suomalaisilla työmarkkinoilla). Myös naisten ylisukupolvisten hoivavelvollisuuksien näkökulmasta kysymys on ristiriitainen, ja monilla naisilla turhautuminen ja syyllisyys ovat osa arkea. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että vaikka venäläiset naiset olisivat muutoin onnellisia elämäntilanteestaan Suomessa, he voivat potea syyllisyyttä siitä, etteivät pysty täysipainoisesti osallistumaan Venäjällä asuvien sukulaistensa hoivaan. (Ks. Pöllänen 2013.)

Suomen suurimman yksittäisen ja ”vakiintuneen” maahanmuuttajaryhmän muodostavat venäläiset naiset. Suomessa asuu noin 60 000 venäläistaustaista maahanmuuttajaa, ja heistä noin 60 % on naisia. Monet naisista ovat naimisissa suomalaisen miehen kanssa. Vielä useammat venäläistaustaisista maahanmuuttajanaisista toteuttavat arjessaan ylirajaista hoivaa. Ylirajaisella hoivalla tarkoitetaan venäläisten Suomessa asuvien maahanmuuttajanaisten vastuuta omista Venäjällä asuvista sukulaisistaan. Venäläisten maahanmuuttajanaisten kohdalla hoiva ei rajoitu pelkästään Venäjällä asuvien sukulaisten hoivaan ja huolenpitoon, vaan heidän arkeensa kuuluu myös Suomessa asuvien sukulaisten (esimerkiksi lasten ja appivanhempien) hoivaaminen. Ylirajaisena hoiva on haastavampaa kuin yhdessä maassa toteutettava hoiva. Osa hoivatyöstä on fyysisistä läsnäoloa edellyttävää ruumiillista työtä, ja sellaisena vaikeaa toteuttaa etäällä toisessa maassa asuessa.

Ennakoimattomuus liittyy maahanmuuttoon kiinteästi. Esimerkiksi pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden arkea ja elämää sävyttävät pitkälti heistä itsestään riippumattomat elämäntilanteeseen liittyvät ennakoimattomat tekijät. Myös niin sanottu työperäinen maahanmuuttaja elää usein ennakoimattomuuden ympäröimänä (onko paikkakunnalla ”omankielistä” päivähoitoa, koulua, miten asuntoasiat järjestyvät ja miten puoliso onnistuu työllistymään). Myös hoivan tarvetta on vaikeaa ennakoida. Kukaan ei voi varmaksi tietää, milloin lapsi sairastuu, kuinka hoivattava vanhus vanhenee tai miten hoivattavan sairaan sairaus etenee tai paranee.

EPÄVARMUUS

Ennakoimattomuus ja siihen liittyvä epävarmuus konkretisoituvat venäläisten naisten elämässä erityisesti perhehoivan kohdalla. Venäjällä asuessaan naiset ovat tottuneet siihen, että isovanhemmat osallistuvat vastuullisesti lastensa ja lastenlastensa elämään, mutta Suomessa asuessaan heillä ei ole käytössään samanlaista hoiva-resurssia. Suomalaiset isovanhemmat ovat haastattelujen perusteella epävarma hoivaresurssi. Hoivareservin puuttuminen tuo ennakoimattomissa hoiva-avun tarpeissa naisten elämään epävarmuuden kokemuksia. Venäjällä naiset ovat eläneet laajennetun ja ylisukupolvisen perheen hoiva-arkea, jossa lasten hoivavastuut jaetaan isovanhempien ja vanhempien kesken. Suomeen muutettuaan he ovat huomanneet, että suomalainen tapa jäsentää perhe perustuu ydinperheideologiaan. (Ks. esim. Jallinoja 2000; 2006; Yesilova 2009.) Ydinperheajattelu heijastuu myös siihen, miten hoivavastuuta perheenjäsenten kesken jaetaan:

H: [...] Mutta haluan sanoa, että suomalaisen niin kuin mummo ja ukki ja venäläisen mummon ja ukin ero on semmonen, että suomalaiset mummot ja ukkit vain hoitaa silloin lapsia kuin niillä on aikaa tai ja niillä on niin kuin halu. Että se huono tapa niin kuin pyytää sillä jotenkin minusta tuntuu, että pyydä mummoa että tuleeko kahtoo lapsia, että mulla on tässä menoja tai jottain. Se voi vastata, että ei minä, mulla on omia menoja sillä tavalla. Mutta Venäjälle se on niin kuin semmonen elämäntapa, että jos sä tulee mummo ja ukki sulla pakko niitä hoitaa, että sä olet velvollinen kanssa.

Laajennettu perhekäsitys kohdistaa naisiin hoivaodotuksia, joista naiset kokevat paineita. Venäläisen yhteiskunnan paineet ohjaavat naisia esimerkiksi niin, että heidän oletetaan ottavan äitinsä mukaan muuttaessaan Suomeen ja avioituessaan suomalaisen miehen kanssa. Naiset saattavat kokea yhteisön paheksuntaa, mikäli muuttavat Suomeen ilman äitiään. Näissä tilanteissa nainen rikkoo kulttuurisen normin tyttärelle kuuluvasta huolenpitovelvollisuudesta. Äidin hoivaan liittyvät järjestelyt saattavat olla kunnossa, mutta sii-

tä huolimatta nainen voi joutua kohtaamaan tuntemuksia siitä, että yhteisössä häntä pidetään huonona tyttärenä.

Hoivaodotusten seuraukset ovat sukupuoli- ja tilannesidonnaisia ja hoivaodotukset ristiriitaisia. Parhaimmillaan perheenjäsenet saavat toisiltaan tarvitsemaansa hoiva-apua ja tuntevat tyydytystä ja iloa perhesuhteista, mutta toisaalta perheenjäseniin kohdistetut hoivaodotukset aiheuttavat myös riittämättömyyden ja kykenemättömyyden tuntemuksia silloin, kun odotuksiin ei syystä tai toisesta pystytä vastaamaan.

Ennakoimattomuus ja epätietoisuus kuvaavat myös venäläisten maahanmuuttajanaisten suhdetta työmarkkinoihin Pohjois-Karjalassa. Naiset ovat ennen Suomeen muuttoaan tottuneet työssäkävyn naisen ideaaliin, sillä Neuvostoliitossa ja Venäjällä sekä miesten että naisten osallistuminen palkkatyöhön on pitkään ollut normi. Neuvostoliitossa naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella oli itsestään selvää. Naisilla oli velvollisuus osallistua työelämään miesten rinnalla, ja vallinnutta sukupuolisopimusta kutsuttiin yleisesti työssäkävyn äidin sukupuolisopimukseksi. Neuvostoliiton hajottua naisten työssäkäynti ei ole ollut yhtä itsestään selvää, mutta siitä huolimatta myös nyky-Venäjällä naiset ovat tottuneet osallistumaan työmarkkinoille. (Zdravomyslova 1996; ks. myös Pöllänen 2007.) Suomeen muuton yhteydessä venäläisten naisten tilanne usein muuttuu. Työllistyminen Suomessa on maahanmuuttajille vaikeaa (ks. Jokinen ym. 2011). Työllistymisen vaikeus ja sopivan työpaikan epätietoinen odottaminen ja etsiminen ovat arkea Pohjois-Karjalassa asuville venäläisille naisille. Vain osa venäläisistä naisista on integroitunut työmarkkinoille ja saanut pysyvän koulutustaan vastaavan työpaikan Pohjois-Karjalassa.

Prekaarit työmarkkina-asetat aiheuttavat naisissa riittämättömyyden ja lamaanutumisen tuntemuksia. Naiset ovat yleisesti korkeasti koulutettuja, kielitaitoisia ja he ovat jatkaneet kouluttautumistaan myös Suomessa. Silti töitä ei tahdo löytyä, mitä tietenkin pidetään epäoikeudenmukaisena. Lisäksi työelämästä poisjääminen tai työn marginaalissa eläminen turhauttaa naisia, ja tällä on monenlaisia vaikutuksia myös perhe- ja parisuhdearkeen. Työttö-

myys kaventaa naisten sosiaalisia verkostoja. Eräs haastateltava totesi, että koska arjessa ei ole työn mukanaan tuomaa rutiinia, ei oikein ”kehtaa” (ts. ei huvita) tehdä mitään muutakaan, siis esimerkiksi leikkiä lasten kanssa. Suomalaisiin taas on hankala tutustua, jos ei ole mukana työelämässä.

Lisäksi naiset kertovat, etteivät he jaksakaan eikä heillä ole aina taloudellisesti mahdollista tarjota lapsilleen harrastusmahdollisuuksia ja toimivia sosiaalisia verkostoja. Esimerkiksi kaukana kasvukeskuksesta asuessa voi joutua työttömyyden ”uhriksi”, kun ei ajokortittomana ja autottomana pysty kyyditsemään lapsiaan koulun jälkeen harrastuksiin ja ystävien luokse. (Vrt. myös Tedre 2003; Varis 2005.)

Työn ja toimeentulon välinen suhde on selvästi kahtiajakoinen ja yhteydessä aviopuolison taloudelliseen asemaan. Osa naisista joutuu miettimään perheen toimeentuloon liittyviä asioita, koska työttömyys ja epävarma asema työmarkkinoilla aiheuttavat ongelmia perheen toimeentulossa. Joidenkin naisten puolisoiden vakaa työmarkkina-asema pitää huolen siitä, että perheen toimeentulo on turvattu, eikä naisten prekaari työmarkkina-asema aiheuta perheelle toimeentulo-ongelmia. Monille työn marginaalissa eläminen lisää mahdollisuutta osallistua hoivaan enemmän kuin mitä olisi työssä käydessä mahdollista. Joka tapauksessa työmarkkinoiden reunoilla eläminen turhauttaa, ja sitä kautta naiset eivät käytä kaikkea sitä (tunne)potentiaalia, joka heillä olisi muuten käytössä esimerkiksi perhesuhteiden ja hoivan ylläpitoon. Lisäksi monet kokevat, että työhön pääsy avartaisi heidän sosiaalisia verkostojaan:

P: Miksi sie haluaisit mukkaan työelämään, mikä tään työn merkitys siun elämässä on?

H: Se on liian suuri minun elämässä, en minä pysty olemaan ilman töitä. Minä olen tottunut Venäjällä tehdä töitä. Minä olin 17 vuotta töissä [...] Elikä haluaisin löytää työtä Suomesta, mutta joskus se tuntuu, että se on ihan mahdotonta kyllä. Ennakkoluulot venäläisiä kohtaa ovat liian suuria. Entisessä työpaikassa minulle sanottiin, että sinun pitää tehdä kolminkertainen työ kuin meidän suomalaisten, että sinä voit todistaa että sinäkin jotain osaat. Mutta niin kuin minun unelma on se, että meidän yritys tuottaa hyvin, ja se voisi työllistää minut ja minä voisin

olla siellä. Minä nytkin teen kirjanpidon meidän yrityksessä koko ajan ja minä olisin voinut olla kirjanpitäjänä, sihteerinä, tulkkina periaatteessa, minä olen nyt jo sitä, mutta minä vain en saa siitä palkkaa.

P: Mites sitten kun ajattelet tätä työn merkitystä, niin jos ajatellaan että sulla ois mahdollista pitää elintaso yllä ilman että kävisit töissä niin oisitko siitä huolimatta halukas menemään töihin?

H: Olisin halunnut, minä en jaksa, minä en viihdy kotona, minä en ole mikään kotiäiti, enkä koti-ihminen. Minun pitää lähteä kotoa aamulla ja tulla sitten kotiin. Minä kaipaen ihmisiä, minä kaipaen seuraa.

Prekaarit työmarkkina-asetmat näkyvät myös siinä, miten naiset suunnittelevat elämäänsä eteenpäin. Esimerkiksi toive hankkia lisää lapsia saatetaan siirtää ajankohtaan, jolloin naisen asema suomalaisilla työmarkkinoilla on sen verran vakiintunut, että hän tuntee elämänsä taloudellisesti turvalliseksi tai on onnistunut saavuttamaan ansiotyölle asettamansa odotukset. Äitiyttä ja siitä seuraavia poissaoloja työmarkkinoilta pidettiin usein mahdottomana yhdistää omiin työelämäodotuksiin.

Ennakoimattomuus liittyy myös lähisuhdeväkivaltatilanteisiin perheessä. Näissä tilanteissa naiset olivat epävarmoja siitä, kuinka lasten huoltajuus määritellään mahdollisessa erotilanteessa. Tästä syystä jotkut maahanmuuttajanaiset jäävät elämään parisuhteessa myös väkivaltaisen miehen kanssa. Aino Saarinen (2007) katsoo, että oleskelulupakäytäntöjen vuoksi monet venäläiset vaimomuuttajat ”lusivat” näissä väkivaltaisissa parisuhteissa, koska eroaminen suomalaisesta puolisoista aiheuttaisi maastakarkotuksen ja muuton takaisin Venäjälle. Tämä on hankalaa tilanteissa, joissa elämää on alettu elää Suomessa ja puolisoilla saattaa olla myös yhteisiä lapsia.

Monet lähisuhdeväkivaltatilanteissa elävistä naisista ovat epätietoisia siitä, mistä he voisivat hakea apua onnettomiin perhetilanteisiinsa. He eivät tunne suomalaisen yhteiskunnan palvelujärjestelmää, eivätkä siis aina osaa hakea apua sen kummemmin julkisen sektorin palveluista kuin kolmannen sektorin kautta tuotetuista palveluistakaan. Koska osalla naisista verkostot suomalaisiin ovat suppeat ja saattavat rajoittua esimerkiksi miehen sukulaisiin,

he eivät voi keskustella hankalista tilanteistaan kenenkään luotetun ja yhteiskuntaa paremmin tuntevan ystävän kanssa. Naisten keskuudessa on epätietoisuutta siitä, miten asiat Suomessa toimivat, ja myös väärät huhut saattavat lähteä kiertämään naisten venäläisverkostoissa.

Lähisuhdeväkivaltilanteessa elävän naisen näkökulmasta myöskään suomalaisen miehen sukulaiset eivät liene se helpoin taho, jonka kanssa voisi käydä keskusteluja hankalasta perhetilanteesta. Naiset esimerkiksi saattavat jättää avioeron hakematta, koska pelkäävät menettävänsä lapsensa huoltajuuden. Näissä tilanteissa naiset ovat epätietoisia suomalaisen yhteiskunnan toimintatavoista ja samaan aikaan pelkäävät sekä miehensä väkivaltaista käytöstä että lapsensa huoltajuuden menettämistä.

VÄSYMYS

Väsymys on keskeinen maahanmuuttajanaisten arkeen liittyvä tuntemus, joka on aikaisemmassakin tutkimuksessa tunnistettu keskeiseksi hoivaan ja erityisesti vanhemmuuteen kuuluvaksi. Eeva Jokisen (1996, 41) mukaan väsymys on ruumiillinen kokemus, joka yhdistää biologisen, yhteiskunnallisen, kielellisen ja psyykkisen. Väsyminen on yhteiskunnallinen tuntemus ja sitä kautta se kertoo aina jotakin myös ajastaan ja ympäröivästä yhteiskunnasta. Koska väsymyksellä on myös psyykkinen ulottuvuutensa, se kertoo aina jotakin henkilökohtaista myös ”kantajastaan”, väsymyksen tuntijasta sekä hänen tilastaan ja ajastaan.

Väsymystä on monenlaista ja väsyminen ilmenee monella tavalla. Väsymys voi olla fyysistä, kun ei saa nukutuksi tai kun tekemistä on yksinkertaisesti liian paljon. Tällainen väsymys on tyypillinen pienten lasten vanhempien tuntemus. Ne venäläiset maahanmuuttajanaiset, jotka elivät haastatteluita tehtäessä pikkulapsiperheen arkea, kokivat juuri tällä tavalla. Nukkuminen ja uneen liittyvät tarpeet olivat olennaisia arkea määrittäviä tekijöitä. Väsymys oli joillakin haastateltavilla lasten ollessa pieniä se kaikista keskeisin tun-

ne, joka peitti alleen kaiken muun. Nukkuminen oli keskeinen arjen toiminto, josta unelmoitiin. Väsymys ja unen tarve tuli esille muun muassa seksistä keskusteltaessa. Kun kysyin haastateltavilta, kuinka heidän seksuaalisuutensa oli muuttunut lasten syntymän jälkeen, monet kertoivat että suurin muutos oli se, ettei enää iltaisin lasten nukahdettua jaksanut ajatella muuta kuin nukkumaan menoa. Tällainen väsyminen on luonteeltaan fyysistä, konkreettista ja väliaikaista. Pikkulapsivaiheen väsymys on myös ennakoimatonta, sillä koskaan ei voi etukäteen varmaksi tietää, miten lapsi nukkuu ensi yönä, ensi viikolla tai milloin lapsi sairastuu seuraavan kerran.

Toisinaan hoiva voi tuntua väsyttävältä ennakoimattomuuden vuoksi. Maahanmuuttajanaiset väsyvät ja turhautuvat siitä, etteivät aina voi tietää pystyvätkö itse antamaan omaisilleen hoivaa silloin, kun iäkäs sukulainen esimerkiksi sairastuu äkillisesti. Toisaalta he eivät myöskään voi olla varmoja, onko Venäjällä asuvien isovanhempien mahdollista tulla auttamaan heitä Suomeen esimerkiksi lasten sairastuessa. Monet hoivaan liittyvät tarpeet ovat luonteeltaan sellaisia, että niitä on hankala ennakoida ja sitä kautta varautua näihin hoivatilanteisiin. Hoiva on myös hankalasti sovitettavissa yhteen Suomen ja Venäjän välisen rajanylitysprosessin kanssa.² Hoivan luonteeseen kuuluu, että tilanteet vaihtelevat ja ovat usein ennakoimattomia, minkä vuoksi hoiva yllirajaisena toimintana on haasteellinen yhtälö. Venäläisten naisten arkea sävyttää epävarmuus siitä rajanylityksen viemästä ajasta, kun he ovat menossa Suomesta Venäjälle hoivatakseen sukulaisiaan. Toisaalta Venäjältä Suomeen matkaavien isovanhempien on hankala vastata lastensa ja lastenlastensa äkillisiin hoivan tarpeisiin, elleivät heidän passi- ja viisumiasiansa ole kunnossa. Toisinaan siis muutaman kymmenen kilometrin välimatka hoivaajan ja hoivattavan välillä voi olla hankalasti kuljettava, jos hoivaaja ja hoivattava asuvat eri puolilla Euroopan unionin jäsenvaltion ja Euroopan unionin ulkopuolisen valtion välistä rajaa. (Ks. esim. Davydova & Pöllänen 2010; 2011; Pöllänen 2013; Zechner 2010.)

Hoivaan liittyvä väsymys on luonteeltaan pitkälti henkilökohtaista, vaikka ympäröivän yhteiskunnan toimintalogiikat vaikutta-

vatkin siihen. Kysymys on ruumiin tarpeista ja vuorokaudenajoista: yöllä pitäisi saada nukkuttua, ja niinpä pikkulapsivaihetta elävät haluavat illalla mieluummin nukkua kuin harrastaa seksiä, ja aika ajoin tämä aiheuttaa ristiriitoja puolisoitten kesken. Hoivaajan ruumis tarvitsee lepoa yhtä lailla kuin hoivattavan (lapsen, sairaan tai vanhuksen) ruumiskin. Väsymisen kokemukset fyysisinä tuntemuksina ovat pikkulapsivaihetta elävien naisten (ja miesten) arjessa hyvin samantyyppisiä yhteiskunnallisista ja ajallisista eroista huolimatta: suomalaiset äidit 1950–1960-luvuilla väsyivät samoin kuin 2000-luvulla Suomessa asuvat venäläiset maahanmuuttajaäidit.

Väsymyksen yhteiskunnallinen ulottuvuus tulee esille maahanmuuttajien työelämäsuhteessa. Maahanmuuttajien vaikeudet päästä mukaan suomalaisille työmarkkinoille asettavat heille paineita ja väsymistä. Maahanmuuttajaa uuvuttaa ja väsyttää se, että hän on ”aina kotona hoivaamassa”.

Myös Jokinen (1996) ottaa kantaa kodin ja työelämän väliseen ambivalenttiin suhteeseen väsymyksen kautta ja esittää, kuinka 1990-luvun puolivälissä koti ja kotona oleminen muodostui suomalaisille äideille väsyttäväksi paikaksi. Kotona lapsiaan hoitavilla naisilla väsymystä aiheutti erityisesti kodin epäjärjestys, jatkuva asioiden keskeneräisyys sekä väärässä paikassa olemisen tunne. Lasten kotihoidon käytäntö yleistyi Suomessa 1990-luvun alun laman seurauksena. Somaliäitejä tutkiessaan Marja Tiilikainen (2007) on päätenyt samansuuntaisiin johtopäätöksiin. Hän tuo esiin sen, kuinka Suomessa asuvat somaliäidit väsyvät edelleen samalla tavoin kuin kotona lapsiaan hoitaneet äidit 1990-luvulla. Somalinaiset kohtaavat arjen haasteita vain kodin piirissä. Tiilikaisen mukaan somaliäidit väsyvät, koska he ovat ”vain kotona” ja pääsy mukaan julkiseen sfääriin on hankalaa.

Myös Tuomas Martikainen ja Lalita Gola (2007) ovat Intiasta ja Bangladeshista tulleita maahanmuuttajanaisia tutkiessaan huomanneet suomalaisen yhteiskunnan paradoksaalisuuden työn ja perheen yhteensovittamisessa. Kun maahanmuuttajanaiset saapuvat toisenlaisen sukupuolijärjestelmän yhteiskunnista, he huomaavat suoma-

laisen yhteiskunnan pakkotahtisuuden. Erityisesti Intiasta ja Bangladeshista tulleiden maahanmuuttajanaisten näkemyksen mukaan yhteiskunnan vaatimukset asettavat Suomessa asuville naisille risiiriitaisia paineita, kun samaan aikaan pitää olla hyvä sekä kotona että työelämässä. Lisäksi ympäröivä yhteiskunta on muuttunut siinäkin määrin, että työn ohella myös kodista on tullut entistä tiukempien vaatimusten paikka. Siinä missä 1990-luvulla paineita aiheutti kodin epäsiisteys ja epäjärjestys, on 2010-luvulla siivoamisen ohella myös jatkuvasti sisustettava kotona. Oikeanlaiseen kotiluun ja äitiyteen näyttää ainakin mediaa seuraavan näkökulmasta (esimerkiksi television sisustusohjelmat ja naisten lehtien sisustussivustot) kuuluvan jatkuva sisustamisen paine: kotona pitää olla paitsi siistiä myös tyylikästä.

Väsymys liittyy monilla venäläisillä naisilla epävakaisiin työmarkkina-asemiin. Naiset kertovat, että heille tulee tunne, ettei huvita tehdä mitään, koska arki kotona ja työttömänä on ajautunut tiettyille raiteille. Arki pyörii kotona tuttujen rutiinien ympärillä. Välillä tuntuu, ettei viitsi lähteä tekemään mitään rutiinista poikkeavaa, vaikka siihen olisikin aikaa ja mahdollisuuksia. Naiset katsovat myös, että heidän prekaareista työmarkkina-asemistaan kärsii koko perhe. Esimerkiksi lapset kärsivät, koska äidin arki on niin kaavoihin kangistunutta, ettei hän jaksa tai viitsi touhuta lasten kanssa mitään erityistä. Näille naisille väsymys on siis jotakin turhautumisen kaltaista: heitä turhauttaa kotona työttömänä oleminen. Osalle naisista työn reunoilla elämisestä oli tullut lähes pysyvä olotila. Venäläiset naiset, toisin kuin Lilli Aini Rokkosen tutkimat ”luomuäidit” (ks. *Moratorio* tässä teoksessa), kokevat kotona väsymystä eivätkä pidä kotona lasten hoitamista lepotilana yhteiskunnan ja julkisen elämän pakkotahtisuudesta.

TYTYVÄISYYS

Suomessa asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten arki pitää sisällään paljon onnellisuutta ja tyytyväisyyttä, ja ne liittyvät usein

perheeseen ja perhesuhteisiin. Naiset elävät usein onnellisissa parisuhteissa, eivätkä kaikki venäläiset naiset koe elämäänsä epäonnistuneena, vaikka arki pitäisikin sisällään myös vastoinkäymisiä. Erityisen onnellisia ja tyytyväisiä oltiin lasten olemassaolosta. Lapset olivat elämän tärkein asia usein myös niissä tapauksissa, joissa lapset olivat aikuisia eivätkä enää asuneet äitinsä kanssa. Äitiys ja äidinhoiva antoivat maahanmuuttajanaiselle onnen ja ilon tunteita muuten niin epävarman arjen keskellä aivan samalla tavalla kuin nuoret ”luomuäidit” kokivat vauvan ja lasten hoidon elämänsä keskeiseksi sisällöksi (ks. *Moratorio* tässä teoksessa).

Konkreettisesti venäläisiä naisia ilahduttivat tilanteet, joissa he pystyivät tarjoamaan lapsilleen harrastusmahdollisuuksia, perheen yhteisiä tai äidin ja lapsen keskinäisiä ulkomaan matkoja, hyvää ruokaa ja toimivia verkostoja sukulaisten ja ystävien kesken. Naiset olivat tyytyväisiä ja ylpeitä, kun lapset menestyivät koulussa tai harrastuksissa. Lisäksi monet aikuisten lasten äidit kertoivat äidin ylpeydellään hyvistä työpaikoista, joihin heidän lapsensa olivat sijoittuneet.

Myös lasten työskentely- ja opiskelujaksot ulkomailla olivat naisille tyytyväisyyden ja ylpeyden aiheita. Lapsiin liittyvät toiveet ja odotukset toivat elämään ikään kuin sellaista ”biologis-kronologista” jatkuvuutta, jota saattoi odottaa siitäkkin huolimatta, että huokoisen yhteiskunnan rakenteet ovat maahanmuuttajalle uudessa kotimaassa epävarmoja ja liukuvia. Ainakin ajatuksissaan ja toiveissaan naiset katsoivat lastensa tulevaisuutta siitä näkökulmasta, että näiden elämänkulku tulee noudattamaan ennalta oletettavia ja onnellisia vaiheita.

Suomalaisen yhteiskunnan luoma taloudellinen turvallisuus oli myös onnellisuutta lisäävä tekijä. Taloudellinen turvallisuus nousi keskusteluissa esille muun muassa yksinhuoltajuudesta puhuttaessa. Yhteiskunnan tukirakenteiden merkitys onnellisuutta ja turvallisuutta lisäävänä tekijänä näkyy hyvin juuri yksinhuoltajuutta pohdittaessa. Suomalainen yhteiskunta tarjoaa yksinhuoltajille enemmän tukea kuin venäläinen yhteiskunta, ja näin arki Suomessa on turvallisempaa ja onnellisempaa. Yhteiskunnan tarjoama taloudel-

linen tuki ja sosiaali- ja terveyspalvelut yksinhuoltajille, jotka pohjautuvat vahvaan maternalistiseen sosiaaliturvaan (johon kuuluu muun muassa äitiysavustus/-pakkaus ja lapsilisä) saivat kiitosta venäläisiltä maahanmuuttajanaisilta.

Vaikka hyvinvointivaltion tukijärjestelmät ovat rapautuneet viimeisten 20 vuoden aikana, maahanmuuttajan näkökulmasta, jossa hän vertaa entisen kotimaansa (Venäjän) ja uuden kotimaansa (Suomen) yhteiskunnan tukea yksinhuoltajaäideille, suomalainen hyvinvointivaltio näyttää vielä vahvalta toimijalta. Siinä mielessä maternalistinen sosiaaliturva näyttää lisäävän turvallisuutta ja onnellisuutta ja edustaa näin ikään kuin elämän pysyviä rakenteita huokoisen yhteiskunnan keskellä. Maternalistisen sosiaaliturvan kautta turvallisuus ja tyytyväisyys elämään Suomessa lisääntyvät. Haastateltava vertaa yksinhuoltajuutta Suomessa ja Venäjällä seuraavasti:

H: No, varmaan samat vaikeudet jos on yksinhuoltaja, mutta Suomessa on kyllä sosiaalituki on paljon parempi se on yksi ero. No jos hän on yksinhuoltaja ja haluaa saada lapsia tai parisuhde ei onnistu, ei mitään pelottavaa varmaan kun hän saa äitiyspakkaus, hän saa rahaa, hoitorahaa, äitiysrahaa ja kaikki muut. Ja sitten, mutta Venäjällä ei mitään, ei kyllä mitään. Ainakin Suomessa vaikea kuvitella, että nainen vauvan kanssa on ulkona tai ei saa paikkaa missä voisi asua. Se vaikka on uskomatonta, mutta Venäjällä se on kyllä. Ja jos ei oo rahhaa, ei voi vuokrata asuntoa eikä mitään. Niin se voi mennä.

Perhe-elämään ja lapsiin liittyy paljon toiveita ja odotuksia. Lapsiin liittyvät toiveet ovat sidoksissa muun muassa lasten koulutuksen onnistumiseen. Lasten toivottiin löytävän paikkansa yhteiskunnallisessa elämässä uudessa kotimaassa ja pystyvän näin elämään onnellista elämää. Parisuhteilta toivottiin tyypillisesti ”tavallista perhe-elämää”, jossa puoliset ja perheenjäsenet (siis lapset ja vanhemmat) elävät sovussa keskenään. Monien kohdalla onnellinen arkielämä ja siihen kohdistuvat tulevaisuuden toiveet pitivät sisällään matkustamisen ulkomaille yhdessä perheen kanssa.

Tyytyväisyys tuli esille myös naisten ylisukupolvisten hoiva-velvollisuuksien kohdalla. Monet Suomessa asuvat venäläisnaiset auttavat suomalaisia appivanhempiaan. Suomalaisia appivanhempia monet naiset kertoivat auttavansa tarjoamalla näille henkistä tu-

kea ja arjen ihmissuhteita. Naisten suomalaiset appivanhemmat olivat usein varsin yksinäisiä arjessaan. Naiset kokivat velvollisuudekseen käydä vierailuilla appivanhempien luona. Vuorovaikutus ja henkinen tuki olivat toisinaan vastavuoroista toimintaa. Naiset kokivat usein saavansa käytännöllistä, sosiaalista ja emotionaalista tukea appivanhemmiltaan. Appivanhempien auttamisesta koettiin onnistumisen elämyksiä. Haastateltava, joka oli kahden pienen lapsen äiti, kertoi siitä, kuinka hän kokee saaneensa merkittävää tukea ja apua itseään huomattavasti vanhemmalta anopiltaan. Anoppi on opettanut hänelle paljon suomalaisesta ruokakulttuurista ja hän kokee tämän ensiarvoisen tärkeäksi asiaksi (vrt. Petö 2007). Suomalaisen anopin ja maahanmuuttajamiestä suhde ei kuitenkaan ollut muodostunut varsinaiseksi ystävyys-suhteeksi heidän huomattavan ikäeronsa vuoksi. Siitä huolimatta suhde oli hyvä ja vastavuoroinen. Suhdetta omiin vanhempiinsa ja anoppiinsa informantti kuvaava seuraavasti:

H: Omia vanhempia minä tosi paljon yritän auttaa niitä, kun niillä on sosiaalipuoli hirmu heikko. Koko ajan niin kuin rahasta niin kuin auttan niille ja kaikkea asioita tuota, mitä ne tarvii, yritän lääkkeitä ja sitä edelleen. Mutta anoppi niin kuin sosiaalipuoli ihan ok, mutta kun se on yksinäinen, ei hänellä miestä oo. Se henkisesti hirmu heikko ja, hänellä tarvitsee jonkun kanssa keskustella ja sillä tavalla. Se paljon tietää ja kun minä en paljon tiedä sitä kulttuurista, vaikka ruokaa, suomalainen ruokakulttuurista. Anoppi opetti minua tosi paljon, että en voi sanoa mittään. Se auttoi minua tosi paljon.

P: Työ ootte niin kuin ystäviä?

P: Niin ja kyllä minulle niin kuin, en tiijä ystäviä, emme oikea, meillä on niin ikäero iso, sitten ei voi. Se on niin kuin mummo, koska se jo seitsämäkymmentä. Se on tavallaan mummo. Se ihan ok, tietysti hänelläkin on omia semmosia, kun niin vanha on, tietysti hänellä on omia ongelmia ja sitä. Sitä vain yritän ymmärtää. Se on ihan ok ihmisen en voi sanoa mittään. Että mullakin hirmu hätä jos hän ei soita monta päivää tai mitä olisi voinut tapahtua. Tai silloin kun se sairastuu tai jottain, minä yritän houkutella tänne meille, että se ei yksin olis siellä (kotona).

Parhaimmillaan venäläisten vaimomuuttajien kohdalla sukupolvien välisissä suhteissa aviomiehen vanhempiin Suomessa toteutuu vastavuoroinen tuki: naiset saavat sosiaalista ja emotionaalista tukea appivanhemmiltaan ja voivat myös vastavuoroisesti tarjota samaa tukea appivanhemmilleen. Samanaikaisesti naiset saattavat kokea syyllisyyttä siitä, etteivät voi huolehtia omista Venäjällä asuvista vanhemmistaan siten, kuten he olettavat heiltä odotettavan.

ELINIKÄINEN ENNAKOIMATTOMUUS

Venäläisten maahanmuuttajanaisten tuntemuksia huokoisessa yhteiskunnassa kuvaavat monien tunteiden yhtäaikainen ja/tai vuorotteleva läsnäolo, tunteiden kirjo ja moninaisuus, jota olen tässä luvussa kuvannut tunneseitinnä. Sen keskiössä on ennakoimattomuus, joka pitää sisällään jatkuvan ja kokoaikaisen paikallaanolon (pysyvyyden) ja liikkeen (muutoksen) välisen vuoropuhelun. Maahanmuuttaja on omassa elämässään jatkuvassa liikkeen ja muutoksen tilassa (entisen kotimaan ja uuden kotimaan välissä ja välillä). Tässä liikkeen ja muutoksen välisessä ambivalentissa vuoropuhelussa ennakoimattomuus muodostui yleiseksi, ehkä jopa yleistyneeksi – muitakin tuntemuksia leimaavaksi – maahanmuuttajanaisten tuntemukseksi. Ennakoimattomuudessa puolestaan on jatkuvasti läsnä sekä pysyvyys/paikallaanolo että muutos/liike, ja sitä myöden jatkuvuuden tunteen puute. Ennakoimatonta arkea kehystävät niin epävarmuus ja väsymys kuin onnellisuus ja tyytyväisyyskin, jotka haastateltujen elämässä yleisesti liittyivät perheeseen. Varsinkin lasten opintomenestyksestä ja hyvistä työpaikoista oltiin onnellisia, tyytyväisiä ja ylpeitä.

Työelämän näkökulmasta naisten tuntemusarkea kuvaavat ennakoimattomuuden ohella epävarmuus ja prekaarisuus työmarkkinoilla. Vaikka kielitaidon ja koulutuksen puolesta he ovat ”toivottuja” maahanmuuttajia – heitä, joiden pitäisi työllistyä Suomeen helposti –, työelämäpolku Suomessa oli silti epävarma. Tämä yhtälö aiheuttaa turhautumista ja väsymistä. Naiset kokevat lamaantuvan-

sa, ja tulevaisuutta on hankala suunnitella tai edes hahmotella sen kummemmin lyhyellä kuin pitkälläkään tähtäimellä.

Venäläisten maahanmuuttajanaisten elämässä on läsnä kokonaisvaltainen ja varsin pysyvä ennakoimattomuuden tila, eräänlainen elämän välitila. On mahdollista ja jopa luultavaa, että ennakoimattomuus on prekarisaatiolle yleisempikin tuntemus, eikä muuta, vakaampaa tai ennustettavampaa, ole tiedossa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että vielä pystyssä olevan hyvinvointivaltion tukipalvelut ja sosiaalisen turvan järjestelmät tulisi hylätä. Ainakin maahanmuuttajanaisten tunneseittiin ne kutoivat iloa, tyytyväisyyttä ja turvaa.

VIITTEET

¹ Haastattelut toteutettiin eri puolilla Pohjois-Karjalaa vuosina 2003 ja 2004. Haastateltavat olivat haastatteluja tehtäessä 23–50-vuotiaita. Kahta lukuun ottamatta haastateltavilla oli haastattelua tehtäessä vähintään yksi lapsi. Haastateltavista osalla oli lapsi tai lapsia entisen venäläisen miehensä kanssa, osalla naisista puolestaan oli lapsia suomalaisen tai suomalaisten aiempien puolisoitensa kanssa, ja useammalla haastateltavalla oli lapsia sekä venäläisen että suomalaisen puolison kanssa. Haastateltavat olivat asuneet Suomessa vuodesta neljääntoista vuoteen. Naiset olivat suurimmaksi osaksi muuttaneet Suomeen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisinä, niin sanottuina Venäjän myllerryksen vuosina. Haastattelut tehtiin suomeksi.

² Pohjois-Karjalassa asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten rajan ylitysprosessi Suomesta Venäjälle tapahtuu Niirala-Värtsilän raja-aseman kautta. Niiralan raja-asema on kansainvälinen ympäri vuorokauden auki oleva raja-asema. Rajanylitys Venäjälle on Pohjois-Karjalassa asuville venäläisille naisille arkista rutiinia, ja useat naiset ylittävät rajan useita kertoja kuukaudessa. Venäjälle matkustetaan sukuloimaan ja hoivaamaan lähisukulaisia. Yleisesti ”rajalla” käydään myös ostamassa bensiiniä, hakemassa elintarvikkeita ja muita käyttötarvikkeita.

Suomen ja Venäjän välinen rajan ylitys on aina konkreettinen tapahtuma, jossa matkustaja ei voi olla huomaamatta rajan ylitystä. Rajan ylittämiseen tarvitaan viisumi ja autolla matkustavat rajan ylittäjät myös autonsa rekisteröintipaperit sekä auton tullausta varten etukäteen täytetyt lomakkeet. Suomen ja Venäjän välisestä rajan ylitystä voi kuvata aikaavieväksi ja ennakoimattomaksi prosessiksi, johon pitää etukäteen varautua, eikä koskaan voi tietää, kuinka kauan rajan ylitys kestää. (Davydova & Pöllänen 2010; 2011.)

MORATORIO

Lilli Aini Rokkonen

I declare a moratorium on things relationship
I declare a respite from the toils of liaison
I do need a breather from the flavors of entanglement
I declare a full time out of all things commitment
– Alanis Morissette: ”Moratorium”

Moratorio on kirjaimellisesti taloustieteen termi, joka tarkoittaa maksulykkäystä tai maksuajan pidennystä. Alanis Morissette laajentaa termiä inhimillisten tunteiden puolelle kuvaamaan tarvetta hengähdystaukoon epäselväksi ja raastavaksi koetusta tilanteesta. Kiireestä ja ylisuoriutumisen pakosta pyritään etsiytymään levähdyspaikkaan, mutta pysähdys ei ole itsestäänselvyys, vaan heikentävä mielenlaadusta irrottautuminen vaatii jonkinlaisen performanssin, irrottautumisen rituaalin. Naisille on tarjolla erityinen positio äitinä: hyväksytyt ja kunniallinen hiljentämisen tila, aikalisä työelämän nopeatempoisesta säröilystä.

Omistautuminen äitiydelle saa paon piirteitä. Pako on subjektiivisen, aktiivisen vastarinnan muoto. Se ei ole raukkamaista pakenemistä odotuksista ja velvollisuuksista, juoksua ilman päämäärää, vaan pako kestävämmästä tilanteesta kertoo vapaudesta ja mahdollisuudesta rakentaa elämää omilla ehdoilla. Pako on teko ja tunne, juoksu hengähdystauolle.

Pako on aina ollut epäilyttävä, koska sillä näyttää olevan läheisiä yhteyksiä petokseen, opportunistiin ja pelkuruuteen – kategorioihin, jotka ovat sekä epäpatrioottisia että vieraita muillekin poliittisen toiminnan perinteisille hyville. Paolla on kuitenkin myös sellaisia konnotaatioita kuin seikkailu, tutkimusretki ja elämänjano. Se on perustyökäly, jolla kieltäytyä jokapäiväisen elämän banaalisuudesta ja toistavuudesta sekä sen tukahduttavista rajoituksista. Siksi pako on etuoikeutettu rata subjektiivisuuteen, tie vapauteen ja itsenäisyyteen (Mezzadra 2004). Pakoa käytetään usein kuvaamaan irtiottoa työstä: esimerkiksi ”pako oravanpyörästä” tarkoittaa

nimenomaan heittäytymistä pois työmarkkinoilta (Julkunen 2008). Pako tuntuu kuitenkin liian voimakkaalta ilmaisulta kuvaamaan yleisesti sitä tilannetta, jossa naiset keskeyttävät kilpajuoksunsa. Tuon siksi tähän keskusteluun termin ”moratorio”. Alanis Morissette julistaa moratorion aikalisäksi epäselvistä tunnesuhteista. Selvitän tekstissäni, millaisia tunteita moratorio mahdollistaa.

NELJÄNNESSÄ KÄÄNTEESSÄ

Naisten työelämään osallistumista on jaoteltu käännteisiin tai järjestyksiin, jotka ovat historiallisesti paikannettavissa mutta myös päällekkäisiä ja lomittaisia (Jokinen ym. 2007). Ensimmäisessä käännteessä perhe ja ansiotyö eriytyivät toisistaan ja jakautuivat sukupuolten kesken. Porvarillinen, heteroydinperheen idealle rakentuva julkinen/yksityinen-jaottelu on syntynyt ensimmäisessä käännteessä. Toisessa käännteessä kahden työssäkäyvän perhemallista tuli sosiaalipoliittinen ja taloudellinen normi, mutta naisten palkkatyöhön osallistuminen ei kuitenkaan vaikuttanut kotitöiden jakamiseen, vaan naisten aika jakaantui käytännössä ensimmäiseen vuoroon palkkatyössä ja toiseen (koti)työvuoroon kotona (Hochschild & Machung 1989). Kolmannessa käännteessä kodin ja työn merkitykset kääntyivät nurinpäin; kodista oli tullut vaivan ja väsymyksen paikka, josta naiset lähtivät mieluusti töihin ilmaisemaan itseään ja kokemaan vapautta ja omaa tilaa.

Tämä tutkimus sijoittuu neljänteen käänteeseen, jossa palkkatyö menettää elämää itsestään selvästi jäsentävän voimansa; työn ja kodin välinen raja hämärtyy ja liudentuu; perheen sisä- ja ulkopuoli sekoittuvat, intensivoituvat ja muuttuvat monimerkityksisiksi (Jokinen ym. 2007). Rajojen huokoistuuessa ja sekoittuuessa toisiinsa etenkin naisten tehtäväksi näyttää nousseen rajan ylläpitotyöt. Rajoja vahvistaa perhepolitiikka, joka korostaa kotihoidon ja äidinhoivan merkitystä, mutta raja ei ainoastaan vahvistu vaan myös hajoilee: perheissä koetaan työn lipuvan kodin puolelle, ja myös palkkatyö saa feminiinisiksi miellettyjä piirteitä, jolloin työn ja kotityön

raja on entistä vaikeammin määriteltävissä. Koska jälkimodernissa yhteiskunnassa näitä elämän sfäärejä – kotia ja työtä – ei enää voida käsittää kaksinapaisina ja erillisinä, kodin ja työn yhteensovittaminen onkin usein työn ja perheen rajan ylläpitämistä. (Jokinen 2010b.) Tässä luvussa kuvaan, kuinka tätä vuotavaa rajaa tilkitään, kuinka siihen hajotetaan uusia aukkoja ja kuinka siinä jo olevista rei'istä liu'utaan puolelta toiselle. Koska raja on huokoinen ja epäselvä, siihen voidaan myös törmätä, kun kuvitellaan sen olevan jo huokoisempi kuin se onkaan.

Lähestyessäni moratorion tunnetilaa käytän esimerkkinä pro gradu -tutkielmaani varten syksyllä 2011 haastattelemieni viiden naisen tarinoita. He ovat naisia, joiden voi luonnehtia olevan *luomuäitejä* ja myös hauraassa työmarkkina-asemassa.

Luomuäitiedellä tarkoitan äitien alakulttuuria, joka korostaa luonnollisuutta ja ekologisuutta hoivan tapana. Lapsentahtista¹ ja ekologista elämäntapaa tukevia yhdistyksiä on syntynyt Suomessa suurimpiin kaupunkeihin 2000-luvun aikana, ja keskustelu jäsenten välillä painottuu paikallisiin ja valtakunnallisiin internet-yhteisöihin. Kyse ei kuitenkaan ole – ainakaan enää – ainoastaan marginaalisen ryhmän ruohonjuuritoiminnasta, vaan ekologisen ja lapsentahtisen *äitimisen* trendin nousu näkyy yleisemminkin. Esimerkiksi Kelan äitiyspakkauksessa kertakäyttöiset vaipat ja tuttipullot on poistettu ja korvattu kestotuotteilla ja linkeillä imetysohjeisiin. Jopa synnytyssairaaloihin on tullut kantoliinaa muistuttavia tuubeja, joilla lapsi saadaan välittömään ihokontaktiin äidin kanssa heti syntymän jälkeen. *Doulat*, eli synnyttäjän tukihenkilöt, pääsevät nykyisin myös synnytyssaliin, jonne isätkään eivät juuri päässeet ennen 1980-lukua. Luonnollisuusdiskurssi koskettaa siis jollakin tavalla kaikkia tämän ajan äitejä, ja osa naisista siirtyy muita tiukemmin puolustamaan lapsentahtisia ja ekologisia arvoja (Sears & Sears 2008; ks. myös Rokkonen 2012, 2).

Lapsentahtisuus, jota haastatteleman naiset toteuttavat, liittyy kiintymyssuhdeteoriaan (Bowlby 1957) ja siitä johdettuun kiintymysvanhemmuuteen. Kiintymysvanhemmuuden perusteesejä ovat varhainen kiinnittyminen vauvaan, lapsentahtinen imetys, lapsen

kantaminen, lapsen kanssa nukkuminen, tarpeisiin vastaaminen välittömästi ja tiiviin yhteyden hakeminen lapsen ja vanhemman välille (Sears & Sears 2008). Vaikka luomuäitiä voisivat myös korvata sellaiset termit kuin kiintymysvanhemmuus tai vaistovanhemmuus, koen luomuäitiyden laajemmaksi termiksi, joka sisältää lapsentahituksen lisäksi myös ekologisen ajattelun mutta joka ei ole välttämättä niin dogmaattinen kuin edellä mainitut ideologiat eikä peitä sukupuolta sukupuolineutraalin vanhemmuusretoriikan alle. Haastattelemani naiset eivät halunneet määritellä itseään kiintymysvanhemmiksi (Faircloth 2013) termin sitovuuden ja raskauden takia, vaikka äitimisen ja hoivan periaatteet olivat hyvin samanlaiset.

Haastatteluissa naiset rakensivat tarinansa kertomalla itsestään eettisenä ja toimivana subjektina, joka luottaa omaan kehoonsa synnytyksessä ja imetyksessä. He kyseenalaistivat kaupallistuneet ja medikalisoituneet raskauden, synnytyksen ja lasten hoivan ohjeistukset ja normit sekä myös hoivan käytännöt, jotka nojaavat oletukseen äidistä, joka palaa kokopäiväiseen palkkatyöhön vietettyään sopivan ajan ensin kotona lapsen kanssa. Monet naisista halusivat esimerkiksi vieroittaa lapsen rinnalta lapsentahtisesti sitten kun tämä itse olisi valmis, mikä voi tapahtua vasta leikki-ikässä. Naiset neuvottelivat oikeudestaan synnyttää omaa kehoa kuunnellen ilman lääketieteellistä puuttumista synnytyksen kulkuun ja ottivat selvää mahdollisimman luonnonmukaisista tavoista hoitaa lasta. He opettelivat sitomaan lapsen kantoliinalla, kantoivat, imettivät, pesivät kestoვაიპოја ja nukkuivat lapsen vieressä. Naiset eivät aina halunneet tehdä selkeää eroa ”omaan aikaan” ja aikaan lapsen kanssa. Äitiyden ideaali pysyi silti saavuttamattomissa; kaiken olisi voinut tehdä ekologisemmin, pidempään tai paremmin. Näin ilmaistuna näiden naisten elämä kuulostaa vaivalloiselta, mutta toisaalta he korostivat nimenomaan arjen helppoutta ja nautittavuutta.

Luomuäitien kertomusten lisäksi tarkastelen myös muutamia ajankohtaisia puheenvuoroja medioissa. Anni Alatalon kolumni ”Kerran päivässä riisun äitiyden viitan” (Alatalo 2013) kuvaa äityttä tässä ajassa, samoin kuin *Puutalobaby*-blogi (<http://www.lily.fi/blogit/puutalobaby>) ja *Olgan kotona* -tv-sarja (ks. <http://www>).

livtv.fi/ohjelmat/olgan-kotona). Olga on tehnyt kiireistä uraa pääkaupungissa, ja *Puutalobabyn* pitäjä Krista kertoo seikkailuistaan ympäri maapallon. Naisten tullessa äideiksi elämässä tapahtuu kuitenkin tiukka käänös ja pysähdys, mutta hengähdystauko ei tule itsestään, vaan sille täytyy raivata tila. Nuoret naiset asettuvat perheineen vanhoihin, kauniisiin, mutta rennosti sisustettuihin puutaloihin, joissa kasvattaa lapsia ja pysähtyä paikoilleen, juurtua paikkaan ja tuoksutella rinnalla lepäävää vauvaa. Toki blogeissa puhutaan myös äitien väsymisestä, mutta puhe rennosti oloilusta on hallitseva tapa kertoa äitiydestä.²

Paradoksaalista tässä symbolisessa pysähtymisessä on sen pysähtymättömyys. Juuri tätä tarkoitan aiemmin mainitsemallani työn ja kodin piirin sekoittumisella neljännessä käänteessä: samalla kun naiset hidastavat ja jäävät mieluusti kotiin hoitamaan lapsia, he tekevät töitä jopa enemmän kuin ennen, mutta uudella tavalla. Lasten ja maatilan hoidon ohessa Olga on julkaissut visuaalisesti kauniin kasvisruokakeittokirjan ja tekee omaa tv-ohjelmaa, jossa kuvataan esteettisesti tilan töitä ja leppoisaa arkea. Tullessaan äidiksi Krista ryhtyi pitämään blogia ajatuksistaan ja arjesta puutalossa ja blogista tulikin pian hyvin suosittu³.

LAISKAT JA HAURAAT

Vaikka edellä mainitsemani käänneet eivät tee tyhjäksi aiempien tarjoamia mahdollisuuksia elää, siirtymää neljänteen käänteeseen näyttää aineistonikin perusteella olevan tapahtumassa. Siinä missä Arlie Russell Hochschildin 1990-luvulla haastattelemat naiset kokivat lastenhoidon ja kodin pyörittämisen vaivalloisena ja paineise-
na ja lähtivät mieluusti ”töihin lepäämään” (Hochschild 1997; Jokinen & Julkunen 1984; Jokinen 2010b), nykyisin äidit puhuvat tätä järjestystä vastaan laiskuusdiskurssilla; laiskuudesta näyttää tulleen äitiyden hyve. Laiskuus ei tarkoita kirjaimellisesti tekemättömyyttä, vaan jopa päinvastoin: laiskuusdiskurssilla puhutaan lastenhoidon ja kotielämän työläyttä vastaan ja samalla vanhaa äitiyttä

ja vanhan työn hyveitä vastaan. Esimerkkinä laiskuusdiskurssista voi olla vaikka seuraava toteama: ”Olen niin *laiska* äiti, etten jaksata nousta yöllä lämmittämään tuttipulloja, vaan imetän lapsen nukkuessa vieressä.” Kaikki haastattelemiini naiset puhuivat itsestään laiskoina äiteinä, ja lukeepa melkein minkä tahansa äitiyttä kuvaavaan lehtihaastattelun, sama diskurssi toistuu.

Vanhat kategoriat haurastuvat prekaarissa tilanteessa. Ihminen voi olla yhtä aikaa työtön, opiskelija, kotiäiti ja silpputyöläinen sekä liikkua nopeasti eri kategorioiden välillä (Jakonen & Kontula 2008). Haastattelemiini naiset eivät olleet vannoutuneita kotiäitejä, mutta kukaan heistä ei myöskään ollut haastatteluhetkellä palkkatyössä. Jokaisen työmarkkinatilanne oli epävarma ja usein siksi, ettei nainen ollut löytänyt työtä, joka vastaisi omia arvoja ja käsitystä työn mielekkyydestä; työstä, jonka edellyttämät luonteenpiirteet sopisivat käsitykseen itsestä ja rooliin äitinä. Hauras työmarkkinasidos äideillä ei kuitenkaan tarkoita ainoastaan sirpaloituneita työmarkkinoita, töitä, jotka kalvavat ihmistä sisältäpäin tai joita ei ole edes tarjolla, vaan myös niitä tunteita, jotka vetävät naisia kotiin ja ohjaavat perheen sisäisiä (usein sukupuolten välisiä) neuvotteluja. Ainoassa haastattelussa, jossa naisella olisi ollut työ johon palata äitiysloman jälkeen, kaksoisvuoron kasaantuminen työssä ja kotona estivät häntä palaamasta työelämään.

Myös poliittisilla päätöksillä on vaikutusta kodin ja työn välillä liikkuviin naisiin. Eräs naisista olisi halunnut tehdä ajoittaisia keikkatöitä pitääkseen yllä ammattitaitoaan ja saadakseen lisää aikuiskontakteja arkeensa, mutta kotihoidontuen kuntalisän ehdot eivät sallineet minkäänlaista työntekoa kotiäidiltä, vaikka puoliso olisikin pystynyt hoitamaan lapset sillä aikaa. Koska kuntalisä muodostaa suuren osuuden kotiäidin kuukausittaista tuloista, naisvaltaisen alan keikkatöiden tekeminen ei ole taloudellisesti kannattava ratkaisu. Tilanteessa, jossa vakaat tai ainakaan riittävät henkilökohtaiset tulot eivät ole lähitulevaisuuden realismia, arkipäivä ja tulevaisuuden haaveet saadaan kestäväksi sisäiseksi tarinaksi ja hyväksyttäväksi vaihtoehdoksi perheen kiireetöntä aikaa kuvaavilla painotuksilla. Se tekee kotiin jäämisestä vaihtoehdon myös muille kuin

vakaasta tulotasosta nauttiville. Jatkuvaa työelämään osallistumista ja kokopäivätyön mahdollistamaa tulotasoa ja kulutusmahdollisuuksia ei aina edes pidetty tavoiteltavina.

Prekariaatin käsitettä on määritelty esimerkiksi seuraavalla tavalla: prekariaatti on ryhmä, jonka elämää määrittävät projektiluontoiset työt ja epävarmat työsuhteet, sekä niihin liittyvä toimeentulon epävarmuus ja epäluottamus elämän taloudelliseen kantavuuteen (Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009.) Prekaarisuudella viitataan sellaisiin moninaisiin elämäntilanteisiin, joissa ihmiset omasta halustaan tai olosuhteiden pakottamina ajautuvat palkansaajan enemmistömallin normatiivisten odotusten sekä sen tarjoaman oikeudellisen suojan rajamaille tai ulkopuolelle (Jakonen, Peltokoski & Virtanen 2006, 21). Tässä kehyksessä kotiäitiys määritetty lähtökohtaisesti prekaariksi. Prekarisaatiolla ei kuitenkaan tarkoiteta ainoastaan taloudellista epävarmuutta, vaan sen laajempi ja syvempi sisältö on *horisontittomuus*; elämää säätelevien ja sille vakautta antavien instituutioiden kriisi, mikä voi perheen näkökulmasta tarkoittaa joko perinteisen perheinstituution hajoilemista tai siihen turvautumista muun elämän näyttäytyessä hauraana ja epävarmana. Voidaankin kysyä, onko ylipäätään mielekäästä jaotella ihmisiä prekaareihin tai ei-prekaareihin, jos erilaiset työelämän nykytendenssit koskettavat tavalla tai toisella kaikkia ja työn regiimi ylipäätään hahmottuu ensisijaisesti prekaariksi (Åkerblad 2014, 29).

Haastattelemieni naisten tarinat ovat eräänlaisia pysäytyskuvia nykyisestä äitiydestä ja prekaarista työelämästä. Heidän elämäntilanteensa eivät olleet otollisia palkkatyöhön siirtymiselle. Joukkoon mahtuu akateemista valmistumista ei-miksikään tai vaikeasti työllistävälle alalle; patkätyötä, uudelleen kouluttautumista ja epävarmuutta oman persoonan sijoittamisesta työmarkkinoille; uupumista jo ennen kuin varsinainen työura on edes ehtinyt kunnolla alkaa. Naisia voisi kuvailla prekaariksi keskiluokaksi, koska keskiluokkaisuuteen liitetty perusturvallisuus on mennyttä historiaa. Barbara Ehrenreichin (2006) mukaan syöksykierre koskettaa usein juuri niitä naisia, jotka ovat ”tehneet kaiken oikein” (kouluttautu-

neet ja saaneet lapsen nuorina aikuisina) ja jotka jatkavat oikein tekemistä myös äitiydessään.

Uuvuttava aikapula, huono taloudellinen tilanne ja itsemääräämisoikeuden pieneneminen, jotka perinteisesti ovat koetelleet matlapalkkatyöläisiä, koskettavat yhä enemmän juuri keskiluokkaa. Työn mielekkyys ja haastavuus ovat tärkeitä näillekin korkeakoulutetuille naisille, mutta valkokaulustöihin kouluttautuneille on yhä enemmän tarjolla vain nollasopimuksia tai työtä, joka ei ole työtä laisinkaan, mikäli työksi ajatellaan toiminta, jossa ihmisellä on fyysinen työpaikka, josta saa elämiseen riittävästi rahaa ja johon kuuluvat tietyt etuudet kuten vakuutukset (Ehrenreich 2006). Perinteinen keskiluokkainen ydinperhe vastasi harvojen aineistoni naisten perheitä. Perhemuodot olivat mitä moninaisimmat eikä kotiäitiys ollut itseisarvo tai aina edes selkeä valinta, vaan aikalisä ja hiljentämisen tila; osa kiireeseen ja onttouteen etäisyyttä ottavan yksilön elämäntapaa.

Kotiäitiys voi olla pakotettu tilanne, jossa pätkätoiden väliin jäävät ajat ajavat äidin kotiin, tai hoitorupeamaa ei jakseta edes aloittaa ensimmäisen mahdollisen pätkän tai sellaisten epävarmojen silpputoiden takia, jotka hädin tuskin kattavat päivähoitokulut. Tunteet voivat olla liian raskaita ilman tunnettyötä ja tilanteen siedettäväksi tekemistä, mikäli mielekästä työtä ei yksinkertaisesti ole tarjolla. Ajatus kotihoidon ja äidin intensiivisen hoivan paremmuudesta muihin vaihtoehtoihin verrattuna tekee kotiin jäämisestä mielekkäämpää ja merkityksellistä kodin jopa vapauden paikaksi, jossa on myös itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia.

Prekarisaatio sijoittuu globaalien yhteiskunnallisten prosessien ja elämäkäytäntöjen väliin, yritykseen antaa maailmalle muoto ja rakentaa sinne tila itselle (Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa 2011, 8). Kun puhutaan kahden vanhemman perheestä, jossa toinen tekee palkkatyötä toisen hoitaessa lasta kotona, myös puolison prekaari työmarkkinatilanne voi vaikuttaa äidin tilanteeseen, enkä usko, että ainakaan tasa-arvoistavasti. Uusi teknologia vyöryttää työn tekemisen mahdollisuuksia etenkin tietotyöläisillä kotiin ja voi sukupuolittaa työnjakoa niin, että vastuu kodista ja lapsista siirtyy kokonai-

suudessaan äidille iltaisinkin. Yrittäminen, työmarkkinoilla pysytely ja työn määrän pakkautuminen vain toiselle perheen aikuisista johtaa kaikki tai ei mitään -tilanteeseen, joka on omiaan jäykistämään perheen rakenteen sukupuolen mukaan jäsenyväksi hoivaja/perheenelättäjä-dikotomiaksi ja jättämään inhimilliset erot huomiotta. Tämänkaltaiset dikotomiat, kuten myös jaottelu koti- ja ura-äiteihin, paljastavat teennäisyytensä ja jäykkyytensä perustulokeskustelun kautta. Pohtimisen arvoista on, olisivatko kategoriat helpommin ylitettävissä ja suurensiko inhimillinen elämisen tila, mikäli tulot eivät olisi niin tiukasti palkkatyöhön sidottuja.

IHANA IRONINEN ÄITI

2000-luvun kotiäititrendiä verrataan usein yksioikoisesti 1950-luvun kotiäitikulttiin (ks. esim. Silfverberg 2013). Ennen kaikkea uusi kotiäitiys on kuitenkin 2000-luvun trendi⁴, ei jääne 1950-luvulta. Uusi kotiäitiys lähtee täysin erilaisesta ja historiallisesti uudenlaisesta tunnerakenteesta, jossa palkkatyön ulkopuolelle jäämisen ehdot määrittävät ja elämän siedettäväksi tekemiseen erityisesti emootioiden kautta. Angela McRobbien mukaan kotiäitiys on *valinta* ja siksi hyvinkin moderni ilmiö (McRobbie 2013, 141; ks. myös *Tohkeisuus* tässä kirjassa). Hoivavastuu voitaisiin neuvotella monilla muillakin tavoilla. Tilaa tällaiselle naisen subjektiudelle voi syntyä ainoastaan sellaisesta kulttuurisesta muutoksesta, jossa aito jaettu vanhemmuus voi tarkoittaa yhtäältä kummankin vanhemman vastuullista sitoutumista lapsen hoivaan ja toisaalta sallia kummallekin vanhemmalle mahdollisuuden irrottautua vastuusta aika ajoin (Nousiainen 2004, 61; Vuori 2001). Valinta on etuoikeutettu tilanne. Esimerkiksi venäläisille maahanmuuttajanaisille, joita Pirjo Pöllänen tässä kirjassa käsittelee (ks. *Tunneseitti*), kotiäitiys on usein pakotettu tilanne, josta on vaikeaa päästä työmarkkinoille.

Moratorio on pysähtymisen performanssi. Naiset pysähtyvät ja paneutuvat äitiyteen, jota myös ekologisuus ja lapsentahtisuus

usein värittävät. Mediakuva moratoriosta edustavat erityisen hyvin Kristan *Puutalobaby*-blogi ja *Olgan kotona* -tv-sarja. Nuori nainen, joka on tottunut katseen kohteena olemiseen, jolla on individualistinen arvopohja ja joka on esteettisesti valveutunut ja kykenevä kouluttautumaan yhä uudelleen, on uusliberalistinen ideaalisubjekti (Walkerdine 2003; ks. myös *Tohkeisuus* tässä kirjassa). Natasha Campo yhdistää uuden vaimouden ja kotiäitiyden ulkonäköön ja mediahuomioon: naisten jättäytyessä pois töistä äitiydestä tulee uusi ura. Äitiys urana voi tarkoittaa kotiäitiydelle omistautumista tai uran tekemistä kodista ja äitiydestä – affektiivista työtä, jota tehdään usein kotoa käsin. Campo nostaa esimerkiksi tv-kokki Nigella Lawsonin ja luonnehtii tätä kodin jumalattareksi, uuden äitiyden ikoniksi, joka tekee kodin piiristä tavoiteltavaa, kaunista ja helppoa (Campo 2009, 169). Olgan ja Kristan symbolinen aloilleen asettuminen ja hidastaminen on kodin ja työn fiktiivisen rajapinnan maalaamista ja häivyttämistä, tai ennemminkin digitaalista kuvaamista ja toistoa tarpeeksi usein niin monilla kuvaruuduilla, että sitä voi jo kutsua virtuaaliseksi rajojen ylläpitotyöksi. Kertomukset tunteista esimerkiksi Kristan puutalossa ovat eräänlainen performanssi, joka karnevalisoi vanhan palkkatyön hyveitä:

Siinä missä työprojekteja määrittävät deadlinet, joita totellaan (olipa sillä hetkellä inspiiraatiota tai ei), vapaa-ajan projektien ei minun mielestäni tarvitse edes valmistua [...] Olenaisinta on juuri se alun pala-va innostus: se hetki, kun keksii, että mäpä teen tällaisen ihan älyttömän hienon jutun kun sitten salamannopeasti ja innosta täristen kaa-taa vaikkapa pahvilaatikollisen lankakeriä lattialle (ja jättää ne siihen) ja säntää mahtavat visiot mielessään Oulunkylän K-rautaan ostamaan niittejä niittipyssyyn [...] Eikä sillä ole lopuksi yhtään mitään merkitystä, tuleeko projekti valmiiksi vai ei. Tärkeintä on innostus. Ihana olo. (Puutalobaby: ”Projekteista ja niiden keskenjättämisestä”; Puutalobaby 2013.)

Tämä ironinen tohkeisuus on vastarinnan muoto, etäisyydenotto työmarkkinoiden logiikkaan ja vanhoihin palkkatyön ja äitiyden hyveisiin. Samalla se syleilee uuden työn hyveitä: levottomuutta, innostusta ja monen asian tekemistä yhtä aikaa (esim. Vähämäki 2003). Moratorio on pako ja pysähtyminen, aikalais, odottamaton

käännös ja symbolinen hiljentäminen. Itsensä hoivaaminen, *ihana olo*, on yksi paon viivoista, joita on mahdollista piirtää ulos kestävästä tilanteesta. Itsen hoivaaminen ei ole itsen kehittämistä itsensä orjuutuksen vuoksi vaan normeista piittaamatonta affektien simulointia (Viren 2011, 26–27) ja oman tilan rakentamista.

Raija Julkusen (2008, 299) mukaan oravanpyörästä paenneille oman rytmin etsiminen ja itse säädely tekemisen tahti on tärkeämpää kuin itse työtaakan vähentäminen. Hidastamisen vastarinnassa on tavoitteena löytää työn mielekkyys uudelleen etsimällä sen syvempää sisältöä ja kosketusta, inhimillistä riippuvuutta toisiin ihmisiin. Lisääjän hankkiminen perheelle on kulttuurisesti hyväksytty syy hidastamiselle, mutta sukupuolta ei voi pyyhkiä tästä keskustelusta näkymättömiin: erityisen hyväksyttyä ja kunniallista lisääjän hankkiminen on nimenomaan naisille, ja mikäli puhutaan vaistovanhemmuudesta ja lapsentahtisesta äitimisen tavasta, se on mahdollista vain naisille. Vaikka pysähtyminen äitiyteen tarjoaa harmitonta sukupuolella leikkimistä ja todellisia pakopaikkoja, täytyy muistaa, että prekarisaatioon liittyy myös alati tarjolla oleva mahdollisuus kätkeä vanhoja epätasa-arvoisuuksia ja uusia hyväksikäytön muotoja (Fantone 2007; Åkerblad 2014).

YHTEENSOVITTAMATTOMAT

Äitiys ja palkkatyö eivät sovitukaan yhteen helposti. Osa haastattelemistani naisista on siirtynyt äitiyslomalta kotihoidontuella, eivätkä he suunnittele paluuta työhön lähitulevaisuudessa. Osa on vasta siirtymässä kotihoidontuella työelämään tai opintoihin.

Aineistoni naiset kokevat työmarkkinoiden epävarmuuden pelottavana. Tietotyön luonnetta pohtiva nainen kertoo pelkäävänsä työn lyhytkestoisuuden tuomaa epävarmuutta ja sitä, että joutuisi koko ajan todistelemaan kyvykkyyttään ja panostamaan aina uudelleen työnhakuun edellisen projektin päätyttyä. Mahdolliset epäonnistumiset työnhaussa ja niistä seuraavat työttömyysajat hän ottaa itsestäänselvyytenä vaikeasti työllistävällä alalla. Pelko työttö-

myydestä on pelkoa toimeentulon niukkuudesta mutta myös omasta jaksamisesta paperibyrokratian rattaissa:

No muutenhan sen vois ottaa downshiftauksena kaikki ne työttömyysajat jos ei ois lasta. Käyttäs ne jotenkin hyödykseen, matkustelis, mutta kun on lapsi niin ois hauskaa kun ois kunnan toimeentulo, vois vaikka ostaa jonkun asunnon joskus. Mut mä en ymmärrä et miten ikinä uskaltais ottaa lainaa, kuka sitä edes myöntäiskään jos on ihan pätkäduunari. Siitähän tulis ihan kauhee sotku joittenkin päivähoitomaksujen kanssa. Ja välillä hakee Kelasta tukia ja välillä ei.

Paitsi epävarmana, työelämä näyttäytyy myös epämääräisenä. Koulutukset, jotka antavat paljon työllistymisvaihtoehtoja, eivät välttämättä työllistä mihinkään sellaiseen, mikä olisi taloudellisesti ja emotionaalisesti järkevää. Rajattomien ja ristiriitaisten vaatimusten tilanteessa pakko valita ”oma juttunsa” tuottaa riittämättömyyden tunnetta (Viren 2011, 25). Nainen, joka sanoo kaipaavansa jo lisää aikuiskontakteja arkeensa ja tahtovansa mahdollisesti työllistyä ainakin osa-aikaisesti, kertoo, ettei ole löytänyt itselleen sopivaa työpaikkaa.

No en mä tunne mitään palavaa halua työelämään, mikä ehkä johtuu siitä että en ehkä ole vielä löytänyt aukottomasti omaa paikkaani työelämässä. Tai sellasta paikkaa työmaailmassa jossa kokisin saavani ammatillista tyydytystä ja kaikilla muillakin tavoilla järkevää.

Samantapaisesta työn mielekkyydestä puhuu toinenkin haastattelemani äiti, joka ei kokenut asiakaspalvelutyötään enää äidiksi tulon jälkeen mielekkääksi. Humalaisten ihmisten kohtaaminen, kasvavan vatsan kommentointi ja huoli omasta turvallisuudesta asettuivat ristiriitaisiksi suhteessa kuvaan itsestä tulevana äitinä. Hän kertookin jääneensä itse pois työstään jo raskauden varhaisessa vaiheessa.

Mulla oli hirveen kiva työpaikka ja kiva työyhteisö mutta kyllä mä sit tiesin kun mä tulin raskaaks että en mä tule enää tänne töihin. Sen alan työelämä ja maailma on sellasta että ei...ainakaan mun mielestä sopinu yhteen perhe-elämän kanssa.

Tunne, joka yhdistää monia aineistoni naisista, on liiallisen paineen kokeminen äitiyden ja palkkatyön yhteensovittamisesta. Sukupuol-

len näkökulmasta katsottuna on kiinnostavaa, minkälaisen työn *ei* koeta sopivan yhteen perhe-elämän kanssa. Kyse on paitsi äidille merkityksellisestä roolista moraalisenä toimijana, jolle on tärkeää kunniallisuus ja inhimillisuus niin kotona kuin työssä, myös naiselle usein lankeavasta kaksoisvuoron taakasta (Hochschild & Machung 1989), joka voi käydä liian raskaaksi.

...kun ei se käytännössä onnistu kuitenkaan. Tulin siihen tulokseen, että olen lasten kanssa kotona niin kauan, että voin hyvällä omatunnolla laittaa ne kodin ulkopuolelle kokopäivähoitoon. Ja rupeen sen jälkeen tekemään kokopäivästä [...] että miulta ei onnistu vaan kahen tällasen asian tekeminen yhtä aikaa, ja oon kateellinen niille joilla se onnistuu kun mulla ei. Mie olin kuitenkin niin kiinni siinä ajatuksessa että mulla on pieni lapsi kotona ja vaikka mun puoliso periaatteessa olikin lapsen hoitovastuussa niin käytännössä se kyllä kaatu miun päälle aika suurilta osin.

Pienen lapsen vanhemmuus valvomisineen ja loppumattomine kotitöineen on vaativaa, ja naiset pohtivat kriittisesti ja realistisesti mahdollisuuksiaan ja halukkuuttaan tehdä vaativia opintoja tai kokoaikatyötä äitiyden rinnalla. Ristiriitaisten vaatimusten viidakossa elämänvoimat voivat käpertyä sisäänpäin, jolloin häpeä ja katkeruuden tunne valtaa alaa ja kääntyy uupumukseksi ja luhistumiseksi (Viren 2011, 26). Tohkeisuus kääntyy helposti masentuneeseen nollatohkeisuuteen. Masennus ei ollut vieras tunne kaikille näistäkään nuorista naisista, vaan yksi syy muiden joukossa aloitella hitaasti kodin ulkopuolelle paluuta.

Välttämällä sellaista työtä, jota on vaikea sovittaa äitiyteen, naiset välttävät myös tunnetta kaksoiselämästä. He rikkovat keinotekoisia rajoja työn kodin välillä, kuten rajaa kotiäitiyden ja työsäkäynnin välillä. Kirjassa *Tutkimusmatkoja äitiyteen* (Keski-Rahkonen ym. 2010) tutkijanaiset kuvaavat usein tuntevansa elävänsä kaksoiselämää: työssä täytyy olla kaikkea muuta kuin äiti, ja sillä pienellä ajalla, joka jää lapsen kanssa, täytyy olla todellakin äiti. Kaksoiselämää on kuvattu myös äitiyden viitan metaforalla esimerkiksi seuraavassa kolumnissa.

Junan nytkähdettyä liikkeelle käyn äitimäisen tunnollisesti läpi aamua ja perheeni tarpeita. Pakkasinko jumppakassin esikoiselle kouluun? Muistinko siirtää kuopuksen rukkaset pyykkinarulta tarhareppuun? Sitten päästän irti perheestäni. Naps, katkaisen napanuoran. Tunnustelen omaa oloani. Mitä minulle kuuluu tänään? Minkälainen nainen istuu nyt lokakuuisena tiistaiaamuna tässä junassa. Työmatka on hyvä hetki minuuden reinkarnaatiolle. Riisun vanhemmuuden viitan harteiltani. Seuraavat kahdeksan tuntia olen minä, ilman lisäviitteitä. Tarvitsemisen matkustamisen antaman tauon muutokseen, sillä se ei ole helppo. (Anni Alatalo: ”Kerran päivässä riisun äitiyden viitan”, Alatalo 2013)

Miksi naiset tarvitsevat näin vahvoja metaforia – kokonaisvaltaista muuttumista eri elämän sfäärien välillä? He tarvitsevat vahvan pysähtymisen tilan ja performanssin ylittäessään hauraan rajan, sillä joistakin kohtaa se on edelleen tiivis ja paksu. Mikäli rajaa aikoo lähteä ylittämään, on syytä olla hyvin varustautunut, vaikka sitten viitalla.

Kotihoidontuella naiset liikkuvat työn rajaa kohti ja saattavat lipua sulavasti toiselle puolelle huokoisista rei’istä tehdessään äitiydestä työtä kuten moratoriosta annettu mediakuva antaa ymmärtää. Kuitenkin osa haastattelemistani naisista juoksee huokoiseksi ajateltua rajaa kohti mutta ei solahdakaan rei’istä työn sfääriin. Jaoteltu kotiäitiyteen ja uraäitiyteen koettaa nostaa päätään näissä tilanteissa, ja rajanveto kodin ja työelämän välillä tiukentuu. Näyttää siltä, että äidit joutuvat valitsemaan kahdesta maailmasta, jotka kumpikin edellyttävät itsensä likoon laittamista vuorokauden ympäri. Perheen ja työn yhteensovittamattomuutta voidaan kuvata perheen ja työn rajan ylläpitämisenä (Jokinen 2010b): lapsille omistautuminen on eräänlaista ylläpitotyötä, jossa tieto oikeanlaisesta hoivasta sekä lastenhoito ovat käytännössä äidin vastuulla.

AIKALISÄ! MORATORIO!

Onnistunut naiseus edellyttää yhä intensiivisempää paneutumista äitiyteen ja perhe-elämään. Hengähdystauko menestyksekkään uran ja äitiyden yhdistämisestä antaa uuden, ammattimaisemman

aseman kotiäideille ja selittää intensiivisen äitimisen saamaa laajaa mediahuomiota (McRobbie 2013, 141).

Puhe arjesta kotona on vastapuhetta niille asioille, joista halutaan aikalisää ja etäisyyttä. Ihon tuoksu ja läheisyys ovat perustavanlaatuisia tunteita, joita tarinat kupruilevat. Kotiäitien puheessa nousee usein esiin aamujen rauhallisuus (ks. esim. Sipilä ym. 2012a), ja aamut edustavat myös aineistoni äideille niitä positiivisia tunteita, joita työpaikka–hoitopaikka-ringissä pyörimisen ei koeta tuovan. Rauhalliset aamut asettuvat usein puheessa vastakkaisiksi työssäkävyn äidin kiireisille kaaosaamuille.

Se on kivointa kun voi ihan koomassa tyrkätä tissin suuhun ja jatkaa uniaan. Ja aamut on just kaikista ihanimpia, musta on ihanaa herätä lapsen vieressä ja köllä siellä sängyssä ja imetellä rauhassa että se on kyllä tosi huippua, ihan parasta.

Kotiäitiys tarjoaa naiselle kunniallisen paon mahdollisuuden. Niin vanhahtavalta kuin se kuulostaakin, *kunnia* on yhtäkkiä ajankohtainen termi. Äitiys tarjoaa naiselle harvinaisen position, josta ei ole moraalista velvollisuutta lähteä työmarkkinoille. Palkkatyön ulkopuolelle jääminen ei näyttäydy häpeänä tai epäonnistumisena kuten työttömyys vaan valintana itsen ja lapsen parhaaksi – itsen hoivana. Naisten arjen todellisuus ei kuitenkaan lokeroidu kotiäitityteen niin helposti kuin ensisilmäyksellä näyttäisi, vaan äidit pohtivat tulevaisuuden suunnitelmia, jotka voisivat sisältää opintoja ja palkkatulojakin. Mikäli tulot eivät olisi niin sidottuja palkkatyöhön, kotiäitiuraäiti-jaottelun keinotekoisuus paljastuisi ja voisi antaa tilaa erilaisille työn muodoille: vaihtoehtoisille tulonlähteille tai vapaaehtois-
toille, joita monet haastattelemistani naisista tekevätkin.

Hiljattainen palaaminen opiskelujen pariin on suonut muutamille aineistoni naisista kodin ja työn väliin asettuvan turvallisen tilan, jossa voi toteuttaa intressejään niin yksityisessä kuin julkisessa sfäärissä läikäytymättä kummankaan paineisiin. Naiset ovat välitilassa (Pöllänen 2013, 36), siirtymässä kotoa opintoihin ja töihin. Nämä naiset myös pohtivat tulevaa siirtymistään työelämään samankaltaisesti; he halusivat edelleen jättää tilaa perheelle joko te-

kemällä osa-aikatyötä tai valitsemalla sellaisen uran, joka ei edellyttä työlle sitoutumista jatkuvasti.

– Mutta ehkä jotkut vähän normeista poikkeavammat ja joustavammat ratkasut vois olla että ei välttämättä sitä ihan 40 h viikossa tehdä että saisi täyttää palkkaa vaan että vähän vähemmälläkin pärjää.

– Ai että sen takia että jäis aikaa sitten muuhunkin kun siihen palkkatyöhön?

– Niin.

Taija Heimo ja Ritva Nätkin (2007, 226) tulkitsevat pätkä- ja keikkatöitä tekevien naisten sopeutuneen hyvin muuttuviin työmarkkinoihin, ”eivätkä [nämä naiset] vaivaa päättään lapsen edun pohdinoilla”, vaan kertovat usein eheää tarinaa työn ja perheen yhteensovittamisesta. Haastattelemieni äitien kertomuksissa työ ja perhe eivät sovitukaan näin helposti. Naiset miettivät hyvinkin syvästi lapsen etua ja muodostivat eheää tarinaa nimenomaan palkkatyön ulkopuolella.

Jotkut Nätkinin ja Heimon haastateltavista tulkitsevat tasapainon työn ja perheen välillä tilanteeksi, jossa työt voi jättää työpäikälle ja työaika on määritelty eikä se häiritse vapaa-aikaa, kuten seuraavassa sitaatissa omakin haastateltavani tulkitsee.

No mä joudun sit miettii et haluan sellasen työn jossa mä en joudu sit olee 24/7 töissä. [...] mut sit se on ihan kauhee ajatus et kotonakin joutus koko ajan miettii niitä työjuttuja ja sit se menis semmoseks niinkun se nykypäivän tietotyöläisellä menee et sit on tavallaan työnantajan palveluksessa koko ajan.. sit kun sieltä pääsee pois niin vois vaihtaa jonkun ihan muun moodin päälle.

Haastattelemanii naiset eivät kuitenkaan suunnittele jäävänsä työmarkkinoiden ulkopuolelle loppuiäkseen, vaan kyse on enemmänkin aikalisästä, moratorion julistuksesta. Moratorio on maksuajan pidennys, mahdollisuus aikalisäänsä työmarkkinoille siirtymisestä ja itsen markkinoinnista. Se voi tarjota ajan hoitaa itseä ja miettii, mikä olisi oma paikka työmarkkinoilla, paljonko sen saavuttamisesta on valmis maksamaan ja ovatko oma persoona ja perheen aika ylipäättänsä kaupan. Paneutuminen äitiyteen tuo tunteen pysyvyy-

destä, tunteen siitä, että tekee jotain todella oikein ja hyvää mielekkäällä rytmillä. Näitä tunteita uudella työllä on harvoin tarjota nuorille naisille. Ehkä juuri naiset etsivät ja julistavat moratoriota siksi, että tunnetyötä tehdään naisvaltaisilla aloilla niin paljon.

Tunnetyö, joka kaupallistaa ihmisen tuottamat tunteet, on kulluttavaa (Hochschild 1983); se pakottaa olemaan eri ihminen ja riisumaan äitiyden viitan, oli se miten suojeleva tahansa. Myös pienen lapsen äitiys on uuvuttavaa; se kutsuu tunnetyöhön ja nostaa kaikessa utuisuudessaan pintaan perustavanlaatuisia tunteita. Tilanteessa, jossa työtä tehdään omien ja lasten tunteiden kanssa kotona yötä päivää, kaupallinen tunnetyö ei sovi enää kuvaan helposti. Alanis Morissetten moratorion voi tulkita aikalisän julistukseksi näistä epämääräisistä, valheellisista tunteista.

Koska prekarisaatio liittyy vahvasti taloudelliseen epävarmuuteen, kysymykseksi nousee, kuinka naisten on taloudellisesti mahdollista kieltäytyä palkkatyöstä? Susanna Itäkareen ja Minna Eväsojan tutkimukset kertovat tilanteista, joissa hauraassa, vaikkakin akateemisessa, työmarkkina-asemassa olevat naiset kertovat olevansa vain yhden miehen päässä köyhyydestä (Itäkare 2010, 21; Eväsoja 2010, 42; ks. myös *Tunneseitti* tässä kirjassa). Kaksi haastattelemani naisista eroaa muusta aineistosta siten, että heillä ei ole puolisoa, joka antaisi turvaa taloudellista epävarmuutta vastaan. He eivät myöskään ole hypänneet kodin lämpöön sillä voimakkuudella kuin muut. Erityisesti he toivovat löytävänsä tulevaisuudessa vakaan työn, joka ei veisi kuitenkaan liikaa aikaa. Ydinperheessä elävät naiset saattoivat painottaa olevansa vielä nuoria ja ehtivänsä työelämään tai pitävänsä nyt tärkeimpänä olla kotona puolison tehdessä töitä. Siten haastattelemani naiset ovat samankaltaisessa tilanteessa: yhden miehen päässä köyhyydestä – tilanteessa, jossa näitä valintoja ei välttämättä enää tehtäisi, ellei olisi puolisoa, jolla on vakaampi asema työmarkkinoilla. Siten moratorio on keskiluokkaista ja vahvasti ydinperheeseen linkittyvä.

Aineiston eronneiden äitien lapset ovat myös menneet päivähöitoon pienempinä, mutta sitä ei perustella taloudellisilla seikoilla kuten pakolla tehdä töitä, vaan siirtymisenä hiljalleen muille-

kin elämänalueille. Naiset ovat tulleet hyvin pienillä tuloilla toimeen itsekseen. Moratorio ei ehkä heidän kohdallaan näyttäydyniinkään pitkänä kotiäitiytenä vaan ajattelutapana, pitkänä lapsen kanssa henkisesti olona, kieltäytymisenä pitkistä työpäivistä ja uuden työn epävarmuudesta. Lapsentahtisuus hoivan tapana ei edes edellytä kotiäitiyttä, vaikka se usein siihen linkitetäänkin: myös aineiston eronneet äidit imettivät lapsiaan vuosia huolimatta lyhyestä kotiäitiydestään. Erityisesti nämä naiset kieltäytyivät ajattelemasta elämää vaiheittain ja asettamasta itseään keinotekoisiiin jaksoihin vaihemallin mukaisesti.

Mä en ollu tavallaan missään vaiheessa sillä tavalla yksin vastuussa kotiäitinä vaan lapsen isä oli siinä mukana koko ajan... ja sit kun lapsi meni hoitoon niin en mä mitenkään täysillä siinä ruennu opiskelemaan. Vaan silleen pikkuhiljaa, et ei menny mitenkään silleen että äiti on ensin kotona ajan x ja sitten se lapsi menee päivähoitoon ja äiti menee töihin (katkottaa puhettaan kuvatakseen oletettua aikaa, että kaikki tapahtuu ilman liukumista, tarkasti ajoitettuna.) vaan silleen liukuvasti.. No kivemmalle tuntu se, et semmonen liukuvampi siirtymä kun semmonen että heti 8 tuntia joka päivä.

TUNNERYTMI

Useat haastattelemanii äidit kokivat, että työelämässä vaadittava innovatiivisuus, itsensä ja persoonansa likoon laittaminen, affektiiivinen tunnetyö ja jopa ulkonäköpaineet sotivat kuvaa itsestä äitinä vastaan. Tulevaisuus työmarkkinoilla koettiin epäselvänä tai pelottavana, ja sellaiset asiat kuin omistusasunto näyttäytyivät mahdottomuuksina etenkin yksinhuoltajille. Työelämän vaatimaa onttoa tunnerakennetta vieroksuttiin, ja koti saattoi näyttäytyä eräänlaisena hauraana turvasatamana, joka mahdollistaa eheän kuvan itsestä, pienet mutta vakaat tulot ja kunniallisen statuksen.

Paradoksaalista sinänsä, että vaikka (uusi) äitiys näyttää avaaavan pakotien työelämän kovista paineista ja tekevän selkeän eron palkkatyössä ja kodin sfäärissä tunnettaville tunteille, äitiyden tunnerytmi toistaa jälkimodernille tyypillistä yksilöitymistä ja uuden

työn piirteitä. Uusi työ on tilaltaan rajatonta ja ajaltaan loputon, kun työn tekemisen mahdollisuudet liukuvat kaikkiin elämään sfääreihin. Yksilöt joutuvat jatkuvaan itsensä kehittämisprojektiin ja kohtaavat odotuksia, jotka mahdottomuudellaan pysyvät saavuttamattomissa. Äitiys ei enää tarjoa sellaista lyhyttä hengähdystaukoa menestyksekkään naiseuden vaatimuksista (McRobbie 2013, 142) niin kuin se on joskus voinut tarjota.

Äitien tukiverkostot ja sosiaalinen kanssakäyminen muistuttavat uutta työtä. Naiset verkottuvat verkossa, ovat sosiaalisia ja tekevät yhteistyötä – eli toteuttavat uudessa työssä tarvittavia piirteitä. Jussi Vähämäki kuvaa tätä uuden työn oppimista työn ulkopuolella näin: ”Tarvitaan kykyä toimia oikein, vailla selkeitä maamerkkejä, vailla kirjaa, johon turvautumalla työskennellä. Nämä kyvyt eivät kehity työtehtävissä vaan pikemminkin pitkitetystä maanpaossa työstä.” (Vähämäki 2003, 23.) Selkeät rajat ja oppikirjat ovat kadonneet myös äitiydestä; neuvola tai synnytyssairaala, saati isovanhempien neuvot eivät ole tiedon lähteinä enää luotettavia vaan äitien verkosto ja hämyinen tunne luonnollisesta. Äidit puhuvat jopa samoin termein, joita uusi työ vaalii. He haluavat *kehittyä* ekologisuudessaan ja *ilmaisevat itseään* äitiydessä.

Onnistuminen ja epäonnistuminen siirtyvät yksilön vastuulle ja kiinnittyvät ruumiiseen. Jos työelämään sijoittuminen tai lapsen imetyks ei onnistu toivotulla tavalla, sen ajatellaan johtuvan yksilöstä itsestään, epäonnistuneesta ruumiista ja yrittämisen puutteesta. Uudessa työssä ruumiissa tuntevat ulkonäköpaineet ja sosiaalinen ylivilittyneisyys, äitiydessä imetyks ja synnytyksen onnistumisen lääkkeettömästi. Saman tunnerakenteen muutoksen alla kulkee siis käsikkäin erilaisia ilmiöitä, jotka koskettavat ihmisiä erilaisilla voimakkuuksilla. Siksi moratorio on epäreilu ja ironinen pakoreitti: se ei annakaan aina sitä, mitä se lupaa.

PAON MAHDOLLISUUDET

Paon mahdollisuudet eivät ole kaikille samanlaiset, vaan ne kiinnittyvät luokkaan ja sukupuoleen. Isän mahdollisuus paolle on vähäinen, jos kasvatusideologia painottaa nimenomaan äidin hoivaa. Toisen vanhemman suurempi omistautuminen työelämälle pitää yllä sukupuolittunutta perheenelättäjyyttä ja mahdollisesti myös jonkinlaista hataraa perusturvallisuutta perheen tuloista. Kieltäytyminen omistautumisesta työlle tarkoittaisi mahdollisesti hyvin pieniä ja epävarmoja tuloja. Kulttuuriset neuvottelut hoivavastuun ja perheenelättäjyyden vastuun jakamisesta ovat mahdollisia, mutta paon mahdollisuudet kiinnittyvät tiukimmin yhteiskuntaluokkaan. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisilla siivoojanaisilla olisi eniten syytä paeta työelämän kovia ehtoja tai vähintään nousta vastarintaan, mutta heillä on kaikista vähiten mahdollisuuksia siihen, jos elämäntilanne pakottaa tekemään mitä tahansa työtä tahansa millä ehdoilla hyvänsä (Juurus 2012).

Pako kotiin ja äitiyteen ei ole kuitenkaan vain keskiluokkaisten naisten etuoikeutettu valinta. Se voi todella olla myös pako työelämästä sen varsinaisessa merkityksessä varsinkin työväenluokkaisissa ammateissa työskenteleville. Kuinka kovasta työilmapiiristä kertoo naisten kaipuu äitiyslomalle, josta loma on usein hyvin kaukana? Paon mahdollisuudet kiinnittyvät luokkaan ja sukupuoleen, mutta myös sukupolveen. Neljännen käänteeseen sukupolvelle työ ei lähtökohtaisestikaan ole moraalinen velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan tai samassa työpaikassa tapahtuva elämäntyö, jota lojaalisuus ja tunnesiteet työyhteisössä pitäisivät paikallaan.

Tunnerytmin samankaltaisuutta tarkastellessa näyttää, että prekaarissa tilanteessa elävät nuoret naiset eivät pääse jatkuvaa itsensä kehittämisprojektia eroon edes äitinä, mutta lupaus on silti osin perusteltu ja pako onnistunut: tunnerytmi ei ole ainoastaan negatiivista paineiden puristumista huokoisen seinän läpi kodin puolelle. Aivan kuten prekaari joustava työ voi tarjota myös myönteisiä kokemuksia vapaudesta ja autonomiasta, myös kotiin jääminen ja in-

tensiivinen äitiydelle omistautuminen voi tuottaa näitä samoja positiivisia tunteita.

Haastattelemani naiset painottivat kertomuksissaan arjen nauttavuutta. Onnistuminen pitkässä imetyksessä tai kokemus oman kehon hallinnasta lääkkeettömässä synnytyksessä olivat naisille myönteisiä onnistumisen kokemuksia, tunteita, joiden avulla pystyttiin kertomaan tarinaa itsestä vahvana ja eettisenä subjektina. Lapsentahtinen imetus ja lapsen kantaminen kantoliinassa toivat naisille fyysistä vapautta liikkua kodin sfääristä fyysisestikin muille elämän osa-alueille kuten järjestötoihin ja koulutuksiin. Prekaari ei pysähdy paikoilleen edes äitinä.

VIITTEET

¹ Lapsentahtisuudella tarkoitetaan hoivan tapaa, joka korostaa lapsen tarpeiden luonnollisuutta ja niihin vastaamista välittömästi. Lapsen tarpeiksi katsotaan sellaisiakin asioita, joita perinteinen lapsen hoivaamisen tapa ei välttämättä tunnusta fyysisinä tarpeina, kuten ympärivuorokautinen läheisyys tai vuosia kestävä imetus.

² Esimerkiksi *Puutalobaby*-blogissa ja *Pieni kaunis elämä* -blogissa keskittyminen ihanien asioiden kertomiseen on blogistien mukaan tietoinen ratkaisu.

³ *Puutalobaby* voitti vuoden tulokas -palkinnon Aussie Blog Award-sissa keväällä 2013.

⁴ Tarkoitan trendillä sekä tilastollista kotihoidontuen käytön nousua (ks. esim. Sipilä ym. 2012b) että elämäntahdin hidastamisen suosiota.

TUNNUSTUS

Tuomas Savolainen

Tarkastelen tässä luvussa tunnustusta (saks. *Anerkennung*, engl. *recognition*) Judith Butlerin ja Paolo Virnon filosofian valossa. Butlerin teoriassa tunnustuksen jakautumiseen vaikuttavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muodostuvat tunnustuksen kehykset (*frames of recognition*), jotka kytkeytyvät samalla affektien ja prekaarisuuden teemoihin. Butlerin mukaan kehysten ulkopuolelle jääminen tuottaa ja ylläpitää prekaarisuutta. Toisena esimerkkinä nostan esiin post-operaistisen teorian keulahahmoihin lukeutuvan Paolo Virnon hypoteesin tunnustuksesta ihmisen biologisena ominaisuutena ja tunnustuksen epäämisen mahdollistavasta kielellisestä negaatiosta.

Tämän teoksen keskiössä ovat tunteet ja affektit. Ensisilmäyksellä tunnustuksesta ei voida puhua tunteena vaan paremminkin aktina, jonka taakse nivoutuu tunteita laidasta laitaan. Siinä missä Butlerin filosofia on yhtenevä tämän olettamuksen kanssa, lyö Virnon hypoteesi siihen särön siirtäessään tunnustuksen tiedollisesta aktista esitiedolliseksi tapahtumaksi.

Riippumatta siitä, mikä on tunnustuksen teoreettinen alkuperä, vahvat tuntemukset mylläävät niissä tilanteissa, joissa itse jäädään tai jätetään toinen ilman tunnustusta. Kiinnitän tekstissäni huomiota siihen, mitkä seikat vaikuttavat tunnustuksen ulkopuolelle jäämiseen. Luvun loppupuolella tutkin, kuinka puhe tunnustuksesta asettuu prekaarisuuden kontekstiin. Pohdinnan päämäärän voi tiivistää kysymykseen siitä, tarvitseeko prekaarisuus tai prekariaatti ylipäänsä tunnustusta.

Tunnustus on ollut aina tavalla tai toisella keskeisessä asemassa moraalifilosofian piirissä. Antiikin Kreikan etiikkaa hallitsi näkemys, jonka mukaan vain sellainen elämä voi olla aidosti hyvää, joka saa osakseen sosiaalisen hyväksynnän *poliksessa*. Myöhemmin skottilainen moraalifilosofia seurasi ajatusta, jonka mukaan julkinen tunnustus tai paheksunta konstituoivat sosiaalisen mekanismin, joka ohjaa yksilön kohti haluttujen hyveiden omaksumista. Kantilla puolestaan kunnioitus kiinnittyy kategorisen imperatiivin myötä

erottamattomaksi osaksi moraalista toimintaa (Honneth 1997, 16). Lopulta Hegel nosti tunnustuksen käsitteen etiikkansa keskeiseksi tekijäksi.

Hegelin ontologiassa *Anerkennung* kiteytyy hengen itsensä tunnistamiseen niissä muodoissa, joissa se on asettanut itsensä ulkopuolelle. Tällöin itserefleктоiva henki tunnistaa itsensä elottomassa ja elollisessa luonnossa – samoin kuin myös inhimillisessä tietoisuudessa, yhteiskunnassa ja historiassa. Lopulta filosofiassa henki tavoittaa itseidenttisyytensä puhtaimmillaan ja tunnustaa itsensä kaikiksi edellämäinuituksi asioiksi ja lopulta ajatteluksi. Henki ei merkitse tuonpuoleista olentoa tai periaatetta, joka vaikuttaa ulkopuolelta käsin ympäröivään maailmaan. Se ei ole synonyymi myöskään todellisuudelle tai ”kosmiselle tietoisuudelle” (Ikäheimo 2012, 100). Paremminkin henki voidaan nähdä toisiinsa kytkeytyvien teemojen kokonaisuutena, joka erottaa inhimillisen elämänmuodon ”eläimellisyydestä”. Henki ei siis merkitse jotain yksilöllistä tai henkilökohtaista – päinvastoin se on yhteisen aluetta.

Hegeliläinen tapa ymmärtää tunnustus merkitsee sitä, että vasta tunnustuksen myötä *persoonuus* tulee mahdolliseksi. Persoonaksi¹ tuleminen on mahdollista vain vastavuoroisen tunnustuksen kautta, jossa molemmat tunnustuksen osapuolet näkevät toisen ja tulevat myös itse nähdyksi (Ikäheimo 2012, 112–113). *Hengen fenomenologian* herran ja rengin dialektiikkaa käsittelevässä kappaleessa tunnustaminen jää vielä puolitiehen, sillä siinä herra ja renki eivät päädy tunnustamaan kummankin osapuolen ”renkiyttä”. Renki tiedostaa oman renkiytensä, muttei herran renkiyttä. Samoin myös herralta jää tiedostamatta oma renkiytensä. Voidaankin ajatella, että herran ja rengin dialektiikka ilmentää valtahierarkian syntyä tai kuten muun muassa Paolo Virno toteaa, herran ja rengin dialektiikka on kertomus siitä, kuinka tunnustus voi epäonnistua (Virno 2008, 184–185).

Charles Taylor, yksi keskeisistä tunnustuksen teoreetikoista, luonnehtii tunnustuksen olevan elintärkeä inhimillinen tarve (Taylor 1992). Tarve tunnustukseen välitetään ennen kaikkea jonkin puolesta, tehden ”alistetun” tai muuten kuulumattomiin jäävä ääni

kuulluksi. Tunnustuksen on myös katsottu kytkeytyvän identiteetin muodostumiseen siten, että vasta sen myötä persoonan käsitys itsestä ja ihmisyydestään täydellistyy, koska identiteetti rakentuu osin juuri tunnustuksesta. Tällöin tunnustuksen puute tai ”virheelinen tunnustaminen”² (*misrecognition*) voivat merkitä kokonaisvaltaisia seurauksia persoonan olemassaolon tavoille vääristäen ja heikentäen niitä.

Toinen keskeinen tunnustuksen teoreetikko, Axel Honneth, on esittänyt kuuluisan tunnustuksen sisäisen kolmijaon, joka muodostuu rakkauden (*Liebe*), arvonannon (*Wertsetzung*) ja kunnioittamisen (*Achtung*) kehistä. Jokainen kehä tuo oman ulottuvuutensa ”käytännölliseen itsesuhteeseen” (*Die praktische Selbstbeziehung*). Rakkauden kehä rakentuu emotionaalisesta tuesta, jonka kautta yksilölle muodostuu itseluottamus. Itsearvostus puolestaan syntyy ”universaalista tunnustuksesta”, joka ansaitaan yhteisöltä. Itsearvostuksen avaimena on kyky antaa yhteisölle jotain tärkeää ja arvokasta. Viimein yksilön itsetunto lunastetaan sosiaalisen solidaarisuuden kautta jaettujen (perus)arvojen kontekstissa (Honneth 1997, 27–31). Honneth on kytkenyt tunnustuksen filosofian erityisesti arvottomuuden, oikeuden ja vääryyden kokemuksien tarkasteluun. Kukin näistä tunnustuksen muodoista on osaltaan välttämätön käytännöllisen itsesuhteen kannalta (Julkunen 2008, 280).

Yhtenä olennaisimmista tunnustukseen liitetyistä piirteistä on *intersubjektivisuuden* vaatimus. Tällöin tunnustukseksi ei riitä yksisuuntainen asenne toista kohtaan, vaan tunnustuksen kriteeriksi voidaan asettaa vaatimus toisen ottamisesta persoonana niin, että tämä toinen tiedostaa ja hyväksyy itseensä kohdistuneen asenteen. Kuten Jussi Kotkavirta toteaa, yleisen käsityksen mukaan ihmispersoonien maailma eroaa ontologisesti muusta todellisuudesta. Sen sijaan siitä, millainen tämä ero pohjimmiltaan on, ei ole yleisesti jaettua näkemystä. Keskeiset ihmiseläimen muusta ihmiskunnasta erottavia piirteitä ovat itsetietoisuus ja kyky käsitellä asioita symbolisella tasolla.

Pelkistäen voidaan katsoa, että persoonuuden ja ihmisyyden välinen suhde voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Persoonuus voi-

daan liittää kiinteäksi osaksi ihmisyyttä tai ne voidaan pitää toisistaan erillään. Jälkimmäisen vaihtoehdon mukaan ihmisyyys ei välttämättä edellytä persoonuutta tai kääntäen persoonuus ihmisyyttä. Tällöin persoonuus määritellään esimerkiksi ominaisuuksien kuten itsetietoisuuden, järjen tai moraalisuuden kautta. (Kotkavirta 2007, 9–10, 30.)

TUNNUSTUSTA SÄÄTELEVÄT KEHYKSET JUDITH BUTLERIN AJATTELUSSA

Judith Butlerin teoriassa tunnustuksesta keskeiseen asemaan nousevat tunnustusta edeltävät ja tunnustuksen jakautumista määrittävät olosuhteet, tunnustuksen kehykset. Kehykset vaikuttavat siihen, tuleeko tunnustus mahdolliseksi eli tuleeko persoona tunnustettavaksi (*recognizable*) (Butler 2009, 3). Halu tunnustukseen ja siten persoonuuden kokonaisvaltaiseen hyväksyntään saa aikaan sen, että subjekti suuntautuu itsensä ulkopuolelle, sosiaalisten normien maailmaan (Butler 2004a, 33). Subjektin *ekstaattisuus*, suhde toisiin, muodostaa osan siitä, mikä subjekti itsessään on.

Tunnustus on Butlerin mukaan tapahtuma, jossa subjekti ("minä") lakkaa olemasta se, joka se ennen tunnustusta oli. Tunnustus siis muuttaa subjektiä peruuttamattomasti (Butler 2005, 24, 27). Toisaalta tunnustettavuus ei ole ihmisen laadullinen tai potentiaalinen ominaisuus, joka olisi erottamaton osa ihmisyyttä (Butler 2009, 5–6). Mikäli kyky tunnustukseen olisi ihmisen synnynnäinen ominaisuus, ei tunnustusvaje muodostaisi lainkaan ongelmaa (Butler 2004b, 132).

Butler katsoo, että persoonuuden käsite kytkeytyy tunnustuksenhaluun. Niin ihmisyyys kuin persoonuus ovat sosiaalisesti rakentuneita käsitteitä. Tästä syystä ne eivät ole myöskään lukkoon lyötyjä vaan jatkuvassa käymistilassa. Ymmärrän persoonuuden ja tunnustuksen suhteen Butlerilla siten, että esimerkiksi kamppailtaessa yksilön oikeuksista (kuten vaikka samaa sukupuolta olevien avioliitto-oikeudesta) haetaan tunnustusta arvoille, jotka ovat konstitutiivi-

sia omalle persoonalle. Ilman näiden arvojen sosiaalista hyväksyntää persoona ei tule täysin tunnustetuksi tai ”täysin” persoonaksi.

Butlerin perspektiiviä tunnustukseen ohjaa foucault’lainen *kriittikin* käsite. Koska kritiikki merkitsee eron tekemistä kaikkiin luonnolliseksi ymmärrettyihin rakenteisiin ja perustoihin, Butler kysyy, mitkä ovat ne vallan käytäntöjen kautta toimivat rakenteet, jotka muodostavat ja säätelevät tunnustusta. Toisin sanoen Butler ei etsi tunnustukselle transsendentaalista lähtökohtaa tai yleispäteviä tavoitteita, vaan pyrkii sitä lähestyttäessä paljastamaan välttämättömiksi koettujen ajattelun ja normien historiallisen ja kontingentin luonteen. Sosiaalisesti rakentuneet, normatiiviset kehykset ohjaavat tunnustusta. Elämää kehysten ulkopuolella on vaikea havaita ja siten tunnustaa, joskaan ne eivät toimi läpäisemättömän seinän tavoin. (Butler 2009, 23; 2004, 32.) Butler kuvaakin toisaalla raameja tietämättömyyden valtuuttamiseksi joitakin subjekteja kohtaan. Ääritapauksissa tälle pyritään etsimään rationaalisia perusteita, jotta halutut normatiiviset käsitykset tulisivat oikeutetuiksi (Butler 2009, 143). Tunnustus ei siis ole akti, joka suoritetaan vapaasti ilman ympäröivän todellisuuden vaikutteita. Niinpä kolmannen navan tunnustuksen kentällä muodostaa sosiaalinen ulottuvuus, jossa tunnustusta säätelevät normit ovat aina alttiita muutoksille.

Koska *ihmisyys* saavutetaan vasta tunnustuksen kautta, voivat tunnustamattomuuden seuraukset olla radikaalit. Ääriesimerkki tunnustamattomuudesta ilmenee sotatilassa, jossa vastapuoli jätetään vallitsevien normien mukaisesti tunnustuksen ulkopuolelle. Ne, jotka tahdotaan tappaa, eivät ole täysin ihmisiä eivätkä täysin eläviä (Butler 2009, 42). Nämä ”subjektit” eivät ole aivan tunnustettavia subjekteiksi tai vastaavasti nämä ”elämät” eivät ole aivan tunnustettavia elämiä (Butler 2009, 4). Syyllisyyden tai vastuun tuntemukset eivät kuulu tunnustuksen kehysten ulkopuoliseen todellisuuteen, vaikka ”moraalista käyttäytymistä” velvoitetaankin tunnustuksen kehysten sisäpuolella. Tunnustamattomuus ei toki rajoitu poikkeustilaan, vaan tunnustusta säätelevät kehykset vaikuttavat (kulttuurisidonnaisesti) muun muassa etnisyyden, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden alueilla. Tällaisissa tilan-

teissa tunnustamattomuuden varjoissa eläminen on käytännössä ainoa mahdollisuus.

Tunnustus on ihmisyyden raja ja sen jakautumiseen vaikuttavat suuresti vallalla olevat normit, jotka ovat luonteeltaan kontingenteja ja kulloiseenkin historian hetkeen sidottuja. Butler katsoo, että Hegel ei huomioi riittävästi sitä, kuinka tunnustus itsessään tapahtuu aina normatiivisen horisontin alaisuudessa (Butler 2009, 5–7; Butler 2005, 7–9, 22; Butler 2004a, 2). Vaikka subjekti rakentuu vallalla olevan – ja samalla myös tunnustusta säätelevän – normiston myötävaikutuksessa, eivät kaikki subjektit tule osalliseksi tunnustuksesta. Tämä ilmentää sitä, ettei kaikki elämä rakennu vallalla olevan normiston mukaisesti. Normien takana on elämää, joka ei mahdu niiden puitteisiin, mutta jota normit eivät myöskään voi leikata irti subjektista.

Subjektin muodostuminen tarjoaa lähtökohdan vastuulle, jonka ilmenemismuotona tunnustus toimii. Koska subjektin syntymä on riippuvainen toisesta, se on Butlerin mukaan mitä syvin merkki haavoittuvaisuudesta ja toisen armoilla olemisesta eli ontologisesta prekaarisuudesta (*precariousness*) (Butler 2005, 101; Butler 2009, 33). Ontologinen prekaarisuus on elämän aspekti, jota ei ole mahdollista tunnustaa. Sen sijaan *elämä*, joka on aina ontologisesti prekaaria, on mahdollista tunnustaa. Tunnustus tekee siis ontologisen prekaarisuuden näkyväksi (Butler 2013, 89; 2009a, 13–14). Keskeinen ajatus on se, ettei toisen elämän hauraus tule ymmärretyksi oman ontologisen prekaarisuuden kautta, vaan toisen ontologinen prekaarisuus on kohdattava, ymmärrettävä ja tunnustettava sellaisenaan. Toisen kohtaaminen tapahtuu aina valtasuhteiden värittämällä kentällä. Tällöin myös tunnustus pohjautuu tulkintaan, koska elämää ei voida kohdata vallitsevien sosiaalisten rakenteiden ulkopuolella.³

Butlerille prekaarisuus (*precarity*) puolestaan merkitsee niitä materiaalisia ilmenemismuotoja, joiden kautta kokemus tai havainto ontologisesta prekaarisuudesta ”vahvistuu” ja tulee kuuluviin. Käytännössä prekaarisuus ilmentää tilanteita, joissa ihmisenä olemista luonnehtiva hauraus ilmenee akuuteimmillaan. Tunnusta-

mattomuudesta riippuen prekaarisuus voi liittyä esimerkiksi työelämän häilyvyyteen ja ihmisen ”kertakäyttöisyyteen” uusliberaalisissa kapitalismissa tai äärimmillään niihin tilanteisiin, joissa tunnustus evätään kokonaan sodan seurauksena (Butler 2009, 13–14; ks. myös Butler 2013, 89).

Tunnustus, tunnustusta säätelevät kehykset ja affektit kytkeytyvät Butlerin ajattelussa toisiinsa. Toiseuden kohtaaminen synnyttää subjektissa affekteja kuten mielihyvän, raivon, kärsimyksen ja toivon. Näitä *affektiivisia responsseja* edeltävät tunnustuksen kehykset, jotka mahdollistavat kärsimyksen tulemisen ylipäättään havaittavaksi. Affektiivisia responsseja puolestaan seuraa aina sosiaaliskulttuurisesti väritynyt tulkinnan akti, joka vaikuttaa siihen, millaisella merkityssisällöllä affekti värityy (Butler 2009, 33–35). Kärsimyksen kohtaamisesta syntyvät tunteukset tulkitaan liian helposti ihmisyyttä luonnehtivaksi, luonnolliseksi suhtautumistavaksi ja käytökseksi. Siispä toisen kärsimys tulee aina ”arvotetuksi” kehysten myötävaikutuksesta, ja pahimmillaan se jää kokonaan havaitsematta. Kohdatun kärsimyksen havaitsematta jättäminen on tapahtuma, jossa elämä jää ilman tunnustusta. Tunnustuksen kehykset vaikuttavat lopulta myös affektiivisten responssien ilmenemiseen, sillä näkymättömiin jäävä kärsimys ei saa aikaansa kokijassa affekteja. Matka affektista (mahdolliseen) tunnustukseen etenee siis seuraavasti: tunnustuksen mahdollistavat kehykset → affekti → tulkinta → tunnustus.

Jotta elämän eri muodot tulisivat laajemmin tunnustetuksi, on pyrittävä kamppailemaan niitä voimia vastaan, jotka säätelevät affektin tulkintakehystä. Tavoitteena ei tarvitse olla tunnustuksen sääntelyn poistaminen, vaan kilpailevien tulkintamatriisien tarjoaminen ja vallitsevien responsiivisuuden olosuhteiden kyseenalaistaminen. On siis tarkasteltava, kuinka tunnustusta säätelevä voima toimii aikaansaadessaan vaihtelevia affektiivisia responsseja. (Butler 2009, 50–52.)

TUNNUSTUS IHMISEN BIOLOGISENA KYKYNÄ – PAOLO VIRNON HYPOTEESI

...lajitoverien vastavuoroista tunnistamista leimaa lakkaamaton heiluriliike, joka liikkuu osittaisesta onnistumisesta epäonnistumisen ensi askeliin... (Virno 2007.)⁴

Paolo Virno hahmottelee materialistisen lähestymistavan tunnustukseen esseessään ”Mirror Neurons, Linguistic Negation, Reciprocal Recognition” (kokoelmassa Virno 2008). Post-operaistisen prekarisaatioteorian keskeisiin ajattelijoihin kuuluva Virno asettaa 1980-luvun lopulla alkunsa saaneen ja etenkin vuosituuhannen taitteen jälkeen virinneen neurotieteellisen keskustelun peilisolusta (*mirror neurons*) osaksi hypoteesiaan biologisesta tunnustuksen kyvystä. Kolikon toinen puoli rakentuu puolestaan tunnustuksen kumoamisen mahdollistavasta verbaalisesta negaatiosta.

Peilisolut liittyvät alkujaan italialaisen neurotutkimuksen parissa saatuihin tuloksiin, jotka antavat viitteitä siitä, ettei ihmiseläimen tapa ymmärtää lajikumppaniaan synny pelkästään kyvystä tarkkaila toisten mielentiloja antaen niille kausaalisia merkityksiä. Vittorio Gallese, yksi peilisolututkimuksen uranuurtajista, kuvaa peilisoluja esimotorisiksi hermosoluiksi, jotka aktivoituvat sekä ruumiillisia toimintoja suoritettaessa että lajikumppanin toimintaa tarkkailtaessa. Oman lajin edustajan toiminnan tarkkaileminen siis aktivoi katsojan hermojärjestelmät samalla tavoin kuin itse teon suorittaminen tekee. Gallese esittää, että kognitiivisen neurotieteen löydökset antavat viitteitä siitä, että ihmisillä samoin kuin muilla kädellisillä olisi olemassa hermojärjestelmä, joka mahdollistaa lajikumppanien toiminnan ja aikomusten ymmärtämisen. Lajikumppanien toiminnan tarkkailu ja heidän tapansa ilmaista tunteita ja emotionioita on mahdollisesti synnyttämässä ruumiillista intersubjektiiivista yhteyttä, ”neuraalisesti virittynyttä me-keskeistä tilaa” (Gallese 2011).

Koska sosiaalinen kognitio on ihmisillä huomattavasti koe-eläiminä käytettyjä apinoita kehittyneempää, ihmiset kykenevät ymmärtämään toisten toiminnan lisäksi myös sen, miksi jokin toiminto suoritetaan. Peilisoluteorian mukaan peilisolut mahdollistavat

tarkoituserien yhdistämisen toisiin ihmisiin. Vallitseva käsitys toiminnan ja tarkoituserien ymmärtämisestä on ollut ennen peilisoluteoriaa se, että pyrkiessään ymmärtämään toisiaan ihmiset tarkkailevat aluksi tarkoituseriltään epämääräiseltä vaikuttavaa käyttäytymistä, biologista liikettä. Vasta tämän jälkeen ihmisten on oletettu tulkitsevan ja selittävän tarkkailemansa lajikumppanin käyttäytymisen mentaalisiin keinoihin.

Tunnustuksen käsitteen ja tämän luvun tavoitteiden kannalta olennaisin piirre peilisoluteoriassa on väittämä, jonka mukaan myös lajinsisäinen empatia välittyy välittömästi ja esitiedollisesti. Gallese kirjoittaa:

Kun havaitsemme toisten suorittamaa toimintaa, miten he ilmentävät kokemiaan emootioita tai tunteita, emme välttämättä ala tulkita ja loogisesti analysoida tuon käyttäytymisen sensorista kuvautumista kognitiivisilla – ja ruumiista irrallisilla – välineillämme. Monissa päivittäisissä tilanteissa toisten käyttäytyminen on välittömästi merkityksellistä, koska se mahdollistaa suoran yhteyden omaan senhetkiseen koettuun kokemukseemme samoista käyttäytymismalleista, siten että prosessoimme sen, mitä havaitsemme muista (heidän toimintaansa, emootioitaan tunteitaan) samoilla neuraalisilla alueilla, jotka vastaavat meidän omista samankaltaisista toiminnoistamme, emootioistamme ja tunteistamme. (Gallese 2011.)

Teoria peilisoluista siis olettaa, että niin ihmisillä kuin muilla kädelisillä eläimillä on yhteinen hermojärjestelmä, joka vaikuttaa toisen toiminnan ja aikomusten ymmärtämisen kyvyn taustalla. Osa tutkijoista on esittänyt, että tällöin empatia myötäelämisenä (tunteiden ja kokemusten jakaminen) ja ymmärtämisenä (toisen tuntemusten, ajatusten ja kokemusten tajuaminen) voidaan nähdä biologiseksi ominaisuudeksi.⁵

Peilisoluteorian voidaan katsoa palauttavan tunnustuksen potentiaaliseksi ominaisuudeksi osoittaen intersubjektiivisuudelle ja siten myös tunnustukselle biologisen perustan. Toisin sanoen peilisoluteoria haastaa *mentalistisen* käsityksen intersubjektiivisuudesta, koska sen mukaan ihmisen kyky kokea empatiaa välittyy ennen kaikkea ruumiillisten jäljittelymekanismien kautta. (Gallese 2011.) Ihminen siis kytkeytyy heti syntyessään intersubjektiivisuuden,

subjektien välisyyden kehään. Paradoksaalisesti intersubjektiiivisuus on olemassa jo ennen yksilön itsetietoisuuden syntyä – toisin sanoen ”me” edeltää ”minua”. Subjektia edellyttävän tunnustuksen epäminen tai epäonnistuminen ei tästä perspektiivistä katsoen ole mahdollista.

Kaikki on hyvin, kunnes kieli astuu mukaan kuvioihin. Verbaalinen viestintä ei toimi Virnon mukaan yksiselitteisenä kaiuttime-
na preliminääriselle sosiaalisuudelle, jonka ihmiset jakavat keskenään. Verbaalinen ilmaisu ei nimittäin vain vahvista ja artikuloi tietoisuutta edeltävää yhteenkuuluvuutta kykyä empatiaan. Se poikkeaa muista kommunikaation muodoista, mukaan lukien kognitiivisista esikielellisistä käytännöistä, sillä vain verbaalinen viestintä on kykenevä kieltämään minkä tahansa semanttisen sisällön. Kielellisyys mahdollistaa tunnustuksen epäonnistumisen negaation kautta biologisesta ja sisäänrakennetusta empatiakyvystä huolimatta (Virno 2008, 20, 176). Siispä kieli ei merkitse yksiselitteisesti siirtymää lajinsisäisestä ”barbaarisuudesta” sivistykseen vaan päinvastoin mahdollistaa myös äärimmäisen raakalaismaisuuden tunnus-
tamattomuuden mahdollisuuden muodossa (Virno 2008, 186–187). Negaatiosta ”not” ei kuitenkaan seuraa vastakohtaisuutta (”ei kauris → ruma”). Sen sijaan negaatio sulkee pois alkuperäisen predikaatin, mutta jättää muut merkityssisällöt avoimiksi. Negatoitu predikaatti on nyt jokin muu. Tätä erilaisuutta Virno kutsuu Platonin *Sofistista* löytyvällä käsitteellä *heteron*.

Ihmislajia luonnehtii ”avautuminen maailmaan” maailman ilmentäessä elämän kontekstia kokonaisuudessaan. Kielellisen negaation mahdollisuus yhdistettynä maailmaan avautumiseen ja siihen sisältyvään ärsykkeiden tulvaan saa aikaan sen, että mielekkäin tapa kuvata ihmisen luontoa on kutsua sitä ”vaarallisen epävakaaksi” (Virno 2008, 13–14, 190).⁶ Koska ihmiseltä puuttuu tietty stabiili ympäristö, joka vastaisi täsmällisesti hänen psykosomaattisia asetuksiaan, hänen viettivarustustaan on siitä seurauksena mahdotonta perustaa toiminnan ennalta-arvattavuuteen. Näin ollen ihmisen toiminta ei ole palautettavissa ennalta määrättyksi luetteloksi.

Paradoksaalisesti kielelliset käytännöt myös pitävät kurissa ”negatiivisuuden”, jonka verbaalinen kieli itse rokottaa ihmiseen. Toisin sanoen kieli toimii itse vastalääkkeenä myrkkyyneen, jonka se kaataa synnynnäisen sosiaalisen kyvyn (tai simmeliläisittäin ”seurallisuuden”) kitaan. Kielelliset käytännöt säätelevät negaation (”not”) käyttöä ja rajoittavat samalla platonilaisen *heteron*-käsitteen ulottuvuutta. Tiivistäen: ne sallivat vastavuoroisen tunnustuksen elävien olentojen kesken, jotka voisivat olla muutoin tunnustamatta toisiaan.

Tunnustuksen kieltämisen mahdollistava negaatio ei merkitse vastakohtaisuutta, vaan se jättää muut predikaatit avoimiksi. Tällöin tunnustuksen epäminen toiselta ihmiseltä ei tarkoita samaa kuin toisen ymmärtäminen ihmisen loogiseksi vastakohtaksi. Mitä tämä merkitsee käytännössä? Virno käyttää esimerkkinä mielikuvaa natsiupseerista, joka käyttäytyy vanhaa juutalaismiestä kohtaan epäinhimillisesti. Edes juutalaismiehen kyyneleet tai silmiinpistävä kärsimys eivät näytä herättävän upseerissa empatiaa miestä kohtaan. Lajikumppanin tunnustamattomuus ei merkitse tällöinkään sitä, että upseeri katsoisi juutalaismiehen olevan olemukseltaan jotakin ”ihmisyydelle” *vastakkaista*. Itse asiassa Virno katsoo, että peilisoluteorian valossa ei ihmisen ole edes mahdollista olla havaitsematta lajikumppanuutta. Juutalaismies näyttäytyy upseerille hänen toisena, erilaisena, ja siksi ”epäihmisenä” (*nonhuman*).

Ymmärrän Virnon esimerkin siten, että upseeri ei syystä tai toisesta näe juutalaismiestä persoonana: kärsivältä mieheltä puuttuu upseerin mukaan jotain hänen mielestään persoonuuteen kuuluvia kykyjä tai ominaisuuksia (ks. esim. Kotkavirta 2007, 10). Tapa, joka johtaa tunnustuksen epäämiseen, muistuttaa Butlerin ilmaisua ”elämästä”, joka ei aivan näyttäydy elämänä. Kielellinen negaatio sulkee pois lajikumppanuuden, ihmisyyden ja tunnustusmahdollisuuden, muttei tee tunnustuksen ulkopuolelle jätetystä täysin *vastakkaista* tai toista suhteessa tunnustettuihin, ihmisiin. Kieli ei siis todellakaan nosta ihmistä raakalaisuuden maailmasta, vaan päinvastoin se radikalisoi lajinsisäisen aggressiivisuuden äärimmilleen. Samoin kuin Butlerilla tunnustuksessa, myös Virnon kielellisen ne-

gaation hypoteesissa vaikuttaisi olevan tilaa tunnustamattomuuden eri asteille. Tällöin lajinsisäinen aggressio voi ilmetä myös vähemmän radikaalina empatian puutteena (Virno 2008, 182–187).

Virnon ajattelussa verbaalinen kieli mahdollistaa siis sisäsyntyisen tunnustuksen kiistämissä. Näin se toimii vastalauseena Butlerin (2009, 5–6) edellä esittämälle näkemykselle siitä, että mikäli tunnustus olisi ihmisen synnynnäinen kyky, ei tunnustamattomuuden ongelmaa edes olisi. Virnon mukaan ihmisten julkinen tila löytää painopisteensä juuri negaation negaatiossa, joka tekee julkisesta väistämättä luonteeltaan tempoilevan ja epävakaa. Tämä antaa ymmärtää, että ihmisten toimintaa julkisessa tilassa kuvastaa lähtökohtaisesti negaatio. Se ei kuitenkaan ole lopullinen tila, koska Virnon mukaan kielellinen negaatio voi viitata myös itseensä kumoten ensiksi asetetun etuliitteen. Synnynnäinen me-keskeinen tila, josta myös Vittorio Gallese kirjoittaa, ei suinkaan voimistu julkisessa tilassa, vaan paremminkin julkinen tila ja me-keskeinen tila ovat kaksi rinnakkaista tilaa, joissa synnynnäinen sosiaalisuus tai ”seurallisuus” ilmenevät. Me-keskeinen tila on tila ennen kielellistä negaatiota ja vastaavasti julkinen tila ilmentää tilaa kielellisen negaation jälkeen. (Virno 2008, 188–189; Gallese 2011.)

Toinen kysymys on se, onko kielellisen negaation mahdollisuuden myötä tapahtuva tunnustus varsinaisesti intersubjektiviinen tapahtuma ja tunnustus käsitteen ”perinteisessä” merkityksessä. Onko kyseessä paremmin *tunnistaminen* kuin *tunnustaminen*? Mikäli tunnustuksen kriteeriksi asetetaan tunnustuksen osapuolten tietoisesta valinnasta ponnistava tunnustuksen akti, voi Virnon peilisoluteoriaa soveltava ja kielellisen negaation mahdollisuuteen nojaava teoria muodostaa sille ylitsepääsemättömiä ongelmia. Tapahtuuhan tunnustus joka tapauksessa! Perspektiivi siirtyy nyt tunnustuksen jälkeisiin maininkeihin, ja kiintopisteeksi nousee ennen kaikkea kysymys siitä, mikä tai mitkä voimat säätelevät kielellistä negaatiota.

Virnon esittämä peilisoluteoriaa ja kielellisen negaation mahdollisuuksia yhdistävä hypoteesi katkaisee syiden ketjun: enää ei ole tarvetta teoretisoida siitä, mikä ajaa itsetietoisuuden tunnustus-

jahtiin. Tunnustus on nyt biologinen ominaisuus. Samalla tunnustus siirtyy esitietoisen alueelle lähestyessä monia niitä määreitä, joilla affektia on luonnehdittu: sekä affekti että tunnustus ovat ei-tietoisia, tulkintaa edeltäviä ja ei-subjektiiivisia.

Tunnustamattomuutta ei voida myöskään pitää ”luonnottomuutena” tai häiriötilana, koska ihmiseläimelle ominainen kyky kielelliseen negaation pystyy kiistämään sisäsyntyisen tunnustuksen ja tunnustettavuuden. Virnon teorian valossa voidaankin kysyä, onko tunnustuskeskustelussa välttämätöntä edelleen vetää perässä vuosisataista hegeliläistä painolastia.

LOPUKSI: TUNNUSTUS PREKAARISUUDEN NÄKÖKULMASTA

Edellä käsittelemäni kahta peruslähtökohdiltaan erilaista näkökulmaa tunnustukseen. Tunnustuksen epäonnistuminen tapahtuu Judith Butlerin mukaan sosiaalisesti rakentuneiden kehysten rajoittavan vaikutuksen seurauksena. Paolo Virnolla sisäsyntyisen tunnustuksen kumoaminen tapahtuu kielellisen negaation myötä. Sekä Butler että Virno tarkastelevat julkista tilaa kamppailun näyttämönä, joka on aina liikkeessä ja jossa intersubjektiiivisuus syntyy, katkeilee ja tulee taas uudelleen olevaksi. Ihmisyys on siis aina kontingentti ja liikkeessä. Tunnustus ei ole kummankaan teorian valossa jaettavissa mustavalkoisesti tilanteisiin, joissa subjekti on kokonaan tai merkittävästi osin ilman ihmisoikeuksia tai vastaavasti täysin kaikkien ihmisoikeuksien ja yhteiskunnan turvaverkkojen täysivaltaisena osallisena.

Mutta mitä tunnustus on prekaarisuuden näkökulmasta? Jos prekaarisuus asetetaan, kuten Butler tekee, tunnustuksen puitteisiin, voidaan tunnustuskamppailuiden keskeiseksi tavoitteeksi nähdä vaihtoehtoisten tunnustuksen kehysten luominen ja siten prekaarisuuden vähentäminen tai sen kumoaminen. Virnon edustaman post-operaistisen prekarisaatioteorian valossa puhe tunnustuksesta ei ole näin ongelmaton. Olemassa olevien valtarakenteiden uudistamis-

pyrkimysten sijaan ratkaisua on etsitty kansalaistottelemattomuudesta ja paosta, joissa ei pyritä dialogiin jo olemassa olevien ja sortaviksi koettujen valtiollisten instituutioiden kanssa (Virno 2006, 78–81). Kärjistäen vastauksen on katsottu löytyvän uuden luomisesta, ei vanhojen rakenteiden tilkitsemisyryyksistä. Kansalaistottelemattomuuden käsite merkitsee radikaalia jo olemassa olevien lakien perustan kyseenlaistamista ja niistä piittaamattomuutta. Kansalaistottelemattomuuden harjoittaminen ei siis tähtää ensin lain tai instituution *tunnustamiseen* ja vasta sitten tottelemattomuuteen tunnustettua instituutiota tai esimerkiksi sen asettamia sääntöjä ja lakeja kohtaan. Virnon esittämä kansalaistottelemattomuus ohittaa kokonaan tunnustuksen aktin, koska tällöin ei kurotella edes subjektien tai ryhmien välistä yhteyttä tai dialogia.

Toisaalta myös prekaarien, tai *prekariaatin*, määrittelemisen muodostaa haasteen tunnustukselle. On kysyttävä, voidaanko prekariaatista puhua ryhmänä, jolla on kollektiivinen identiteetti. Jo prekaarisuuden monet rinnakkaiset tulkintamallit osoittavat sen, että käsitteen raamittaminen on haasteellista. Post-operaistisen prekarisaatioteorian parissa on esitetty, ettei prekariaattia tule yrittää nivoa yhdeksi tarkkarajaiseksi ”luokaksi”, jonka pyrkimyksenä olisi kollektiivisen identiteetin luominen. Kuten Jukka Peltokoski huomauttaa, prekariaatti voidaan tunnistaa joissakin jaetuissa negatiivisissa olosuhteissa, mutta se tulee tällöinkin nähdä vain väli-vaiheena matkalla ”identiteettiä tuottavan tilanteen kumoamiseen” (Peltokoski 2012, 98; 2006, 21; ks. myös Hardt & Negri 2009, 325–332). Prekariaatti nähdään siis ennen kaikkea itsenäisenä vastarinnan välineenä, jonka järjestäytyminen on oleellista muutoksen aikaansaamiseksi. Michael Hardt ja Antonio Negri puolestaan kritisoivat identiteetille perustuvaa politiikkaa, koska identiteetti pohjautuu perimmiltään hierarkioiden ylläpitämiseen (Hardt & Negri 2009, 326–327). Tätä kuvastaa myös Peltokosken toteamus, jonka mukaan ”prekariaatti on uusi proletariaatti, joka ei hae tunnustusta vaan asettaa kysymyksen yhteisestä.” (Peltokoski 2012, 101.)

Myös Butler katsoo, ettei prekariaatin tai prekaariaktivistien tarvitse esiintyä yhdelle viestille perustuvana ja organisoituna ryhmä-

nä (Butler 2013a, 102–103). Juuri moniäänisyytenä ilmenevä ja yhteiselle identiteetille rakentumaton julkisen tilan haltuunottaminen ovat keinoja, joilla voidaan tuoda ilmi ne ihmisyyden ja olemisen muodot, jotka ovat jääneet (tai vaarassa jäädä) tunnustuksen ulkopuolelle. Katsoisin, että keskeisenä erona post-operaistiseen prekarisaatioteoriaan on se, että Butlerin teoriassa prekaariaktivismi ilmentää vaatimusta tulla tunnustetuksi niiden instituutioiden taholta, joita vastaan se osoittaa mieltään. Tällöin moneutena ilmenevä prekariaatti on itse valmis tunnustamaan valtiosuvereenin, kunhan tunnustuksen kehykset nikkaroidaan aiempaa laajemmiksi. Näin ollen valtiolle annetaan edelleen lupa ja velvoite representoida väkeä (Butler 2013a, 196–197).

Onko tunnustukselle sitten tilaa prekarisaatiokeskustelujen kontekstissa? Judith Butlerilla halu tunnustukseen on keskeinen tekijä ihmisyyden kannalta ja näin ollen myös elimellinen osa hänen prekaarisuutta koskevaa teoriaansa. Kollektiiviselle identiteetille perustuvaa politiikkaa hän pitää ongelmallisena, koska tällöin subjektit nähdään pysyvinä ja jo ennalta tiedettynä (Butler 1993, 115). Tunnustaa tulee elämä itsessään, ei enemmän tai vähemmän lukkoon lyötyjä identiteettejä. Vastaavasti Paolo Virnon peilisoluille pohjautuva hypoteesi tekee puheen tunnustuksesta subjektin muodostumisen kannalta tarpeettomaksi ja siirtää samalla tunnustuksen ”maalliseksi” kysymykseksi. Virnon myötä on paremminkin kysyttävä, mitkä elementit yhteiskuntajärjestyksessä myötävaikuttavat ihmisolennolle lajityypillisen epävakauden kärjistymiseen ja siten tunnustusvajeen syventymiseen. Tunnustus toimii tällöin paremminkin indikaattorina ja keskustelun sivujuonteena kuin keskeisenä käsitteenä *post-operaismon* perinteestä ammentavan prekariaatin työkalupakissa.

VIITTEET

¹ Persoonan käsite on saanut erilaisia merkityssisältöjä kontekstista riippuen. Jussi Kotkavirta jakaa persoonan käsitteen seitsemään ryhmään sen käyttötavan perusteella. Jaottelu ei tarkoita, että persoonuuden tulkintamallit olisivat toisensa poissulkevia. Toisaalta ne eivät myöskään muodosta hyvin yhtenäistä käsitteellistä kokonaisuutta. Kotkavirta kutsuukin persoonan käsitteiden keskinäistä suhdetta lähinnä ”perheyhtäläisyydeksi”. Ensiksi persoona voidaan ymmärtää ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kautta. Tällöin esimerkiksi voidaan pitää moraalisenä velvollisuutena suhtautumista kaikkiin persooniin yhdenarvoisina, riippumatta heidän kyvyistään tai ominaisuuksistaan. Toiseksi persoona (yksilö tai kollektiivi) voidaan ymmärtää oikeuspersoonaksi lainsäädännön avulla. Kolmas tapa on puhua persoonasta itsenäisenä ja vapaana toimijana, jolla on kyky tehdä valintoja, perustella valintoja ja tarvittaessa korjata jo tehtyä valintaa. Jaottelun neljännessä vaihtoehdossa persoona nähdään *subjektina*. Subjekti tiedostaa objektin ja ymmärtää objektin ja itsensä välisen eron. Viides tapa korostaa toisten persoonien välttämättömyyttä persoonan olemassaolon kannalta. Tällöin persoonaksi kasvetaan suhteessa toisiin persooniin. Vastavuoraisuus on persoonuuden edellytys. Kuudes tapa lähestyä persoonan käsitettä on korostaa persoonaa ”elämänkerrallisena subjektina”. Personallinen identiteetti on tällöin sellainen, joka on kykenevä koostamaan ja kertomaan elämäänsä. Viimeisessä eli seitsemännessä tulkintatavassa persoonuus merkitsee ihmisyyttä, ihmislajiin kuulumista. Ihmisellä on ominaisuuksia, joiden nähdään erottavan sen muusta eläinkunnasta.

² Virheellinen tunnustus voi merkitä esimerkiksi tilannetta, jossa yksilö tai kokonainen ihmisryhmä on sisäistänyt oman ”allemmuutensa” suhteessa toisiin. Tällöin siis käsitys omasta persoonuudesta on vääristynyt ja sen tunnustaminen lähtökohtaisesti ”virheellinen” (Taylor 1992, 26).

³ Alkujaan Butler tarkasteli prekaarisuutta juuri ontologisena kysymyksenä (2004a), joka ei vielä tuolloin viitannut niihin poliittisiin ja materiaalsiin kysymyksiin, joihin prekarisaation käsite on myöhemmin totuttu liittämään. Puhe ontologiasta ei sisällä tässä asiayhteydessä näkemystä, jossa olemisen perustavat rakenteet nähtäisiin sosiaaliselle (tai poliittiselle) elämälle ulkopuolisena. (Butler 2009, 3.)

⁴ ”[I]l reciproco riconoscimento tra conspecifici è segnato da un incessante moto pendolare che va dalla parziale riuscita al fallimento incipiente”.

⁵ Kasvavasta innostuksesta huolimatta peilisoluteoria ei ole saanut osakseen yksimielistä hyväksyntää. Cecilia Heyes (2010) toteaa, että peilisoluteoriaan ”uskovien” ja sen ”kriitikoiden” välille on muodostunut juopa. Toisaalta myös siitä, kuinka oletetut peilisolut vaikuttavat sosiaaliseen kognitioon, on toisistaan poikkeavia näkemyksiä peilisoluteoriaan uskovien parissa. (Ks. esim. Heyes 2009.) Teorian kiistanalaisuudesta huolimatta katson, että Virnon peilisoluteoriaa hyödyntävä hypoteesi kuvastaa erittäin mielenkiintoisesti pyrkimystä palauttaa tunnustuksen ja intersubjektiivisuuden juuret materian tasolle.

⁶ Tätä kuvausta ihmisestä käyttää myös Carl Schmitt teoksessaan *Der Begriff des Politischen* (eng. käännös Schmitt 1976, alkup. 1927).

RIITTÄMÄTTÖMYYS

Pontus Purokuru & Antti Paakkari

Lähdemme tässä tekstissä liikkeelle sen pohtimisesta, mitä prekarisaation poliittinen analyysi voisi meille olla. Halusimme lähestyä prekarisaatiota omien kokemustemme ja tuntemustemme kautta, tarkastelemalla niitä affekteja, joihin olemme omassa elämässämme törmänneet tai jotka ovat meitä liikuttaneet.¹ Elämmehän kumpikin prekaaria elämää! Päädyimme kokeilemaan, millaisia aistimuksia ja tuntemuksia tätä kautta voisi nousta pintaan, ja yksi tulos oli nyt lähestymämme riittämättömyyden kokemus. Yritämme tehdä jotain, mikä ei ole meille tuttua ja josta on vaikeaa olla varma. Mitä voisikaan olla totuus riittämättömyyden kokemuksesta?

Riittämättömyys saattaa puhua meille esimerkiksi näin:

Et herää tarpeeksi aikaisin. Et silti ole nukkunut tarpeeksi pitkään. Kun astut sängystä, et ole tarpeeksi kiitollinen siitä, että asut hyvinvointivaltiossa. Et harjaa hampaita tarpeeksi monipuolisesti. Et syö riittävää aamiaista, ja vähän syömäsi pureskelet riittämättömästi.

Et pukeudu riittävän tyylikkäällä ja olemustasi ilmaisevalla tyyllillä. Tililläsi ei ole tarpeeksi rahaa, jotta itseluottamuksesi olisi korkealla ja hengenahdistuksesi matalalla. Et tiedä mistä maksat vuokran ja ruuat ensi vuonna. Et suunnittele tulevaisuutta riittävästi.

Et harrasta tarpeeksi liikuntaa, jotta hehkuisit hyvinvointia ja jaksaisit tehdä työtä aamusta iltaan. Et ole riittävän tuottelias. Et ole riittävän pitkällä urallasi, kun verrataan muihin samanikäisiin. Et yritä riittävästi. Sinulla on riittämätön asenne. Et ajattele tarpeeksi positiivisesti.

Vietit yhden kesän vapaalla: työhistoriassasi on aukko ja CV:si ei ole riittävän pitkä eikä vaikuttava. Työhakemuksesi eivät ole riittävän persoonallisia ja yllättäviä. Työhaastattelussa et puhu tarpeeksi vakuuttavalla äänellä etkä ota riittävästi katsekontaktia. Et osaa kertoa sopivia juttuja. Et ole tarpeeksi nenäkäs muttet myöskään vastustamattoman mukava. Et osaa myydä osaamistasi. Et ole tarpeeksi hyvä tyyppi, jotta sinut otettaisiin töihin.

Et osaa perustella epäonnistumistasi vanhemmillesi. Et ole ollut oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Et ole riittävän perillä trendeistä, muo-

deista ja puheenaiheista. Sinulla ei ole riittävästi seuraajia eikä kontakteja.

Et ole hankkinut elämänkokemusta matkustamalla tarpeeksi. Et harasta riittävän monipuolista, villiä ja tasa-arvoista seksiä. Sinulla ei ole tarpeeksi seksikumppaneita. Et osaa tuottaa ja toteuttaa riittävästi seksifantasioita. Et käy terapeutilla puhumassa ongelmistasi. Et erittele tunteitasi riittävästi. Et opi kokonaisvaltaista tapaa orientoitua identiteettiisi muuttuvassa maailmassa.

Et biletä viikonloppuisin tarpeeksi. Jos biletät, et tee sitä riittävän spontaanisti. Et pysty kadottamaan itsetietoisuuttasi riittävästi. Jos opiskelet tai käyt töissä, et ole tarpeeksi syrjäytynyt, jotta saisit tukea. Jos olet työtön ja masentunut, et ole tarpeeksi aktiivinen auttaaksesi omaa asiaasi. Et vain ole.

Halusimme siis tutkia, mitä riittämättömyys juuri meille on. Lähestymistapana omien kokemustemme, itsen ja meidän, pohtiminen on ollut yhtä aikaa raskasta, ahdistavaa, vapauttavaa ja voimauttavaa. Itsemme lisäksi puhumme kuitenkin aina paljon muustakin: koko siitä yhteiskunnallisesta sommitelmasta, jossa elämme.

MIKSI RIITTÄMÄTTÖMYYS?

Usein prekarisaatiolla viitataan elämän epävarmentumiseen ja hajoamiseen, kun hyvinvointivaltion, yliopiston, ydinperheen ja palkkatyön kaltaiset instituutiot luhistuvat (ks. tämän kirjan johdantoluku sekä Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa 2011). Prekaarius on myös mielentilaa ja kokemusta, esimerkiksi tunnetta riittämättömyydestä, joka liittyy psyyken epävarmentumiseen ja haurauteen, kaiken läpituokevaan kilpailuun, toimeentulottomuuteen ja olosuhteiden epäjatkuvuuteen. Institutionaalisen näkökulman lisäksi kaipaamme puhetta psyyken prekarisaatiosta, koetusta epävarmuudesta ja hauraudesta. Haluamme tuoda prekariaattikeskusteluun lisää kokemuksellisuutta ja tehdä tilaa myös heikkouden ja puutteen tuntemuksille.

Riittämättömyys on meille tärkeä nykykokemus, koska se on niin monen tunteen ja mielialan leikkauspisteessä. Se yhdistää psy-

kiatrian löytämiä uusia oireita kuten addiktioita ja syömishäiriöitä. Myös masennusta voi pitää yhtenä riittämättömyyden alalajina. Alain Ehrenberg kirjoittaa teoksessaan *La fatigue d'être soi*, että siinä missä 1900-luvun alun yleinen mielenhäiriö oli syyllisyyden ympärillä pyörivä neuroosi, vuosisadan loppupuolella sen korvasi masennus, joka on nimenomaan riittämättömyyden tragedia (Ehrenberg 2010, 11). Riittämättömyys voi kuitenkin johtaa yhtä hyvin paniikkiin ja maaniseen työskentelyyn kuin lamaantumiseen, tai se voi ylläpitää jatkuvaa stressiä puhkeamatta paniikiksi tai masennukseksi. Riittämättömyyteen liittyy myös rykelmä muita negatiivisina pidettyjä tunteita kuten syyllisyyttä, kateutta, ahdistusta ja häpeää.

Riittämättömyys ei silti ole mikään moderniteetin *nomos* tai universaali avain prekaariin elämään, emmekä halua sitä sellaiseksi esittää. Kyseessä on minoorinen ja kovin arkinen kokemus, joka ei kosketa kaikkia. Käsittelemämme riittämättömyys on vain meidän tunteemme, vaikka yritämmekin viitata ”meillä” epämääräiseen ja -lukuiseen moneuteen.

Käsittelemme riittämättömyyden eri puolia tunneteorioiden, mielenhäiriöiden historian, kapitalismin muodonmuutosten ja ennen kaikkea omien kokemustemme kautta. Yksi teema nousee toistuvasti esiin: riittämättömyys liittyy yksilösubjektiin, yksilöllistymiseen ja yksilöiden väliseen kilpailuun. Riittämättömyyden tunne on kokonaisvaltaisen ja yksilöllisen itsensä johtamisen ja henkilökohtaisen kehittymisen vaatimuksen kääntöpuoli. Gilbert Simondonin esittämää ahdistuksen määritelmää mukailten voi sanoa, että riittämättömyys syntyy, kun vaaditaan, että yksilö saa yksin aikaan sen, minkä tekeminen vaatii yhteistyötä (Simondon 2007, 111–114). Samalla riittämättömyys on osoitus siitä, ettei yksilö ole niin itseriittäinen ja riippumaton kuin usein kuvitellaan.

Prekarisaatio on eräänlaista haurastumista ja vuotamista, tai hälvenemistä ja epämääräistymistä. Kiinteät ja ehdottomat, yhteen paikkaan tai aikaan sidotut rajat korvautuvat koko yhteiskunnan ja elämän tilaan liukuvalla määrittelemättömyydellä. Vaikkei tämä prosessi meistä ole itsessään tragedia, tuntuu se iloisistakin seura-

uksistaan huolimatta muuttavan monia kokemuksia merkittävästi. Haurastumista tuntuu tapahtuvan monessa suunnassa yhtä aikaa, kuten Mikko Jakonen ja Eeva Jokinen kuvaavat prekarisaatiota puhuessaan ”paitsi sukupuolesta myös työstä ja sen sisällöistä, erilaisten ammattien rajojen muokkaantumisesta ja sekoittumisesta, elämänaalueiden markkinaistumisesta, yhteiskuntapolitiikan rajoista ja rajattomuudesta sekä hoivan, työelämän ja koulutuksen sfääriin peruuttamattomalta näyttävästä valumisesta toisiinsa” (Jakonen & Jokinen 2011, 138; haurastumisesta ja pirstaloitumisesta ks. *Hajoaminen* tässä kirjassa).

Tapahtuuko prekarisaatiossa myös psyykkistä haurastumista tai epämääräistymistä? Sanna Rikalan (2006, 404) mukaan ”prekariatti kärsii mielenterveysongelmista, sillä ainainen valmius mihin tahansa käyttöön, riistetty joustavuus ja oman elämän hallinnan menettäminen rasittavat henkisesti”. Jussi Vähämäki (2013) on toisaalla esittänyt, että tunteet, joilla on jokin selkeä kohde (esimerkiksi johonkin tiettyyn asiaan kohdistuva pelko) ovat käyneet harvinaisemmiksi, ja samaan aikaan epämääräisemmät ja kohdistumattomammat tunteet ovat yleistyneet. Ihmiset eivät siis enää tuntisi niin usein esimerkiksi fobioita, vaan esimerkiksi ahdistusta, riittämättömyyttä tai paniikkia, joita kaikkia yhdistää se, etteivät ne kohdistu mihinkään tiettyyn asiaan, vaan ne liittyvät pikemminkin yleiseen epävarmuuteen. Riittämättömyys tuntuu meistä tällaiselta tunteelta: se ei ole dramaattinen vaan ennemminkin tavallinen, arkinen ja harmaa kokemus – lähellä kaasumaista ainetta tai epämääräistä säätilaa. Riittämättömyys on pientä, häilyvää ja liikkuvaa; se pistelee sieltä täältä mutta ei tiivisty varsinaisesti miksiäkään, mitä voisi kutsua kohteeksi.

Prekarisaatio on prosessi, joka epämääräistää. Joskus tämä epämääräisyys ja hauraus käy raskaaksi. Tällöin yksi keino luoda turvaa voi olla jonkinlaisten vakauksien tai rytmien – tilapäistenkin – luominen, eikä pelkästään liukuasteina kaiken yhteen luisumisesta vastaan. Epämääräisyyden, haurauden, leviämisen, ennustamattomuuden ja kaaoksen suhde järjestykseen ja rajoihin on yksi tekstimme käsitteellisesti tärkeä ulottuvuus. Ajattelempa, että erotte-

kaaoksen ja järjestyksen välillä vastaa jossain määrin affektien ja tunteiden välistä jakoa. Brian Massumin (2002, 28) mukaan tunne on ”subjektiivista sisältöä, kokemuksen laadun sosiolingvististä kiinnittämistä”, joka määritellään henkilökohtaiseksi eli yksilön ”omistamaksi”. Affekti on puolestaan määrittämätöntä ja ei-omistettua virtuaalisuutta, mahdollisuutta ja moneutta, tai tarkemmin sanottuna se on rajapinta virtuaalisen (kaaoksen) ja aktuaalisen (järjestäytyneen todellisuuden) välillä (mt., 35, 37). Kaaos ja affektit ovat mahdollisuuden ja intensiivisyyden aluetta, kun taas järjestys ja tunteet ovat jotakin kiinnitettyä ja rajattua (ks. Deleuze & Guattari 1993, 206–215; Massumi 2002, 28–30). Palaamme tähän tekstin lopussa, jossa pohdimme kertosaiteita ja rytmejä prekarisaation kaaokselta suojaavina tasoina, joilta ponnistaa kohti uutta.

MITEN?

Ajattelemme, että jos henkilökohtainen on poliittista, omasta kokemuksesta kirjoittaminen ei ole vain yksilön itsetunnustusta. Kokemukset ilmaisevat aina myös kokijan ympäristöä ja niitä valtasuhteita, jotka lävistävät yksilön. Kun kirjoittaa itsestään, kirjoittaa väistämättä muistakin. Mielestämme omien kokemusten ruotimisen ja jakamisen voi ottaa lähtökohdaksi, vaikka pitäisi yksilöä yhteiskunnallisten voimien pinnallisena seurauksena ja porvarillisen rakennelmana. Yksilösubjekti *on* moderni ja porvarillinen rakennelma, mutta kuten Precarias a la deriva -kollektiivin motto kuuluu, ”on lähdelevä liikkeelle itsestämme, jotteemme jumahtaisi itseemme” (Precarias a la deriva 2009, 10; ks. myös *Innostus* tässä kirjassa). Vastaavasti Bronwyn Davies ja Susanne Gannon (2006, 7) kirjoittavat ”kollektiivisen elämäkerran” tutkimuksesta, jossa kiinnitetään yksityiskohtaisesti huomiota yksilölliseen itseen ja omiin muistoihin. Niitä käsittelemällä voidaan paradoksaalisesti saavuttaa sellaisia uusia ymmärtämisen tapoja, joiden polttopiste on aivan muualla kuin itsessä.

Kollektiivisen elämäkerran käytännöllä on mahdollista piirtää esiin vallan mekanismeja ja suhteita ja samalla avata sekä itseämme että valtaverkostoja muutosta varten (mt., 5). Pyrimme etsimään omista kokemuksistamme yhteiskunnallisia liikesuuntia, mikrota-son värähtelyitä ja muuten havaitsemattomia kehityskulkuja.

Konkreettisesti etenimme näin:

- Valitsimme käsiteltäviä teemoja. Meidän kohdallamme teemoja ovat riittämättömyys, paniikki, ahdistus, syllisyys, häpeä, kilpailu ja masennus.
- Luimme kirjallisuutta ja teoriaa, muiden muassa Alain Ehrenbergiä, Franco ”Bifo” Berardia, Catherine Lutzia, Bronwyn Daviesia ja Susanne Gannonia.
- Kirjoitimme omia kokemuksiamme valituista teemoista.
- Luimme kokemustekstejä yhdessä ja pohdimme niiden suhdetta luettuun kirjallisuuteen.
- Työstimme kokemuksia ja teoriaosuuksia uudelleen, tavoitteena tuoda affektit esiin epäpersoonallisina tai jonain muuna kuin pelkästään subjektiivisina.

Brownyn Davies, Jenny Browne, Susanne Gannon, Leckie Hopkins, Helen McCann ja Monne Wihllborg (2006) pyrkivät feministisen subjektin konstituutiota koskevassa tutkimuksessaan palaamaan ruumiilliseen kokemukseen: miltä juuri tuona hetkenä tuntui, miltä tuoksui, miltä se tuntui iholla, kasvoilla, vatsassa, selässä? Näiden kysymysten kautta päädytään huomaamaan, ettei oma yksilöllisyytemme ole niin ainutlaatuinen kuin aluksi ajatteleimme. Muistelun, kertomisen ja kirjoittamisen prosessi tuo meille näkyviksi prosesseja, joissa itse vähitellen rakentuu ja joissa tuntevaan itsen uurretaan kokemuksia – tai joissa nuo kokemukset uurtavat tuntevan itsen, meidät. Davies ja tutkimusryhmä kirjoittavat: ”Muistoista tulee tässä mielessä kollektiivisia – siksi, että olemme kaikki kuvitelleet ruumiillisia yksityiskohtia myöten olevamme juuri siellä, ja kollektiivisia myös siksi, että olemme nähneet itsemme muistoissamme, joissa rakennumme erityisinä yksilöinä samoissa diskursseissa ja diskursiivisissa käytännöissä.” (Mt., 5.)

Halusimme välttää kokemuksien latistamista, sensuroimista ja parhain päin silottelua. Huomasimme tekevämme sitä juuri sen vuoksi, että emme vaikuttaisi riittämättömiltä. Oman heikkouden paljastaminen on vaikeaa, kuten on oman typeryydenkin, niin kuin Massumi kirjoittaa: ”Jos aloittaessaan tietää, mihin tulee lopettamaan, mitään ei tapahdu alun ja lopun välillä. [...] Esimerkkien kehittäminen vaatii, että käyttää hajamielisyyttä kirjoittamisen työkaluna. [...] Täytyy varautua epäonnistumaan, sillä hajamielisuuden mukana tulee riski: hölmöilyn ja jopa typeryyden purskahdusten riski. Mutta ehkä on ’affirmoitava’ myös oma tyhmyys, jotta pystyy kirjoittamaan kokeellisesti.” (Massumi 2002, 18.)

Etnografiassaan Ifaluki-atollien asukkaista Catherine Lutz (1988) pyrkii osoittamaan, että tunteet ovat enemmän yhteiskunnallisten ja sosiaalisten suhteiden osoittimia kuin yksilön tiloja. Ne eivät siis nimeä esimerkiksi ihmisen biologista tilaa vaan palvelevat suoraan kommunikaation, kulttuurin ja moraalin yhteiskunnallisia järjestelmiä. Siksi tunteista ei voi puhua puhumatta vallasta, politiikasta ja normeista. Tunteet ovat ruumiillista ajattelua, joka nousee sosiaalisista valtasuhteista. Ilman tämän ulottuvuuden huomioimista kokemuksellinen riittämättömyydestä kirjoittaminen lähenee helposti itseapujattelua, omien negatiivisten kokemusten työstämistä ja hyväksymistä, jossa on vaarana huomion jumittuminen tilanteista irrotettujen yksilöiden ongelmiin sen sijaan, että osoitettaisiin koettujen ongelmien liittyvän jaettuihin mekanismeihin ja kontroleihin.

Mitä riittämättömyyden kokemus kertoo normeista ja vallan asetelmista? Miten huonommuuden ja riittämättömyyden kokemuksia tuotetaan ja ketkä niistä hyötyvät? Miten tutkia tätä ilman, että selittää kokemuksen pois ja osoittaa kokemuksen ”todellisuudessa” johtuvankin jostain aivan muusta kuin kokemuksessa ilmevästä asiasta?

Esittelemme seuraavassa viisi alustavaa havaintoa, jotka nousivat kokemuksistamme esiin yhä uudelleen. Meille ne kertovat riittämättömyyden lisäksi myös laajemmin prekarisoituvasta yhteiskunnasta.

SUHDE NORMIIN ON MUUTTUNUT

Riittämättömyys liittyy jo määritelmällisesti normin täyttämiseen eli siihen, ettei yllä vaaditulle tasolle eikä siten ole ”normaali”. Normit ilmenevät vaatimuksina, kuten Ehrenberg kuvailee: ”Yksilöä ahdistelevat kysymykset: Miksi minä? Miksi en minä? Vastaanko vaatimuksia? Yksilön riittämättömyys saa hänet tuntemaan syyllisyyttä, ja hän alkaa epäillä kykyjään.” (Ehrenberg 2010, xvi.)

Joskus lehtijuttu tai toisen ihmisen puhe kutsuu suoraan sisäistämään vaatimuksen tietynlaisesta olemisesta ja tekemisestä, esimerkiksi liikunnasta, osaamisesta, tietämisestä tai pukeutumisesta. Joskus vaatimus on anonymimpi, kuten yhteiskunnan läpäisevä vaatimus tehdä jatkuvasti parempaa tulosta. Freelancerilla tai opiskelijalla ei ole pomoa, mutta silti päiviä arvioidaan helposti sen mukaan, syntykö ”tuloksia”. Elämää on vaikea kokea hyväksi ilman jatkuvaa konkreettista ja mitattavaa suorittamista. Kokemus riittämättömyydestä ei kuitenkaan tyhjenny tällaisiin vaatimuksiin. Riittämättömyyteen liittyy selkeän normin lisäksi epämääräisempi ”ylinormi” eli vaatimus ylisuoriutumisesta ja normaalin tason ylittämisestä.

Minusta tuntuu, etten kykene tekemään sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään tavoiteltavana ja tärkeänä eli täyttä työviikkoa ja itsensä kehittämistä harrastuksissa sen ohessa. Teen jatkuvasti töitä freelancerina ja opiskelen, mutta se ei riitä, koska sitä ei tunnusteta ”oikeaksi työksi”, vaan se nähdään puuhasteluna. Tuntisinko edelleen riittämättömyyttä, jos ”riittäisin” eli täyttäisin normin jaksamalla esimerkiksi 37 tunnin työviikkoa? Riittämättömyys ei ole kadonnut silloin, kun olen ollut kokopäiväisesti palkkatöissä, vaan se on muuttanut muotoaan. Normi on täytetty, mutta normin mukaisena olen vain tavallinen. Ei se riitä.

1960-luvulle asti psykoanalyysissa oletettiin, että oireiden taustalla on aina tiedostamaton psyykinen konflikti. Ehrenberg kuvailee, kuinka psykoanalyysi joutui tästä syystä 1970-luvulla ongelmiin masentuneiden ja itsensä tyhjäksi tuntevien potilaiden kanssa. Uudet potilaat eivät älyllistäneet tai representoineet ongelmaansa, toisin kuin klassiset neuroosipotilaat. Uusilla oireilla, esimerkiksi

riittämättömyyden kokemuksella, ei ole mitään tekemistä konfliktin kanssa. Niitä luonnehtii puute, niin kuin masennusta luonnehtii tyhjiys ja merkityksen poissaolo. Esimerkiksi riittämätön ihminen ei ole ristiriidassa ympäristönsä tai halujensa suhteen. Hän ei vain kykene saavuttamaan vaadittua. Hän on riittämätön suhteessa toiminnan normeihin. (Mt., xvi, 11–12, 21, 122–123.)

Ehrenberg tavoittaa riittämättömyyteen liittyvän normin ja puutteen suhteen. Nähdäksemme normin totteleminen, esimerkiksi hyväksytyin yhteiskunnallisen roolin omaksuminen, ei kuitenkaan enää riitä. Ei riitä, että on ”normaali” ja pystyy vaadittuun toimintaan. Normin lisäksi (tai sen sijaan) pitää olla ”erikoinen”. Yksilön tehtävä ei ole enää samastua tiettyä funktiota täyttävään rooliin instituutiossa, vaan omasta elämästä on tehtävä projekti ja taideteos. Pitäisi nousta ”tavikseuden” yläpuolelle esimerkiksi tekemällä jotain erityisen hyvin, uudella tavalla tai häikäilemättömän tyylikkäästi. Pitäisi vastata normaaliuden lisäksi myös luovuuden ja erinomaisuuden vaatimuksiin – jotka nimenomaan ovat ”epänormaaleja”, siis edellyttävät kaavoista poikkeamista, erikoisuutta ja jopa fanaattisuutta. Riittämättömyys ei siis ole binaarinen asetelma, jossa joko kokee riittämättömyyttä tai sitten on riittävä. Asteikon tasoja on vähintään kolme: riittämättömyys, riittävyys (nollataso, ”ok”, joka kuitenkin on jollain tavoin riittämätön) ja sitten huipputaso, jolle kaikkien pitäisi tähdätä ”antamalla 110 prosenttia” ja ”tekemällä kaikkensa”.

Suhde normiin on näin muuttunut esimerkiksi psykoanalyysin syntyajan porvarillisesta ja teollisesta kuriyhteiskunnasta, jossa pelättiin eläimellisiä viettejä, seksuaalisuutta ja muita järjestystä uhkaavia haluja. Jos yksilö oireili, kyse oli voiman vääränlaisesta kanavoitumisesta tai sen sääntelyn ongelmasta. Vaarana oli virheellinen käytös. Postfordistinen yhteiskunta taas korostaa haluamista positiivisessa mielessä. Nyt yksilön oireilussa on kyse enemmän voimattomuudesta kuin halujen liiallisesta tai virheellisestä ilmenemisestä. ”Yksilö kohtaa useammin riittämättömyyden patologioita kuin virheeseen liittyviä patologioita”, kuten Ehrenberg (mt., 9) kirjoittaa.

Moderni egalitaarinen ajattelu ilmoittaa, että jokainen voi olla poikkeusyksilö. Toisia ei ole luotu jumaliksi ja toisia torppareiksi, vaan kaikilla on tasavertaisesti mahdollisuus kaikkeen, kunhan vain realisoi oman potentiaalinsa. Tästä ei ole pitkä matka taipumukseen ajatella, että jokaisen *tulee olla* poikkeusyksilö. Kun yksilö ei koe itseään tarpeeksi poikkeukselliseksi, hän tuntee voimattomuutta ja riittämättömyyttä.

Mitkä siis ovat nykyajan paheita ja ongelmia? Ehrenbergin mukaan näitä ovat estyneisyys, päättämättömyys, epäröinti, välttely ja jumittaminen. Näiden vastakohtana hyveitä ovat aktiivisuus, aloittekyvykyys, nopeus ja itsevarmuus, jotka ovat uusia ”epänormaaleja” normeja. Uusia normeja leimaa myös äärimmäinen epämääräisyys. Riittämättömyys on puutteen lisäksi tiedottomuutta siitä, mitä oikein vaaditaan – ennen instituutiot määrittelivät tarkemmin, mikä on riittävästi. Kyse ei siis ole vain siitä, että olemme puutteellisia, vaan siitä, ettemme tiedä täysin minkä suhteen ja miksi olemme puutteellisia.

VERTAILU JA KILPAILU

Toinen havaintomme liittyy vertailuun ja kilpailuun, jotka tuottavat riittämättömyyttä.

Lehden lukeminen ahdistaa. Siinä haastatellaan nuorena menestyneitä ihmisiä, jotka vaikuttavat yksin kaiken saavuttaneilta huippuyksilöiltä. Vertaan toisten samanikäisten ”saavutuksia” omiini, vaikka tiedollisella tasolla ymmärrän, että ihmisten elämät ovat yhteismitattomia, koska he tulevat erilaisista taustoista, tuntevat eri ihmisiä, kokevat erilaisia tunteita, kiinnostuvat eri asioista ja oppivat joitakin asioita nopeammin kuin toisia. Miksi pitäisi koko ajan tehdä jotain ”merkittävää”? Sisäisten vaatimuksia samastamalla esikuviiin. Muistan läheisten ihmisten kehua lapsena; ehkä ne ohjasivat omaksumaan ”erilaisen” lapsen identiteetin? Lisäksi painetta tiukkuu epämääräisesti ympäristöstä. Nuorempana tämä johti omien kykyjen paisutteluun, vanhempana taas ajoittaiseen katkeroitumiseen ja kateuteen.²

Kilpailu rajatulla alueella tasaveroisten kesken voi tuottaa iloa ja jännitystä, eli kilpailu itsessään ei aina ole ongelma. Kuitenkin rajaton kilpailu epätasaisesti kesken ja epävarmoissa olosuhteissa johtaa helposti puutteen tuntemukseen ja pelkoon alakynnessä olemisesta. Prekaarisissa tilanteissa kilpailu läpäisee kaiken samalla, kun kaiken jatkuminen on epävarmaa. Joka puolella tuntuu olevan pudotuskisoja, alistamista ja nöyryytystä. Kilpailu ei rajoitu työpaikalle, vaan laajenee kaikille elämänalueille: työpaikoista, apurahoihin, toimeksiannoista, sosiaalisista verkostoista ja kulttuurisesta pääomasta kilpaillaan, sosiaalisessa mediassa vertaillaan seuraajien ja tykkääjien määriä, koteja sisustetaan varustelumielellä.

Sosiaalisessa mediassa vallitsee itsensä kehumisen ja ongelmien piilottamisen normi. Pahinta ovat hierarkiat. Törmään monta kertaa päivässä kvantifioituihin osoittimiin suosioistani: montako ystävää, seuraaja ja tykkääjää minulla on. Keitä kaikkia tykätään, kommentoidaan ja jaetaan enemmän. Tunnustuksen ja suosion tavoittelu tuottaa surua, ja median jatkuvan tarkastamisen pakkomielle pitää kehon stressitilassa samalla kun toisten elämä näyttää kuplivan iloa ylitsevuotavasti.

Yleistetyn kilpailun ongelma on noidankehä: kilpailussa menestyminen eli toiminta, joka antaa yksilölle itseluottamusta, nimenomaan tuhoaa luottamuksen ja hyväksynnän ilmapiiriä hänen ympäristössään. Yksilö saattaa kasvattaa itseluottamusta ja päästä – ainakin hetkellisesti – eroon riittämättömyydestä, kun hän menestyy kilpailussa toisia paremmin. Samalla hänen menestyksensä asettaa toiset alemmaksi. Kun kaikesta tulee kilpailua, yhden voitto on todellakin toisen tappio, koska toinen tuntee riittämättömyyttä ja huonommuutta muiden saavutusten ja sitä kautta vaateiden paineessa. Kilpailussa on määritelmällisesti häviämisen uhka. Tässä kilpailussa voittaminen ja häviäminen koskevat vain koko elämää, ja kilpailuun ryhtyminen edellyttää narsistista riskinottoa, koska jo määritelmän mukaan kilpailussa on aina niitä, jotka eivät pärjää ja joutuvat häpeämään.

Franco ”Bifo” Berardin näkökulmasta riittämättömyys on reaktio elämään, josta on tullut yksilöiden välistä kilpailua rajattomien mahdollisuuksien ympäristössä. Se on keskeinen osa kehää,

jossa ahdistus siitä, ettei koskaan tee tai ole riittävästi, johtaa paniikkiin, joka puolestaan tuottaa voimien ehtyessä masennusta. Ahdistus ja puute → paniikki → masennus: syntyy riittämättömyyden kehä, joka on eräänlainen psyyken jatkuva poikkeustila. Siinä ajattelu siirretään syrjään ja tilalle tulevat automaattiset reaktiot, kuten tarve turvata oma hengissä pysyminen, paniikinomainen suorittaminen, etäännyminen tilanteesta ironian tai kyynisyyden keinoin, voimakas halu paeta paikalta sekä paniikkikohtauksiin kuuluvat oireet kuten hengenahdistus ja sekoamisen pelko. (Berardi 2009b, 98–101.)

Tässä kohtaa on erityisen kyseenalaista, kuinka paljon oma kokemuksemme (tai Berardin kaltaisten teoreetikoiden kokemus) ilmaisee jotakin yleisesti jaettua. Se on meidän kokemuksemme, ja tässä me kirjoittajat olemme valkoihoisia, eurooppalaisia, akateemisia, yleensä miehiksi sukupuolitettuja heteroita. Riittämättömyys ei tosiaankaan ole universaali tunne. Se edellyttää jonkinlaisen yhteismitallisen pohjan tai asteikon, jolla vertailla itseä toisiin. Keskustelimme ihmisten kanssa, joille riittämättömyyden kokemus oli aivan vieras ja kokemus akateemisesta ympäristöstä ennemminkin ulkopuolisuuden tai näkymättömyyden värittämä. Meille kokemus riittämättömyydestä on ollut tuttu, mutta roolimallejakin on ollut tarjolla runsaasti – ovathan perinteiset intellektuelli- ja taiteilijakuvaukset usein loputtomia kertomuksia taistelusta sisäisiä epäluuloja ja ympäristön paineita vastaan.

Ehkä riittämättömyydessä on kyse myös vauraudesta ja ylenmääräisyydestä. Kenellä on aikaa ja varaa riittämättömyyteen? Eeva Jokinen kertoo *Väsytynyt äiti* -kirjassaan, kuinka hän yllättyi ensimmäisten äitivuosiensa aikana kirjoittamiaan päiväkirjoja lukiessaan siitä, miten keskeisessä roolissa väsymys oli. Hän oli ajatellut, että keskeisiä tunteita olisi useita, esimerkiksi riittämättömyys, mutta lopulta kaikkea tuntuikin vallitseva joka puolelle ulottuva väsymys. (Jokinen 1996, 10.) Väsymys on toki meillekin tuttu kokemus:

Minulla ei ole tarpeeksi energiaa. Se ei riitä fyysisesti eikä henkisesti. Ihailen ja kadehdin ihmisiä, jotka jaksavat käydä aamulla töissä, sitten

juoksulenkillä, luenrolla ja syömässä ja mennä illaksi kirjastoon kirjoittamaan. Haluaisin saada paljon aikaan, mutta en jaksaa. Kysyn kaverilta, miten hän jaksaa tehdä täyttä työpäivää, mennä sen jälkeen tanssimaan ja sitten ruokakauppaan. ”Mä en ole edes ajatellut tota jaksamisen kannalta”, kaveri vastaa.

SISÄÄNPÄIN KÄÄNTYMINEN, KOKEMUS ERILLISYYDESTÄ JA KÄPERTYMINEN YKSILÖÖN

Edellä olemme puhuneet normien ja kilpailun periaatteen sisäistämisestä. ”Sisäistäminen” on tarkoituksellinen sanavalinta. Riittämättömyydessä tehdään raja sisä- ja ulkopuolen välille, oma itse sijoitetaan sisäpuolelle ja itseä kiinnitetään ominaisuuksia, jotka nähdään puutteellisiksi. Riittämättömyys kytkeytyy vihaan, joka kohdistuu sekä anonyymeihin vaatimuksiin että omaan, puutteelliselta tuntuvaan itseä. Kokemus viittaa siihen, ettei riittämättömyyttä voi palauttaa pelkkään passiivisuuteen tai masennukseen, vaan se saattaa synnyttää esimerkiksi voimakasta ja moninaisesti suuntautuvaa aggressiota. Riittämättömyys eroaa kuitenkin konflikteihin perustuvista kokemuksista, joissa syyllinen löydetään itsen ulkopuolelta ja ongelma voidaan ulkoistaa kohdetta syyttämällä. Riittämättömyydessä ongelma sisäistetään. Se imaistetaan yksilön psyyken yksityiseksi asiaksi.

Riittämättömyys on ollut meille eristävä ja yksilöllistävä kokemus. Se tuottaa yksilöllisyyttä ja – niin kuin Jokisen kuvaama väsymyksen – myös yksinäisyyttä. Jokinen (1996, 41–42) kirjoittaa väsymyksestä kokemuksena, joka repii irti ja yksinäistää: ”Voi päätellä, että ne äidit, jotka tuntevat väsymistä ja kirjoittavat siitä, ovat usein yksin, ja väsymisen konteksti on usein tunto yksinäisyydestä.”

Tunnen itseni erilliseksi. Olen vastuussa itsestäni, ohjaan omaa elämäni. Mutta samalla irtoan muista, en olekaan enää osa yhteenkietoutuvien elämien loputonta eroamista ja yhdistymistä. Riittämättömyys saa minut irtoamaan tästä yhteisyyden kokemuksesta ja etsimään vastausta kaikkeen itsestäni. Se saa minut mittaamaan itseäni kaikkia muita vastaan vihamielisesti ja kriittisesti, armottomasti. Maaailma asettaa

minulle loputtomasti vaatimuksia, joita en milloinkaan voi täyttää, koska olen vain vajavainen pieni yksilö, joka on yksin.

Yksilöön käpertyminen voi olla suojareaktio riittämättömyyden tuskaa vastaan, mutta reaktio ei toimi vaan pikemminkin pahentaa puutteen kokemusta ja johtaa narsismiin. Narsismi on tässä tyhjyyden ja merkityksettömyyden ilmiö. Kyse ei ole itsensä rakastamisesta vaan oman egon ympärillä pyörivästä varustelusta ja vertailusta, joka pohjimmiltaan tuottaa lähinnä voimattomuuden tunnetta ja epävakautta. Neurootikkaa määrittää hänen psyykkinen konfliktinsa, mutta narsisti ei ole neuroottinen vaan epävakaa persoona, ja sellaisena hän ei pysty kulkemaan konfliktiin asti. Ristiriidan sijaan hän kokee tyhjyyttä ja reagoi aggressiivisesti tai toimii impulsiivisesti ja hakee täytettä addiktioista. (Ehrenberg 2010, 127.)

RISTIRIITA TIEDON JA KOKEMUKSEN VÄLILLÄ

Huomaamme, että kirjoitetut kokemuksemme ovat välittömästi älyllistettyjä. Analysoimme ja rationalisoimme itseämme lakkaamatta, selitämme riittämättömyytämme. Filosofian lukeminen, sosiologian opiskelu tai poliittinen aktivismi eivät kuitenkaan välttämättä riitä tuottamaan syvää tunnetason kokemusta siitä, että yksilöt ovat ”jaettujen ja esipersoonallisten tuotantoprosessien seurausta” (vrt. Simondon 2007). Riittämättömyys ei häviä älyllistämällä: ”Tiedän hyvin, mistä riittämättömyys johtuu. Silti en voi lakata kokemasta sitä.”

Ajattelinpa kuinka tahansa, niin koen maailman joukkona kilpailevia yksilöitä. Vaikka tiedostan, että tämä kokemus on keinotekoisesti tuotettu ja sitä pidetään yllä, koska nykyiset valta-asetelmat hyötyvät siitä, kokemus ei silti mene pois. Ajattelustani ja kirjoituksistani huolimatta käsittelen ajatteluni päiväkirjoissani yksilö- ja minäkeskeisenä prosessina ja syytän ”itseäni”, enkä ympäristöä ja sen sommitelmia.

Pahimmillaan esimerkiksi ei-yksilöllistä korostavan filosofian lukeminen tuottaa lisää riittämättömyyttä, kun sen tulkitsee normatiivisesti: ”Olenpa huono ihminen, kun en osaa kokea itseäni muuk-

si kuin yksilöksi... Olenpa paska ihminen, koska reagoin kilpailun olosuhteisiin ja koen riittämättömyyttä..." Kokemus riittämättömyydestä ei häviä esimerkiksi lukemalla, toistamalla iskulauseita tai ajattelemalla yksin. Kokemuksen syiden tiedostaminen ei suoraan poista huonoa kokemusta.

Kuitenkin juuri analysoiminen ja tiedostaminen ovat olleet niitä tapoja, joilla olemme asiaa käsitelleet, ja huomaamme jatkuvasti tasapainottelevamme älyllisyyden ja älyllisyyden vastustamisen välillä; vastustamme selityksiä keksimällä lisää selityksiä. Jossain syvällä haluamme kuitenkin ymmärtää ja selittää, ja se varmasti asettaa yritystemme rajat. Yhä uudet ajautumiset tähän tuttuun umpikujaan saivat meidät etsimään vastauksia ruumiistamme.

RUUMILLISUUS

Olemme tarkkailleet ruumiitamme ja pohtineet, missä riittämättömyys tuntuu. Mitä ruumiimme tuntevat ja millaisia voimia niissä liikkuu? Olemme pyrkineet tarkastelemaan näitä voimia lempeästi ja ymmärtäväisesti, antaneet niille nimiä ja nähneet niiden tulevan ja menevän – nähneet, että ne tulevat jostain ruumiin ja ”itseni” ulkopuolelta, tiivistyvät ruumiissa ja jatkavat taas matkaansa toisaalle. Ne liikkuvat väleissä, tapahtuvat ihmisten, asioiden ja esineiden verkostoissa ja tiivistyvät ajoittain pisteessä, jota voidaan kutsua yksilöksi. Mutta me emme omista niitä, ne eivät ole meidän.

Rintaani puristaa, hengittäminen on vaikeaa, päässä pyörii, kaikki kutistuu yhteen hetkeen, josta ei ole ulospääsyä. Epäilyn, itsen kieltämisen ja inhon kehä saa minut ahdistumaan ja tuntemaan itseni loputtoman erilliseksi muista, vaikka samaan aikaan juuri yritän tuntea itseni osaksi muita ja tunnen epäonnistuessani itseni entistäkin riittämättömämmäksi.

Ruumiin tasolla olemme tehneet ainakin kaksi havaintoa. Riittämättömyys näyttää tuntuvan rinnassa. Vatsassa se ei juurikaan tunnu, eikä rinnassakaan sydämen kohdalla, vaan ennemminkin keuhkoissa. Se liittyy hengitykseen, happeen, ilmaan ja niiden puuttee-

seen. Toisaalta se tuntuu ulkoapäin tulevana paineena, joka puristaa päätä. Olo tuntuu siltä, kuin olisi hauras kuori, jota ulkoapäin tuleva paine puristaa, ja jonka sisällä ei ole mitään. Seuraavassa katkelmassa lähestytään jo äärimmäistä muotoa prekaarista haurastumisesta: sortumista kaaokseen, jossa ruumis uhkaa epämääräistyä kokonaan pois.

Yhtäkkiä tuntuu kuin irtoaisin ruumiistani; päässäni sumenee, en saa happea, minua ahdistaa sanoinkuvaamattomasti, rintaani puristaa, tunnen sekoavani. Ajattelen: olen tulossa hulluksi! En saa tulla hulluksi, en halua paniikkikohtausta. En tiedä mistä kaikki yhtäkkiä johtuu. Tiedän vain että haluaisin jotain tuollaista niin paljon, eikä minulla voi ikinä olla mahdollisuutta siihen; en ikinä tule kokemaan sellaista, en tule ikinä riittämään.

Joissain kulttuureissa pahat henget voidaan torjua, kun niiden nimet tiedetään. Nimeäminen tekee mahdolliseksi tunnistamisen ja jonkinlaisen ystävystymisen tuntemattoman hengen kanssa. Samoin affektin nimeäminen ja sen muuttaminen tunteeksi ruumiissa voi auttaa ystävystymään sen kanssa, tunnistamaan ja hyväksymään sen ja päästämään siitä irti, ymmärtämään, ettei se ole ikui- nen vaan muuttuva, että sen kanssa voi elää ja että pahakaan tunne kestä loputtomasti.

KERTOSÄKEET

Gilles Deleuze ja Félix Guattari kirjoittavat *Mille plateaux* -kirjassaan kertosaäkeistä (Deleuze & Guattari 1980, 381–434). Olemme lukeneet kyseistä kohtaa pohdintana siitä, miten yhteisö voisi rakentua ja miten on mahdollista liittyä muihin. Kirjoittajat havainnollistavat kertosaäkeen ajatusta kolmella esimerkillä. Ensimmäisessä tapauksessa lapsi hyräilee melodiaa ja hyppelee sen tahtiin. Melodianpätkä tuo lapselle turvaa ympärillä olevaa tuntematonta, kaaosta ja vierautta vastaan. Mielessä ja hiljaa ääneen hyräilty laulu on lapsen oma tukipiste – sitä ei jaeta muiden kanssa, mutta lapselle se tuo turvaa ja vie ajatuksissa myös johonkin tuttuun, vaikkapa muistoon joka ei ole tuossa tilanteessa läsnä. Hyräily luo hie-

man rytmiä ja selkeyttä kaaokseen, tarjoaa suunnan, johon jatkaa. Toinen esimerkki on suljetussa tilassa kantautuva ääni, joka luo tapahtumien taustalle äänikudoksen. Esimerkiksi asunnossa auki oleva radio tai televisio, joiden rauhoittava ääni rahaa yhteisen tilan ja kiinnittää tilassa olijat yhteen. Tässä tapauksessa rajattu tila tai kaaokselta suojattu vyöhyke on hieman suurempi kuin lapsen hyräilyssä, mutta silti on kyse pienen tilan rajoittamisesta ja eristämisestä, suojautumisesta. Kolmannessa esimerkissä Deleuze ja Guattari kuvailevat säveltä, jonka siivellä uskalletaan lähteä kotoa, joka saa liikkeelle.

Ajattelemme, että kertosäe voisi olla vaikkapa yhteinen rytmi (ei ole väliä, onko se musiikin, ajattelun, liikkeen tai tunteen rytmi). Rytmi on jotain, joka muuttuu ja elää jatkuvasti säilyttäen kuitenkin myös jotain yhteistä ja jaettua. Jaettujen rytmien ja kertosäkeiden luominen yhdistää; se auttaa murtamaan eriytyneisyyttä ja yksilöllisyyttä, jotka esimerkiksi riittämättömyyteen niin usein liittyvät.

Affekti on sekä jotain, joka kääntyy kehossa tunteeksi, että jotain joka osoittaa ylimäärää; joka osoittaa, että jokin aina pakenee tätä käännoästä ja karkaa tunteelta (Massumi 2002, 35). Se on aina uutta kohti etenevä nopeusvektori, joka osoittaa yksilöstä pois-päin. Emme kuitenkaan koe affekti–tunne-erottelua jakona hyvän ja huonon välillä. Olemme ajatelleet tunnetta kertosäkeinä tai rytmienä. Affektista tulee ystävällinen kertosäkeessä, jossa se kääntyy kehossa tunteeksi – rytmissä, joka yhdistää meidät affektiivisesti toisiimme. Deleuze ja Guattari (1993, 206) puhuvat siitä, kuinka kaaoksen keskelle tarvitaan myös hieman suojaa, jottei kaikki hajoa ja haihdu. Tarvitaan jonkinlaisia toistoja, jotain edes jonkin verran pysyvää, jottei subjekti syöksy pakolinjoja pitkin kaaokseen, josta ei löydä ulos.

Mutta kuinka luoda suojaa ilman, että kyhätään samalla kivettyneitä, ulossulkevia ja muuttumattomia rakenteita? Kertosäe on yksi yritys vastata tähän kysymykseen – se on suoja tai tasanko kaaoksen keskellä, mutta kuitenkin avoin, herkkä ja huokuva, ja aina valmiina yhdistymään toisten rytmien kanssa. Ei ole mieltä pystyttää vastakkainasettelua jäykkien rajojen ja kaaoksen välille, vaan ker-

tosäettä kannattaa ajatella enemmän kaaoksen työstämisenä ja rytminä kaaoksessa. Näin olemme yrittäneet lähestyä myös tunnetta: se luo affektista ruumiille rytmin, joka ei ole muuttumaton eikä suljettu, mutta ehkä kuitenkin auttaa suojana kaaosta vastaan. Tunne on meille eräänlainen turvallinen tila.

Samaan aikaan on myös totta, ettei tunne ole pelkkä työkalu. Emme ole rationaalisia toimijoita, jotka valitsevat itselleen välineitä maailman käsittämiseen.³ Tunteessa on myös paljon selittämättöä – se valitsee ”meidät” emmekä me sitä. Eivätkä affektitkaan ole meidän, vaan ne ovat yhteiskunnallisen voimakentän liikahtuksia ja vektoreita, ne kuuluvat maailmalle. Mutta omassa ruumiissamme niiden tunteeksi kääntynyt energia on todellista sille hetkelliselle ja muuttuvalle ”itsellemme”, joka siinä hetkessä näyttäytyy.

VIITTEET

¹ Monet tämän artikkelin ajatuksista ovat syntyneet yhteiskunnallisten tunteiden lukupiirissä, joka on viime vuodet kokoontunut tiistaisin Liisankadulla. Kiitämme osallistujia lämpimistä ja syvällisistä keskusteluista.

² Vrt. Spinozan kuvaus toimintakyvyn alenemisesta, joka johtuu vertailusta: ”[H]än tuntee surua, jos kuvittelee omat tekonsa vähäpätöisiksi muiden tekoihin verrattuna. Tämän surun hän pyrkii poistamaan joko niin, että hän tulkitsee väärin kaltaistensa teot, tai koristelee voimensa mukaan omia tekojaan.” (Spinoza 1994, III, LV, Huom.)

³ Kiitos Lauri Punamäelle tästä ajatuksesta.

HAJOAMINEN

Juhana Venäläinen

Barokkisen patsaan pursuilevat jäsenet ovat ikään kuin alituisessa vaarassa hajota kappaleiksi. Hahmon sisäinen elämä ei hallitse niitä täydellisesti vaan antautuu alttiiksi ulkoisen olemisen satunnaisuuksille. Barokkisissa hahmoissa, ainakin monissa niistä, on jo itsessään se levottomuus, satunnaisuuden luonne, alistuneisuus hetkelliselle impulsille [...]

– Georg Simmel, *Muodin filosofia* (Simmel 1986 [1905], 75.)

Yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa prekarisaatiota on kuvattu kasvavan epävarmuuden leimaamana yhteiskunnallisena prosessina, jonka myötä ihmisten kyky hallita elämäänsä rutinoituneilla tavoilla heikkenee. Samaan aikaan prekaarisuus luo tilaa affektiivisille vastaliikkeille, joissa epävarma elämä pyristelee tuottaakseen uusia välineitä epävakauden ymmärtämiseen ja ylittämiseen (mm. Mitropoulos 2005; Tsianos & Papadoulos 2006; Jokinen ym. 2011; Berlant 2011). Tarkastelen tässä luvussa prekaarisuutta kaksinkertaisena *hajoamisena ja hajottamisena*: tuotannon ja kokemuksen rakenteiden yhtenevänä ja yhtäaikaisena murtumisena ja murtamisena. Pyrin osoittamaan, että hajoaminen on prekarisaatioon leimallisesti liittyvä *tunnesävy* (Virno 2006, 83)¹ ja prosessi, jolla on kiinteä yhteys nykykapitalismin taloudellista arvoa tuottaviin mekanismeihin.

Hajoamisen analysoiminen prekaarille tilanteelle ominaisena tunnesävynä ei tarkoita historiallista väitettä siitä, että ennen olisi ollut kaikki koossa ja siksi paremmin. Hajoaminen ei ole vain sosiaalisten siteiden löystymistä vaan myös hallinnan ja sääntelyn uudelleenmäärittelyä tilassa ja tilanteessa, johon tässä kirjassa on viitattu huokoisen yhteiskunnan käsitteellä. Hajoamisen käsitteen avulla pyrin tavoittamaan samanaikaisesti sekä huokoistumisen

materiaalisuuden että sen kokemuksellisuuden; uudet genret, joiden avulla prekaaria kokemusta kielellistetään ja politisoidaan.

Hajoamisen kokemus ei ole niinkään selväpiirteinen tunne (*emotion*) kuin *tuntu* (*sense*). Se ei ole valmis selittämisen rakenne, joka voitaisiin liittää yksittäisiin tapahtumiin tai ärsykkeisiin kivun, surun tai häpeän tavoin, vaan häilyvärajainen hahmo vailalla selvää muotoa ja kulttuurisesti tunnustettua sisältöä. Brian Massumin (1995) käsitteistöä seuraten voidaan sanoa, että hajoaminen on affektiivista: se on jotain ei-(vielä)-tietoista, ei-(vielä)-subjektiiivista ja ei-(vielä)-kielellistä, ja toisin kuin tunne, se ei mahdu eikä taivu yksilön omaisuudeksi vaan on pikemminkin jotain subjektiasta konstituovaa, osa subjektiksi-tulemisen prosessia. Samalla tämän affektin käsitteellistäminen, sen osoittaminen ja nimeäminen, on jo itsessään eräänlainen kaappaus: tapa panna affekti aisoihin, tehdä se siedettävämmäksi ja vaarattommaksi.

Käsittelen hajoamisen ja hajottamisen prosesseja kolmen toisiinsa lomittuvan fragmentin kautta. Ensimmäisessä kuvailen hajoamista *materiaalisena ja tuottavana prosessina* käyttämällä esimerkkinä tiedostojärjestelmien pirstoutumista tietokoneiden kiintolevyillä. Toiseksi analysoin kokemuksen hajoamista, affektiivista paikattomuutta ja vastarinnan muotoja *Pariisin Kevät* -yhtyeen sanoituksissa, joita leimaa identiteetin ja tulevaisuudennäkymien hajoaminen sekä erityisesti *poissaolo*. Kolmanneksi palaan väitteeseen *hajoamisesta taloudellista arvosta luovana prosessina* tarkastellen säveltäjä John Cagen *33 1/3* -teoksessa kokeilemia tekijyyden hajottamisen käytäntöjä. Lopuksi esitän näiden kehittelmien pohjalta kolme teesiä hajoamisen politiikasta.

HAJOAMINEN MUISTINMENETYKSENÄ JA MONEUDEN TUOTANTONA

Hajoaminen taikka *fragmentaatio* on yleisesti tunnettu käsite luonnontutkimuksessa – muun muassa biologiassa, kemiassa, fysiikassa, lääketieteessä ja ekologiassa –, jossa se viittaa sekä itsenäisten

komponenttien jakautumiseen (yhden muuttumiseen moneksi) että niiden tilalliseen hajautumiseen ja hajautumisesta syntyviin epäjatkuvuuksiin. Fragmentaatio sanana periytyy palasta tai jäännöstä tarkoittavasta latinan substantiivista *fragmentum*, joka puolestaan on johdettu hajottamista ja myöhemmässä merkityksessään osiin jakamista tarkoittavasti verbistä *frangere* (Online Etymology Dictionary n.d.). Esimerkiksi biologiassa fragmentaatio tarkoittaa organismien suvuttoman lisääntymisen tapaa, jossa organismi jakautuu itsestään kehittyviksi, autonomisiksi osasiksi. Hiukkasfysiikassa fragmentaatio viittaa seurauksiltaan lähes päinvastaiselta vaikuttavaan prosessiin, jossa kvarkkien ja gluonien korkeaan energian törmäykset synnyttävät uusia hiukkasia, *hadroneita*, joita pitää kasassa vahva vuorovaikutus.

Hajoaminen ei siis edes luonnontieteissä ole yksisuuntainen lineaarinen ilmiö, joka johtaisi vain kasvavaan entropiaan – järjestyksestä epäjärjestykseen, yhtenäisestä hajanaiseen, yksittäisestä yleiseen –, vaan kaksoisliike, johon liittyvät yhtä lailla hajottamisen ja jakamisen kuin myös yhdistämisen, kokoonpanemisen (komposition) ja sitä kautta uuden luomisen mekanismit. Sosiaalisen todellisuuden tasolla fragmentaatio tarkoittaa yhtäältä jakautumista, *deindividuaatiota*, yksilön hajottamista, identiteetin kadottamista ja sen muuttumista moniksi ja toisiksi, toisaalta taas uusien vuorovaikutuksien tuottamista ja niissä ilmaantuvaa seka-aineksista liitolaistoimijuutta (vrt. DeLanda 2006, 8; Bennett 2010, 23). Tätä osin hajoaminen muistuttaa läheisesti sitä prosessia, jota Georg Simmel (1999 [1917]) kutsuu yhteiskunnallistumiseksi (*Vergesellschaftung*).

Yhteiskunnallistumisessa vaikuttavat kaksi näennäisen vastakaista voimaa: toinen, joka saa aikaan ”rauhottavan samanlaisuuden” ja pitää ”sosiaalista” kasassa, sekä toinen, joka saa aikaan liikkeen, eriytyvien aineiden moninaisuuden sekä tiettyjen elämänsäilytöjen levottoman muuntumisen (Simmel 1986 [1905], 23). Yhteiskunnallistumisen elinvoimaa ylläpitävä jännite on näiden kahden voiman välissä: yhteisen ja yhdessäolemisen ylläpitämisen eh-

tona on sen jatkuva muuntuminen, joka kuitenkin äärimuodoissaan luo uhan tämän yhteisyyden uusintamiselle.

Prekarisaation analyysi hajoamisena ei siis ole pelkkä luonnontieteellisen käsitteen metaforinen laajennus, vaan se viittaa yleisimmässä mielessään yhdessäolemisen käytäntöihin ja niiden sosiaalisen ontologian analyysiin – siihen, mitä on olla ja elää yhdessä.

Vaikka hajoaminen nähtäisiin sosiaalisuutta konstituivana, lähes universaalina prosessina, tämän suuruudessaan tavoittamattoman hahmon sisältä voidaan kuitenkin tunnistaa ja erottaa myös tietty historiallinen, nimenomaan tähän aikaan ja hetkeen ja juuri näihin yhteiskunnallisiin oloihin liittyvä hajoamisen kokemus. Tälle kokemukselle erityistä on kasassapysymisen ja hajautumisen välisen vaihtelun kiivas rytmi, joka nostaa tunteet pintaan ja valjastaa ne tuotantovälineiksi. Toinen prekaarille hajoamiselle ominainen piirre on muistin haurastuminen, joka muistuttaa sitä fragmentaatiota, jota tapahtuu tietokoneiden tiedostojärjestelmissä tilan vähetessä. Prekarisaatioon liittyvää hajoamista materiaalisena prosessina voidaankin kuvata käyttämällä esimerkkinä tietokoneiden tapaa vastaanottaa, säilöä ja käsitellä informaatiota.

Tietokone on nimensä mukaisesti tietoa (tai täsmällisemmin *informaatiota*²) käsittelevä kone, jonka on käsittelemisen vuoksi myös säilöttävä sitä. Tätä varten tarvitaan muisti. Perinteiset massamuistit ovat mekaanisia ja sähkömagneettisia säilytysvälineitä, joiden tehtävänä on pitää niille kirjoitettu tieto tallessa sellaisenaan, ilman sisältöjen sattumanvaraista muuttumista toiseksi. Vaikka muisti käsitetään usein universaalina ja immateriaalisena, se on kuitenkin myös järjestelmän energiaa ja aikaa kuluttava komponentti, jossa informaatiota säilötään esimerkiksi metalli- tai lasikiekkojen urille indusoiduilla magneettisilla varauksilla. Jokaiselle uralle voidaan tallentaa rajattu määrä informaatiota bitti kerrallaan (varaus / ei varausta), ja varausyksiköiden yhteenlaskettu määrä asettaa siten rajan kiintolevyn tallennuskapasiteetille. Kun kiintolevylle tallennetaan bittijonoista koostuvia tiedostoja, kiintolevyn moottori pyörittää kiekkoa ja kirjoituspää tekee kunkin varausyksi-

sikön kohdalle järjestyksessä tarvittavan merkinnän, sähköän avulla aiheutettavan magneettisen varauksen muutoksen.

Jos kiintolevy kirjoitettaisiin kerralla täyteen eikä sen informaatioisältöön tehtäisi myöhempiä muutoksia, järjestelmässä ei syntyisi lainkaan fragmentaatiota, vaan sillä olisi kertakaikkinen ja muuttumaton sisältö. Käytännössä tietojärjestelmiä käytetään kuitenkin toisin. Järjestelmään kirjoitetut sisällöt ovat kooltaan vaihtelevia, ja niitä muutetaan, lisätään ja poistetaan jatkuvasti. Informaation lisäämisen myötä järjestelmän vapaana oleva tallennuskapasiteetti pienenee, ja siihen syntyy aukkoja. Tätä kutsutaan tiedostojärjestelmän *ikäntymiseksi*. Tiedostojärjestelmän ikääntyminen ja pirstoutuminen johtavat kyvyttömyyteen lataa informaatioyksiköjä vierekkäin niin, että niiden välinen yhteys pysyisi kiinteänä. Informaation hajautuminen johtuu muun muassa tilan puutteesta ylipäätään, liian usein tapahtuneista tietojen poistosta, tiedostojen lyhentämisen tai pidentämisen aiheuttamista katkoksisista ja venytyksistä, sekä pienten ja toisiinsa liittymättömien informaatiokokonaisuuksien paljoudesta.

Ikääntymisen myötä järjestelmän sisältö ei ole enää lineaarisena, yhdellä pyöräytyksellä luettavana joukkona vaan siellä täällä ympäri levyä. Ikääntyminen johtaa lopulta fragmentaatioon eli tilanteeseen, jossa tallennettavaksi tarkoitettu tietosisältö ei enää mahdu kokonaisuutena mihinkään vapaana olevaan tilaan, vaan se on hajotettava pieniksi palasiksi aiempien merkintöjen väliin.

Prekaarisuuden kokemukseen liittyy vastaavasti totunnaisten yhteyksien katkeaminen, joka johtaa sisältöjen löytämisen vaikeuksiin, keskittymiskyvyn heikentymiseen sekä krooniseen levottomuuteen. Kun kokemuksille aiemmin varattu tila on poistojen, katkosten ja venytysten prosessien myötä muuttunut epäjatkuvaksi, niiden käsittäminen vaikeutuu ja toistuvat ”haut” lisääntyvät. Modernia elämää jäsentäneet perusinstituutiot (koulu, perhe, valtio) eivät enää anna kokemuksille tukevaa perustaa, vaan niiden pito lipsuu (Prekariisaatio Pohjois-Karjalassa 2011).

Tiedostojärjestelmän fragmentoituminen vastaa rakenneyhtäläisyyksien tasolla sitä kuvaa, jonka mediateoreetikko Franco ”Bifo”

Berardi (2006; 2009a; 2009b) maalaa nykykapitalismille ominaisesta tuotannon osittamisesta ja sen psyykkisistä vaikutuksista. Berardin mukaan vallitsevaa tuotantotapaa leimaa kaksi hajottamisen prosessia: *modularisoiminen* ja *fraktalisoituminen*.

Modularisoiminen tarkoittaa tuotannon organisoinnin tapaa, jossa tuotantopanokset pilkkotaan mahdollisimman pieniin osiin, jotta niitä voitaisiin myöhemmin yhdistellä erilaisiin kokoonpanoihin varsinaisen tuotantopaikan ulkopuolella (Berardi 2006, 54). Modularisoituminen hajottaa yhteyden työpanoksen ja varsinaisen lopputuotteen välillä. Kyse ei ole kuitenkaan vain pitkälle kehittyneestä työnjaosta Adam Smithin (1776) kuuluisan nuppineulatehdäsesimerkin tapaan³, sillä tuotantoprosessit eivät välttämättä tähtää lainkaan materiaalisen tuotteen valmistamiseen vaan affektiivisten tuotannontekijöiden kontrolloimiseen.

Koska affektiivisuus edellyttää *yhteistä* ja jakamista, tuotantopanosten osittaminen yhä pienemmiksi palasiksi voi paradoksaalisesti muodostua uhaksi tuottavuudelle. Työnjako on innovaatioiden kannalta jopa haitallinen periaate, koska se rajoittaa ja jarruttaa toimijoiden välistä yhteistyötä (Moulier Boutang 2011, 51–52). Modularisoiminen on tapa tehostaa tuotantoprosesseja ja irrottaa ne ajan ja paikan lieasta, mutta katkokset ja epäjatkuvuudet saattavat itsessään aiheuttaa kasvavia transaktiokustannuksia – tuotantojärjestelmän pidentyneitä ”hakuajoja”. Modulaarista tuotantoa leimaa siksi ristiriita tuotannontekijöiden (tietojen, affektien tai muiden vastaavien immateriaalisten hyödykkeiden) jaetun luonteen ja tuotantoprosessin mielivaltaiselta vaikuttavan osittamisen välillä (ks. Virno 2006, 36).

Fraktalisoituminen on modularisoitumisen kääntöpuoli, joka viittaa työntekijöiden huomioajan pilkkoutumiseen ja sen jatkuvuuden hajottamiseen. Berardi toteaa, että muistelun modaliteetit riippuvat mielen mahdollisuudesta varastoida informaatiota, joka on ”tehnyt siihen syvän vaikutuksen [sekä] esiintynyt pitkällä aikavälillä ja toistuvassa muodossa” (Berardi 2006, 39). Postfordismissä tuotannossa tällainen normeja muodostava, toistuva tai syvän vaikutuksen tekevän tieto näyttäytyy kuitenkin taakkana, po-

tentiaalisena kustannuseränä, joka rajoittaa tuotannon järjestämistä optimaalisella tavalla (Berardi 2009a, 39). Joustava kasautuminen (Harvey 1989) edellyttää pikemminkin normin ja tavan hylkäämistä tuotannon ja vaihdon globaalin territorion perustamiseksi.

Myöskään tiedostojärjestelmissä fragmentaatio ei ole vain järjestelmän toiminnan epätoivottu sivuvaikutus vaan myös sen tuotannollinen lähtökohta. Jos kiintolevylle kirjoitettaisiin lineaarisesti, alusta loppuun, eikä tietoa voisi siirtää, poistaa tai muuttaa, kiintolevyn vapaa tila täytyisi normaalikäytössäkin hetkessä. Tuottavuuden kasvattamisen edellytyksenä on tuotannon suhteellisen korkean joustavuuden muistin absoluuttisuuden kumoaminen, jatkuva uudelleenkirjoitettavuus sekä välinpitämättömyys muistin sisällön ja materiaallisen rakenteen suhteen. Toisaalta tuottavuuden imperatiivi luo jatkuvan jännitteen tiedon (tai kokemuksen) korvattavuuden ja sen käytettävyyden välille. Hajotettu tuotantorakenne lisää joustavuutta mutta pidentää hakuajkoja eli lisää sitä uusintamistyön määrää, joka tarvitaan järjestelmän integriteetin ylläpitämiseksi.

Berardin tarkastelussa ei ole niinkään tuotantojärjestelmän taloudellinen optimaalisuus vaan tuotannon uudelleenjärjestämisen mentaalit seuraukset työntekijöiden kannalta. Hän on huolissaan informaatiotulvan vaikutuksesta muistiin ja sitä kautta ihmisten kykyyn luoda ja ylläpitää ymmärrettävää ja merkityksellistä identiteettiä. Jatkovasti muuntuva ja ubiikkinen informaatiotulva ei jätä muistille aikaa muodostaa ”syvää jälkeä”, ja siksi muistisisällöt *depersonalisoituvat*, muuttuvat tusinatavaraksi. Tilalle tulee nykyhetken puristettu, ohut ja laadullisesti samantekevä informaatiomassa. Tästä Berardi päätelee, että olemme kulkemassa kohti ”identifikaation etenevää purkautumista”, eräänlaista jatkuvaa suoraa lähetystä, jossa kokemus hajoaa puristuessaan singulaariseen nyt-hetkeen (Berardi 2006, 39). Läsnaolo ilman sitä ympäröivää, merkitystä luovaa ajallista, tilallista ja sosiaalista kontekstia muuttuu *poissaoloksi*: tahmeaksi kärpäspaperiksi tai upottavaksi suoksi, joka kieltää vaihtoehtojen kuvittelemisen.

POISSAOLON POETIIKKA

*mä olen jossain muualla
vaikka olen tässä
olen tässä
ja odotan*

– Pariisiin Kevät: ”Salaliittoteoria” (levyltä Astronautti, 2010)

Tuotantoprosessien hajottamisen ohella prekaaria kokemusta leimaa affektiivinen paikattomuus, jossa yksittäiset kokemussisällöt eivät jäännöksettä mahdu niitä välittäviin rakenteisiin. Paikattomuus on toisaalta territoriaalista, esimerkiksi siirtolaisuuden hallintaa kilpailukykyisen työvoiman takaamiseksi (ks. Könönen 2012), toisaalta taas temporaalista, elämänajan kokonaisvaltaisen itse-sääntelyn integroimista osaksi tuotantoprosessia (Åkerblad 2011; 2014). Ajan ja paikan ohella myös kokemukset ja tunnekyvyt pyritään irrottamaan asiayhteydestään ja paketoimaan ne vapaasti uudelleenkytkettäviksi tuotantopanoksiksi.

Kun tuotantoprosessiin sisällytettävien elämäntaitojen hallinta edellytetään sisäistettäväksi yrittäjämäisenä ”itseä alistavana” työnjohtona (Vähämäki 2009) ja kun samaan aikaan nämä elämän elementaariset voimat pyritään kaappaamaan suoraan osaksi tuotantoprosessia ja pääoman arvonnäystä (Jokinen 2010a), elämän teorian ja elämäntäytännön välitys tökkii. Kulttuurintutkija Lauren Berlant on kutsunut tällaista affektirakennetta *julmaksi optimismiksi*. Julma optimismi ilmenee tilanteissa, joissa halun kohteesta tulee este halun toteutumiselle ja kiintymisestä este kiinnittymiselle. Ratkaisevaa ei ole halun tai kiintymyksen kohteen konkreettinen sisältö sinänsä vaan toistuva skeema, jossa hyvän elämän odottaminen ja lupaus muuttuu kurjan elämän takeeksi. (Berlant 2011.)

Toiminnan horisontin suuntaaminen toisaalle, aikoihin ja paikkoihin, jotka eivät ainakaan nyt ole olemassa tai jotka eivät edes periaatteessa voisi olla olemassa, luo paradoksaalisen kytköksen, jossa nykyhetken kokemuksen muodoksi ja sisällöksi tulee nykyhetken häivyttäminen kuvitteellisiin muutoksen tai parempien tu-

levaisuuksien paikkoihin sitoutumiseksi tai nostalgiaan uppoamiseksi. Siinä missä tuotannon organisoimisen muodot edellyttävät absoluuttista läsnäoloa, muistin ja asiayhteyksien brutaalia kadottamista, jää kolikon kääntöpuolelle *poissaolo*, jossa ”tässä ja nyt” muuntuu utopiaksi – toisenlaisen elämän mahdollisuudeksi, joka lymyilee jossain (mutta ei tässä) ja lupaa tulla todeksi joskus (mutta ei nyt).

Vuonna 2007 julkisuuteen noussut ja 2010-luvun ensimmäisinä vuosina läpimurtonsa tehnyt⁴ indie-pop-rock-yhtye Pariisit Kevät on kuvaava esimerkki prekarisaatioon liittyvää poissaolon kokemuksen kielellistämistä. Pariisin Kevään kappaleet ovat täynnä väliinputoamisia – tiloja ja tilanteita, joissa ei olla ”tässä” muttei myöskään ”muualla”. Olen tutkimustani varten käynyt systemaattisesti läpi Pariisin Kevään kolmannen levyn (*Kaikki on vain satua*, 2012) tekstit ja teemoitellut niistä löytämäni affektiiviset kuvaukset erityisesti hajoamisen näkökulmasta. Erittelemiäni teemoja on yhteensä kahdeksan, joista puolet viittaa affektiiviseen paikkattomuuteen ja pysähtyneisyyteen, toinen puoli paon tai muutoksen mahdollisuuteen.⁵ Tunnen hyvin myös yhtyeen muun tuotannon sekä levyiltä että keikoilta, joten tulkintani perustuu tosiasiaa huomattavasti laajempaan aineistoon ja kontekstiin. Itse asiassa hajoamisen tunnesävyjen kannalta kuvaavimmaksi esimerkiksi osoittautunut kappale ”Salaliittoteoria” on varsinaisen primääriaineiston ulkopuolelta, yhtyeen toiselta levyltä *Astronautti* (2010). Tämän tekstin kirjoittamisen aikana yhtye julkaisi neljännen albuminsa *Jossain on tie ulos* (2013), joka jatkaa analyysissä korostamieni teemojen ja motiivien (muun muassa pysähtyneisyyden ja paon) kehittelyä edelleen.

Populaarikulttuurituotteita voi ajatella eräänlaisina affektitehtaina.⁶ Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että populaarikulttuuri toimii affektien keksimisen ja kasvattamisen alustana, jossa muodon saa muotoja ja suunnaton suuntia. Toiseksi nämä tehtaat toimivat myös affektien työstämisen paikkoina, eli niissä affektin epä määräisyys voi vähitellen jalostua selväpiirteisemmäksi tunteeksi: toistettavaksi, jaettavaksi ja kommunikoitavaksi. Affektitehdas

tuottaa siis kieltä kokemuksille. Kuten Steven Shaviro huomauttaa, kulttuurituotteet ovat aina sekä oireellisia että tuottavia: ne tarjoavat viitteitä monimutkaisista yhteiskunnallisista prosesseista, mutta myös itse osallistuvat näiden prosessien tuottamiseen (Shaviro 2010, 2). Kolmanneksi populaarikulttuuri – sen pahamaineisessa ”kulttuuriteollisuuden” merkityksessä – on jo itsessään melkoinen affektiivisen työn instituutio, joka kapitalisoi ihmisten kykyä innostua ja sitoutua hetkeksi, kunnes seuraava impulssi vaatii huomion kiinnittämistä johonkin muuhun.

Poissaolon taikka *affektiivisen paikattomuuden* teema on kulkenut Pariisiin Kevään sanoituksissa läpi koko yhtyeen tuotannon. Ensimmäisessä laajaan suosioon nousseessa kappaleessa, *Pikku Huopalahdessa* (2007), maailma on lavaste (”talot kuin keksipaketteja”) ja ihmiset vieraita (”kaikki kuin jostain tv-sarjasta”). Laulun kertoja on kasvanut ulos iästään – lastenlippu ei enää kelpaa, ja jostain ulkopuolelta kuuluva ääni vaatii lopettamaan kaupungilla harhailun. Paikattomuus konkretisoituu suhteessa palkkatyöhön: pitäisi hankkia kunnon töitä millä hinnalla hyvänsä, ”juosta tai odottaa seuraavaa”. Samaan aikaan pätee toinen ihanne, joka vaatii tavoittelemaan maksimaalista vapautta: pitäisi olla ”jotenkin niin smooth”, maalata taivaanrantaa, juosta alasti pellossa ja huutaa (vrt. *Tohkeisuus* tässä kirjassa). Keskiluokkaisten ihanteiden pakottavuuden ja vapauden kaihon ristiriitaa ei lopulta ratkaista mitenkään – se jää ilmaan, kuten myös kertoja omaan unimaailmaansa, jossa identiteetti hahmottuu lähinnä muiden sanomisina (”menisit kotiin ja kampaisit tukkas”), ulkopuolelta asetettuina identifikaatioina ja tunnuksen kieltämisinä.

Michel Foucault (2005) tutki lukuvuoden 1981–1982 luennoillaan Collège de Francea itsen hoivaamisen ja itsen muuntumisen teemoja hellenistis-roomalaisessa sekä varhaiskristillisessä ajattelussa. Foucault’n johtopäätös oli, että nämä kaksi traditiota käsittävät itsen muuntumisen pääpiirteissään täysin päinvastaisilla tavoilla. Siinä missä kristilliseen *metanoiaan* liittyy subjektin äkillinen ja dramaattinen muutos (yhdestä olemisen tavasta toiseen, kuolemasta elämään, kuolevaisuudesta kuolemattomuuteen, pimeydestä

valoon ja niin edelleen), hellenistis-roomalaisessa ajattelussa itsen muuntuminen liittyy pikemminkin katkokseen subjektin sisä- ja ulkopuolen välillä; se tapahtuu siis suhteessa siihen, mikä ympäröi itseä. Tämä katkos voi saada monia ulkoisesti toisistaan poikkeavia muotoja: se voi ilmetä esimerkiksi pakona (*phugein*) tai toisaalta vetäytymisenä (*anakhoresis*).

Pariisin Kevään sanoituksissa on hyvin vähän – jos ollenkaan – metanoieettisia muuntumisnarratiiveja, joissa kertoja kävisi läpi hallitun ja päämäärään johtavan muutoksen itsensä sisällä. Pikemminkin poissaolo piirtyy affektiivisessä koordinaatistossa, jonka origo keikkaa paikallaan polkemisen, kähertymisen ja säntäilyn ambivalentissa välimaastossa.

Ensimmäisellä albumilla (*Meteoriiitti*, 2008) hajoamisen prosessi on edelleen varhaisessa käymistilassa. Kappaleissa yritetään vielä hiukan tanssia ja rakastaa, vaikkei olla ”teinejä enää”.⁷ Vapauden aika on silti loppumassa. Laulaja vaatii kuulijalta välittömiä toimia tilanteen ratkaisemiseksi: ”Soita viranomaisille / Tai joku pelastusyksikkö paikalle / Kirjoita yleisönosastoon / Aika loppuu kesken”. Myöhemmillä levyillä (*Astronautti*, 2010; *Kaikki on satua*, 2012) aika on jo loppunut, ja tunnesävyt siksi synkempiä. Tilan on vallannut sekavuus, katteeton haaveilu, harhanäyt ja kokemus reunalla olemisesta. Kertoja on uponnut unitilaan, jossa kaikki saattaa olla ”ehkä vain satua” tai ”vain testi”. Syntyy radikaali katkos itsen suhteessa itseän. Tämä katkos pyyhkii haaveet ja lopulta myös muistin:

*Ajatus kiertää pääsi ympäri kehää
Et tiedä mistä alkoi ja mihin se päättyy
mut se vie sua pimeään
Et muista mitä kuka sanoi ja mihin se liittyi
etkä muista enää nimeään
Olisi päästävä pois ja äkkiä kun joku rakentaa
sun ajatuksista häkkiä
[...]
Ja olet unessa, ilma keuhkoista pakenee
("Sytytä valo", levyltä *Kaikki on satua*, 2012.)*

Yllä lainattu ”Syttyä valo” – kuten myös luvun alussa siteerattu ”Salaliittoteoria” – olisi toki helppo lukea ”vain” tavanomaisena ahdistuksen tai masennuksen kuvauksena, joka ei kuvaa mitään juuri 2010-luvulle erityistä tunnesävyä vaan ainoastaan kierrättää Prozac-sukupolven trivialisoituneita kuvastoja. Tähän viittaisi puhe ”kuolleista muistoista” sekä kappaleen kertosäkeessä esitetty kehoitus aukaista silmät ja sytyttää valo (ikään kuin ratkaisu olisi vain ottaa itseään niskasta kiinni!). Kuitenkin tämä mielenmaisema on yhtyeen teksteissä niin normalisoitunut, että sitä on vaikeaa ymmärtää sairauden kaltaisena poikkeustilana, vaan kyseessä on pikemminkin prekaaria elämää yleisemmin määrittävä patologia tai jopa yhteiskunnallistunut elämänmuoto, johon liittyy luhistuminen ulkoa tulevien ärsykkeiden tai vaatimusten edessä sekä tästä seuraava kulttuurinen muistinmenetyks (vrt. Huysen 2000) ja identiteetin liudentuminen.

Kiinteän identiteetin kriisi avaa kaksi vaihtoehtoa ja osin ristiriitaista selviytymisstrategiaa. Ensimmäinen niistä on ”luovuttaminen suosiolla” eli enemmän tai vähemmän tietoisesti valittu apatia (*a-patheia*)⁸, pyristely eroon mielenliikutuksista:

*Kädet osuu maahan
ja ensimmäinen ajatus on olla
nousematta enää koskaan
luovuttaa suosiolla*

(”Tulivuoria”, levyltä *Astronautti*, 2010.)

Luovuttamisen voi nähdä yhtenä vetäytymisen taktiikkana. Foucault huomauttaa, että sanalla *anakhoresis* on kaksi päämerkitystä: yhtäältä armeijan irrottautuminen taistelusketuksesta vihollisen kanssa, toisaalta orjan poistuminen kaupungista kohti *khoraan*, maaseutua, jossa elämä ilman jokapäiväistä alistussuhdetta on mahdollinen (Foucault 2005, 212). Pariisin Kevään kuvastossa tällaista ”toista paikkaa” (ks. Kymäläinen 2006) ei käsinkosketeltavan maailman tasolla ole. Korvikkeena toimii nostalgia, joka ei kuitenkaan ole pelkkää illuusiota, vaan myös aito turvapaikka ja tyynnyttelevä ”kertosäe” (ks. *Riittämättömyys* tässä kirjassa). Esimerkiksi *Salaliittoteoriassa* kertoja palaa pakonomaisesti lapsuuden ko-

kemuksiin, jotka edustavat varmuutta suhteessa käsittämättömään nyt-hetkeen:

*muistat varmaan kun leikittiin
lapsena tulella
ja oltiin varmoja kaikesta
kaikki täällä puhuu kuin vain ois
tullut ikuisuudesta*

(”Salaliittoteoria”, levyltä Astronautti, 2010.)

Nostalgisen viittauspisteen pysyvyyden, ahdistuksen pysyvyyden (”sä et voi nyt tulla / mulla on pää jäässä”) ja vierautuneisuuden pysyvyyden liiton voi hahmottaa kuvauksena pirstaloituneesta affektirakenteesta, jossa mikään välitys ei toimi identiteettiä tuottavalla tai ylläpitävällä tavalla. Nostalgia ja katteettomat haaveet pitävät kiinni julmassa optimismissa, paljaassa ja kapeassa affektiivisessä avaruudessa, joka kuitenkin aika ajoin herättää kysymyksen, ”miten avaruus on juuri ainoa mahdollinen avaruus”. (”Salaliittoteoria”.)

Luovuttamista helpottaa silmien sulkeminen:

*Jos mä suljen mun silmät ei ole mitään pahaa [...]
Jos mä pidän silmät vaan tiukasti suljettuina*

Silmät on joka tapauksessa ”paras suojata”, koska maailma ”häikäisee niin”. Tämä ”Häikäisee”-niminen kappale oli valittu myös Virpi Suutarin ohjaamaan *Hilton!*-elokuvaan (2013), joka dokumentoi vaikuttavasti nuorten suomalaisten työelämästä ja koulutuksesta poissysäytyneiden tai paenneiden elämäntapaa. Hiltoniksi kutsutussa nuorisosaunolassa asuvat, maailmasta tulevaa ”häikäistymistä” pakenevat nuoret osoittavat rajan, jossa hajoamisen taloudellinen arvo muuttuu ainakin yksilön kannalta kyseenalaiseksi. ”Syrjäytyneet” eivät kykene muuttamaan hajoamisen kokemusta kannustimeksi, joka pakottaisi yrittämään lisää (osallistumaan aktivointitoimiin, kouluttautumaan lisää, kirjoittamaan parempia ansioluetteloita tai hakemaan mitä tahansa työtä millä tahansa palkalla ja ehdoilla). Ei ole kuitenkaan selvää, että syrjäytyminen olisi hidaste hajoamiseen perustuvalla taloudelle kokonaisuudessaan.

Kyseessä on pikemminkin yhteiskuntamoraalinen uhka, joka kohdistuu palkkatyön institutionalisoituun asemaan lupauksena paremmasta elämästä (ks. Venäläinen 2011a).

Siinä missä apatia näyttää johtavan vetäytymiseen ja käpertymiseen, toinen selviytymisstrategia perustuu ulospäin suuntautuvaan ja välittömämpään sietämättömien materiaaalisten olosuhteiden hylkäämiseen: häipymiseen paikalta. Pariisin Kevään sanoituk-sissa tätä motiivia kuvaa symbolisena hahmona kappaleesta toiseen kulkeva ovi, jonka avautuminen luo paon mahdollisuuden. Siitä, mitä oven toisella puolella on, ei ole tietoa, kuten ei myöskään siitä, miksi ovi toisella hetkellä aukeaa ja toisella sulkeutuu. ”Oven kahva” tarjoaa otteen jostain, ulospääsyn, joka lupaa hävittää edes jotain kaikesta, avata venttiilin, jonka kautta paine laskee ja ”jotain karkaa pois”.

*tartu oven kahvaan
jotain karkaa pois
kun ovi aukeaa
kun ovi aukeaa //
kun suljet sen oven
toinen avautuu
jotain karkaa pois*

(”Salaliittoteoria”, levyltä Astronautti, 2010.)

Paon mahdollisuus on muistinsa menettäneen ja maailman haavoit-taman toimijan näkökulmasta satunnainen, mutta silti mahdollisuus sietämättömän nykyisen taakse jättämiseen on keskeinen toiminta ja päätöksentekoa ohjaava lupaus. Oven takana saattaa olla esi-merkiksi metsä, johon voi eksyä harhailemaan. Harhailun kyseen-alaistaminen tai moralisointi on harhailijan kannalta epäolennaista ja voi vain pahentaa tilannetta.

*Jos eksyn maailmasta, ja harhailen metsään pimeään
kun kaukaa kuulin naurua ja lähdin sitä etsimään
ethän silloin estä minua hukkaan vaeltamasta.*

(”Olen kuullut merestä”, levyltä Kaikki on satua, 2012.)

Voimallisimmassa ja aktiivisimmassa muodossaan paon keino-
na voi toimia *juokseminen*, jota käsitellään Pariisin kevään sanoi-
tuksissa laajasti. Juokseminen on konkreettista ja tehokasta toisin
kuin pelkkä harhailu silmät ummessa tai se, että vain ”seisotaan
hattu kourassa maailman reunalla” odotellen muutosta tapahtuvak-
si. Juokseminen voi myös olla nykyisyyden ylittämisen taktiikka:
jos nopeus on riittävä, saattaa päästä ”yli veden kadonneen saaren
luokse”. Toisaalta juoksemiseen liittyy *juoksuttamisen* uhka:

*Juoksen kultaisella hiekalla aurinkorantaa
Ja mul on tunne että joku mua linsiin sahaa*

Siksi turvallisinta olisi vain kieltäytyä ja lopettaa juokseminen.
Kappaleessa *Lopeta* tämä toistetaan itselle käskynä kolme kertaa:
”Lopeta juokseminen! Lopeta juokseminen! Lopeta juokseminen!”
Silti juokseminen ei lopu, sillä se kumpuaa kesyttämättömästä kiel-
tämisen halusta: ”Juoksen kaduille, huudan maailmanloppua.”
(”Ehkä kaikki palaa itsestään ennalleen”, levyltä *Kaikki on satua*,
2012.)

HAJOAMISEN ARVO

tilitys

*1. tilittäminen; tilinteko, selvitys. Tehdä tilitys myyjäisten tuloksesta.
Kirjailijan henkilökohtainen tilitys.*

2. laskelma jolla jtk tilitetään. Kuitit on liitettävä tilitykseen.

(MOT 2014.)⁹

Jälkiteollisten tuotantoprosessien lietsomat epävakaut ja negatiiviset
tunnesävyt eivät ole vain nykykapitalismille ominaisen tuotantotavan
ikäviä ja tahattomia sivuvaikutuksia (taloustieteen kielellä ”negatiivisia
ulkoisvaikutuksia”), vaan kokemuksen hajojuminen, hajauttaminen ja
hajottaminen ovat tuottavia mekanismeja pääoman arvonlisäyksen
prosessissa. Kehnot tunteet ovat osa affektiivisen kapitalismin
tuotannollista ydintä (ks. Vähämäki 2003; Venäläinen 2014), joka
ruumiillistuu muun muassa uusina epävirall-

lisesti tunnustettuina työkykyinä (taitona hallita stressitasoa, ajoittaa sairauslomia ja loppuun palamisia, säädellä vihaa ja kanavoita katkeruus tehokkuudeksi). Hajoaminen tuottaa taloudellista arvoa sekä tähän arvontuotantoon kykeneviä, sisäisesti hajanaisia ja hajamielisiä subjekteja.

Hajoamiseen perustuva tuotantotapa poikkeaa radikaalisti siitä teollisen kapitalismin muodosta, jota moderni taloustiede syntyi selittämään. Voidaan jopa väittää, että epävakasta affekteista arvoa luova talous kumoaa modernin taloustieteen perustavimmat teoreettiset taustaoletukset: tuotantoon käytettävien resurssien niukuuden, taloudellisen toiminnan rationaalisuuden sekä yksilöllisiin preferensseihin ja yksilötoimijuuteen perustuvan *atomistisen sosi-aalisen ontologian*. (Venäläinen 2013b, 95–99.)

Samaan aikaan tuotantorakenteen hajottamisen ja modernin kokemuksen hajoamisen kanssa myös taide alkoi heijastella postmodernisoituvaa taloutta paitsi liukuhihnatuotannon ironisin pastissein (Andy Warholin ”tehdas”) myös yhä pidemmälle menevien tekijyyden ja teosmuodon hajottamisen käytäntöjen kautta. Siinä missä niin sanotun autonomiaestetiikan ajan taide perustui tuottaja–kuluttaja-mallia vastaavaan kahtiajakoon taiteilijaneron ja katsovan yleisön välillä, 1900-luvun radikaalit avantgardeliikkeet (data, surrealismit, situationistit) sekä tietyiltä osin niin sanottu postmodernistinen taide asettivat tavoittaakseen levittää taikka ”hajottaa” taide koko elämään ja yhteiskuntatilaan.

Hyvän esimerkin tekijyyden hajottamisesta antaa säveltäjä John Cagen tuotanto, joka alkoi 1950- ja 1960-luvulla siirtyä valmiiksi kirjoitetuista sävellyksistä erilaisiin enemmän tai vähemmän improvisoituihin ja satunnaisiin ”tapahtumiin” (Junkerman 1994; Brooks 2002). Vuonna 1969 Cage ystävineen ja oppilaineen toteutti Kalifornian yliopiston Davis-kampuksella eräänlaisen performatiivisen installaation nimellä *33 1/3*. Levysoittimen standardisoituun kierrosnopeuteen¹⁰ nimellään viittaava tapahtuma oli osa koko päivän kestänyttä *Mewantemooseicday*-kokonaisuutta, jossa Cage pyrki määrittelemään uudestaan yleisön osuutta taiteen tuotannossa ja erityisesti vapauttamaan yleisön mahdollisuudet huomion suun-

taamisessa. Kuten Cage kuvailee päiväkirjamerkinnöissään, yleisö voi ”istua hiljaa tai äännehtiä [...] kuiskata, puhua tai jopa huu-
taa [...] istua paikallaan tai nousta ylös ja kuljeskella ympäriinsä”
(Cage 1967, 51).

Tämän musiikilliseksi sirkukseksikin (*musicircus*, ks. Fetterman 1996, 142) kuvaillun minifestivaalin ohjelmaan kuului muun muassa 18 tuntia kestänyt esitys Erik Satien *Vexations*-teoksesta (jossa sama minimalistinen katkelma soitetaan 840 kertaa peräkkäin), sekalaisia luentoja, elokuvaesityksiä sekä konsertteja ympäri kampusta. Tapahtuman huipentaneessa *33 1/3* -teoksen kantaesityksessä kymmeniä levysoittimia ja noin 250 äänilevyä oli sijoitettu ympäri pöytiä huoneessa, jossa ei ollut lainkaan tuoleja. Kaiuttimet oli levitetty koko tilaan. Paikalle saapunut yleisö ei saanut mitään ohjeita, mutta jonkin ajan kuluttua ihmiset alkoivat panna levyjä soittimiin. (Cage n.d.) Cage tapahtuman koollekutsujana vetäytyi sivuun taideteoksen tuotantoprosessista niin, että hänen roolinsa tapahtuman organisoijana ja suunnittelijana oli käytännössä näkymätön.

Cage kuvasi uusien teosmuotojen luomiseen liittyvää tavoitettaan ”taiteen yhteiskunnallistamiseksi”. Taiteen yhteiskunnallistuneessa muodossa ei enää olisi kyse esineiden valmistamisesta tai siitä, että joku sanoo, mitä on tehtävä, vaan arvaamattomien prosessien tuottamisesta; siitä, että ihmiset ylipäänsä ”tekevät asioita” (Cage 1967, 151). Ajatusta taiteen yhteiskunnallistamisesta jälkiteollisen kapitalismin tuotannollisten prosessien yleisenä tendenssinä ovat myöhemmin kehitelleet muun muassa Paolo Virno ja Maurizio Lazzarato. Virnon mukaan kulttuuriteollisuus sekä ennakoi tuotannon muutoksia että tarjoaa niille uuden paradigman, jolle ominaista on toiminta ilman teosta – ”kommunikatiivinen toiminta, jonka päämäärä on siinä itsessään”. Lazzarato puolestaan puhuu yhteishyödykkeiden tuotannosta, jossa vaikuttaa tuottajan ja kuluttajan binäärisen logiikan sijaan taiteilijan ja yleisön yhteistyössä kietytyvä taiteellinen dynamiikka. (Virno 2006, 57; Lazzarato 2006, 112–114.)

Tuotantoprosessin hallintaa taiteen *happening*- ja kollaasimuodoissa kuvaa osuvasti taloustieteilijä Yann Moulier Boutangin kuvailema ”poliittisen yrittäjän” hahmo, jonka toimintakenttää on olemassaolevien prosessien sommittelu (Moulier Boutang 2011, 109). Tämä yrittäjä ei sijoita pääomaa eikä organisoi tuotantoprosesseja yksityiskohtien tasolla vaan ainoastaan ohjailee ja ottaa niitä haltuun. Näin interventio arvonnalisäysprosessiin tarkoittaa olemassa olevan tuotannon tuottamista eli yhteiskunnassa jo entuudestaan tapahtuvan työn virtojen kaappaamista ja sitomista pääoman arvonnalisäyksen osaksi (ks. Viren & Vähämäki 2011, 50). Vastaavasti taiteilija luopuu romanttis-modernistisesta roolistaan yksinomaisena luoja-jumalana ja ottaa sen sijaan *kuraattorin* taikka *tapahtumatuottajan* tehtävän.

Taiteen avantgardessa kehitetty *happening*-muoto voidaan nähdä esteettisenä vastineena nykykapitalismin tuotannollisille logiikoille, ja se tarjoaa eräänlaisen esteettisen evidenssin (Berlant 2011, 16) hajoamisen taloudesta. Cagen ja muiden musiikillisten postmodernistien edistämässä modulaarisessa teosmuodossa oli kyse nimenomaan *kom-positiosta* kirjaimellisessa mielessä (lat. *com + ponere*, ”panna yhteen”), erilaisten ja yhteismitattomien ainesten lopputulemaltaan ennaltamäärittämättömästä *kokoonpanosta*. Tällaisessa tuotannossa tavoitteena ei ole niinkään ehjän ja suljetun ”teoksen” (tai minkään muunkaan vakaan objektin) tuottamisesta modernistisen estetiikan edellyttämässä mielessä, vaan niiden olosuhteiden tuottamisesta, joissa tuotanto voi ikään kuin itsestään tapahtua. Olennaista tälle muodolle on tarkkojen toimintaohjeiden korvaaminen avoimilla mahdollisuusrakenteilla, joita ohjataan tuotannon sivusta.

Kontekstin sääntelyyn perustuvaa tuotantoa on viime vuosina kuvattu *kognitiivisen kapitalismin* käsitteen kautta (Vercellone 2005; 2006; 2007; Fumagalli 2007; Moulier Boutang 2011; Venäläinen 2013a.). Kognitiivinen kapitalismi viittaa kasautumisen tapaan, jossa tiedosta tulee sekä kasautumisen kohde että arvontuotannon resurssi ja väline. Arvonmuodostuksen kannalta olennaisin merkitys ei ole kuitenkaan tietojen sisällöllä sinänsä, siis niiden

episteemisellä arvolla tai paikkansapitävyydellä, vaan niiden kiinnostavuudella ja levittämisen mahdollisuuksilla. Tällöin huomion kohteeksi nousevat esimerkiksi kysymykset omistusoikeuksista ja projektinhallinnasta (Moulier Boutang 2011).

Taloustieteilijä Enzo Rullani on eritellyt kolme tapaa, jolla ideoista irrotettavaa lisäarvoa voidaan säännellä ja saattaa yksityishyödyn piiriin. Ideoiden leviäminen on ennen kaikkea affektiivinen prosessi, jossa ratkaisevaa on nopeusdifferentiaali eli uusien ideoiden levittämisen rytmi ja nopeus suhteessa sekä suhteessa omiin tuotteisiin että suhteessa kilpailijoihin. Toiseksi toimintaympäristön ja sen perustana toimivien materiaalisuuksien hallinta takaa pitävän otteen tuotantoprosessista. Kolmanneksi liittolaisuuksien ja yhteistyön verkostojen avulla voidaan kertaalleen varmistaa, että tiedon käyttämisen tapoja pystytään tarvittaessa rajoittamaan ja kontrolloimaan koko tiedonjakamisen arvoketjun laajuudella. (Rullani 2000; 2004a; 2004b.)

Näiden tuotannon muutoksia kuvaavien huomioiden pohjalta hahmottuva hypoteesi viittaa siihen, että jälkiteollisessa kapitalismissa arvonlisäys perustuu tuotannon moninkertaiseen hajottamiseen. Ensinnäkin tuotannon objekti on hajotettu, eli tuotannolta puuttuu tuotantoketjun sulkeva lopullinen päämäärä, kuollutta pääomaa ruumiillistava *esine*¹¹, johon tuotannon yhteiskunnallinen arvo olisi ikään kuin jäännöksettä kasautunut. Affektiivinen tuotanto on aina ylijäämäistä tuotantoa, joka vuotaa ja valuu koko yhteiskuntatilaan. Toiseksi tuotanto vaikuttaa keskittyvän oman kontekstinsa uusintamiseen ja muunteluun. Lopputuote, kuten se äänilevyjen hallitsematon yhdistelmä, joka Cagen teoksesta syntyi, on merkitykseltään ja arvoltaan toissijainen verrattuna tapahtuman tuotantoon, prosessiin itseisarvona. Kolmanneksi tuotantoprosessi on hajotettu lineaarisesta liukuhihnamallista modulaariseen ja *reakominoivaan* malliin (Berardi 2009a, 39), jossa yksittäisten tuotantopanosten asiallinen yhteys suhteessa toisiinsa että suhteesta näitä tuotantopanoksia käsitteleviin työntekijöihin on hajotettu, jotta komponentit voitaisiin lopulta yhdistää kompositioon laajemmassa ku-

vassa, koko globaalissa tuotantotilassa, joka ei kunnioita kansallisvaltioiden rajoja.

Vaikka kognitiivisen kapitalismin teorian keskiössä on tieto, se näyttäisi sopivan affektiivisen tuotannon analysoimiseen. Entistä suurempaa huomiota on kuitenkin kiinnitettävä siihen, miten affektit ylipäänsä voivat olla olemassa, eli mitkä ovat ne prosessit, joilla affektiivisiä ihmisiä ja affektiivisiä yhteisöjä uusinnetaan, ja min-käläisiä rajoituksia ne asettavat tuotannon laajuudelle ja intensiteetille.

Prekariisaatioteoriassa on näihin päiviin saakka kiinnitetty koh-talaisen vähän huomiota siihen, miten kokemuksellinen epävakaus voi muodostua arvon lähteeksi tai kasvattajaksi; eli miten on mah-dollista kasata sellaista, joka luonteensa puolesta on epämääräistä ja ennustamatonta (ks. kuitenkin Berardi 2006; 2009a; 2009b; 2010; 2012). Vielä vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että hajoamiseen perustuvalla tuotantotavalla on sisäinen rajansa, koska myös affek-tityöläisen on kyettävä uusintamaan työkykynsä. Näin hajoamiseen perustuvan tuotantotavan – taikka *haavoittuvaisen kasautumisen (vulnerable accumulation)*, kuten Paige Sarlin (2012) sitä osuvasti kutsuu – sääntelyn keskeiseksi ongelmaksi tulee tasapainon säilyt-täminen sopivan hajoamisen ja liiallisen hajottamisen välillä. Jotta prekaari subjekti voisi olla tuottava, affektit on pidettävä jatkuvas-sa ja levottomassa liikkeessä. Liiallinen levottomuus uhkaa kuiten-kin kääntyä lamaannukseksi, joten sen määrää on säännönmukai-sesti rajoitettava. Haavoittuvaisen kasautumisen paradoksi viittaa siihen, että analyysin polttopiste olisi suunnattava sekä hajoamisen kokemukseen että siihen sääntelyjärjestelmään, jonka avulla affek-tityöläisen affektiivisuus ja affektiivisten yhteisöjen affektiivisuus uusinnetaan päivästä toiseen – siis kysymykseen siitä, *mikä meidät pitää liikkeellä* (vrt. *Innostus* tässä kirjassa).

Sarlinin ajatuksena on, että nykykapitalismin ymmärtämisek-si tarvitaan taloudellisten ja affektiivisten kasautumisen rekistereiden yhtäaikaista analyysia, jonka lähtökohtana on ihmiselämän pe-rustavanlaatuinen haavoittuvuus ja yhteisyys (eräänlainen ontolo-ginen prekaarisuus; ks. *Tunnustus* tässä kirjassa) sekä sen välttä-

mätön merkitys taloudellisen arvon kannalta (Sarlin 2012). Sarlin argumentti jatkaa sitä feministisen kritiikin juonetta, jossa on korostettu, että immateriaalisen ja affektiivisen työn teoriat (mm. Hardt 1999; Negri 1999; Hardt & Negri 2004) eivät ole riittävällä tavalla kiinnittäneet huomiota uusintavan työn – perinteisesti naisten tekemän palkattoman kotityön – rooliin, joka kuitenkin on ensiarvoisen tärkeä myös niin sanotun tietokykykapitalismin vaiheessa (esim. Federici 2011; Weeks 2007). Toisaalta argumentti haavoituvasta kasautumisesta alleviivaa sitä, että yhteisyyden ylläpitäminen ei ole pelkkää uusintamista, vaan sillä on myös tuotannollinen ja taloudellista arvoa suoraan tuottava rooli. Paradoksaalisesti tämä affektiivinen yhteisyys – yhdessä, yhteisessä ja yhteisesti oleminen (*being-in-common*) – voi toimia varsinaisen kasautumisen välineenä vain aidattuna ja eristettynä. Siksi taloudellisen arvon luomisen edellytykseksi muodostuu tuotannon ja uusintamisen rajan jatkuva koettelu ja aiemmin ”tuottamattomaksi” käsitetyn työn sysääminen taloudellisen yhteismitallisuuden valtapiiriin.

KOLME TEESIÄ HAJOAMISEN POLITIIKASTA

1. Hajoaminen on *tuotannon ja kokemuksen samanaikaisen pirstaloitumisen prosessi* – mielenelämän ja yhteisöllisen ekologian (Guattari 2008) altistumista ”ulkoisen olemisen satunnaisuuksille” (Simmel 1986 [1905], 75). Hajoaminen on ”hajottavuudeksi” kutsutun tunteen affektiivinen kaksossisar – sen riskialtis äärimuoto ja ylimäärä, joka ei mahdu tunteen kaappausvoiman piiriin. Siinä missä hajottavuus (”minua hajottaa”) – on enemmän tai vähemmän kehää kiertävä tunne ja ajatus, hajoaminen on shokkitila, joka lähtee liikkeelle kasautuvasta entropiasta, ennalta tiedetyn hajautumisesta. Hajoaminen on siis tavan rikkomista, rutiinista ulospäin osoitavaa toimintaa.

Vaikka hajoamisen prosessi aiheuttaa varsin väkivaltaisia seurauksia, se ei yksiselitteisesti merkitse siirtymää koossapysyvistä onnesta kaoottiseen toivottomuuteen. Hajoaminen tuottaa pikem-

minkin ristiriitoja, ja ristiriidoissa taas on parhaat mahdollisuudet tapahtumille ja muutokselle. Työtä, tuotantoa ja elämäkokemusta säännelleiden siteiden höltyminen avaa uusien kurjuuksien ohella mahdollisuuksia vaihtoehtoisten maailmassaolemisen tapojen ja esteettis-eettisten innostumisen tapojen kokeiluille (vrt. Sobhack 1994, 84).

2. Hajoaminen on kokemus *hallitsemattomasta metamorfoosista*, itsen muuntumisen prosessista, jonka lopputulos on perustavanlaatuisella tavalla avoin – ei siis vain siinä mielessä, että sen lopputulos olisi subjektille tuntematon tai ennakoimaton vaan niin, että muuntumisen suunta on periaatteessakin ennalta määrittämätön, kontingentti, ei-determinoitu (*indeterminate*).

Kuten aiemmin todettiin, Foucault ei löytänyt hellenistis-roomalaisesta traditiosta vakiintunutta käsitettä, joka viittaisi itsen sisällä tapahtuvaan muutokseen radikaalin katkoksen merkityksessä. Säännön vahvistavana poikkeuksena hän kuitenkin mainitsee Senecan, joka kuudennessa kirjeessään Luciliukselle kirjoittaa: ”Upeaa, nyt tuntuu siltä, että edistyn. Kyse ei ole vain korjauksesta (*emendatio*). En ole tyytyväinen tapojeni parsimiseen: minusta tuntuu, että minä muunnun (*transfigurari*).” Myöhemmin samassa kirjeessä Seneca puhuu transfiguroitumisen ohella ”itsen mutaatiosta” (*mutatio mei*) – prosessista, jossa itse muuttuu toiseksi. (Foucault 2005, 212.)

Vaikka hajoamisen tunteet ovat usein toimintakykyä lamaanuttavia – kärsimystä, itsehalveksintaa, jopa kauhua (Berardi 2006, 22) –, hajoaminen prosessina toimii myös eräänlaisena *itsehoivan* muotona, sillä se tekee mahdolliseksi sekä subjektin sisäisten että subjektille ulkoisten olosuhteiden muutoksen. Hajoaminen on siis, Pariisin Kevään ”Salaliittoteoria”-kappaletta mukailen, se ”oven kahva”, jota kääntämällä julman optimismin kehä voi edes periaatteessa murtua.

3. Hajoaminen on modernia, porvarillis-liberaalia yksilösubjektia suojaavan ja kiinnipitävän *kuoren murtumista*, ja se avaa siksi tilaa uusille affektiivisille yhteisöille. Muun muassa Franco Berardia

huolestuttava ”identifikaation etenevä purkautuminen” ei tarkoita pelkästään yksilön orjuuttamista loputtomalle nyt-hetkelle vaan myös mahdollista vapautumista siteistä, joiden merkitys vapaudelle ja itsenäisyydelle on aina ollut ambivalentti.

Jälkistrukturalistisessa feminismissä ja myös jälkikolonialistisessa ajattelussa yksilösubjektin hajottaminen merkitsi poliittisesti tärkeää lupausta halujen ja subjektiivisuuksien tuotannon vapauttamisesta identiteetin kahleista (mm. Ramazanoğlu & Holland 2002, 92). Vastaavasti taiteessa kollaasin, *happeningin* ja *brikolaasin* periaatteiden omaksuminen pyrki vapauttamaan ilmausten tuotannon ja yhdistämisen organistisen teosmuodon totalisoivasta kehyksestä (ks. esim. Sederholm 1994).

Prekaarisuuden tuntua leimaa asetelma, jossa on aina, Lauren Berlantin sanoin, ”tilanne päällä” – kyse on olosuhteista, joissa voi tietää tai tuntea olevansa mutta joita itsessään ei voi kauttaaltaan tuntea tai tietää. Mutta vaikka näitä olosuhteita ei voisi täsmentää, niissä voi silti *toimia* ja niissä voi antaa *tapahtua*. Ratkaisevia hetkiä, mahdollisuusikkunoita, tällaisissa olosuhteissa ovat odottamattomat *perturbaatiot*, levottomuudet ja hämmingit, jotka voivat saada aikaan poikittaista liikettä ja näin vapauttaa subjektin arjen intuitiivisesta normatiivisuudesta (Berlant 2011, 5).

VIITTEET

¹ Paolo Virno huomauttaa, että tunnesävyt eivät ole vain ohimeneviä psykologisia säväyksiä, vaan ne koskevat ”luonteenomaista suhdetta omaan maailmassaolemiseen”. Nähdäkseni Virno tulee käsityksessään hyvin lähelle sitä, mitä Raymond Williams (1988) kutsuu ”kokemuksen rakenteiksi” (*structures of feeling*): tietylle ajalle mahdollisia ja ominaisia aistimisen, tuntemisen ja olemisen tapoja; maailmasuhteita taikka ”olo-suhteita”; yhdessäolemisen kietoumia, jotka eivät rajaudu tai palaudu yksilöön.

² Ero tiedon ja informaation välillä on käsitetty esimerkiksi niin, että tieto on informaatiota, jolle on annettu jokin merkityssisältö. Informaatio taas voidaan määritellä puhtaan ei-kielellisesti esimerkiksi materiaan koodautuneena järjestyksenä. (Ks. Niiniluoto 1996.) Tässä mielessä tietokone on vain informaatiokone, sillä se ei ”ymmärrä” käsittelemänsä informaation merkitystä. Toisaalta uusmaterialistinen affektiteoria tuntuisi nimenomaan ohittavan tällaisen kahtiajaon, sillä se korostaa vaikutuksia, jotka eivät ole jäännöksettä ymmärryksen tai kielellisten rakenteiden välittämiä.

³ Smith kuvailee *Kansojen varallisuuden* (1933 [1776]) ensimmäisessä kirjassa nuppineulan valmistamista esimerkkinä työprosessista, jota eriytynyt työnjako on merkittävästi tehostanut.

⁴ Pariisin Kevään suosioista voidaan mainita muutamia suunta-antavia indikaattoreita: kaksi kultalevyä (*Astronautti* 2010 ja *Kaikki on satua* 2012); kaksi Suomen albumilistan kakkossijaa (*Kaikki on satua* sekä *Jossain on tie ulos* 2013); sekä säännölliset esiintymiset Suomen suurimmilla festivaaleilla vuodesta 2010 lähtien. Kiteyttäen voidaan sanoa, että suomalaisen populaarimusiikin kentällä, jossa ovat viime vuosina yhä enemmän menestyneet (nais)sooloartistit, Pariisin Kevät on ollut yksi suosituimmista (mies)yhdyistä. Yhtyeen laaja suosio on jossain määrin olennaista sen kyvylle tuottaa affektiivisiä kuvauksia.

⁵ Teemat ovat: 1) juokseminen; 2) harhaileminen, eksyminen; 3) ovet; 4) toinen maailma; 5) silmien sulkeminen, aukaiseminen ja suojaaminen; 6) unohtaminen, kadottaminen, muistinmenetykset; 7) unessa oleminen, herääminen; sekä 8) odottaminen.

⁶ Affektitehtaan käsite lanseerattiin *Women & Performance: A Journal of Feminist Theory* -lehden vuonna 2012 järjestämässä ”The Affect Factory – Precarity, Labor, and Performance” -konferenssissa, jonka kuvaustekstissä se ei tosin viittaa niinkään affektien luomiseen vaan niiden taloudelliseen hyödyntämiseen. (New York University 2012.) Hieman eri suuntaan kurottavaa tulkintaani ovat inspiroineet muun muassa Chigagon *Feel Tank* -ryhmän *patogeografiset* eli tunnemaan-

tieteelliset taidekokeilut (Feel Tank Chigago n.d.) sekä Brian Massumin ajatus affektista myöhäiskapitalismin infrastruktuuria tuottavana ”ubiikkina metatehtaana” (Massumi 1995, 106–107).

⁷ ”Me ei olla teinejä enää”, levyltä *Meteoriiitti* (2008). ”Pikku Huopalahden” tavoin sanoitus kiertyy palkkatyöideaalin kritiikin ympärille: ”ja meidän piti mennä kunnon töihin / ja piti pitää tätä maata pystyssä / jos sä et mene kohta kunnon töihin / jos sä vaan laulat ja soitat kitaraa / niin ne ei kato sua hyvällä beibe”.

⁸ Alkuperäisessä käyttöyhteydessään, stoalaisessa filosofiassa, *apatheia* ei viittaa passiiviseen välinpitämättömyyteen vaan aktiiviseen pyrkimykseen kohti mielenrenteyttä irtautumalla ulkopuolelta tulevista arvaamattomista vaikutuksista (passioista).

⁹ MOT Kielitoimiston sanakirja (mot.kielikone.fi): ’tilitys’. Tarkistettu 29.5.2014.

¹⁰ Standardisoitujen alustojen merkityksestä immateriaalitaloudessa ks. Rullani 2004b, 89–90.

¹¹ Tuotannolta puuttuu näin siis myös modernin esineoikeuden tarkoittama aineellinen, rajallinen ja yksilöityvä kohde, mikä asettaa sekä varallisuus oikeuden että taloustieteen valtavirtaiset teoriat hankalaan asemaan. Ks. Corsani 2007; Venäläinen 2011b, 340–342. Myös Juha Karhu (ent. Pöyhönen) on arvostellut varallisuus oikeuden suhteetonta takertumista näennäisen staattisiin kohteisiin dynaamisten prosessien sijaan (mm. Pöyhönen 2003).

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2004) *The cultural politics of emotion*. London & New York: Routledge.
- Ahmed, Sara (2010) *The promise of happiness*. Durham, NC: Duke University Press.
- Ahponen, Pirkkoliisa (2004) ”Flying in the liminality between alienation and identification: interpreting the border-crossing of migrants”. Teoksessa Jari Kupiainen, Erkki Sevänen & John A. Stotesbury (toim.), *Cultural identity in transition. Contemporary conditions, practices and politics of a global phenomenon*, s. 285–310. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
- Alatalo, Anni (2013) ”Kerran päivässä riisun äitiyden viitan”. *olotila.yle.fi*. 31.10.2013. <http://olotila.yle.fi/perhe/kerran-paivassa-riisun-aitiyden-viitan> (Tarkistettu 27.2.2014).
- Anttonen, Anneli (2009) ”Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen”. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.), *Hoiva: tutkimus, politiikka ja arki*, s. 54–98. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli (2011) ”Hoivan sosiaaliset merkitykset”. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.), *Sosiaalisen toiminnan perusta*, s. 135–151. Helsinki: Gaudeamus.
- Bauman, Zygmunt (1989) *Modernity and the holocaust*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995) *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant matter: a political ecology of things*. Durham, NC: Duke University Press.
- Berardi, Franco (2006) *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Helsinki: Tutkija-liitto.
- Berardi, Franco (2009a) *Precarious rhapsody: semiocapitalism and the pathologies of the post-alpha generation*. London: Minor Compositions.

- Berardi, Franco (2009b) *The soul at work: from alienation to autonomy*. Los Angeles, CA: Semiotext(e).
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel optimism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Blackman, Lisa & Venn, Couze (2010) "Affect". *Body & Society* 16:1, 7–28.
- Bowlby, John (1957) *Lasten hoivan ja hellyyden tarve*. Helsinki: WSOY.
- Boyer, Robert (2004) *The future of economic growth: as new becomes old*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Braidotti, Rosi (2005) "Affirming the affirmative: on nomadic affectivity". *rhizomes* 11/12.
- Butler, Judith (1993) *Bodies that matter. On the discursive limits of "sex"*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (2004a) *Undoing gender*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (2004b) *Precarious life: the powers of mourning and violence*. London & New York: Verso.
- Butler, Judith (2005) *Giving an account of oneself*. Bronx, N.Y: Fordham University Press.
- Butler, Judith (2009) *Frames of war: when is life grievable?* London & New York: Verso.
- Butler, Judith & Athanasiou, Athena (2013) *Dispossession: the performative in the political*. Cambridge: Polity.
- Cage, John (n.d.) *33 1/3 for 8–12 turntables, amplifiers, pairs of speakers*. Leipzig: Edition Peters.
- Cage, John (1967) *A year from Monday: new lectures and writings*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press.
- Campo, Natasha (2009) *From superwomen to domestic goddesses*. New York: Peter Lang.
- Castel, Robert (2007) *Sosiaalinen turvattuus. Mitä on olla suojattu?* Helsinki: Kela.

- Cleaver, Harry (1993) ”Kropotkin, self-valorization and the crisis of Marxism”. *Anarchist Studies* 2:2, 119–135. [Online: <http://tal.bolo-bolo.co/en/h/hc/harry-cleaver-kropotkin-self-valorization-and-the-crisis-of-marxism.pdf>]
- Clough, Patricia Ticineto (2007) ”Introduction”. Teoksessa Patricia Ticineto Clough & Jean O’Malley Halley (toim.), *The affective turn: theorizing the social*, s. 1–33. Durham, NC: Duke University Press.
- Corsani, Antonella (2007) ”Kohti poliittisen taloustieteen uudistamista”. *Megafoni*. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=466&am=1>. (Tarkistettu 2.10.2012).
- Davies, Bronwyn, Browne, Jenny, Gannon, Susanne, Hopkins, Leckie, McCann, Helen & Wihlborg, Monne (2006) ”Constituting the feminist subject in poststructuralist discourse”. *Feminism & Psychology* 16:1, 87–103.
- Davies, Bronwyn & Gannon, Susanne (2006) *Doing collective biography: investigating the production of subjectivity*. Maidenhead: Open University Press.
- Davydova, Olga & Pöllänen, Pirjo (2010) ”Gender on the Finnish-Russian border: national, ethnosexual and bodily perspective”. Teoksessa Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen & Olga Davydova (toim.), *Ethnosexual processes. Realities, stereotypes and narratives*, s. 18–35. Helsinki: Kikimora Publications.
- Davydova, Olga & Pöllänen, Pirjo (2011) ”Border crossing from the ethnosexual perspective: a case study of the Finnish – Russian border.” *Eurasia Border Review* 2:1, 73–87.
- De Landa, Manuel (2006) *A new philosophy of society: assemblage theory and social complexity*. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles (2007) *Kriittisiä ja kliinisiä esseitä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles (2012) *Spinoza. Käytännöllinen filosofia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles (2005) ”Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan”. Teoksessa Gilles Deleuze, *Haastatteluja*, s. 118–125. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (2005) *Haastatteluja: Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1980) *Mille plateaux*. Paris: Éditions de minuit.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Félix & Lehto, Leevi (1993) *Mitä filosofia on?* Helsinki: Gaudeamus.
- Dewey, John (2010) *Taide kokemuksena*. Tampere: Vastapaino.
- Didier, Emmanuel (2007) ”Do statistics ’perform’ the economy?” Teoksessa Donald A. MacKenzie, Fabian Muniesa & Lucia Siu (toim.), *Do economists make markets?: on the performativity of economics*, s. 276–310. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Doogan, Kevin (2009) *New capitalism?: the transformation of work*. London: Polity.
- Dowling, Emma, Nunes, Rodrigo & Trott, Ben (2007) ”Immaterial and affective labour: explored”. *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 1–7.
- Dyck, Isabel & England, Kim (2012) ”Homes for care: reconfiguring care relations and practices”. Teoksessa Christine Ceci, Kristín Björnsdóttir & Mary Ellen Purkis (toim.), *Perspectives on care at home for older people*, s. 62–80. New York: Routledge.
- Ehrenberg, Alain (2010) *The weariness of the self: diagnosing the history of depression in the contemporary age*. Montreal: McGill-Queen’s University Press.
- Ehrenreich, Barbara (2006) *Petetty keskiluokka*. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena (1995) *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena (2010) ”Miksi hyvinvointivaltio on tärkeä naisille?” Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*, s. 210–222. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena (2007) ”Millainen yhteiskunta on hyvinvointivaltion jälkeen?” Teoksessa Heikki Taimio (toim.), *Taloukasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?*, s. 211–225. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.

- Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino.
- Eväsoja, Minna (2010) ”Tutkijaäiti neljän tuulen tiellä”. Teoksessa Anna Keski-Rahkonen, Camilla Lindholm, Johanna Ruohonen & Maria Tappola-Haapola (toim.), *Tutkimusmatkoja äitiyteen*, s. 38–42. Helsinki: Duodecim.
- Faircloth, Charlotte (2013) *Militant lactivism?: attachment parenting and intensive motherhood in the UK and France*. New York: Berghahn Books.
- Fantone, Laura (2007) ”Precarious changes: gender and generational politics in contemporary Italy”. *Feminist review* 87:1, 5–20.
- Federici, Silvia (2011) ”On affective labor”. Teoksessa Michael Peters & Ergin Bulut (toim.), *Cognitive capitalism, education, and digital labor*, s. 57–74. New York: Peter Lang.
- Feel Tank Chicago (n.d.) ”Pathogeographies”. <http://pathogeographies.net/> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Fetterman, William (1996) *John Cage's theatre pieces: notations and performances*. Amsterdam, Netherlands: Harwood Academic Publishers.
- Fieandt-Jäntti, Marjaana & Jäntti, Heikki (2010) ”Suomennoksesta”. Teoksessa Félix Guattari, *Kaaosmoosi*, s. 9–20. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel (2003) *”Society must be defended”: lectures at the Collège de France, 1975–1976*. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2005) *The hermeneutics of the subject: lectures at the Collège de France; 1981–1982*. New York: Picador.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö: hallinnallisuuden historia, Collège de Francen luennot 1977–1978*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Fuentes, Annette & Ehrenreich, Barbara (1983) *Women in the global factory*. New York & Boston: Institute for New Communications, South End Press.
- Fumagalli, Andrea (2007) *Bioeconomia e capitalismo cognitivo. Verso un nuovo paradigma di accumulazione*. Roma: Carocci.

- Gallese, Vittorio (2011) ”Intersubjektiiivisuus neurotieteen näkökulmasta”. *Psyko-terapia-lehti* 1/2011, 4–17.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) ”In the social factory? Immaterial labour, precariousness and cultural work”. *Theory, Culture & Society* 25:7–8, 1–30.
- Grossberg, Lawrence (1992) *We gotta get out of this place: popular conservatism and postmodern culture*. East Sussex: Psychology Press.
- Grossberg, Lawrence (2014) ”Delusions of grandeur: making affect political”. Esitelmä 10th Crossroads in Cultural Studies -konferenssissa, Tampere, 2.7.2014.
- Gould, Deborah (2010) ”On affect and protest”. Teoksessa Janet Staiger, Ann Cvetkovich & Ann Reynolds (toim.), *Political emotions*, s. 18–44. London: Routledge.
- Guattari, Félix (2010) *Kaaosmoosi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Guattari, Félix (2008) *Kolme ekologiaa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Hannula, Mika, Suoranta, Juha & Vadén, Tere (2003) *Otsikko uusiksi. Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*. Tampere: niin & näin -kirjat.
- Hardt, Michael (1999) ”Affective labor”. *boundary 2* 26:2, 89–100.
- Hardt, Michael (2007) ”Foreword: what affects are good for?”. Teoksessa Patricia Ticineto Clough & Jean O’Malley Halley (toim.), *The affective turn: theorizing the social*, s. ix–xiii. Durham, NC: Duke University Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2004) *Multitude: war and democracy in the age of empire*. New York: The Penguin Press.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2009) *Commonwealth*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Harvey, David (1989) *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heimo, Taija & Nätkin, Ritva (2007) ”Valintojen mosaiikki – perhevapaalta työhön paluu”. *Janus* 15:3, 215–228.

- Helsingin EuroMayDay-verkosto & Verkkolehti Megafoni (2006) ”Euro-mayday avasi taistelun uudesta työstä: perustulo vs. workfare”. Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.), *Prekaariuoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*, s. 11–15. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Hemmings, Clare (2005) ”Invoking affect: cultural theory and the ontological turn”. *Cultural Studies* 19:5, 548–567.
- Heyes, Cecilia (2010) ”Where do mirror neurons come from?” *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 34:4, 575–583.
- Higgins, Sean (2010) ”A Deleuzian noise/excavating the body of abstract sound”. Teoksessa Brian Clarence Hulse & Nick Nesbitt (toim.), *Sounding the virtual: Gilles Deleuze and the theory and philosophy of music*, s. 51–76. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate.
- Hochschild, Arlie Russell (1997) *The time bind: when work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hochschild, Arlie Russell (1983) *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, Arlie Russell (2003) *The commercialization of intimate life: notes from home and work*. Oakland, CA: University of California Press.
- Hochschild, Arlie Russell & Machung, Anne (1989) *The second shift: working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- Honneth, Axel (1997) ”Recognition and moral obligation”. *Social Research* 64:1, 16–35.
- Huyssen, Andreas (2000) ”Present pasts: media, politics, amnesia”. *Public Culture* 12:1, 21–38.
- Ikäheimo, Heikki (2012) ”Tunnustus eettis-ontologisena käsitteenä”. Teoksessa Susanna Lindberg (toim.), *Johdatus Hegelin Hengen fenomenologiaan*, s. 97–121. Helsinki: Gaudeamus.
- Itäkare, Susanna (2010) ”Riitasointuja, rakkautta ja rahaa”. Teoksessa Anna Keski-Rahkonen, Camilla Lindholm, Johanna Ruohonen & Maria Tapola-Haapola (toim.), *Tutkimusmatkoja äitiyteen*, s. 13–22. Helsinki: Duodecim.

- Jakonen, Mikko & Jokinen, Eeva (2011) ”Rajaton hoiva”. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 118–138. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jakonen, Mikko & Kontula, Anna (2008) ”Prekarisaatio ja työn tutkimuksen politiikat”. Teoksessa Eeva Jokinen & Matti Eräsaari (toim.), *Kurjan ääni: osa 1 Yliopistotyöläiset. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008*, s. 46–66. [Online: <http://annakontula.fi/wp-content/uploads/2011/07/prekarisaatio-ja-tyon-tutkimuksen-politiikat.pdf>]
- Jakonen, Mikko, Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (2006) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jameson, Fredric (1991) *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti: äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2004) ”Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys”. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.), *Ruumis töihin!: käsité ja käytäntö*, s. 285–304. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2009) ”Home, work and affects in the fourth shift”. Teoksessa Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas (toim.), *Homes in transformation: dwelling, moving, belonging*, s. 358–375. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, Eeva (2010) ”Affektiivinen työ ja sukupuoli”. *Kulttuurintutkimus* 27:2, 44–49.
- Jokinen, Eeva & Julkunen, Raija (1984) ”Sidotut ja syrjäytetyt”. *Sosiaalipoliittikan vuosikirja 1984*, 109–134.
- Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2011) ”Yrittäkää edes!” *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Vähämäki, Jussi, Jakonen, Mikko & Åkerblad, Leena (2007) ”Neljäs käänne. Työ, koti ja tunteet pinnalla”. <http://4kaanne.wordpress.com/projektit/neljas-kaanne-tyo-perheja-tunteet-pinnalla/>. (Tarkistettu 9.2.2014).
- Jong, Erica (1976) *Lennä, uneksi*. Helsinki: Otava.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2011) ”Kuka vastaa – välittäminen ja vaikuttaminen”. Pohjalaismaakuntien järjestötoiminnan neuvottelupäivä ”Onko välittämisellä väliä?”, Kokkola, 4.5.2011.
- Junkerman, Charles (1994) ”’new / forms of living together’: the model of the musicircus”. Teoksessa Marjorie Perloff & Charles Junkerman (toim.), *John Cage: composed in America*, s. 39–64. Chicago: University Of Chicago Press.
- Juurus, Kati (2012) ”Siivouspäivä”. 2012. <http://ohjelmat.yle.fi/dokumenttiprojekti/siivouspaiva>.
- Kaitaro, Timo (2001) *Runous, raivo, rakkaus: johdatus surrealismiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- kaksplus.fi (2011) ”Mistä toi Chisun Sabotage kappale mielestänne kertoo?” 2011. <http://kaksplus.fi/keskustelu/plussalaiset/mitasnyt/2029433-mista-toi-chisun-sabotage-kappale-mielestanne-kertoo/> (Tarkistettu 15.12.2014).
- Kant, Immanuel (2006) *Anthropology from a pragmatic point of view*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keski-Rahkonen, Anna, Lindholm, Camilla, Ruohonen, Johanna & Tapola-Haapola, Maria (2010) *Tutkimusmatkoja äitiyteen*. Helsinki: Duodecim.
- Koivunen, Anu (2010) ”An affective turn? Reimagining the subject in feminist theory”. Teoksessa Marianne Liljeström & Susanna Paasonen (toim.), *Working with affect in feminist readings*, s. 8–27. Oxford & New York: Routledge.
- Kontula, Anna (2009) *Tästä äiti varoitti*. Helsinki: Like & Into.

- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2009) *Paskaduunista barrikadille: prekariaatin julistus*. Helsinki: Like & Into.
- Korvajärvi, Päivi (1990) *Toimistotyöntekijäin yhteisöt ja muutoksen hallinta*. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Työelämän tutkimuskeskus.
- Kotkavirta, Jussi (2007) ”Johdanto. Persoonan käsitteestä, sen historiasta ja käytöstä”. Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.), *Persoonia vai ihmisiä*, 9–40. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusela, Hanna (2013) ”Seuraa esinettä – kirjat liikkuvassa maailmassa”. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.), *Liikkuva maailma*, s. 110–130. Tampere: Vastapaino.
- Kymäläinen, Päivi (2006) ”Paikan ajattelun haasteita”. Teoksessa Knuutila, Seppo, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu*, s. 203–217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Könönen, Jukka (2012) ”Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa: ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palvelualoilla”. *Sosiologia* 49:3, 190–205.
- Könönen, Jukka (2013) ”Pidetelty elämä. Huomioita prekarisaation ja siirtolaisuuden suhteista”. Esitelmä Sosiologipäivillä 2013, Turku, 22.3.2013.
- Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120916>
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno (1999) *Pandora's hope: essays on the reality of social sciences*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.
- Latour, Bruno & Lépinay, Vincent Antonin (2009) *The science of passionate interests: an introduction to Gabriel Tarde's economic anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press, distributed by the University of Chicago Press.

- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1986) *Laboratory life: the construction of scientific facts*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Law, John (1991) ”Power, discretion and strategy”. Teoksessa John Law (toim.), *A Sociology of monsters: essays on power, technology, and domination*, s. 165–191. London & New York: Routledge.
- Lazzarato, Maurizio (1996) ”Immaterial labour”. Teoksessa Paolo Virno & Michael Hardt (toim.), *Radical thought in Italy*, s. 132–146. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lazzarato, Maurizio (2006) *Kapitalismin vallankumoukset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Liljeström, Marianne & Paasonen, Susanna (2010) *Working with affect in feminist readings: disturbing differences*. London & New York: Routledge.
- Lutz, Catherine (1988) *Unnatural emotions: everyday sentiments on a Micronesian atoll & their challenge to western theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lämsä, Riikka (2013) *Potilaskertomus – Etnografia potiluudesta sairaalaoaston käytännössä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Löfgren, Orvar (1997) ”Scenes from a troubled marriage: Swedish ethnology and material culture studies”. *Journal of Material Culture* 2:1, 95–113.
- Malo de Molina, Marta (2004) ”Työläistutkimus ja yhteistutkimus”. *transversal* 4/2006. <http://eicpc.net/transversal/0406/malo/su>
- Martikainen, Tuomas & Gola, Lalita (2007) ”Intian niemimaalta muutaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 88–104. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.
- Marx, Karl (1972) *Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Moskova: Edistys.

- Marx, Karl (1986) *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset* ("Grundrisse"). Moskova: Progress.
- Massumi, Brian (1995) "The autonomy of affect". *Cultural Critique* 31, 83–109.
- Massumi, Brian (2002) *Parables for the virtual: movement, affect, sensation*. Durham, NC: Duke University Press.
- McRobbie, Angela (2007) "Top girls?" *Cultural Studies* 21:4–5, 718–737.
- McRobbie, Angela (2013) "Feminism and the new mediated maternalism: human capital at home". *Feministische Studien* 31:1, 136–143.
- Mezzadra, Sandro (2004) "Oikeus paeta". *Megafoni*. <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=234> (Tarkistettu 15.2.2014.)
- Miller, Leta E. (2002) "Cage's collaborations". Teoksessa David Nicholls (toim.), *The Cambridge companion to John Cage*, s. 151–168. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitropoulos, Angela (2005) "Precari-us?" *transversal* 3/2005. <http://eipcp.net/transversal/0704/mitropoulos/en>
- Mohanty, Chandra Talpade (2003) "'Under western eyes' revisited: feminist solidarity through anticapitalist struggles". *Signs* 28:2, 499–535.
- Mol, Annemarie (2010) "Actor-network theory: sensitive terms and enduring tensions". *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Sonderheft* 50, 253–269.
- Moulier Boutang, Yann (2011) *Cognitive capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Mäkinen, Katariina (2012) *Becoming valuable selves: self-promotion, gender and individuality in late capitalism*. Tampere: Tampere University Press.
- Nedelmann, Birgitta (1991) "Individualization, exaggeration and paralytation: Simmel's three problems of culture". *Theory, Culture & Society* 8:3, 169–193.
- Negri, Antonio (1991) *Marx beyond Marx: lessons on the Grundrisse*. Brooklyn, NY: Autonomedia.

- Negri, Antonio (1999) ”Value and affect”. *boundary 2* 26:2, 77–88.
- Nesbitt, Nick (2010) ”Critique and clinique: from sounding bodies to the musical event”. Teoksessa Brian Clarence Hulse & Nick Nesbitt (toim.), *Sounding the virtual: Gilles Deleuze and the theory and philosophy of music*, s. 159–181. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate.
- New York University (n.d.) ”The affect factory: precarity, labor, gender, and performance’: Tisch School of the Arts at NYU”. <http://performance.tisch.nyu.edu/object/affectfactory.html> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Niiniluoto, Ilkka (1996) *Informaatio, tieto ja yhteiskunta: filosofinen käsiteanalyysi*. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus & Edita.
- Nougé, Paul (1980) *Histoire de ne pas rire*. Lausanne: L’Age d’homme.
- Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit: äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: Minerva.
- Näre, Sari (1999a) *Tunteiden sosiologiaa 1*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari (1999b) *Tunteiden sosiologiaa 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nätkin, Ritva (1986) ”Naiset, kontrolli ja hyvinvointivaltio”. Teoksessa Liisa Rantalaiho (toim.), *Miesten tiede, naisten puuhut: yhteiskuntatieteiden kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*, s. 156–180. Tampere: Vastapaino.
- Ojakangas, Mika (2007) ”Passiivisuus – hyvinvointiyhteiskunnan vihollinen?” Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Kauppinen (toim.), *Taide keskellä elämää*, s. 9–12. Helsinki: Like.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2009) ”Pätkätyöt ovat nuoruusilmiö”. *Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus*. 2009. https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_006.html (Tarkistettu 21.12.2014).
- Oksanen, Atte (2004) ”Haluavat, persoonattomat ja rajattomat ruumiit: Gilles Deleuzen ajattelu ruumiillisuuden ja kuvataiteilijoiden tutkimuksessa”. Teoksessa Teemu Taira & Pasi Väliäho (toim.), *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*, s. 223–250. Turku: Eetos.

- Online Etymology Dictionary (n.d.) "Fraction". <http://www.etymonline.com/index.php?term=fraction> (Tarkistettu 22.12.2014).
- Paju, Elina (2013) *Lasten arjen ainekset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Papadopoulos, Dimitris, Stephenson, Niamh & Tsianos, Vassilis (2008) *Escape routes: control and subversion in the twenty-first century*. London & Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Papoulias, Constantina & Callard, Felicity (2010) "Biology's gift: interrogating the turn to affect". *Body & Society* 16:1, 29–56.
- Pappas, Nickolas (2013) "Plato's aesthetics". *Stanford Encyclopedia of Philosophy. Summer 2013 Edition*. <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/plato-aesthetics/> (Tarkistettu 21.12.2014).
- Partee, Henry Morris (1971) "Inspiration in the aesthetics of Plato". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 30:1, 87–95.
- Peltokoski, Jukka (2006) "Prekariaatti, palkitsematon elämä". Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.), *Prekaariruoska? Portfolio-polvi, perustulo ja kansalaistoiminta*, s. 21–26. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Peltokoski, Jukka (2012) "Prekariaatin potentiaali". *niin & näin* 1/2012, 98–101.
- Petö, Andrea (2007) "Food-talk: markers of identity and imaginary". Teoksessa Passerini, Luisa, Dawn Lyon, Enrica Capussotti & Ioanna Laliotou (toim.), *Women migrants from east to west. Gender mobility and belonging in contemporary Europe*, s. 152–164. New York: Bergahn Books.
- Pietarinen, Juhani (1993) *Ilon filosofia: Spinozan käsitys aktiivisesta ihmisestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- PMMP (2012) "Tytöt". Musiikkivideo. 16.10.2012. https://www.youtube.com/watch?v=7zrS7kbLFss&feature=youtube_gdata_player (Tarkistettu 15.12.2014).
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Tampere: Vastapaino.

- Pongratz, Hans J. & Voss, G. Günter (2003) ”From employee to ’entre-preneur’: towards a ’self-entrepreneurial’ work force?” *Concepts and Transformation* 8:3, 239–254.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoivaajien kapina. Tutkimusmatkoja prekarisuteen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa (2011) ”Johdanto”. Teoksessa Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), *”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 7–14. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Puutalobaby (2013) ”Projekteista ja niiden keskenjättämisestä (operaatio keinutuoli, osa 1)”. *Puutalobaby (Lily.fi)*. 22.8.2013. <http://www.lily.fi/blogit/puutalobaby/projekteista-ja-niiden-keskenjattamisesta-operaatio-keinutuoli-osa-1> (Tarkistettu 27.2.2014).
- Pyyriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) ”Työn prekarisaatio ja kasautuva eriarvoisuus”. *Hallinnon Tutkimus* 31:3, 171–188.
- Pöllänen, Pirjo (2007) ”Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajanaيسille pohjois-karjalassa”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 359–378. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.
- Pöllänen, Pirjo (2013) *Hoivan rajat – venäläiset maahanmuuttajanaiset ja yllirajainen perhehoiva*. Helsinki: Väestöliitto.
- Pöyhönen, Juha (2003) *Uusi varallisuusoikeus*. 2. p. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Ramazanoğlu, Caroline & Holland, Janet (2002) *Feminist methodology: challenges and choices*. London & New York: Sage.
- Rikala, Sanna (2006) ”Masennus”. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltooski & Akseli Virtanen (toim.), *Uuden työn sanakirja*, s. 396–404. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rokkonen, Lilli Aini (2012) ”Lapsentahtisuus ja ekologisuus äitien arjen poliittikkana ja identiteettitarinana”. Pro gradu -tutkielma, Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- Rullani, Enzo (2000) "Production de connaissance et valeur dans le postfordisme". *Multitudes* 2:mai 2000.
- Rullani, Enzo (2004a) *Economia della conoscenza: Creatività e valore nel capitalismo delle reti*. Roma: Carocci.
- Rullani, Enzo (2004b) *La fabbrica dell'immateriale: Produrre valore con la conoscenza*. Roma: Carocci.
- Saarinen, Aino (2007) "Venäläiset maahanmuuttajanaiset 'naisystävällisessä' pohjolassa: kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti". Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 125–146. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Saikku, Peppi (2013) "Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka?" Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa*, s. 120–149. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sarlin, Paige (2012) "Vulnerable accumulation". *Reviews in Cultural Theory* 2.3, 133–138.
- Sassen, Saskia (1998) *Globalization and its discontents: essays on the new monility of people and money*. New York: New Press.
- Savage, Mike ym. (2013) "A new model of social class? Findings from the BBC's great British class survey experiment". *Sociology* 47:2, 219–250.
- Schiller, Friedrich (2013) *Kirjeitä ihmisen esteettisestä kasvatuksesta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Schmitt, Carl (1976) *The concept of the political*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Sears, William & Sears, Martha (2008) *Kiintymysvanhemmuuden kirja. Onnellisen vauvan hoito-opas*. Helsinki: Greenspot.
- Sederholm, Helena (1994) *Vallankumouksia norsunluutornissa. Modernismin synnystä avantgarden kuolemaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta.

- Sedgwick, Eve Kosofsky & Frank, Adam (1995) "Shame in the cybernetic fold: reading Silvan Tomkins". *Critical Inquiry* 21:2, 496–522.
- Shaviri, Steven (2010) *Post-cinematic affect*. Winchester, UK & Washington, USA: zero books.
- Shouse, Eric (2005) "Feeling, emotion, affect". *M/C Journal* 8:6. <http://journal.media-culture.org.au/0512/03-shouse.php>
- Siira, Helena (1998) *Asiakkaan autonomiaako rakentamassa? Tapaustutkimus kunnallisesta kotipalvelusta asiakkaan suoriutumisen tukijana*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Silverberg, Anu (2013) *Äitikortti: kirjoituksia lisääntymisestä*. Helsinki: Teos.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Ota-va.
- Simmel, Georg (1923) "Der Henkel". Teoksessa Georg Simmel, *Philosophische Kultur: Gesammelte Essays von Georg Simmel*, s. 126–134. Potsdam: Gustav Kiepenheuer Verlag.
- Simmel, Georg (1986) *Muodin filosofia*. Helsinki: Odessa.
- Simmel, Georg (1999) "Sosiologian peruskysymyksiä (Yksilö ja yhteiskunta)". Teoksessa *Pieni sosiologia*, s. 71–160. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Simmel, Georg (2005) "Suurkaupunki". Teoksessa Georg Simmel, *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*, s. 27–46. Helsinki: Gaudeamus.
- Simondon, Gilbert (2007) *L'individuation psychique et collective*. Paris: Editions Aubier.
- Simpson, Ruth (2007) "Emotional labour and identity work of men in caring roles". Teoksessa Patricia Lewis & Ruth Simpson (toim.), *Gendering emotions in organizations*, s. 57–74. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sipilä, Jorma, Rantalaiho, Minna, Repo, Katja & Rissanen, Tapio (2012a) "Kotihoidon tuen merkitys ja tulevaisuus". Teoksessa Jorma Sipilä,

- Minna Rantalaiho, Katja Repo & Tapio Rissanen (toim.), *Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidontuki*, s. 183–215. Vastapaino: Tampere.
- Sipilä, Jorma, Rantalaiho, Minna, Repo, Katja & Rissanen, Tapio (2012b) *Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidontuki*. Vastapaino: Tampere.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of class and gender: becoming respectable*. London: Sage.
- Skeggs, Beverley (2010) "The value of relationships: affective scenes and emotional performances". *Feminist Legal Studies* 18:1, 29–51.
- Smith, Adam (1933) *Kansojen varallisuus: tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. Porvoo: WSOY.
- Smits, Ruud (2004) "Innovation studies and policies in the 21st century. Skirmishes on the science-policy interface". Teoksessa *Scenarios for the Future Scenarios for the Future of European Research of European Research and Innovation Policy. Proceedings of a STRATA / Foresight Workshop 9–10 December 2003*, s. 9–54. Brussels: European Commission.
- Sobhack, Vivian (1994) "The scene of the screen: envisioning cinematic and electronic 'presence'". Teoksessa Hans Ulrich Gumbrecht & Karl Ludwig Pfeiffer (toim.), *Materialities of Communication*, s. 83–106. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Spinoza, Benedictus de (1994) *Etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Staiger, Janet, Cvetkovich, Ann & Reynolds, Ann (2010a) *Political emotions*. New York & London: Routledge.
- Staiger, Janet, Cvetkovich, Ann & Reynolds, Ann (2010b) "Introduction: political emotions and public feelings". Teoksessa Janet Staiger, Ann Cvetkovich & Ann Reynolds (toim.), *Political emotions*, s. 1–17. New York & London: Routledge.
- Standing, Guy (2011) *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Stendhal (1956) *Punainen ja musta*. Helsinki: WSOY.
- Surin, Kenneth (2011) "Force". Teoksessa Charles J. Stivale (toim.), *Gilles Deleuze: key concepts*, s. 19–30. Durham: Acumen.

- Taimio, Heikki (2010) ”Mistä näitä myyttejä oikein tulee?” *Talous & yhteiskunta* 1/2010, 3.
- Taira, Teemu (2007) ”Energian ja emotion välissä: affekti ja kulttuurintutkimus”. *niin & näin* 2/2007, 47–53.
- Tarde, Gabriel (1902a) *Psychologie économique. Tome premier*. Paris: Félix Alcan.
- Tarde, Gabriel (1902b) *Psychologie économique. Tome second*. Toussaint, Réjeanne (toim.). Paris: Félix Alcan.
- Taylor, Charles (1992) ”The politics of recognition”. Teoksessa Amy Gutmann (toim.), *Multiculturalism and ”the politics of recognition”*: an essay, s. 25–73. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tedre, Silva (1999) *Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva (2003) ”Naisyrittäjänä maalla kansallismaisemassa”. Teoksessa Antero Puhakka, Minna Suutari & Silva Tedre (toim.), *Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhla kirja*, s. 33–48. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Tedre, Silva (2004) ”Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan!” Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.), *Ruumis töihin!: käsite ja käytäntö*, s. 41–64. Tampere: Vastapaino.
- Tedre, Silva (2013) ”Julkaisematon käsikirjoitus”.
- Tedre, Silva & Pulkkinen, Anneli (2011) ”Kulkeminen avaimena ikääntyvien maalla asumisen mahdollisuuksiin”. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:3, 300–308.
- Tiilikainen, Marja (2007) ”Somaliäidit ja transnationaalinen perhe”. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, s. 266–284. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Tocqueville, Alexis de (2006) *Demokratia Amerikassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tomkins, Silvan S. (1962) *Affect imagery consciousness: Volume I, the positive affects*. New York: Springer.

- Tomkins, Silvan S. (1963) *Affect imagery consciousness: Volume II, the negative affects*. New York: Springer.
- Tomkins, Silvan S. (1991) *Affect imagery consciousness: Volume III, the negative affects; anger and fear*. New York: Tavistock.
- Tronto, Joan C. (1993) *Moral boundaries: a political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Tronto, Joan C. (2013) *Caring democracy: markets, equality, and justice*. New York: NYU Press.
- Tsianos, Vassilis & Papadopoulos, Dimitris (2006) "Precarity: a savage journey to the heart of embodied capitalism". *transversal* 11/2006. <http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en>
- Työterveyslaitos (2010) "Työkykytalo". 16.4.2010. http://www.ttl.fi/fi/tyoura/ikavoimaa_tyohon/Sivut/tyokykytalo.aspx (Tarkistettu 11.8.2013).
- Varis, Sirpa (2005) *Pitkäaikaistyöttömänä maaseudulla*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Vartiainen, Juhana (2004) "Turbokapitalismin helvetinnäyt". *Historiallinen aikakauskirja* 102:4, 537–547.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2008) "Towards a hostessing society? Mobile arrangements of gender and labour". *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16:3, 166–181.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2001) *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: WSOY.
- Venäläinen, Juhana (2011a) "Luvassa jatkuvaa epävakautta". Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), "Yrittäkää edes!" *Prekariisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 70–91. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Venäläinen, Juhana (2011b) "Oikeus urbaaniin tilaan. Huomioita poliittisen talonvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta". *Oikeus* 2011:3, 326–346.
- Venäläinen, Juhana (2013a) "Maanisesti lamaantuen: Georg Simmel ja affektiivinen kapitalismi". Teoksessa Teppo Eskelinen & Suvi Heikkilä (toim.), *Talous ja arvo*, s. 92–114. Jyväskylä: SoPhi.

- Venäläinen, Juhana (2013b) ”Hakukone ja hehkulamppu. Huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista”. *Sosiologia* 50:3, 255–269.
- Venäläinen, Juhana (2014) ”Simmel’s theory of fashion as a hypothesis of affective capitalism”. Teoksessa Mira Moshe (toim.), *The emotions industry*, s. 235–250. New York: Nova Science Publishers.
- Vercellone, Carlo (2005) ”The hypothesis of cognitive capitalism”. Esi-telmä Towards a Cosmopolitan Marxism, Historical Materialism Annual Conference -konferenssissa, Birkbeck College and SOAS, London, 5.11.2005.
- Vercellone, Carlo (2007) ”From formal subsumption to general intellect: elements for a marxist reading of the thesis of cognitive capitalism”. *Historical Materialism* 15:1, 13–36.
- Vercellone, Carlo (2006) *Capitalismo cognitivo: conoscenza e finanza nell’epoca postfordista*. Roma: Manifestolibri.
- Viren, Eetu (2011) ”Pakoviivoja”. Teoksessa Sydänsalama (toim.), *Kapina- viivoja*, s. 14–33. Helsinki: Books on Demand GmbH.
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2011) *Perinnöttömien perinne: Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virkki, Tuija, Vartiainen, Anssi & Hänninen, Riitta (2012) ”Talouden ja hoivan ristipaineissa: vanhustyöntekijöiden näkemyksiä työnsä muutoksista”. *Yhteiskuntapolitiikka* 77:3, 253–264.
- Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi: ehdotus analyysiksi nykypäivän elämänmuodoista*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virno, Paolo (2007) ”Antropologia e teoria delle istituzioni”. *transversal* 5/2007. <http://eipcp.net/transversal/0407/virno/it>
- Virno, Paolo (2008) *Multitude: between innovation and negation*. Los Angeles, CA: Semiotext(e).
- Vosko, Leah F., MacDonald, Martha & Campbell, Iain (2009) ”Introduction: gender and the concept of precarious employment”. Teoksessa Leah F. Vosko, Martha MacDonald & Iain Campbell (toim.), *Gender and the contours of precarious employment*, s. 1–25. London & New York: Routledge.

- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Vähämäki, Jussi (2003) *Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2012) ”Melankoliasta”. Esitelmä Prekaarit affektit -seminaarissa, Ilomantsi, 8.2.2012.
- Vähämäki, Jussi (2013) ”Ei mitään ja kaikki: viides sääty ja uusi kapitalismi”. Esitelmä Prekarisaatio ja sen poliittinen analyysi 2010-luvulla -seminaarissa, Helsinki, Uusi ylioppilastalo, 23.11.2013.
- Vähämäki, Jussi (2014) ”Melankoliasta”. *Tiede & edistys* 39:3, 237–246.
- Walkerdine, Valerie (2003) ”Reclassifying upward mobility: femininity and the neo-liberal subject”. *Gender and Education* 15:3, 237–248.
- Weeks, Kathi (2007) ”Life within and against work: affective labor, feminist critique, and post-fordist politics”. *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 7:1, 1–7.
- Weeks, Kathi (2011) *The problem with work: feminism, Marxism, anti-work politics, and postwork imaginaries*. Durham, NC: Duke University Press.
- Williams, Raymond (1988) *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Woodward, Ian (2007) *Understanding material culture*. Los Angeles: Sage Publications.
- Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zdradomyslova, Elena (1996) ”Problems of becoming a housewife”. Teoksessa Anna Rotkirch & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Women's voices in Russia today*, s. 33–48. Dartmouth: Aldershot.
- Zechner, Minna (2010) *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Tampere: Tampere University Press.

Åkerblad, Leena (2011) ”Prekaari työmarkkinatilanne ja toimijuus”. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.), ”Yrittäkää edes!” *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, s. 19–36. Helsinki: Tutkijaliitto.

Åkerblad, Leena (2014) *Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

KIRJOITTAJAT

Annukka Aho on yhteiskuntatieteiden kandidaatti ja yhteiskunta-
maantieteen maisteriopiskelija Itä-Suomen yliopistossa. Hän in-
nostuu yhteisvaurauden rakentamisen kysymyksistä ja yhdessä te-
kemisestä sekä käytännössä että teoriassa.

Eeva Jokinen on yhteiskuntatieteiden tohtori ja yhteiskuntapolitiikan professori Itä-Suomen yliopistossa. Hän on tutkinut muuttu-
vien työmarkkinoiden vaikutusta ihmisten arkeen, sukupuolta, hoivaa
ja turismia sekä johtanut hankkeita, joissa on tarkasteltu työn, kodin ja tunteiden muuttuvia järjestyksiä.

Sunna Kovanen yhteiskuntatieteiden kandidaatti ja maantieteen
maisteriopiskelija Turun yliopistossa. Hän on kirjoittanut tiedosta
yhteisvaurautena ja on kiinnostunut aiheesta niin esittävässä taiteis-
sa kuin paikallisessa tuotannossa.

Iris Lehto on yhteiskuntatieteiden maisteri ja väitöskirjatutkija Itä-
Suomen yliopistossa. Hän tutkii hoivan uudelleenorganisointia, to-
sitelevisiota ja ei-heteroseksuaalisia tiloja.

Heidi Meriläinen (YTM, yhteiskuntapolitiikka) on akateeminen
prekaari ja valmistelee väitöskirjaa yhteistutkimuksen käytöstä
alistettujen tietovarantojen vapauttamiseksi. Hän toimii aktivisti-
na erilaisissa verkostoissa ja kollektiiveissa vapaamman tiedon ja
paremman toimeentulon puolesta. Aiemmin hän on työskennellyt
projektitutkijana Itä-Suomen yliopistossa ja kirjoittanut opiskelija-
liikkeestä sekä prekaarin työmarkkina-aseman ja perustulon väli-
sestä mahdollisuudesta.

Antti Paakkari on valtiotieteiden maisteri ja äidinkielen opetta-
ja, joka työskentelee tohtorikoulutettavana Helsingin yliopiston
käyttätymistieteellisessä tiedekunnassa. Hän tutkii väitöskirjas-
saan älypuhelinien ja tietokapitalismin yhteyksiä koulussa. Erityi-
sen kiinnostunut hän on aineettoman työn affektiivisista ulottuvuuksista.

Pontus Purokuru on yhteiskuntatieteiden maisteri ja toimittaja, joka on kirjoittanut lehtiin, kirjoihin ja blogeihin muun muassa yhteiskunnallisista liikkeistä, taloudesta, nettipolitiikasta, vallasta ja filosofiasta.

Pirjo Pöllänen on tutkija Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitokselta. Pöllänen tutkii maahanmuuttoa Suomessa sosiaalipoliitiikan näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa keskittyvät Venäjältä Suomeen suuntautuvaan maahanmuuttoon. Pölläsen tutkimuksen keskeisenä näkökulmana on maahanmuuton ja maahanmuuttajien tarkastelu Suomen itäisillä reuna-alueilla.

Lilli Aini Rokkonen on yhteiskuntatieteiden maisteri ja väitöskirjatutkija Itä-Suomen yliopistossa. Hän tutkii väitöskirjassaan äitiyttä ja muuttuvia työmarkkinoita.

Tuomas Savolainen on teologian tohtoriopiskelija ja yhteiskuntapolitiikan maisteriopiskelija Itä-Suomen yliopistossa.

Sini Silveri (FM, historia) on prekarisoitunut tutkija-runoilija ja osa-aikainen dokumentaristi, joka on kiinnostunut tanssista tutkimuksen välineenä sekä erilaisten tilojen kuten maisemien ja hämmennyksen tarkastelusta.

Juhana Venäläinen on filosofian maisteri ja nuorempi tutkija Itä-Suomen yliopiston kulttuurintutkimuksen oppiaineessa. Hänen tutkimusalueisiinsa kuuluvat muun muassa kulttuurin ja median talous, immateriaalinen ja affektiivinen työ sekä yhteisvaurauden merkitykset nykykapitalismissa.

Jussi Vähämäki on valtiotieteiden tohtori, joka työskentelee yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa. Hänen on tutkinut työn ja tuotannon muutoksia, työn prekarisaatiota ja muutosten vaikutuksia työntekijöiden luonteeseen. Tällä hetkellä hänen kiinnostuksen kohteinaan ovat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologia, tekniikan ja luontosuhteen historia, inhimillisen toiminnan uudet rakenteet sekä nykyaikaisen kapitalismin muotojen analyysi työn ja tuotantotekniikoiden muutosten näkökulmasta.

PRECARISATION AND AFFECT

Precarisation is a social and political process that typically refers to the growing instability of the labour market, particularly the declining role of wage labour as a cornerstone of social security. It is characterized not only by the structural changes in employment but also by the dismantling of social institutions of modernity and the prevalence of sloppy and rampant emotions both in the work world and at home. In a broader sense, precarisation could thus be understood as a historical *interface* to the contemporary form of global capitalism, in and through which people try to make their lives liveable and meaningful.

In this volume, the notion of precarisation is interwoven with the study of affects, the ways of experiencing, feeling and sensing. The aim is to map affective atmospheres and emotional tonalities that are emblematic of precarious life but also to point out fractures that reveal new lines of flight from the paralysing uncertainty. Our study suggests that precarisation does not lead only to the feelings of emptiness and insipidity but also to an excess of hyperactivity.

The volume begins with an introduction to the variations of the precarisation discourse on one hand and to the growing academic interest in affects on the other. We seek to clarify our approach by a three-fold conceptual separation of feelings, emotions and affects. Feelings are individual, 'internal' and bodily sensations—as in 'having butterflies in one's stomach'—that transform into emotions as they are labelled and culturally recognized. Affects, such as 'getting excited', are socio-material flows or intensities that both bind humans (and even things) together and divide them. A pivotal tension, here, is the one between emotion and affect, as affects can either lead to unexpected potentials or they can get captured. The captured affects, such as creativity as reduced to 'being productive', tend to bring about distress and other such consequences that decrease the power of the body to act.

The volume identifies eight distinct yet partly intermixed affective processes: enthusiasm, excitement, concern, *moratorium*,

meshing, recognition, insufficiency and dissolution. These excursions or experiments attempt to unfold the intersubjective experiences of precarity from diverse perspectives. Methodologically, the research is based on interviews, participatory observation, autoethnography, collaborative research and interpretations of popular cultural texts.

NYKYKULTTUURIN TUTKIMUSKESKUKSEN JULKAISUJA

1. Symbolit • Toim. Katarina Eskola. 1986. (110 s.)
2. Maaria Linko • Katsojien teatteri. 1986. (116 s.)
3. Näkökulmia kulttuurin tuotantoon • Toim. Katarina Eskola & Liisa Uusitalo. 1986. (127 s.)
4. Kimmo Jokinen ja Maaria Linko • Uusi Tuntematon. 1987. (122 s.)
5. Kimmo Jokinen • Ostajat, lukijat, arvioijat, tukijat. 1987. (115 s.)
6. Juha Lassila • Kultalevyn alkemia. 1. painos 1987, 2. painos 1988. (162 s.)
7. Liisa Uusitalo & Juha Lassila • Vanhojen kirjojen kenttä. 1988. (65 s.)
8. The production and reception of literature • Edited by Katarina Eskola & Erkki Vainikkala. 1988. (78 s.)
9. Martine Burgos • Life stories, Narrativity and the Search for the Self. 1988. (28 s.)
10. Heikki Hellman & Tuomo Sauri • Suomalainen prime-time. 1988. (130 s.)
11. Erik Allardt, Stuart Hall & Immanuel Wallerstein • Maailmankulttuurin äärellä. 1988. (86 s.)
12. Kimmo Jokinen • Arvostelijat. 1988. (131 s.)
13. State, Culture & The Bourgeoisie • Edited by Matti Peltonen. 1989. (82 s.)
14. J.P. Roos • Liikunta ja elämäntapa. 1989. (72 s.)
15. Anne Brunila & Liisa Uusitalo • Kirjatuotannon rakenne ja strategiat. 1. painos 1989, 2. painos 1991. (114 s.)
16. Reino Rasilainen • Julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus. 1989. (89 s.)
17. Juha Lassila • Riippumattomat televisiotuottajat. 1989. (126 s.)
18. Literature as communication • Edited by Erkki Vainikkala & Katarina Eskola. 1989. (215 s.)
19. Anne Raassina • Lukutaito ja kehitysstrategiat. 1990. (123 s.)
20. Juha Lassila • Mitä Suomi soittaa? 1990. (263 s.) Painos loppunut.
21. Johanna Mäkelä • Luonnosta kulttuuriksi, ravinnosta ruoaksi. 1. painos 1990, 2. painos 1992 (89 s.) Painokset loppuneet.
22. Sublim Ylevä sublime • Toim. Erkki Vainikkala. 1990. (107 s.)

23. Timo K. Salonen • Konserttimusiikin yleisö makujen kentällä. 1990. (104 s.)
24. Maaria Linko • Teatteriesitykset ja julkisuus. 1990. (81 s.)
25. Kyösti Pekonen • Symbolinen modernissa politiikassa. 1991. (154 s.)
26. Ulrich Beck, Klaus Mollenhauer & Wolfgang Welsch • Philosophie, soziologie und erziehungswissenschaft in der postmoderne. 1991. (69 s.)
27. Päivi Elovainio & Zeinab Shahin • The Gender Fate of Women in Rural Egypt. 1991. (112 s.)
28. Eija Eskola • Rukousnauha ja muita romaaneja. 1992. (152 s.)
29. Urpo Kovala • Väliin lankeaa varjo. 1992. (204 s.)
30. Maaria Linko • Outo ja aito taide. 1992. (121 s.)
31. The First Thirty • Edited by Urpo Kovala. 1992. (132 s.)
32. Vanguard of modernity • Edited by Niilo Kauppi & Pekka Sulkunen. 1992. (188 s.)
33. Timo Siivonen • Avantgarde ja postmodernismi. 1992. (122 s.)
34. Katarina Eskola, Kimmo Jokinen & Erkki Vainikkala • Literature and the New State of Culture. 1992. (60 s.)
35. Sanna Karttunen • Musiikki kulttuurisessa tietoisuudessa. 1992. (174 s.)
36. Risto Eräsaari • Essays on Non-conventional Community. 1993. (214 s.)
37. Annikka Suoninen • Televisio lasten elämässä. 1993. (171 s.)
38. The Cultural Study of Reception • Edited by Erkki Vainikkala. 1993. (215 s.)
39. Miehyyden tiellä • Toim. Pirjo Ahokas, Martti Lahti ja Jukka Sihvonen. 1993. (185 s.) Painos loppunut.
40. Jukka Kanerva • ”Ryvettymisen hyvä puoli...” 1994. (151 s.)
41. Uusi aika • Toim. ja kirj. Nykykulttuurin tutkimusyksikön tutkijat. 1994. (260 s.)
42. Tuija Modinos • Nainen populaarikulttuurissa. 1. painos 1994, 2. painos 2000. (124 s.) Painos loppunut.
43. Teija Virta • Saippuaopperat ja suomalaiset naiset. 1994. (135 s.)
44. Anne Sankari • Kuntosaliruumis. 1995. (108 s.)
45. Kai Halttunen • Pienkustantajan arkipäivä. 1995. (95 s.)
46. Katja Valaskivi • Wataru seken wa oni bakari. 1995. (114 s.)

47. Jukka Törrönen • Aito rakkaus maskuliinisessa maailmassa. 1996. (100 s.)
48. Tuija Nykyri • Naiseuden naamiaiset. 1996. (144 s.)
49. Nainen, mies ja fileerausveitsi • Toim. Katarina Eskola. 1996. (274 s.)
Painos loppunut.
50. Raine Koskimaa • Cultural activities in five European countries. 1996. (152 s.) Työraportti, vain tutkimuskäyttöön.
52. Raine Koskimaa • Seksiä, suhteita ja murha. 1998. (215 s.)
53. Timo Siivonen • Kyborgi. 1996. (209 s.)
54. Aina uusi muisto • Toim. Katarina Eskola & Eeva Peltonen. 1. painos 1997, 2. painos 1997. (355 s.)
55. Olli Löytty • Valkoinen pimeys. 1997. (147 s.)
56. Kimmo Jokinen • Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. 1997. (226 s.)
57. Maaria Linko • Aitojen elämysten kaipuu. 1998. (92 s.)
58. Kai Lahtinen • Vem tillhör teatern? 1998. (258 s.)
59. Katja Möttönen • Riitasointuja vai tema con variazioni. 1998. (128 s.)
60. Aki Järvinen • Hyperteoria. 1999. (187 s.)
61. Susanna Paasonen • Nyt! Ja ikuisesti – rewind. 1999. (188 s.)
62. Pirkkoliisa Ahponen • Kulttuurin kierreportaikossa. 1999. (168 s.)
63. Reading cultural difference • Edited by Urpo Kovala & Erkki Vainikkala. 2000. (334 s.)
64. Inescapable Horizon: Culture and Context • Edited by Sirpa Leppänen & Joel Kuortti. 2000. (273 s.)
65. Otteita kulttuurista • Toim. Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala. 2000. (422 s.)
66. Kimmo Saaristo • Avoin asiantuntijuus. 2000. (191 s.)
67. Jaakko Suominen • Sähköaivo sinuiksi, tietokone tutuksi. 2000. (368 s.)
68. Cybertext yearbook 2000 • Toim. Markku Eskelinen & Raine Koskimaa. 2001. (202 s.)
69. Sari Charpentier • Sukupuoliusko. 2001. (155 s.)
70. Kirja 2010 • Toim. Lauri Saarinen, Juri Joensuu & Raine Koskimaa. 1. painos 2001, 2. painos 2003. (259 s.)
71. Irma Garam • Julkista yksityiselämää. 2002. (102 s.)
72. Cybertext yearbook 2001 • Toim. Markku Eskelinen & Raine Koskimaa. 2002. (196 s.)

73. Henna Mikkola • Sukupolvettomat? 2002. (138 s.)
74. Satu Silvanto • Ecce Homo – katso ihmistä. 2002. (161 s.)
75. Markku Eskelinen • Kybertekstien narratologia. 2002. (106 s.)
76. Riitta Hänninen • Leikki. 2003. (161 s.)
77. Cybertext yearbook 2002–2003 • Toim. Markku Eskelinen & Raine Koskimaa. 2003. (283 s.)
78. Sanna Kallioinen • Rannalla merirosvon morsiamen kanssa. 2004. (134 s.)
79. Tutkija kertojana • Toim. Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saresma. 1. painos 2004, 2. painos 2005. (399 s.)
80. Writing and Research – personal views. Toim. Marjatta Saarnivaara & Erkki Vainikkala & Marjon van Delft. 1. painos 2004, 2. painos 2005. (160 s.)
81. Annikka Suoninen • Mediakielitaidon jäljillä. 2004. (274 s.)
82. Milla Tiainen • Säveltäjän sijainnit. 2005. (227 s.)
83. Petri Saarikoski • Koneen lumo. 1. painos 2004, 2. painos 2005. (471 s.)
84. Yksinäisten sanat • Toim. Kimmo Jokinen. 2005. (314 s.)
85. Aktivismi • Toim. Susanna Paasonen. 2005 (275 s.)
86. Nykyaika kulttuurintutkimuksessa • Toim. Erkki Vainikkala & Henna Mikkola. 2007. (351 s.)
87. Tutkimusten maailma • Toim. Juha Herkman & Pirjo Hiidenmaa & Sanna Kivimäki & Olli Löytty. 2006. (307 s.)
88. Mari Pajala • Erot järjestykseen! 2006. (506 s.)
89. Hanna Lindberg • Vastakohtien Ikea. 2006. (307 s.)
90. Taiteilija tutkijana, tutkija taiteilijana • Toim. Risto Pitkänen. 2007. (326 s.)
91. Nykytulkintojen Karjala • Toim. Outi Fingerroos & Jaana Loipponen. 2007. (325 s.)
92. Tuija Saresma • Omaelämäkerran rajapinnoilla. 2007. (255 s.)
93. Tekijyyden ulottuvuuksia • Toim. Eeva Haverinen & Erkki Vainikkala & Tuomo Lahdelma. 2008. (314 s.)
94. Tuuli Lähdesmäki • ”Kuohahdus Suomen kansan sydäimestä.” 2007. (607 s.)
95. Moniääninen mies • Toim. Kai Åberg & Lotta Skaffari. 2008. (276 s.)
96. Fanikirja • Toim. Kaarina Nikunen. 2008. (241 s.)

97. Cult, Community, Identity • Veera Rautavuoma, Urpo Kovala & Eeva Haverinen (eds). 2009. (356 s.)
98. Irma Hirsjärvi • Faniuden siirtymä. 2009. (361 s.)
99. Suhteissa mediaan • Toim. Sirkku Kotilainen. 2009. (247 s.)
100. Outi Fingerroos • Karjala utopiana. 2010. (253 s.)
101. Hiihto ja häpeä • Toim. Erkki Vettenniemi. 2010. (224 s.)
102. Karoliina Lummaa • Poliittinen siivekäs. 2010. (372 s.)
103. Matti Savolainen • Atlantin ylityksiä. 2011. (170 s.)
104. Eliisa Pitkäsalo • Kalevalaiset sankarit nykymailman menossa. (Digitaalinen kirja.) 2011. (274 s.)
105. Nina Sääskilähti • Ajan partaalla. 2011. (400 s.)
106. Media, kasvatusta ja kulttuurin kierto • Toim. Sirkku Kotilainen, Erkki Vainikkala & Urpo Kovala. (Digitaalinen kirja.) 2011. (184 s.)
107. Kertomuksen luonto • Toim. Kaisa Kurikka, Olli Löytty, Kukku Melkas & Viola Parente-Capkova. 2012. (308 s.)
108. Tango Suomessa • Toim. Antti-Ville Kärjä & Kai Åberg. 2012. (230 s.)
109. Tommi Römpötti • Vieraana omassa maassa. 2012. (528 s.)
110. Marjo Kamila • Katsojana ja katsottuna. 2012. (490 s.)
111. Katja Mäkinen • Ohjelmoidut eurooppalaiset. 2012. (352 s.)
112. Ilana Aalto • Isyyden aika. 2012. (380 s.)
113. Kustaa H. J. Vilkkunen • Kapina kampuksella. 2013. (466 s.)
114. Mikko Carlson • Paikantuneita haluja. 2014. (352 s.)
115. Maisemassa • Toim. Tuija Saresma & Saara Jäntti. 2014. (292 s.)
116. Sami Kolamo • FIFAn valtapeli. 2014. (304 s.)
117. Liisa Avelin • Kären kellari. 2014. (628 s.)
118. Prekarisaatio ja affekti • Toim. Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen. 2015. (230 s.)

Prekarisaatio ja affekti tutkii nykyisyyden tunnesävyjä ja aistimuksia. Osana poikkitieteistä tutkimushanketta se tarkastelee prekaaria kokemusta kahdeksan toisiinsa lomittuvan pienoistutkimuksen kautta. Kirjan tavoitteena on luoda sanastoa ja käsitteitä tilanteille, joissa modernia elämää kannatelleet instituutiot, kuten palkkatyö ja ydinperhe, eivät enää tarjoa elämälle ehdotonta perustaa.

Aikaamme leimaa levottomuus ja tulevaisuuden näkymiä epävarmuus. Työn, hoivan ja koulutuksen rajat ovat hälvenneet. Epäonni on yksilöllistynyt. Millaisia ovat ne uudet käytännöt ja taktiikat, joilla ihmiset tekevät elämänsä eletäväksi ja joilla usko tulevaan kaapataan takaisin taloudellisen arvon lähteeksi?

ISBN 978-951-39-6134-3

9 789513 961343 >